

Trigl. list 20230

SLAVISTIČNA REVIIA

ČASOPIS
ZA LITERARNO ZGODOVINO
IN JEZIK

LJUBLJANA
II. LETNIK, 1-2
1949

VSEBINA

Razprave

Anton Slodnjak: Prispevki k poznavanju Prešerna in njegove dobe: I. Slavinja in Prešeren	1
Alfonz Gspan: Prešernov grob v Kranju	30
Dušan Moravec: Shakespeare pri Slovencih I	51
France Koblar: Ljubljanska dijaška »Zadruga« I	75
Mirko Rupel: Vpliv protestantskega literarnega dela v Kastelčevih Bratovskih bukvicah	111
Franc Grivec: O cerkvenoslovanskih prvinah v drugem frisinškem spomeniku	126

Zapiski in gradivo

Lino Legiša: Petdesetletnica dr. Antona Slodnjaka	138
Dušan Ludvik: Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1836	141
Dušan Ludvik: Čopov zapuščinski akt in Čopova knjižnica	151
Mirko Rupel: Spet novo Prešernovo posvetilo	154

Knjižna poročila in ocene

Janko Glazer: Anton Aškerc, Zbrano delo I	155
Anton Bajec: A. V. Isačenko, Jazyk a pôvod frizinských pamiatok	160

Bibliografija

Pavle Kalan: Bibliografija (1947)	164
---	-----

SLAVISTIČNA REVIIJA

Izdaja Slavistično društvo v Ljubljani

Založnica Državna založba Slovenije

Za uredniški odbor: ANTON OCVIRK

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: Anton Ocvirk, Murnikova 24, Ljubljana

Reklamacije in naročila sprejema Državna založba Slovenije

Tisk Triglavske tiskarne v Ljubljani

Celoletna naročnina din 200

Anton Slodnjak

PRISPEVKI K POZNAVANJU PREŠERNA IN NJEGOVE DOBE

I. SLAVINJA IN PREŠEREN

Prijateljeva in Malova raziskavanja¹ so v marsičem pojasnila usodo neporojenega slovenskega književnega časopisa Slavinja iz 1824. leta. Neocenjena pa je še do danes njegova notranja zgodovina, premalo sta upoštevani širina in daljnosežnost njegovega programa, neznane so nam gibalne in zaviralne moči ter osebnosti, ki so se borile ob ustanavljanju te prve, v širokem slovenskem duhu zasnovane slovenske revije.

Dne 9. septembra 1824 so zaprosili ljubljanski gubernij v imenu »družbe nekaterih svetnih duhovnikov«² Janez Cigler, njen predsednik, Ksaver pl. Andrioli in Ignac Holzapfel, da jim dovoli izdajati »pravi Ilirski list, ki bo pisan v slovanskem jeziku, in sicer v kranjskem narečju«. Imenovati ga hočejo Slavinja in dajati na svetlo vsak petek v tednu kot prilogo uradni Laibacher Zeitung. Časopis bo znanstven, dajal bo Kranjcem intelektualni in estetski užitek ter skrbel za kultiviranje njihovega jezika.²

Vloga Slavinjanov je presenetljiva v več pogledih. Pogumna argumentacija, da hočejo dajati na svetlo »pravi Ilirski list«, priča, kako spretno so hoteli uporabiti za svoje namene avstrijsko upravno enoto Ilirsko kraljestvo, ustanovljeno po Napoleonovem padcu (1816). V njej je živela vendar slovanska večina, kako pa naj prikaže tej in svetu njeno pravo podobo nemški Illyrisches Blatt, ki je doslej edini v kranjskem delu kraljestva opravljal nalogo skromnega kulturnega glasnika. Ime časopisa, ki ga snuje ta družba, pa postavlja v središče književnih prizadevanj sodelavcev kranjski del in celotno slovanstvo. Njegovo ime se je ohranilo v uradnem dopisovanju, v nekem Slomškovem pismu Metelku in v nekaterih pesemskih tekstih, ki so bili namenjeni novemu časopisu. Mislim, da ga je stvorila prav ta generacija, ki je hotela s Slavinjo ustvariti novo dobo v našem kulturnem življenju. Zato je po njenem neuspehu tudi izginilo iz našega književnega jezika. Pobudo zanj so dobili Slavinjani pač v imenu slavističnega zbornika Slavin, katerega je izdajal Josef Dobrovský od 1806 do 1814. Po moški obliki Slavin so napravili po pravilu, ki ga je kasneje zapisal Metelko

¹ Prijatelj: ZMS 1907, 1—4; Mal: Čas XX, 247.

² Gl. izvirnik prošnje v prilogi I.

v svoji slovnici, žensko obliko Slavinja.³ Ker bi naj bila nova revija po zamisli svojih očetov zbornik (repozitorij = književna polica) za vse, kar zadeva domovino,⁴ skoraj ne moremo dvomiti, da so prevzeli od Dobrovskega tudi spodbudo za njegovo ime in za velik del programa, saj so tudi oni hoteli obseči v njem celotno slovanstvo.

Slavinja pomeni torej nekaj podobnega kot Dobrovskega Slovanka ali kot kasnejša Kóllarjeva Slava. Iz nekaterih pesmi Slavinjanov lahko spoznamo, da jim je res pomenil ta izraz genija vsega slovanstva v smislu baročno-romantične alegorizacije, podobno Vodnikovim Iliriji.

Razlaga imena Slavinje in njen program pa vsaj nekoliko osvetljujejo njene početnike in del naše takratne učeče se mladine z nekaterimi njenimi učitelji in vzorniki vred. Naša preporodna miselnost je imela že dlje neko lastno moč, ki se je začela krepiti prav v tem času zaradi velikih političnih in socialnih dogodkov v prvih desetletjih novega stoletja, čeprav tudi še sedaj ni mogla vzbuditi pomembnejših literarnih talentov. Pač pa je pospeševala med mlajšimi izobraženci in nekaterimi meščanskimi pridobitniki nekakšno plodno ogorčenost, ki je bila potrebna za nastanek prave slovstvene aktivnosti. Ti ljudje niso bili več zadovoljni z domačim pobožnim in poučnim pismenstvom ter so se začeli sramovati zaostalosti in nekultiviranosti svojega materinega jezika. Napoleonske vojne so namreč dvignile s svojimi političnimi ter socialnimi posledicami naše ozemlje v eno takratnih žarišč važnih mednarodnih dogajanj in naklepov. Prihod tujih ljudi v deželo za francoske Ilirije in za ljubljanskega kongresa je budil v nekaterih izmed njih trdo voljo, povzdigniti z resnim kulturnim delom čast domačega jezika in naroda, druge je pa navdajal z občutkom manjvrednosti, ki so se ga hoteli iznebiti s sklicevanjem na lepoto domačega jezika in na njegovo sorodstvo z drugimi slovanskimi govori in tako skupno s prvimi v pospešenem kulturnem delu ustvariti v sebi in v rojakih zavest, da Slovenci niso zgolj »zaspanci« in »slabičji«. Prav za prav se je že od Vodnikovega Dramila vršil v našem kulturnem življenju zdaj odločnejše, zdaj medleje boj zoper meščansko narodno brezbriznost, ki je bila največja ovira kulturnemu razvoju. Ta boj je postajal srditejši po 1821. letu, ko je začutil naprednejši del meščanstva v razgovorih s kulturnejšimi člani kongresnih delegacij, zlasti z Rusi, ki so se najodkritosrčneje zanimali za slovenske razmere, da so s svojim narodom vred,

³ Lehrgebäude der slowenischen Sprache 1825, 68. Verjetno je, da so tudi v tem posneli Dobrovskega, ki je kljub Kopitarjevemu ugovoru spremenil ime svojega zbornika iz Slavina v Slovanko (1814—15). Kopitar je prvo ime tako vzljubil, da se je podpisoval v pismih Dobrovskemu kot Slavin ali kot Slavin Minor ne samo v začetku dopisovanja, temveč tudi pozneje, ko ga je Dobrovský opomnil, da je pravilnejši izraz Slovan, in ko je že prekrstil Slavina v Slovanko. Mogoče, toda manj verjetno se mi vidi, da bi krstili Slavinjani svoj revijalni zasnutek s pomočjo termina Slavini — Slovani, ki ga beremo poleg izrazov Slovini in Sloveni v Linhartovi zgodovini I, 416.

⁴ Prim. njihov program v prilogi VIII.

⁵ Smolè v pismu Čopu (24. II. 1823), gl. opomnjo 7; Holzapfel v pismu Kastelcu (3. X. 1829), gl. opomnjo 9.

kar se tiče jezika in njegove kulture, v resnici daleč zaostali ne samo za neslovanskimi evropskimi narodi, temveč tudi za Rusi, Poljaki in Čehi. Dr. Jakob Zupan pripoveduje v članku *Odlika kranjščine pred ruščino in srbščino*,⁶ kako ga je zbolelo očitek ruskega kneza Pavla Lopuhina, češ da je kranjščina »pokvarjeno slovansko narečje«. Zupan priznava, da je ob tem očitku vzkipel, kajti s Herderjem je bil tudi on prepričan, da je »časť nekega naroda zasidrana v njegovem jeziku, da je jezik glasnik te časti in da se je treba za njegovo čistost bolj gnati kakor za časť najbolj nežne neveste«. V obširnem dialogu je končno ugnal ruskega kritika slovenščine s tem, da mu je dokazal v celi vrsti primerov istost slovenskih in cerkvenoslovanskih izrazov, in ruski aristokrat, odtujen živemu govoru svojega naroda, je končno priznal prednost slovenščine pred ruščino. Podobna nacionalna ogorčenost kakor iz Zupanovega pripovedovanja diha tudi iz večkrat citiranega Smoletovega pisma Čopu z dne 24. februarja 1823, v katerem je zapisal pisec poleg drugega tudi:

»Če jest zdej to velko grašino Ernsdorf dobom tok pridem k vam v vas, potlej greva na rajžo, se bova kaj navučla in ke dam prideva hočva mi dva kej počet — mene jezi de so Kranci tak zaspanci.«⁷

In če pregledujemo ohranjeno pesniško gradivo za Slavinjo, spoznamo, da je tudi Slavinjane najbolj spodbujala k delu bridka zavest o domači zaostalosti in tujem napredku in da so s svojim delom hoteli vcepiti vrstnikom in starejšemu pokolenju ljubezen do jezika in skrb za njegovo kultiviranje.⁸ V pesmi *Spodbod za krajske rojake* se oglašava več misli, ki so našle svojo končno umetniško podobo v Prešernovi Elegiji svojim rojakom. Grafenauer je v publikaciji *Iz Kastelčeve zapuščine* domneval, da bi mogel biti njen avtor Blaž Potočnik. Ta domneva se mi zdi pravilna. Rokopis kaže poteze Potočnikove pisave, četudi so posamezni zavoji črk sorodni Vodnikovim in celo Prešernovim potezam, toda to bodo pač skupni znaki nadpovprečno inteligentnih mož približno iste dobe. Pesem je kljub nepravilnostim in nerodnostim v jeziku zelo poučna za umevanje slavinjanske generacije. Nekateri stih izražajo tako živo zgoraj orisano razpoloženje Slavinjanov in se oglašajo poglobljeni tudi iz Prešernove Elegije, da se mi jih zdi potrebno na tem mestu citirati:

V sercu se zjokam, lej, ko pogledujem
brat moj slovenski kakó bit' prištét
zlo se sramuje Slovénkam

⁶ *Illyrisches Blatt* 1831, št. 10 (5. III.): *Vorzug des Krainischen vor dem Russischen und Serbischen*.

⁷ Original v bohorščici. Podčrtal avtor. Prim. ZMS 1904, 177.

⁸ Prim. Holzapflov *Slavinjo*, anonimni *Spodbod za krajske rojake* (Grafenauer, *Iz Kastelčeve zapuščine*, 1911, 89—90, 97—99), Grabrijanovo *Krajsko Slovenijo*, ki nam je ohranjena sicer samo v Bleiweisovi predelavi iz 1862. leta (N 1862, str. 332), Ravnikarja Poženčana *Slavinjo s Sanskritam ter Slavinjo s Teutonko* (Ravnikarjeva zapuščina v Osrednjem državnem arhivu Slovenije), zlasti pa Slavinjin program v naši prilogi VIII.

Rus ino Čeh se ino Poljec oglaš,
sluje v Evropi pa nikdar ne praša
kaj de je ptujcovo; Krajncu pusti.
Vzdigni se, verni se od nečasti!

Jezik slovenski se lahko obrača
sladko da pesem in gladko povest.
Slajši bi Nemec prepeval, pa kača,
jezik sladkosti je malo si svest,

Naj omenim v ilustracijo, koliko je slavinjanska generacija trpela zaradi občutka narodne manjvrednosti še odlomek iz Holzapflovega pisma Kastelcu, napisanega že v dobi ustanavljanja Kranjske Čbelice, ki je uresničila po dobrih petih letih vsaj del Slavinjinega programa. Dne 3. oktobra 1829 je vrnil Holzapfel v pismu Kastelcu nekoliko gradiva za prvi zvezek Čbelice, ki ga je imel v pregledu, ter je sklenil svoje pisanje z besedami: »O da bi povzdignila kranjska Muza, ki je tako dolgo molčala, zdaj v čistejših zvokih svoj srebrni glas, da bi nam kmalo ne bilo treba več poslušati: Krajnci ste slabi.«⁹

Takšno je bilo v začetku dvajsetih let prejšnjega stoletja čustvanje in mišljenje tistega dela slovenskega izobraženstva, ki je pričel iskati utehe v snovanju Slavinje. Toda kakšni so pa bili objektivni pogoji, da bi ta generacija mogla uresničiti svoj načrt, in kolika je bila njena ustvarjalna moč, da bi mogla oživitvoriti vsaj del nalog, ki si jih je naložila v obširnem programu? Uradni akti kažejo, da je bilo takrat pri ljubljanskih državnih oblasteh, izvemši pri policiji, toliko objektivnosti in dobre volje, da bi bili Slavinjani dobili dovoljenje za časopis, ako ne bi bil prav tisto leto zamenjal na ljubljanski škofijski stolici Dunajčana Avgušтина Gruberja (1816—24) domači Nemec Anton Alojzij Wolf. Gruber, ki ga Kopitar ob imenovanju označuje Zoisu kot »nekdanjega framasona« in kot trenutno »najprevidnejšega prilagodljivca«,¹⁰ je pa v Ljubljani po besedah svojega biografa¹¹ doživiljal »z rahlim srcem celotno življenje svojih škofljanov in jim je posvečal dušne in telesne moči ter vse svoje imetje«. Ko je prišel v svojem trinpetdesetem letu v Ljubljano, se je začel takoj učiti slovenščine in se je naučil tako, da je mogel pridigati in dopisovati slovensko. Vse kaže, da ga je učil slovenščine šenklaški kaplan, bogoslovni spiritual in ekonom France Metelko, ki se mu je moral tako prikupiti, da mu je v začetku 1817. l. pomogel z drugimi na stolico profesorja slovenskega jezika na ljubljanskem liceju.¹² To je mogel, ker je bil pred tem član centralne študijske organizacijske komisije in je imel gotovo

⁹ Möge die krain. Muse, die so lange geschwiegen, nun mit desto helleren Lauten ihre Silberstimme erschallen lassen, dass wir es bald nicht mehr werden zu hören haben: Krainzi ste slabi. (Kastelčeva zapuščina v Osrednjem drž. arhivu Slovenije.)

¹⁰ Prijatelj, Duševni profili naših preporoditeljev, 1935, 82.

¹¹ Wurzbach V, 377—79.

¹² Prim. Marn, Jezičnik IX, 5, in Kidrič, Ustanovitev slovenske stolice v Ljubljani, LZ 1954, 306.

še zveze z njenimi člani, od katerih se je eden pisal tudi za Gruberja.¹³ S tem je škof pomagal Vodnikovim nasprotnikom, ne da bi se bil najbrže zavedal, kaj je pomenilo Vodnikovo delo za slovenski narod, omogočil je pa razvoj sedemindvajsetletnemu Metelku, ki je imel lepe filološke talente, ni pa imel ustvarjalnih darov. Ob Vodnikovih, Kopitarjevih in Dobrovskega delih si je sicer izlikal svoj življenjski bistri čut za pravopisno in pravorečno stran jezika, njegove potencialne umetniške funkcije pa ni občutil. Poznal je klasična jezika in hebrejščino, nemščino, francoščino in italijanščino. Kot duhovnik je bil neborben, a prepričan janzenist, po značaju in temperamentu je ostal vse življenje dolenski kmečki človek, ki se ni v mestu nikdar udomačil, čeprav je kot spovednik in homeopat imel velik vpliv v nekaterih najuglednejših meščanskih družinah.¹⁴ Na zunaj trmoglav, v srcu pa dobrodušen, skop in darežljiv, suhoparen, trd propovednik bolj pogubljenja kakor zveličanja, a s smislom za humor ni bil najidealnejši kandidat za učitelja predmeta tolike važnosti, kakor je bila tedaj slovenščina na ljubljanskem liceju. Toda imel je poleg filološke vednosti neko posebno ljubezen do mladine, ki je mogla delovati v zvezi z njegovim »zlatim vodilom« za spisavanje dijaških domačih nalog na samostojnejše, stremljivejše učence ugodneje kakor pa nauki in vzgledi mogočne ustvarjalne in izvirne osebnosti. Navajal je namreč mladino k samodejavnosti ter ni motil njenega idejnega razvoja s svojimi estetskimi nauki in vzgledi, ker ni imel ne enih ne drugih, temveč se je omejeval pri ocenjevanju na pismeno jezikovno in moralistično polemiko z učenci. To stran Metelkovega pouka je označil Marn s prisposodobom »tilhega potoka, ki rosi lepe senožeti in ravne polja«, sklicujoč se pri tem na njegovo »zlato vodilo«: »Vsak naj piše ali iz družih jezikov prestavlja kar hoče; vendar je pa bolji, da se vsak veči del v lastni napisatvi vadi.« Marn dostavlja: »Zlato tako svobodno vodilo pametnim ter v resnici svobodnim! Po njem so mu slušatelji njegovega nauka na liceju prinašali res zlate svobodne sestavke ali spise v vezani ali nevezani besedi, in prilastil si je bil Metelko toliko znanja o pesništvu, da je skor vsakteremu vedil kaj svetovati, kako naj se to ali uno popravi in še zboljša.«¹⁵

In prav s tem »zlatim vodilom« je pomagal netiti Metelko okrog 1823. leta v ljubljanskem bogoslovju eno izmed žarišč, iz katerega je vzplapolala ideja naše Slavinske. To je bilo skrivno društvo tako imeno-

¹³ Marn piše o tej zadevi tako zavito, da je težko spoznati, kaj hoče priznati, kaj prikriti. Zdi se, da hoče reči, da je Gruber želel, da poučuje njegove bogoslovce prav Metelko v slovenščini in da mu je tako prišlo kakor nalašč, da je ta že prej zaprosil za profesuro slovenščine na liceju.

¹⁴ V hiši kamernega prokuratorja Antona pl. Scheuchenstuela je imel veljavo najintimnejšega svetovalca. Domača hčerka Julija je prepisovala njegove janzenistične prevode oziroma kompilacije ter jih širila med znanci. Trgovca Mihaela Dežmana mu je založil slovnico ter si dal vklesati na hišo nabožne napise v njegovi pisavi. (Metelkova korespondenca v NUK in v Osrednjem drž. arhivu Slovenije.)

¹⁵ Jezičnik IX, 91.

vanih karbonarjev, ki so se sestajali na slovstvene in politične pomenke, »vadili v slovenskem govorništvu« ter pisali in širili med zapupniki slovenski časopis.¹⁶ Ker je bilo tisti čas italijansko revolucionarno karbonarstvo (Carboneria) zaradi revolucij v Neapolju (1820), v Piemontu (1821) ter kongresa v Ljubljani (1821) že v središču zanimanja evropskih narodov in avstrijske policije in so bili tedaj nekateri karbonarji že na Ljubljanskem gradu, je značilno za Gruberjevo škofovanje in Metelkovo učiteljjevanje, da se je mogla neka skupina njunih bogoslovnih slušateljev, četudi morebiti samo ironično, imenovati s tem nevarnim imenom. Sicer je pa iz ljubljanskih policijskih aktov razvidno, da je del ljubljanskega meščanstva sočustvoval z zaprtimi karbonarji in jim skušal pomagati. Predsednik društva za izdajanje Slavinje Janez Cigler je n. pr. postal 1824. leta kaznilniški kurat na Gradu in si je kmalu nakopal na glavo pritožbo kaznilniškega ravnatelja, češ da je dajal karbonarjem italijansko biblijo, a da so našli pri nekaterih tudi druge knjige, n. pr. Danteja i. dr. In Silvio Pellico je 1822. l. doživel na svoji mučeniški poti na Špilberk prav na ljubljanskem gradu oni sočutni obisk neznanega domačega simpatizerja, ki se ga toplo spominja v knjigi *Le mie prigioni*.¹⁷ Kako je tedanja mladina doživljala nezasluženo usodo karbonarjev, nam živo pripoveduje hrvaški revolucionar dr. E. I. pl. Tkalac, ki je kot deček obiskal nekoliko let pozneje s svojo vzgojiteljico, Slovenko Marijo Sušovo, policijski transport karbonarjev, ki so jih gnali okovane v verige, peš iz Italije mimo Karlovca v ogrske ječe.¹⁸ Tkalac je ob tem bolestem srečanju prisegel »hanibalsko prisego«, da se bo vse življenje bojeval za pravičnost, da bo ljubil domovino, sovražil pa njene tlačitelje; ljubljanski bogoslovni »karbonarji« so najbrže tudi dobili končno potrdilo za svojo slovstveno zvezo v tem, kar so o karbonarjih slišali in videli. To potrdilo jim je mogel podkrepiti kaznilnični kurat, poznejši predsednik Slavinjanske združbe Janez Cigler in ves napredni del tedanje Ljubljane. Vendar ne smemo misliti, da je bilo njihovo udejstvovanje politično-revolucionarno v smislu propagandistične in borbene aktivnosti. O tem so morebiti nekateri razmišljali, ali kot celota so se samo skrivoma sestajali, navduševali se v govorniških vajah za slovenstvo in slovanstvo, zavračali nemško kulturo, morebiti tudi politično nadvlado in domačo narodno brezbriznost meščanstva ter gojili materin jezik v pesniških poskusih posvetne vsebine z domoljubno, protinemško tendenco. V tem pogledu je imel nanje mnogo večji vpliv Zupan kakor Metelko.

Po prikazovanju Ivana Lavrenčiča, prijatelja in življenjepisca vodilnega bogoslovnega »karbonarja« Jurija Grabrijana,¹⁹ pa moremo sklepati, da so ti mladeniči v bogoslovju samo nadaljevali, s čimer so

¹⁶ DS 1893, 437.

¹⁷ Pellico, *Le mie prigioni*, Sansoni, Firenze 1937, 115.

¹⁸ Prim. Tkalac, *Jugenderinnerungen aus Kroatien (1749—1823, 1824—1843)*, Leipzig 1894, 89—93.

¹⁹ DS, I. c.

pričeli nekateri izmed njih že v prvem letniku filozofskih študij 1820. Lavrenčič pripoveduje, da se je Beli Kranjec Grabrijan, prebujen po Vodnikovih spisih in pesmih, »v ljubljanskem liceju tesno združil s svojimi somišljeniki, kakor s součencema Ant. Mart. Slomškom in Fr. Prešernom, s katerim je zlagal slovenske pesni in več Prešernovih prevel na nemški jezik«. Leta 1881. pa je Grabrijanov kaplan Feliks Knific pisal o tem po pripovedovanju svojega župnika in dekana Tomu Zupanu:

»V bukvah je (Prešeren) posebno rad tičal in si vednosti nabiral in tudi kake pesmice je rad koval in zato tudi g. Grabrijana, ki se je tudi rad s takimi rečmi pečal, posebno še spoštoval. G. dekan je večkrat kako slovensko pesmico napravil, Prešeren pa to v nemško prestavil. Tako se spominja g. dekan, da je o priliki, ko se je g. knezoškof Gruber iz Ljubljane v Solnograd selil, na njega pesem za slovo po slovensko napravil, a Prešeren je to v nemško prestavil. Tudi marsikaj drugega sta skupaj pisala, pa se ne more več spominjati.«²⁰

Če premišljujemo ti, nekoliko nasprotujoči si poročili, ki nobeno ni izrečeno naravnost z Grabrijanovimi besedami, mislim, da je Grabrijan hotel povedati, da sta Prešeren in on že v liceju pisala slovenske pesmi in da je Prešeren včasih kako njegovo prelil v nemščino in da sta ostala v pesniški zvezi tudi po ločitvi 1821. l. V pesniškem prizadevanju sta bila »tesno združena s svojimi somišljeniki«, od njih omenja Grabrijan posebej samo Slomška.²¹ Jeseni 1821. l. se je Prešeren ločil od Grabrijana in drugih šolskih ter slovstvenih tovarišev, toda zveza med njim in vsaj med Grabrijanom se ni popolnoma pretrgala, kar dokazuje njegov prevod Grabrijanovega slovesa od Gruberja. Od Prešernovih licejskih tovarišev so bili med bogoslovnimi »karbonarji« še Lovro Stupica, Matevž Svetličič, Simon Vouk, Jožef Burger, Janez Fink in Simon Wilfan.²²

Leta 1823 so prišli ti Prešernovi sošolci kot bogoslovci-drugoletniki pod Metelkov filološki in slovstveni vpliv, ker so morali poslušati njegova predavanja in pisati zanj domače naloge. Tisto leto se jim je pridružil najbrže tudi Ignac Holzapfel, ki je bil prejše leto Metelkov slušatelj. Morebiti je skrivaj prisluškoval njihovim slovstvenim in narodnim razgovorom že tudi prvoletnik Matevž Ravnikar iz Poženka, dasi poroča Marn, da je pričel zlagati pesmi šele kot drugoletnik v zvezi s prijateljem Fridrihom.²³

O priliki Gruberjevega slovesa iz dežele konec januarja 1824. l. tvega bogoslovna »karbonarska« združba svojo prvo književno mani-

²⁰ Izvirnik z dne 2. marca 1881 v Zupanovi zapuščini v Muzejski knjižnici. Izvleček, vsebinsko spremenjen in skrajšan v LZ 1881, 335.

²¹ Ta je bil v ljubljanskem liceju samo prvi semester tistega šolskega leta. Da je pa bil s tem prvim zarodkom poznejših Slavinjanov zelo krepko povzdan, dokazuje njegova pripravljenost za sodelovanje pri Slavinji in živo zanimanje za njeno usodo. On je pritegnil med Slavinjane tudi Urbana Jarnika.

²² Tudi ta je bil, vsaj po sporočilu Lenke Prešernove, v licejskih letih s Prešernom v slovstveni zvezi. Prim. tudi Lenkino sporočilo o prijateljstvu med Holzapflov in Prešernom. Zupan, Kako Lenka Prešernova svojega brata pesnika popisuje, 1933. Mohorjeva knjižnica 57, 42—43, 44.

²³ Jezičnik XVI, 1—2.

festacijo in se v njej združi s svojim licejskim članom Prešernom, sedaj menda že simpatizerjem drugega slovstvenega žarišča, ki ga je zanetil tedanji čas med slovensko mladino na Kranjskem. To so bili oni »študentje«, ki po Smoletovi označbi »zmeram krajske pesem kujejo pa... neč pravga skupaj ne spravjo«.²⁴ Organizator tega zelo nejasnega slovstvenega krožka je bil pač sam Smolè, spodbujen za slovstveno delo po Matiji Čopu, in njegovo jedro so tvorili mladeniči, ki so 1817 končali prvi letnik filozofije. Med njimi je mogoče dokazati Mihaela Kastelca in Blaža Chrobatha, domnevati pa Luka Martinaka, Matija Gollmayerja, Štefana Vidica, Petra Petruzzija in Janeza Vesela.

Verjetno je, da je doraščal Prešeren v Ljubljani v prijateljski zvezi s člani tega krožka, saj so mu bili nekateri rojaki, slovstveno pa z njimi ni sodeloval, temveč je celo skrival pred njimi še nekaj let svoje pesmi in se jim razodel šele, ko ni bilo več nobenega upanja na Slavinjo. To dokazuje tudi Grabrijanovo poročilo, da mu je elegijo v Gruberjevo slovo ponemčil on, ki je tedaj že študiral na Dunaju.²⁵

Analiza Grabrijanove prigodnice in njenega prevoda pokaže: 1. Med pesnikom, ki se oglaš v imenu neke združbe, in adresatom je neka tesnejša, intimnejša zveza. Pesnik odnosno ta združba žaluje za človekom, ki jo je doslej varoval. Prim. v. 2, 3 Premili Varh — Beschützer v. 2, 2, v. 2, 4 Naše blažne sreče vir — (v prevodu te misli ni). Kakšne sreče? Najbrže sreče, da more in sme gojiti svoj domači jezik. Tu ne gre torej za duhovnega pastirja, ki ga pač more nadomestiti vsak pravno imenovan naslednik, temveč za nekoga, ki je nenadomestljiv, kot vir posebne sreče.

2. Prevod je zelo svoboden, v marsičem bolji kot izvirnik, vendar se ne more primerjati s poznejšimi Prešernovimi nemškimi pesnitvami. Ta in ona misel ter podoba izvirnika je spremenjena ali zabrisana, n. pr. v. 4, 1—2, 5, 4 in cela 6. kitica, ki je mnogo lepša v prevodu. Posebnih Prešernovih izrazov in stilnih prijemov ni mogoče ugotoviti. Morebiti bi za take mogli soditi: v. 4, 3 Es keimt... (Iz srca svoje so kali pognale..., Kali, kar žláhtnega je... itd.), v. 6, 2 verglühtes Herz za Grabrijanovo: prežgan' sercé, v. 6, 4 Flammenschmerz, česar ni v originalu in morebiti še kaj.²⁶

Literarna družba bogoslovnih »karbonarjev« je bila po Holzapflu v zvezi s tretjim mladinskim slovstvenim žariščem, z družbo mladih duhovnikov, večinoma Vodnikovih učencev, ki so si naložili pred oblastjo in javnostjo skrb za izdajo Slavinje. Med njimi sta najpomembnejša Janez Cigler, ki se je tudi na prošnji guberniju podpisal kot predsednik družbe Slavinjinih sodelavcev, in Ksaver pl. Andrioli,²⁷

²⁴ ZMS 1907, I. c.

²⁵ Zanimivo je, da se je Prešeren odločil, da potuje prav v letu priprav za Slavinjo prvič z Dunaja domov na počitnice.

²⁶ Prim. prilogo XIV.

²⁷ Da je Andrioli imel širše ohtorje kakor drugi, priča poleg njegovih spisov tudi prošnja njegovega očeta, računskega oficila bankalne administracije, naj mu ljubljanska policija vrne zaplenjeni 9. in 10. zvezek Brockhausovega

predlagatelj končnega Slavinjinega programa. Poleg teh lahko ugotovimo še Blaža Potočnika, domnevamo pa tega ali onega, n. pr. Jerneja Arka, Janeza Strela, Jožefa Globočnika in druge.

Toda ob vseh teh imenih bi bilo popolnoma krivo, ako ne bi odmerili ob snovanju Slavinje zasluženega deleža — Metelku. Slavinjin program izrazito razodeva njegovo sodelovanje. Programska slavistična stran, in ta je bila poglobitna, je mogla nastati samo z Metelkovo pomočjo. O tem priča poleg drugega zlasti obljuba, da bo Slavinja razlagala tudi slovenska krajevna imena. Metelko je namreč že 1822 zaprosil gubernij, naj dá popisati krajevna imena na Kranjskem. Gubernij je njegov nasvet sprejel in je prihodnje leto ukazal podeželjskim uradom, naj to store na temelju posebnega Metelkovega navodila.²⁸

Ako ne bi prisodili Metelku važnega deleža pri Slavinji, ne bi mogli razumeti, zakaj mu je Slomšek pošiljal Jarnikove in svoje pesmi za Slavinjo²⁹ in zakaj se je Grabrijanova Krajnska Slovenija ohranila samo v njegovi ostalini, od koder jo je izkopal Bleiweis.³⁰

Uganka bi nam bilo v tem primeru tudi nedatirano Slomškovo pismo iz konca 1824. l., v katerem piše Metelku, da mu pošilja »po njegovi želji in svoji obljubi«³¹ neki svoji pesmi in Jarnikovo epsko pesnitev Ostrovia.

Tako pa spoznavamo prav iz tega pisma Metelkovo precej pomembno mesto v slavinjanski akciji, saj bi se sicer zastopnik štajerskih in koroških literatov ne obračal v tej zadevi nanj.

Tako vidimo, da so se zbrali v pripravah za prvi slovenski književni časopis skoraj vsi mlajši literarni delavci, od starejših pa Jarnik in Metelko, ter da je imela vsa akcija s sodelovanjem koroškega in štajerskega zastopnika zares občeslovenski značaj. Edino iz skrajnega vzhoda in zahoda ne moremo ugotoviti nobenega znaka zanimanja in sodelovanja. Tu se vsiljuje vprašanje, kako sta gledala na gibanje Slavinjanov najuglednejša književnika in slavista Matevž Ravnikar in Jakob Zupan. Ljubljanski policijski ravnatelj Jožef Schmidhammer je poročal o njunem stališču do Slavinje predsedniku najvišjega policijskega in cenzurnega urada Sedlnitzkemu dne 9. dec. 1824, da se nista hotela pridružiti Slavinjanom, čeprav so ju večkrat vabili.³² Schmidhammer ne piše o vzrokih njunega odklanjanja, celotni njegov prikaz te zadeve pa je mogoče umeti tako, da sta ju menda po njegovem odbijali needinost in nekakšna samovoljnost Slavinjanov. Podoba je, da je bil Ravnikar užaljen v svojem velikem samoljubju, ker ga menda niso takoj obvestili o pripravah, česar pač ni mogel prenesti človek, ki je

leksikona, ki je imel po policijski sodbi »skrajno slabo in nevarno tendenco«. Arhiv policijskega ravnateljstva za 1825. l. v Osred. drž. arhivu Slovenije.

²⁸ Jezičnik IX, 11—12. Tudi v Metelkovi zapuščini v NUK so ohranjeni osnutki tega navodila.

²⁹ Jezičnik IX, 16.

³⁰ N 1862, 332.

³¹ Jezičnik IX, 16.

³² Gl. prilogo IX. Prim, tudi ZMS IX, 2—3.

po besedah Schmidhammerja »samooblastno gospodoval nad vdano mu stranko« (janzenistov³³). Morebiti ni soglašal tudi s tem, da bi pri Slavinji sodelovali bogoslovci, od katerih je zahteval »strog red, strah in subordinacijo«.

Teže je izraziti domnevo, čemu ne bi bil hotel sodelovati s Slavinjani Zupan, saj so bili po večini vsi njegovi učenci in v njihovem programu je mogoče ugotoviti sledove njegovih misli in literarnih načrtov. To je toliko neumljiveje, če upoštevamo Slomškovo poročilo Metelku, da je Jarnik nagovarjal Zupana že »pred nekaj leti«, naj ustanovi slovenski časopis. Ali se tudi on kakor Ravnikar ni mogel povzpeti nad dejstvo, da je vzpodbuda za Slavinjo vzniknila med mladino ter ni izšla iz starejšega književnega pokolenja? Ali pa je bil še vedno »zlo pre komod«, kakor ga označuje za to dobo Smolè v pismu Čopu z dne 24. II. 1823,³⁴ in se je vnel za to šele kasneje v borbi z Wolfom?

In tako je morala prevzeti »družba posvetnih duhovnikov«, se pravi Vodnikovih in deloma Metelkovih učencev, pod Ciglerjevim, Andriolijevim in Holzaplovim vodstvom nalogo, da pripori novemu časopisu uradno dovoljenje in pridobi sodelavce.³⁵

Zunanja akcija za Slavinjo je 1824. l. potekala na temelju orisanih notranjih pogojev, sil in protisil takole:

1. Dne 9. jan. 1824 priobči v Ilirskem listu član »karbonarske« bogoslovne literarne združbe Jurij Grabrijan elegijo: Hvale polni občutleji ob odhodu Premilostliviha gospoda Avgušтина, Velciga škofa, iz Ljubljane v Solšperg. Besedilu je dodana opomnja, da bo prihodnja številka prinesla prevod.

2. V istem časopisu izide kot »doposlano« prevod omenjene elegije pod naslovom: Dankgefühl bei der Abreise Sr. Fürst-Erzbischöflichen Gnaden Augustin aus Laibach nach Salzburg. Prevod je, kakor smo že omenili, Prešernov.³⁶

³³ Koncept Schmidhammerjevega poročila Sedlnitzkemu z dne 24. septembra 1823. l. v Osrednjem drž. arhivu Slovenije. Prim. prilogo XV.

³⁴ Gl. opomnjo 7.

³⁵ Najlepša oznaka Andriolija in obenem dokaz, kako je ta družba sodila o Vodnikovem značaju in delu, je Andriolijeva biografija: Valentin Vodnik, v Carinithiji 1824, v 13. (27. marca) in 14. (3. apr.) številki, torej prav v letu priprav za Slavinjo. Vodnikovo osebnost označuje Andrioli med drugim takole: »Njegova podoba lebdi gotovo živahno še pred vsemi, ki so ga poznali in spoštovali, kajti njegova popolna harmonska osebnost je zapustila pri vsakem, s komer se je zblížal, najtrajnejše vtise... Povsod so ga spoštovali kot človeka in duhovna, ti pa, ki so ga bolje poznali, so ga pristrčno ljubili, in najbolj iskrena žalost prijateljev ga je spremila še v onostranstvo... Sočuten, pošten, vljuden in dobrohoten z vsemi ni poznal sovraštva. Bil je šaljiv, a brez žela, prijazen, a ne licemeren, živahen in vnet za vse dobro, veliko in lepo. Čeprav je imel široko izobrazbo, ni bil domišljav in je umel s krščansko vdanostjo trpeti nezasluženo bolešč.« — Ob pravilni, čeprav nepopolni analizi Vodnikovega dela (o ilirski dobi molči) izzveni Andriolijev življenjepis v pravcato apologijo, ki se obrača tako zoper Kopitarja kakor tudi Metelka in njegove zaščitnike.

³⁶ Prim. obojno besedilo v prilogi XIV.

3. Dne 24. maja t. l. sporoči Prešeren staršem, da jih je »rajtal ob vkancah objiskati, al če bo per stricah zamera gverala tok na bo mogil domu priditi, zato ker bo cerenge manjkalo«.

4. V poznem poletju se mudi v Ljubljani Prešeren, jeseni pa Slomšek. Ta priznava sam v zgoraj omenjenem pismu Metelku, da se je nekoč razgovarjal v Ljubljani z nekdanjim licejskim součencem Jožefom Burgerjem o Slavinji ter je spoznal tudi druge »ljubljene in blage likarje Slavinje«.³⁷

Težko je misliti, da Prešeren ne bi bil obiskal ali vsaj srečal Grabrijana ali koga drugega izmed bogoslovnih »karbonarjev« ter zvedel, kaj snujejo. Toda za to nimamo nobenega dokaza niti migljaja, razen kolikor nas v to smer ne vodi Grabrijanov spomin, da mu je Prešeren ponemčil v začetku tistega leta pesem v Gruberjevo slovo.³⁸ V tem času se nedvomno pojavi neki močnejši ustvarjalni vzgon v Prešernu. Ker je imel prihodnje leto že zvezek slovenskih pesmi, ki si ga je upal pokazati tovarišem in celo Kopitarju, je moral doživeti že v tej dobi močnejše ustvarjalne impulze, ki niso izvirali samo iz nesrečne ljubezni do Dolenčeve Zaliike, niti iz poznavanja Zoisovih težav in vzdihov ob prevajanju Bürgerjeve Leonore, niti niso bili posledica dovršenega telesnega razvoja, temveč so mu vreli iz določenih književnih ciljev in nalog.³⁹

5. V začetku septembra t. l. so dogovori med bodočimi sodelavci Slavinje in pogajanja s Karolom pl. Kleinmayrom⁴⁰ že tako napredovali, da so mogli Cigler, Andrioli in Holzapfel zaprositi v imenu izda-

³⁷ O tem Slomškovem bivanju v Ljubljani ne poročajo njegovi življenjepisci (Kosar, Medved in Kovačič), ker pač niso imeli v evidenci pisma Metelku. Ker ga menda ne omenja Slomšek tudi v dnevniku, ki ga je začel pisati 8. sept. t. l., vsaj tako razumem Kovačičevo pripovedovanje v knjigi Služabnik božji Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski, I. del, 1934, str. 40—46, bi mogel kdo soditi, da se je to zgodilo pred tem dnem. To pa ni verjetno, ker se je Slomšek tisto poletje pripravljal na mašniško posvečenje. Zato mislim, da se je oglasil v Ljubljani šele jeseni na povratku v celovško bogoslovje, ko je oblast že sklepala o usodi Slavinje.

³⁸ Prim. F. Kidrič, Prešeren II, 1938, LXXI—II.

³⁹ Tradicijo o »počasnem spolnem dozorevanju« štiriindvajsetletnega mladenciča, ki ga je prav v tem času toliko prizadel nemar Dolenčeve Zaliike do njegove ljubezni, da je pričel zlagati o tem boleznem doživetju pesmi, razblinja tudi odlomek iz koncepta pisma Toma Zupana Antonu Skubicu, ki slove: »Vse njeno [Lenkino] ribniško Prešernovanje je šlo na to, kakor da bi bili učiteljevi otroci v Ribnici drug drugega doma pohujševali. In to je izpričal torej pesnik sam.« (Odlomek pojasnjuje znani Prešernov vzdih na smrtni postelji, da bi bilo zanj bolje, da ne bi bil nikdar videl Ribnice.) Koncept v Zupanovi zapuščini v Muzejski knjižnici.

⁴⁰ Iz Schmidhammerjevega poročila Sedlnitzkemu spoznamo, da so se Slavinjani dogovarjali glede na izdajanje Slavinje s Karolom Kleinmayrom, lastnikom papirnice v Žužemberku in ne z Ignacem K., ki je veljal kot tiskar in založnik Laibacher Zeitung in njene priloge Illyrisches Blatt. Gotovo pa je moral imeti Karol pl. K. vsaj v teh letih odločujočo ali soodločujočo besedo v bratovi tiskarni in založbi.

jateljske in sotrudiške družbe za dovoljenje tiskanja in širjenja »ilirsko-kranjskega časopisa Slavinja«. ⁴¹ Kljub temu pa ni mogoče prezreti v njihovi prošnji znakov nekakšne naglice, ki jih je silila, da zaprosijo izdajateljskega dovoljenja prej, ko se je njihova združba docela stvorila in konsolidirala. To naglico jim je po mojem mnenju narekoval strah pred tržaškim gubernijskim študijskim svetnikom Antonom Wolfom, ki so ga medtem že imenovali za Gruberjevega naslednika, a ne še umestili. Izkoristiti so hoteli še živi spomin na Gruberjevo naklonjenost slovenščini ⁴² in besedo ter veljavo njegovih sodelavcev ter prijateljev v škofiji in guberniju, da bi tako rešili svoj časopisni načrt pred avtokratskim, nemško čutečim jožefincem Wolfom, ki se svoj živ dan ni naučil književne slovenščine.

6. Dne 16. sept. t. l. je gubernijski svetnik in stolni kanonik Jurij Mayr referiral o prošnji Slavinjanov ter izrekel misel, da ni nobenega zadržka za to, kar prosijo, ker pač ne gre ne za politični ne za dnevni časnik, temveč za poučni in zabavni časopis. Izrekel je tudi mnenje, naj bi cenzuro Slavinje prevzel književni revizor profesor Jurij Pavšek. Vsi navzočni gubernijski svetniki so soglašali z njegovim referatom in sklenili, da pošljejo v tem smislu povabilo Pavšku. Sestavili so ga še tisti dan ter mu ga poslali s prošnjo Slavinjanov vred. ⁴³

7. Pavšek je odgovoril šele 11. okt. t. l., da sprejme »z največjo poslušljivostjo ta posel, ako pričakuje gubernij, da ga bo opravljal z največjo zanesljivostjo«. ⁴⁴

8. Na prihodnji gubernijski seji dne 21. okt. t. l. pa se je Mayr v referatu že skliceval na dvorski dekret z dne 11. jun. 1782, ⁴⁵ ki ukazuje, da je treba predložiti dunajski cenzuri vse pomembne spise. Po njegovem sedanjem mnenju je vsaka periodična publikacija zaradi svojih političnih in verskih nagibov pomembna. Zato je treba tudi prošnjo Slavinjanov poslati najvišji policijski in cenzurni oblasti. Vendar jo je treba priporočiti, ker jamči pravilno mišljenje označenih

⁴¹ Gl. prilogo I.

⁴² Dne 26. okt. 1825 se je Gruber pismeno zahvalil Metelku za njegovo slovnico, ki je izšla konec maja t. l., priložil zahvali neko darilo in želel piscu, da mu »te bukve... ne pernesejo mnogih prepisov«. Označuje se tudi kot njegov dolжник zaradi prevelikega truda, ki ga je Metelko imel zaradi njega in z njim. Pismo je datiral »v Solšpergu 26. kozaperska« in ga podpisal kot »Njih prijatelj in služabnik Avguštin — Velk — škof.« (V Metelkovi zapuščini v Osrednjem drž. arhivu Slovenije.)

⁴³ Gl. prilogi II in III.

⁴⁴ Priloga IV.

⁴⁵ Kdo je spočetnik tega spremenjenega mnenja? Mayr sam, pretirani skrupulant in birokrat Pavšek ali kdo drug? To sklicevanje na dvorni dekret z dne 11. junija 1782 namreč ni točno. Citirani dekret je iz 11. junija 1781 in širokogrudno določa glede na časopise prav nasprotno: »Anschlagzettel, Zeitungen, Gebeter u. dgl. hat der bei jeder Landesstelle referierende Rat nur kurz zu untersuchen und das Imprimatur zu erteilen. (Prim. Nagl - Zeidler - Castle, Deutsch-österreichische Literaturgeschichte I, 852). Šele dekret z dne 1. septembra 1790 je ukinil časnikarsko svobodo.

urednikov za vsebino bodočega časopisa. Z njim se bo pospešil tudi študij slovanskega jezika, za katerega se zdaj ogreva vedno več ljudi, saj je že doslej bilo vedno premalo raznovrstnih člankov o tem predmetu.⁴⁶ Ostali svetniki so soglasno sprejeli referentovo poročilo. Še tisti dan so ga poslali s Pavškovo izjavo in s prošnjo Slavinjanov kot poročilo ilirskega gubernija dvornemu policijskemu in cenzurnemu uradu.⁴⁷

9. Dne 13. nov. t. l. je Sedlnitzky zahteval od guvernerja Schmidburga, naj mu pošlje »podroben načrt« k zaprošenemu tedniku, v katerem bodi točno navedeno, o čem in kako se bo v njem pisalo. Naj mu priloži tudi poročilo ordinariata o Ciglerju, Andrioliju in Holzapflu. Tisti dan je pisal Sedlnitzky tudi policijskemu direktorju Schmidhammerju, da želi spoznati pred odločitvijo v zadevi Slavinje »osebna svojstva duhovnikov, ki so zaprosili za izdajateljsko pravico, njihovo znanstveno izobrazbo, vedenje, ver n o s t, zlasti pa njihovo politično mišljenje in delovanje ter ostale njihove razmere in zveze«. O vsem tem ga naj zaupno in hitro obvesti z dobro premišljenim poročilom.⁴⁸

10. Dne 23. nov. t. l. je zaprosil guverner gubernij, naj mu priskrbi za Sedlnitzkega od urednikov in izdajateljev Slavinje podroben načrt zanj. Referent Mayr je pozval 27. t. m. Ksaverja Andriolija z dopisom, da mu nemudoma predloži tak načrt in navede, o čem se bo pisalo v časopisu v splošnem in podrobnem. V seji dne 2. dec. t. l. je Mayr poročal o guvernerjevem nalogu, ne da bi bil ostalim svetnikom povedal, da je že sam od sebe pisal Andrioliju po načrt.⁴⁹

11. A tudi Slavinjani so pohiteli. Andrioli je že 6. dec. poslal guberniju podroben načrt, ki je mogel nastati samo v posvetovanjih in razgovorih večje skupine književnikov, zavedajočih se svoje odgovornosti in resnosti položaja. Metelkovo sodelovanje je lahko spoznati, ne samo v drugem odstavku, kjer naštevajo med zemljepisnimi temami bodočega časopisa: etimologije slovanskih krajevnih imen, temveč tudi v celotnem 6. odstavku, kjer navajajo narodopisne in slavistične teme Slavinje: slovanski jezik, nravi in obrede, šege, ljudske pripovedke in pesmi, kranjske pregovore in uganke. V splošnem je pa rečeno, da bo Slavinja samo književni časopis, ki bo stremel po umski izobrazbi in srčnem poplemenitvenju svojih bralcev. To poglobitno tendenco bodo

⁴⁶ V poslednjem delu Mayrove utemeljitve moremo čutiti misli, ki jih je referent lahko slišal od Gruberja, zlasti pa od Metelka, ki je kot profesor slovanskega ali slovanskega jezika na liceju imel največ vzrokov, da skrbi za popularizacijo svojega predmeta.

⁴⁷ Gl. prilogo V.

⁴⁸ Gl. prilogi Va in VI.

⁴⁹ G. prilogo VIIb. Podoba je, da je Mayr skušal s pospešenim uradovanjem rešiti Slavinjo pred neko grozečo nevarnostjo. Gotovo je vedel, da je Schmidburg 23. t. m. zahteval po nalogu Sedlnitzkega tudi od Wolfa, ki so ga 31. oktobra t. l. umestili za ljubljanskega škofa, poročilo o Slavinjinih urednikih in da ta ni naklonjen ne temu ne onemu.

skušali uredniki in pisci doseči z vsebino, ki se bo nanašala kolikor mogoče samo na domačo deželo, objavljajoč samo izvirne in iz drugih avstrijskih časopisov prevzete članke o Kranjcih in drugih Slovanih. V podrobnem so pa razdelili bodočo vsebino Slavinje v sedem razdelkov: v zgodovinski, zemljepisni, prirodopisni, gospodarski, prosvetni, jezikoslovni in narodopisni ter v književni oglasnik vseh slovanskih spisov. Človeka čudi, da molče o umetni poeziji in leposlovju sploh.⁵⁰

11. Mayrovo naglico in Andriolijevo točnost pa je hotel menda nekdo spodnesti, ker so v guberniju vknjižili Slavinjin podrobni program šele 15. dec., to je devet dni kasneje, kakor ga je Andrioli datiral. Medtem je namreč Sedlnitzky že gotovo imel v rokah Schmidhammerjevo popolnoma odklonilno poročilo z dne 9. t. m., Schmidburg pa enako poročilo Wolfa z dne 11. t. m. Policijski ravnatelj je najprej kratke in nedobrohotno označil Andriolija, Holzapfla in Ciglerja, prikazal nato Slavinjo kot prenagljeno, površno misel te trojice, ki niti sama v sebi ni edina glede na načrt in namen tega časopisa. Vsak misli po svoji mili volji prispevati nekaj poljubnih kranjskih sestavkov. Nato navaja, da niti Matevž Ravnikar, niti Jakob Zupan, oba prava znanstvenika in najboljša domača slavista, nočeta sodelovati, čeprav so ju večkrat vabili. Domneva, da bi časopis kmalu prenehal, če bi tudi ta družba dobila dovoljenje za izdajanje, ker bi pač ugasnilo zanj zanimanje, saj ne bi mogel prinašati klenih spisov. Sklicuje se tudi na izjavo tiskarja in urednika matičnega časnika bodoče Slavinje — Laibacher Zeitung — Karola pl. Kleinmayra, češ da se ne bo prej pogodil za tiskanje Slavinje, dokler mu ne predlože poštenega načrta, da bo mogel jamčiti vsaj z večjo ali manjšo verjetnostjo za njegovo daljše življenje. Slednjič se spotakne Schmidhammer celo ob predlaganega Slavinjinega cenzorja Pavška, da je sam po sebi sicer zelo veren mož, toda tako omejen v svojih talentih, da je propadel pri prvem natečaju za stolico teoretske in praktične filozofije in je uspel šele drugič, največ glede na svoje življenje, tako da mu cenzure pač ne bi bilo mogoče mirno zaupati. Nasploh so uredniki takšni, da ni mogoče jamčiti ne za poštene književne sadove ne za zadovoljitev občinstva.⁵¹

12. Gotovo je Sedlnitzkemu zadostovalo, kar je zvedel od Schmidhammerja, vendar se je v svoji končni odločitvi skliceval samo na Wolfovo poročilo, ker pač ni hotel izdati svojega policijskega zaupnika. Wolf je pokazal v svojem dopisu ne samo ono uradno visokost in nepristopnost, spričo katere so vztrepetavali njegovi najbližji sodelavci ves čas njegovega škofovanja, temveč tudi dobršno mero nekakšne šovinistične nerazpoloženosti do slovenskega časopisa. Ali se ta nevolja obrača res samo zoper Holzapfla, Andriolija in Ciglerja, ali hoče zadeti neke druge može, ki bi se po njegovi domnevi utegnili skrivati za omenjenimi tremi individui, to je pač danes težko ugotoviti.

⁵⁰ Gl. prilogo VIII.

⁵¹ Priloga IX. Odposlano poročilo je bilo menda glede na Pavška nekoliko blažje. ZMS 1907, 2—3.

viti, Misli bi mogli tako na Ravnikarja kakor na Zupana in potem pač ne bi bilo Schmidhammerjevo poročilo glede na ta dva objektivno. Wolfa bode v oči med Slavinjinimi uredniki najbolj Holzapfel, katerega označuje najprej, češ da bo mogel prispevati le kaj šolarskega, in da bi bilo pošteno, da bi se kot novinec v svojem poklicu bavil predvsem z njim. O Andrioliju, ki je že od svojih študijskih let upokojen, mu ni znano, koliko je razširil svojo književno izobrazbo preko navadne šolske modrosti. Še bolj mu je neznano, da bi kdaj študiral slovanski ali kranjski jezik. Povrh je rojen in vzgojen v Ljubljani in ni prišel skoraj nikdar na kmete. Znano pa je, da govore Ljubljancani najbolj pokvarjeno in najbolj pomanjkljivo kranjščino, ki doseže v višjih slojih, uživajočih od otroških nog samo nemško vzgojo, višek spačenosti in neokretnosti. Edini Cigler je živel več let kot dušni pastir na kmetih, čeprav je tudi on doma iz Udmata v neposredni bližini šentpetrskega predmestja. Mogoče je, da se je zaradi posebne ljubezni za kranjski jezik v njem bolj olikal, čeprav ne ve ordinariat o tem in o njegovi slovstveni izobrazbi nič zanesljivega. Neki mali kranjski prevod, ki ga je napravil zakotnemu tiskarju Kremžarju, ima baje celo nekaj pravopisnih in slovniških napak. Kako malo more ordinariat očitati omenjenim individuom v moralnem in političnem pogledu, tako zelo misli, da mora dvomiti nad književno zrelostjo časopisa, ki bi ga radi pokrenili prosilci. Šele dejstva ga morejo prepričati, da se moti. Mogoče bi bilo tudi, da se hočejo za njimi skriti vse drugačni sodelavci. Glede na vse to sklepa Wolf, da pač razume koristi celovške Carinthije, ki prinaša v nemščini razprave o slovanskih starožitnostih, etimologična raziskavanja itd., včasih pa tudi klene slovanske spise, toliko teže pa bi mogel razumeti, zakaj bi bil potreben popolnoma kranjski tednik kot priloga nemškega časnika, kajti njegovi bralci pač razumejo vsi nemški, ne pa tudi vsi kranjski.⁵²

13. Z nepojmljivo zakasnitvijo je izročil tisti Mayr, ki je zahteval 27. nov. od Andriolija takojšnji podrobni program Slavinje, le-tega prezidiju šele 18. dec. Takrat pa je tako Sedlnitzky kakor Schmidburg imel že svoje negativno mnenje o Slavinji. O izročitvi Andriolijevega programa pa je Mayr poročal gubernijskim svetnikom šele 23. dec., medtem ko je Schmidburg odposlal program že prejšnji dan z Wolfovim poročilom vred Sedlnitzkemu.⁵³

14. Sedlnitzky ni okleval, temveč je na samega novega leta dan 1825 vrnil oboje Schmidburgu, se v odločbi docela pridružil »zelo temeljitemu mnenju gospoda škofa Wolfa« glede na Slavinjo, in guvernerja zaprosil, naj odbije prošnjo Slavinjanov.⁵⁴

15. Dne 9. jan. 1825 je Schmidburg sporočil odločbo Sedlnitzkega guberniju in mu naročil, naj obvesti o tem prosilce. O tem je poročal Mayr na gubernijski seji 20. jan., nakar so poslali še tisti dan vsem

⁵² Gl. prilogo X.

⁵³ Priloga XI.

⁵⁴ Priloga XII.

irem Slavinjanom kratek dekret, ki jim je oznanil v dvoumnem slogu takratne avstrijske uradne nemščine, da Slavinja ne sme iziti.⁸⁵

*U edini
za Grubničan
N 1964/297*

Omenjeno Slomškovo pismo Metelku je edini glas sodobnika, ki nam priča, kaj je takratna mlada generacija pričakovala od Slavinje in kako jo je zbolela njena prepoved. Odtlej ne omenjajo ne njenega imena ne njene zgodovine skoraj do konca stoletja. Šele Prijateljeva delna objava aktov iz dunajskega državnega in Malova iz ljubljanskega gubernijskega arhiva sta nam pojasnili nekatere sile in prizore hudega zakulisnega boja, ki se je bil ob prvem poskusu, ustvariti našemu meščanstvu književni časopis v domačem jeziku in vseslovan-skem duhu, med needinimi glasniki raznih socialnih in političnih odtenkov v naši komaj se zavezujoči meščanski kulturi na eni strani in med eksponenti tuje politične in kulturne miselnosti v domači deželi in na Dunaju. Ako bi bil ostal Gruber v deželi, bi morebiti prišlo do uresničitve slavinjanske ideje. Tako bi bile našle vse zgoraj orisane mladinske književne združbe skupno torišče z naprednejšimi člani starejših pisateljskih skupin. Morebiti bi prišlo brez hudih polemik, ki označujejo abecedno vojsko, do zmerne pravopisne reforme. Slavinja bi morebiti mogla pritegniti Kopitarja, Čopa in Prešerna že tedaj v domačo publicistiko, kritiko in poezijo, kjer bi se mogli na temelju njenega širokega programa vsi trije individualno in medsebojno razvijati. Ako bi bila Slavinja mogla izpolniti vsaj del svojega programa, morebiti ne bi bilo prišlo do popolne odtujitve med temi tremi največjimi slovenskimi duhovi, niti do tako mrkega sektantstva v abecednih in svetovnonazorskih bojih v tridesetih letih, kaj šele do Vrazovega problema in do Bleiweisovega amuzičnega in politično ter kulturno konservativnega oportunistva v štiridesetih letih 19. stoletja. Prešernu ne bi bilo treba sežgati zvezka z mladostnimi pesmimi, ker bi jih mogel priobčiti v Slavinji in bi tako dosegle svoj estetski in socialni namen, narod bi pa imel poleg njegove moške pesmi tudi njegovo mladostno liriko in najbrže še marsikaj drugega, kar bi delovalo blagodejno na naše kulturno življenje, kajti slovstvena zgodovina nas uči, da morejo zamorjene književne ideje in nepriobčena dela zaustaviti ustvarjalni polet več generacij. Tako pa ni slavinjanska generacija ustvarila skoraj ničesar ne na področju slavistike in domače zgodovine ne v posvetni poeziji. Nekateri njeni člani so utih-nili, drugi so se bavili s priložnostnim nabožnim slovstvenim delom, zlasti s cerkveno pesmijo, v katero se je preneslo težišče opozicije zoper janzenizem in jožefinstvo Wolfa in njegovih pomagačev. Zato se je ponesrečil poskus združitve Slavinjanov s Čbeličarji in nekdanji bogoslovni »karbonarji« so postajali z redkimi izjemami nasprotniki Prešerna in Čopa, namesto da bi bili njuni zavezniki. In slovensko duhovstvo je šlo svojo usodno pot, ker ni znalo kreniti iz fevdalnih in birokratskih kolesnic.

⁸⁵ Gl. prilogo XIII.

I

6 Kreuzer

Laibach den 9ten September 1824.

(Na drugi strani):

An das
hochlöbliche k. k. Gubernium
zu Laibach.

am 11. Sept 824.

Johann Ziegler Strafh. Curat
Xaver v. Andrioli) Priester
Ignaz Holzapfel)

deren

Bitte um die Erlaubniß ein litterarisches Illyrisches in der krainischen Sprache verfaßtes Zeitungsblatt herausgeben zu dürfen.

Izvirnik pisan v gotici s Ciglerjevo roko v Osrednjem državnem arhivu Slovenije v Ljubljani (gubernijski arhiv za l. 1824). Imena in besede nemškega izvora so napisane v latinici.

II

Zapisnik I. seje gubernija o prošnji Slavijanov

Geistlich.

12950

3524

Sitzung am 16. 7ber 1824.

Referent Herr Gub:Rth Mayr.

Ziegler Johann Strafhaus-Curat, Xav. v. Andrioli, Ignaz Holzapfel Priester, bitten unter 9. 7ber d. J. um Bewilligung ein litterarisches Illyrisches in der krainerischen Sprache verfaßtes Zeitungsblatt herausgeben zu dürfen.

(nečitljivo podpis.)

R:

Da die Tendenz dieses Blattes blos Kultivirung der Landessprache ist, selbes nicht bestimmt politische Gegenstände zu behandeln oder die Geschäfte des Tages zu liefern, sondern blos in litterarischer Beziehung zum Nutzen und Vergnügen dienen soll, so dürfte es keinen Anstand die Erlaubnis hiezu zu ertheilen und es handelt sich nur noch darum, wem die Zensur dieses Blattes anzuvertrauen wäre. Professor Pauschek, welcher die Bücherrevisionsamt besorgt, und daher mit Zensurvorschriften betraut, auch der slavischen Sprache vollkommen mächtig, scheint hinzu vorzugsweise geeignet, und es dürfte daher einzuvernehmen seyn, da ihm ohnehin die sonstige Amtshandlung dabei obliegt, ob er sich nicht diesem Geschäft unterziehen wolle.

Laibach den 16 t. 7ber 1824.

Mayr

Conclusum

per unaminiter nach dem Antrage des Hn. Referenten

Exped: Paulitsch.

Izvirnik tam, kjer I.

III

Pismo gubernija Juriju Pavšku v zadevi Slavinje in njegov odgovor

Geistlich

3524

12950

Laibach am 16 ten 7ber 824.

Verordn.

An den H. Bücher Revisor

Georg Pauscheg

Exhibitum

In der Nebenlage wird Ihnen die Einlage einiger Weltpriester wegen Herausgabe eines litterarischen in der krainerischen Sprache verfaßten illyrischen Zeitungsblattes zu dem Ende gegen Rückbug mitgetheilt, sich hieher zu äußern, ob es einem Anstand unterliege die Zensur dieses Blattes, dessen Herausgabe ohne Bedenken bewilliget werden dürfte, Ihnen zuzuweisen.

Da Sie ohnehin die Revision der Bücher auf sich haben, und daher mit den Censurs Vorschriften bekannt sind, so erwartet man von Ihnen die verläßlichste Versorgung dieses Geschäftes.

Mayr

Paulitsch

Nro 155

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

Mit hohem Gubernial-Decrete vom 16. v. M. Z. 12950 wurde der Unterzeichnete angegangen, sich zu äußern, ob es einem Anstande unterliege, ihm das von einigen hiesigen Weltpriestern in krainerischen Sprache herauszugebende litterarische Werk zur Zensur zuzuweisen.

Wenn das hohe k. k. Gubernium laut des hochbelobten Decretes die verläßlichste Besorgung dieses Geschäftes vom Unterzeichneten erwartet, so ist ihm dieser hohe Wink ein angenehmer Auftrag, dem er sich mit größter Dienstwilligkeit zu unterziehen bereit ist.

Laibach am 11. Oktober 1824.

Prof. u. Bücher Censor
Georg Pauschek

(Na drugi strani):

am 14. 8ber 824.

14535
3781

An das Hochlöbliche k. k. Illyrische Gubernium
in Laibach.

Prof. und Bücher Censor
Georg Pauschek

erstattet mit Rückbug des Kommunikats seine Äußerung in Betreff der Censur des in krainerischen Sprache zu erscheinenden litterarischen Blattes.

Izvirnik tam, kjer I.

V

Zapisnik II. seje gubernija o Slavinji

Zensursgegenstand

14535
3781

Sitzung am 21. 8ber 1824.

Referent Herr Gub:Rath Mayr

Georg Pauschek Professor und Bücher-Censor dtt. 11. 8ber Z. 155 äussert sich in Betref der Zensur des von einigen hiesigen Weltpriestern in krainerischen Sprache herauszugebenden litterarischen Blattes.

12950

Grill.

Ref:

Mit Beziehung auf das hohe Hofdekret vom 11ten Juny 782, welches verordnet, daß alle Aufsätze von Bedeutung der Censur in Wien vorgelegt werden müssen, und nur minder wichtige Schriften von den Landesstellen zugelassen, oder verbothen werden können, und da ein periodisches Blatt wegen seiner politischen oder religiösen Tendenz immer eine Erscheinung von Wichtigkeit bleibt, wäre der Gegenstand wegen Bewilligung des angesuchten Blattes der obersten Polizei und Censurhofstelle jedoch unterstützend vorzulegen, weil

a. die gute Denkungsart der genannten Redaktoren für den Inhalt der aufzunehmenden Aufsätze bürgt.

b. dadurch das Studium der slavischen Sprache, welches jetzt immer mehr Liebhaber findet, durch mehrfältige Aufsätze dieser Art, woran es bisnun mangelte, unstreitig gewißen.

Laibach den 21 t. 8ber 824

Mayr

Exp. Teuschel

Izvirnik tam, kjer I.

V a

Sedlnitzky piše Schmidburgu v zadevi Slavinje

Hochwohlgeborner Freiherr!

Indem ich Euerer Excellenz den Empfang des, unterm 21. v. M. Z. 14532, mir gefälligst eingesandten Berichtes über das Gesuch der dortländigen Weltpriester Johann Ziegler, Xaver v. Andrioli und Ignaz Holzapfel, um Bewilligung, ein Wochenblatt unter dem Titel »*Slavinja*« in krainerischen Sprache und in Verbindung mit der Laibacher deutschen Zeitung, zum Nutzen und Vergnügen herausgeben zu dürfen, mit dem verbindlichsten Danke bestätigte; erlaube ich mir, Hochdieselben vor Allem noch um die gefällige Verfügung ersuchen, dß. die obgenannten Weltpriester, als Redakteurs und Herausgeber des beabsichtigten Wochen-Blattes, verhalten werden, einen detaillirten Plan zu dem befragten Wochenblatte mit der bestimmten Angabe, welche Gegenstände darin überhaupt und besonders behandelt werden sollen, zur Beurtheilung vorzulegen, den ich mir zu übersenden bitte, um sonach über den Gegenstand selbst mit voller Beruhigung entscheiden zu können. Uibrigens dürften Euere Excellenz auch geneigt seyn, mit dem betreffenden Ordinarie, welchem die obgenannten Weltpriester unterstehen, zur näheren Beleuchtung des Charakters derselben und der von ihnen beabsichtigten Herausgabe eines Wochenblattes das vertrauliche Einvernehmen noch vorläufig zu pflegen.

Euerer Excellenz gefälligen Eröffnung des diesfälligen Resultates entgegengehend, habe ich die Ehre mit ausgezeichnete Hochachtung zu seyn

Euerer Excellenz

Wien, am 15. November, 1824.

gehorsamster Diener

Sedlnitzky

An Se: des k. k. Herrn Gouverners von Illyrien
Freiherrn v. Schmidburg Excellenz in Laibach.

Izvirnik v Osrednjem drž. arh. Slovenije (prezidialni arhiv za leto 1824).

VI

Sedlnitzky piše Schmidhammerju v zadevi Slavinje

Wohlgeborner!

Johann Ziegler, Strafhaus Kurat, Xaver v. Andrioli, Pensionist, und Ignaz Holzapfel, Priester, haben bei dem dortländigen Gubernium die Bewilligung nachgesucht ein Wochenblatt unter dem Titel »*Slavinja*« in krainerischen Sprache und in Verbindung mit der Laibacher deutschen Zeitung zum Nutzen und Vergnügen herausgeben zu dürfen.

Das gedachte Landesgubernium hat auf die Gewährung dieses Gesuches mit der Bemerkung angetragen, daß das Studium der slavischen Sprache, zu welcher der krainerische Dialekt gehört, durch mehrfältige Aufsätze dieser Art, woran es bisher mangelte, unstreitig gewinnen dürfte, und daß der dortige Professor der Philosophie und Bücher-Revisor, Georg Pauschek, die Censur des beabsichtigten Wochen-Blattes besorgen würde.

Bevor ich über diesen Gesuchsgegenstand entscheide, wünsche ich über die persönlichen Eigenschaften der obgenannten Weltpriester, über ihre szientifische Bildung, über ihre moralische Aufführung, über ihre *Religiosität*, und insbesondere über ihre *politische* Denk- und Handlungsweise, dann über ihre sonstigen Verhältnisse und Verbindungen genaue und verlässliche Aufklärung zu erhalten.

Im engsten Dienstvertrauen ersuche ich daher Euer Wohlgeboren, die diesfälligen Auskünfte infolge zweckmäßiger Erhebungen herbeischaffen, sowie das Resultat derselben mir mit Ihrem wohlervogenen Gutachten über den Gesuchsgegenstand selbst ehestens vorlegen zu wollen.

Ich habe die Ehre mit vollkommener Hochachtung zu seyn

Eurer Wohlgeboren

gehorsamer Diener

Sedlnitzky

Wien, am 13. November 1824.

An des k. k. Herrn Gubernialrathes und Polizeidirektors v. Schmidhammer Wohlgeboren in Laibach.

Izvirnik v Osrednjem drž. arhivu Slovenije (policijski arhiv 1821—1825).

VII a

Schmidburg naroča po nalogu Sedlnitzkega guberniju, naj zahteva od Slavinjanov podroben program časopisa

Praesidial-Erinnerung.

Wie es Eniem löblichen Gubernium aus den bey Wohldemselben gepflogenen Verhandlungen bereits bekannt ist, haben die drey hierländigen drey Weltpriester, Johann Ziegler, Xaver Andrioli, und Ignatz Holzapfel um die Bewilligung gebeten, ein Wochenblatt unter dem Titel: »*Slavinja*« in krainerischen Sprache und in Verbindung mit Laibacher deutschen Zeitung zum Nutzen und Vergnügen, herausgeben zu dürfen.

Über den von der Landesstelle über dieses Gesuch an die k. k. Polizeyhofstelle erstatteten Bericht, werde ich nun von Seiner Excellenz dem Herrn Polizeihofstellpräsidenten angewiesen, die obgenannten Weltpriester als Redakteurs und Herausgeber des beabsichtigten Wochenblattes, zu verhalten, einen detaillirten Plan zu dem besagten Wochenblatte, mit der bestimmten Angabe, welche Gegenstände darinn überhaupt und besonders behandelt werden sollen, vorzulegen.

Ich ersuche demnach Emi löbliches Gubernium, hiernach das Erforderliche an die oftgenannten Weltpriester schleunigst erlassen, und mir dann den von Ihnen überreichten Plan übergeben zu wollen.

Laibach den 23 November 1824

Schmidburg.

An das löbliche k. k. Gubernium zu Laibach.

Izvirnik tam, kjer I. Koncept tudi v prezidialnem arhivu.

VII b

Zapisnik III. seje gubernija v zadevi Slavinje in koncept pisma Slavinjanom

Censur.

16742

Sitzung am 2. 10ber 1824.

4413

Referent H. Gub. Rath Mayr.

Präsidial Erinnerung vom 23. 9ber d. J. Z. 1635. eröffnet in Folge einer Weisung des H. k. k. Polizeyhofstelle Präsidenten, die Redakteurs und Heraus-

geber des Wochenblattes Slavinja, Johann Ziegler, Xaver Andrioli, und Ignaz Holzapfel zu verhalten, einen detaillirten Plan zu dem fräglichen Wochenblatte mit der bestimmten Angabe, welche Gegenstände darin überhaupt und besonders behandelt werden sollen, vorzulegen.

Teuschel

An

die Redaktion

des angesuchten Wochenblattes unter dem Titel: »Slavinja« zu Händen des Herrn Weltpriester Xaver Andrioli.

Dekret

Diese Landesstelle hat Ihr Gesuch, worin Sie gebethen haben, ein Wochenblatt unter dem Titel: »Slavinja« in krainerischen Sprache, und in Verbindung mit der Laibacher deutschen Zeitung zum Nützen und Vergnügen, herausgeben zu dürfen, der k. k. Polizey und Censurhofstelle zur Genehmigung vorgelegt.

Über dieses Gesuch haben Seine Excellenz der Polizeyhofstellpräsident mittels des Landespräsidiums einen detaillirten Plan zu dem befragten Wochenblatte mit der bestimmten Angabe, welche Gegenstände darin überhaupt und insbesondere behandelt werden sollen, abzuverlangen geruht.

Sie werden daher angewiesen, dieser Landesstelle einen ausführlichen Plan über das beabsichtigte Wochenblatt (schleunigst) vorzulegen, und bestimmt anzugeben, welche Gegenstände darin überhaupt und besonders behandelt werden wollen, dann welche Tendenz dasselbe haben soll.

Laibach am 27. ten Nov. 1824.

Mayr

Exped. 30

11

Wagner

Izvirnik tam, kjer I. Beseda »schleunigst« je dostavljena v konceptu najbrže z Mayrovo roko.

VIII

Program Slavinje

Hochlößliches k. k. Gubernium!

Um dem hohen Auftrage d. d. 27. November 1824 No 16742 womit, hinsichtlich des angesuchten in der krainischen Sprache unter dem Titel »Slavinja« herauszugebenden Wochenblattes, nach Verlangen Sr. Excellenz des Polizeyhofstell-Praesidenten, dem das Gesuch um Erlaubniß zur Herausgabe des fräglichen Blattes vorgelegt wurde, der detaillirte Plan zu dem mehrgedachten Blatte mit der bestimmten Angabe, welche Gegenstände darin überhaupt und insbesondere behandelt werden sollen, und dann welche Tendenz dasselbe haben soll, schleunigst abverlangt wurde, pflichtschuldigt alsogleich nachzukommen, erlaubt man sich folgenden Plan des litterarischen Blattes »Slavinja« gehorsamt vorzulegen:

Das herauszugeben beabsichtigte krainische Wochenblatt soll bloß ein litterarisches Blatt seyn, daher keine politischen Neuigkeiten in selbes aufgenommen werden, dann die Haupt-Tendenz desselben soll Bildung des Verstandes und Veredlung des Herzens seyn: Welche zwei Grundsätze aus vorliegendem ausführlichen Plane von selbst einleuchten:

Der Inhalt des krainischen Blattes »Slavinja« soll soviel möglich rein vaterländisch seyn, daher werden von den Redactoren nur Krain und die übrigen Slaven betreffende Aufsätze aufgenommen, wie auch alle Aufsätze über Krain und die Slaven überhaupt aus den übrigen österreichischen Zeitungen und so die Slavinja zu einem Repositorium alles vaterländischen gemacht.

Insbesondere wird Platz darin finden:

1. Landesgeschichte, besonders die des Mittelalters; Beiträge zur Kirchen- und Diözesengeschichte; Lebensbeschreibungen der Landes-Martirer und Hei-

ligen zur Weckung des frommen Sinnes; Biographien krainischer Helden, und Schlachten Krains zur Veredlung der Liebe für Fürst und Vaterland; biographische Notizen von slavischen Gelehrten und ihrer Werke zum Muster und Aneiferung der den jungen Talenten Krains.

2. Geographie, Topographie und Statistic des Vaterlandes; Beschreibungen der Naturmerkwürdigkeiten unseres daran so reichen Vaterlandes; Reisebeschreibungen; Herleitungen der slavischen Ortsnamen.

3. Vaterländische Botanic, Mineralogie, Heilquellen, Witterungsbeobachtungen und Regeln, Hundertjähriger Bauernkalender, Bauernwetterregeln in Krain zum Nutzen und zur Beobachtung.

4. Vaterländische Oikonomie, Fabriken, Hüttenwerke, letzteres der Hauptnahrungszweig in Krain.

5. Öffentliche und Privat Erziehung. Beschreibungen der Schulen, Schulfeyerlichkeiten u. s. w. zur Evidenz der steigenden Kultur in Krain.

6. Slawische Sprache, Sitten und Gebräuche, Gewohnheiten. Volkssagen und Lieder. Krainische Sprichwörter und Räthseln zur Erheiterung und Schärfung des Witzes.

7. Litterarischer Anzeiger aller slavischen Werke und Schriften für krainische Bücherfreunde.

Da dieses Blatt für jederman der krainischen Sprache kündigen wessen Standes er immer sey berechnet ist, so wird man sich gewissenhaft angelegen seyn lassen zur Befriedigung eines jeden etwas zu liefern.

Indem man glaubt dem hohen Auftrage ganz entsprochen zu haben, glaubt man nur noch erinnern zu dürfen, daß die Mitarbeiter deren viele seyn dürften, meist aus dem Volkslehrstande seyn werden.

Laibach den 6. Dezember 1824.

Franz Xav. v. Andrioli
wirkl. Mitglied der k. k. Landes-
wirtschafts-Gesellschaft in Krain.

(*Spreadaj*):

am 15 10ber 824.

An das
Hochlöbliche k. k. Gubernium
zu Laibach.

Franz Xav. v. Andrioli Priester
legt
im Namen der Redaction den abver-
langten ausführlichen Plan des her-
auszugebenden krainischen Wochen-
blattes, unter dem Titel »Slavinja«
vor.

Izvirnik tam, kjer I. Pisan z isto roko kakor I.

IX

Koncept Schmidhammerjevega poročila o Slavinjanih Sedlnitzkemu

E. E.

Aus Anlaß einer von dem hiesigen Strafhaus Kuraten Johann Ziegler, den Priester Ignaz Holzapfel, und dem Pensionisten Xaver v. Andreoli nachgesuchten Bewilligung ein Wochenblatt unter dem Titel *Slavinja* in krainerischer Sprache in Verbindung mit der Laibacher deutschen Zeitung zum Nutzen und Vergnügen herausgeben zu dürfen, dessen Zensur der hierortige Professor der Philosophie und Bücherrevisor Georg Pauschek besorgen würde, geruhten E. E. mit hohem Erlasse vom 11. v. M. über die persönlichen Eigenschaften der obenbenannten Weltpriester, über ihre szientifische Bildung, ihre moralische Aufführung, Reli-

giosität, insbesondere aber über ihre politische Denk- und Handlungsweise, dann ihre sonstigen Verhältnisse und Verbindungen genaue und verlässliche Aufklärung abzufordern.

Xaver v. Andreoli, da er, obschon nur 32 J. alt, seiner körperlichen Gebrechen wegen zu keinen Seelsorge Diensten geeignet, ist Pensionist, Holzapfel ein erst vor einigen Monaten ausgeweihter Priester, ist seit dem vorigen Monat Kaplan in Stein, und Ziegler seit einem Jahre Kurat im hiesigen Strafhause, die szientifische Bildung ist von keinem ausgezeichnet, ihre moralische Auf- führung und ihre Religiosität ist ihrem Stande angemessen, so wie ihre politische Denk- und Handlungsweise ist in wie weit man sie ihres beschränkten Wir- kungskreises in dieser kurzen Zeit ihres etlichen Lebens zu beurtheilen vermag, bis nun ohne allen Tadel.

Über diesen Gesuchsgegenstand finde ich mich durch obigen hohen Auftrag verpflichtet folgendes Gutachten E. E. hoher Beurteilung ehrfurchtsvoll zu unterzeichnen.

Die Ausgabe dieses Blattes ist eine, schnell ergriffene oberflächliche Idee obenbenannter Individuen, (keiner von ihnen hat eine höhere litterarische Bil- dung genossen, wodurch man zur Hoffnung berechtigt würde, dass sie) (*preërt.*). Sie sind selbst unter sich noch nicht einig welchen Plan sie bei Herausgabe dieses Blattes beobachten, und welchen Zweck Sie dadurch erreichen wollen. Jeder gedenkt nach seinem Belieben einige krainische Aufsätze nach Gefallen zu liefern.

Der philosophische Studien-Director und Domherr Mathäus Raunicher, dann der Dr. der Theologie und Professor des Bibelstudiums Jakob Suppan, zwey sehr wissenschaftliche Männer und die besten hier Landes bekannten Slavisten weigerten sich der an sie mehrmal geschehenen Einladung un- geachtet Theil an diesem Gegenstande zu nehmen, und es ist vorauszusehen, daß, wenn auch diese Gesellschaft die hohe Bewilligung zur Herausgabe dieses Blattes erhalten sollte, solches in kurzer Zeit an Mangel an gehaltreichen Beiträgen das Interesse verlieren und wieder aufhören würde.

Der hiesige Buchdrucker und Redacteur der Laibacher Zeitung Karl v. Kleinmayer selbst seiner Erfahrung gemäß will den Druck dieses Blattes nicht eher übernehmen, bis er nicht durch Vorlage eines ordentlichen Planes, die längere Dauer dieses Blattes (desselben) wenigstens mit Wahrscheinlichkeit haften kann.

Was den als Censor vorgeschlagenen Professor Pauschek betrifft, ist solcher zwar als ein sehr religiöser Mann, doch von so beschränkten Talenten, daß er bei dem ersten Konkurse für die Lehrkanzel der theoretischen und praktischen Philosophie reprobiert, und ihm diese erst bei dem zweyten Konkurse aus vorzüglicher Rücksicht seines Lebenswandels ertheilt wurde, daß ihm die Censur nicht leicht anvertraut werden könnte.

Uibrigens läßt sich bei der Eigenschaft der Verfasser dieser Slavinja weder rücksichts würdiger literarischer Ausbeute noch die Befriedigung zum Ver- gnügen des Publikums haften.

Laibach am 9 Dez. 824.

Koncept tam, kjer VI.

X

Wolfov odgovor na Schmidburgov poziv, naj poda karakteristiko Slavinjanov
N. 1405.

Hochlöbliches kais. königl. Landespräsidium!

In Erledigung der hohen Präsidial Zuschrift vom 25. v. M. N. ¹⁰⁸⁵_p um Mittheilung verlässlicher Daten über die moralischen Eigenschaften, politischen Gesinnungen und die literarische Bildung der drey hierländiger Weltpriester Johann Ziegler, Xaver v. Andrioli und Ignaz Holzapfel, welche um die Bewilli-

gung gebethen hätten, ein Wochenblatt unter dem Titel: »Slavinja« in krainischen Sprache und in Verbindung mit der Laibacher deutschen Zeitung zum Nutzen und Vergnügen herausgeben zu dürfen findet dieses Ordinariat zu erwiedern:

Alle drey genannten Weltpriester gehörten in ihren Studienjahren zu den Ausgezeichneten unter ihren Mitschülern. Allein daß der erst diesen Herbst aus den Studien getretene, in der Stadt Stein angestellte junge Priester Ignaz Holzappel auch abgesehen, daß er sich als Neuling in seinem eigenen Berufe billig vorerst mit diesem befaßen sollte, nur noch Schülerhaftes liefern könnte, glaubt man verbürgen zu dürfen.

Wie weit es der beynahe seit seinen Studienjahren deficiente Priester Xaver v. Andrioli in der litterarischen Bildung über die gewöhnlichen Schul-lehrgegenstände gebracht habe, ist diesem Ordinate unbekannt, noch unbekannt, daß die slavische oder krainische Sprache je Gegenstand seiner Studien gewesen seyn sollte. Dazu ist Andrioli zu Laibach geboren und erzogen, und so gut als nie auf das flache Land gekommen, und bekanntermaßen wird in Laibach das verdorbenste und mangelhafteste Krainisch gesprochen, und in den höheren von Jugend auf deutsch erzogenen Ständen, denen Andrioli angehört, am verdorbensten und mangelhaftesten gesprochen.

Der einzige Strafhauksurat Johann Ziegler, obwohl auch er aus dem Dorfe Udmat nächst der hiesigen St. Petersvorstadt gebürtig, hat mehrere Jahre als Seelsorger auf dem Lande verlebt, wo er es in der krainischen Sprache bey seiner Vorliebe für dieselbe weiter gebracht haben mochte, obschon übrigens auch hierüber so wie über dessen sonstige litterarische Bildung diesem Ordinate nichts Verlässliches vorliegt. Eine von ihm für den Winkeldrucker Kremser gelieferte kleine krainische Übersetzung soll nicht einmahl von orthographischen und grammatischen Fehlern frey gewesen seyn.

So wenig daher das Ordinariat gegen die Moralität und gegen die politischen Gesinnungen der drey obgenannten Individuen etwas zu erinnern findet, so sehr glaubt es, so lange keine Daten vom Gegentheile dieses Urtheil berichtigen, die litterarische Gediegenheit des von den Gesuchstellern angebotenen Wochenblattes »Slavinja« bezweifeln zu müssen, es sey denn, daß obbesagte drey Individuen nur Nahmensträger wären, und sich hinter ihnen andere Mitarbeiter verbergen wollten.

Mit Bezug auf das Gesagte muß man übrigens offen gestehen, daß man den Nutzen eines Wochenblattes, wie die Carinthia als Beylage zur Klagenfurter Zeitung, worin entweder slavische Gegenstände, als Alterthümer, etymologische Untersuchungen u. s. w. in der deutschen Sprache behandelt, oder von Zeit zu Zeit gediegene slavische Aufsätze eingerückt werden, ganz gut begreift, aber daß man es so schwerer einsieht, wozu ein durchaus in der krainischen Sprache geschriebenes Wochenblatt als Bestandtheil einer deutschen Zeitung für Leser, welche, weil sie teutsche Zeitung lesen, wohl alle das Deutsch, aber nicht alle das Krainisch verstehen, dienen soll.

Laibach den 11. Dezember 1824

Anton Aloys Wolf
Bischof

Izvirnik tam, kjer V a.

XI

Koncept Schmidburgovega poročila o Slavinji Sedlnitzkemu

An S. des

E. Grafen Sedlnicky Exc.

Hochgeborner Graf!

Das illyrische Gubernium hatte E. E. das Gesuch einiger hierortigen Weltpriester wegen Herausgabe einer Zeitschrift in illyrischer Sprache, unter dem Titel Slavinia, zur hohen Genehmigung unterlegt.

Hierüber geruhten E. E. mit Präs. Schreiben vom 15. v. M. zu fordern,
a) ein detaillirter Plan über die in dem beabsichtigten Wochenblatte behandelten Gegenstände, und

b) wird dem Ordinariate das Einvernehmen (Konfidenzidee) gepflogen werden ob die Individualitäten der sich gemeldeten Herausgeber die volle Beruhigung über die Tendenz jener Zeitschrift gewähren?

In der Beilage 1/1 hat nun Xaver v. Andrioli, im eigenen und der übrigen Redaktoren Namen, den Plan und Zwecke der Slavina dargestellt zufolge welchen dieselbe ein eigentliches Volksblatt seyn und die Bestimmung haben soll, durch Mannigfaltigkeit der darin abgehandelten — nicht politischen — Gegenstände alle Klassen von Lesern zu befriedigen, die der krainerischen Sprache kundig sind.

In der Beilage 2/2 bezweifelt der Herr Bischof Wolf, daß die H. Herausgeber, wenn ihnen nicht andere Mitarbeiter zur Seite stehen etwas Gediegenes zu liefern im Stande seyn dürften; findet jedoch gegen die Moralität und politischen Gesinnungen der erstern nichts zu erinnern.

Indem ich nun E. E. beide Einlagen zur weitem hohen Schlußfassung einzuleiten nicht ermangele, bitte ich die Versicherung der ganz vorzüglichen Hochachtung zu genehmigen mit welcher ich die Ehre habe zu seyn

E. E.

Laibach d 22 dezember 1824

24/12 1824 Khmap.

25. dez Nepozytek.

Izvirnik tam, kjer Va.

XII

Sedlnitzky prepove Slavinjo

Hochwohlgeborner Freiherr!

Im Anschlusse habe ich die Ehre Eurer Exzellenz die Beilagen der schätzbaren Zuschriften vom 21. October und 22. Dezember v. J. Z. 14.532 u. 1724 mit der Eröffnung danknehmig zurückzustellen, daß ich mit der sehr gründlichen Ansicht des Herren Bischofes Wolf in Betreff der von den dortländigen Weltgeistlern Johann Ziegler, Xaver v. Andrioli und Ignaz Holzapfel, beabsichtigten Herausgabe eines Wochenblattes unter dem Titel »*Slavinja*« in krainerischen Sprache, mich vollkommen vereinige, daher Hochdieselbe zu ersuchen mich veranlaßt finde, das diesfällige Gesuch der obgenannten Weltgeistler, ablehnend bescheiden lassen zu wollen.

Mit vorzüglicher Hochachtung habe ich die Ehre
zu verahren

Eurer Excellenz

Wien, am 1. Jänner 1825.

gehorsamster Diener
Sedlnitzky

An

Seine des k. k. Herrn Guverners von Illyrien Freiherrn v. Schmidburg
Excellenz in Laibach.

Izvirnik tam, kjer Va.

XIII

Gubernij obvesti Slavinjane o odločbi Sedlnitzkega.

An

die Herren Weltpriester

Johann Ziegler, Xav. v. Andrioli, und

Ignatz Holzapfel

concluso
per unanimita

Decret

In Folge herabgelangter Weisung durch Polizey und Zensurs-Hofstelle werden Sie mit ihrem Gesuche um Herausgabe eines Wochenblattes unter dem Titel *Slavinja* in krainerischer Sprache dahin beschieden, daß diese Zeitschrift füglich unterbleiben könne.

Laibach am 20. Jänner 1825.

Mayr

Izvirnik tam, kjer I.

XIV

Grabrijanova Elegija ob Gruberjevem slovesu v izvirniku in Prešernovem prevodu

Hvale polni občutlji
ob odhodu

Premilostliviga gospoda
Avgušтина, Velziga škofa,
iz Ljubljane v Solšperg.

Dankgefühl
bey der Abreise
Sr. Fürst-Erzbischöflichen
Gnaden Augustin
aus Laibach nach Salzburg.

Od nas gredó! — »Od *Njih* ločiti« —
(Nevredni zdihlje le se skrí!)
»Od *Njih* ločit' se, *Njih* zgubíti!«
Se nam iz žalnih serc glasi.

»Nur Scheiden, Trennung nur und
Scheiden«
(Welch Seufzen sagt den heißen
Schmerz!)
»Ach Trennung nur, — nur baldes
Scheiden«
Klagt blutend uns das wunde Herz!

Zgubíti Vas, o *Prečastlivi*,
Oče, — naših duš *Pastir*,
Premili Varh, — *Nepozablivi*
Naše blažne sreče *Vir*!

Zu scheiden, *Hoher*, — sich zu trennen
Von *dir*, — *Beschützer*, *Oberhirt* —
Und *Vater*! — ach, wer kann es nennen
Ohn' Angstgefühl, daß Felsen rührt! —

Kdo nam britkosti bode tážil? —
Ločénja ogenj kdo hladíl? —
Kdo žalne serca nam tolážil?
Daróve vbógim kdo delíl?

Wer soll der Trübsal Qualen mindern,
Im Scheiden was uns Tröstung seyn?
Wer soll der Trauer Schmerzen lindern,
Mit Gaben Arme wer erfreu'n?

Scer v' sercih dosti je spomínja,
Ne bo ga zgrudil sivi čas;
Sej zna se sleherna stopínja,
spričuje, *Mili*, le od *Vas*.

Zwar fest steht in der Mitte
Dein Denkmahl, das die Zeit nicht
bricht,
Es keimt aus jedem *Deiner* Tritte
Ein Glück, das laut von *Dir* uns
spricht.

Komú pa bomo hvalo dáli,
Če, *Dragi*, *Vas* per nas ne bo?
Jokáli bomo, — zdihováli,
Kér nam brez *Vas* ní nič sladkó.

Doch wem, wem werden wir es danken,
Wenn Du *Erlauchter*! nicht mehr
bist? —
Ach weinend werden wir kaum wanken
Am Born, der voll des Segens fließt! —

Hvaležnost, jokaj! Premolkúješ? —
 Oh, žalost vzela je solzé? —
 Zastojn pojemlješ in zdihúješ, —
 Zastojn drobíš prežgan' sercé.

Nun fließet, Thränen, Dank zu
 zollen! —
 Du säumst, — du schweigst, verglühtes
 Herz? —
 Ach, wo soll ich *Ihm* Thränen hohlen!
 Verzehrt hat sie der Flammen-
 schmerz! —

Bog, Ti, ki vsakimu verníti
 Zamoreš, hočeš, veš in znaš,
 Povern', za kar se zahvalíti
 Nam besedí in solz ne daš! —

Belohne, Gott! — Du wirst's vergelten.
 Denn Du nur weißt es, willst,
 vermagst!
 Vergilt es *Ihm* im bessern Welten,
 Da du uns Thränen hier versagst! —

Illyrisches Blatt zum Nutzen und Vergnügen, 2 in 3, 9. in 16. januarja 1824.

Slovenski izvirnik v bohoričici.

XV

Schmidhammerjeva oznaka Matevža Ravnikarja — Sedlnitzkemu 24. sept. 1825

Mathäus Raunicher Domkapitular in Laibach im Genuße der Gräfllich Lamberghischen Präbende ist Direktor der philosophischen Studien, und ordentlicher Professor der Dogmatik am hiesigen Lyzeum. Er hat hier studirt, und kennt die übrigen Provinzen des österr. Kaiserstates nur aus einzelnen excursionen. Er besitzt vorzügliche Talente und Fähigkeiten, die Schulwissenschaften sind ihm vollkommen eigen, er ist krainischer Sprache vorzüglich mächtig, spricht auch italiänisch, und hat manche andere schätzbare Kenntnisse. Seine schriftlichen Aufsätze sind wohlgeordnet, klar, gediegen, und wenn nicht Leidenschaft ihn hinreißt, angenehm zu lesen. Die praktische Seelsorge ist ihm aber ganz fremd, da er aus den Schulen sogleich zur Professur kam.

Als Direktor des hiesigen Priesterhauses konnte er den Alumnen für ihre künftige Bestimmung wenig nützlich seyn, jedoch hielt er streng auf Ordnung, Zucht und Subordination.

Dem Jansenismus vorzüglich zugethan sind seine Grundsätze hart. (Seine Grundsätze sind hart, wie es den Koryphäen des Jansenismus ziemt, den biblischen Rath non dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex anima scheint er wenig zu kennen. Unumschränkt herrscht er über die ihm ergebene Parthei.) Der Klerus der Diözese achtet, und — fürchtet ihn. Sein Charakter ist redlich und rechtschaffen, nur ist er sehr reizbar, schwer versöhnlich, und in der Wahl der Mittel gegen seinen Feind nicht delikant.

An seiner Sittlichkeit und seinen politischen Grundsätzen ist nichts auszustellen, seine Lebensweise ist sehr isolirt und zurückgezogen, unbekannt mit der äußeren Welt widmet er sich sehr der Einsamkeit, und den Studien. (Es wird behauptet, er habe mehr als mäßige Vorliebe für geistige Getränke, das kann sich jedoch nur auf sein Zimmer beschränken, und kommt niemals zur öffentlichen Kenntniß. Nie hat er ein Ärgerniß damit gegeben, und er beobachtet überhaupt das äußere Dekorum genau.) Seinen Grundsätzen treu wird er überall als Vorsteher Zucht und Ordnung streng handhaben, sich Gehorsam, und auch Achtung verschaffen, Liebe und Zutrauen wird er bei seiner Denkungsart sich nicht erwerben. (wird und will er sich nicht erwerben.)

Izvirnik v policijskem arhivu (Osred. drž. arhiv Slovenije). Koncept je ohranjen v dveh zapisih, to, kar prinašamo v oklepajih, je posneto po drugem. Odlomek dobro označuje Ravnikarja, ki je izjavil 1824. l. o priliki državne ankete o izposojevalnih knjižnicah, »da so romani in druga pesniška dela, ki dražijo mlade duše zadnjih 70 let, eno najbolj učinkovitih, morebiti zvit

zasnovanih sredstev za demoralizacijo ne samo mladine, temveč celih narodov». Ta negativni odnos do leposlovja pojasnjuje nekoliko tudi to, zakaj se Ravnikar ni hotel pridružiti Slavinjanom, ki so gotovo mislili priobčevati leposlovnne sestavke, zlasti pesmi, čeprav tega ne omenjajo v končnem programu.

Résumé

Les forces de l'éveil national parmi les Slovènes instruits, ecclésiastiques ou séculiers, qui avaient été, pendant les guerres napoléoniennes et immédiatement après, latentes et, en maint endroit, presque taries, recommencent à s'épanouir bientôt après 1820. La plupart des étudiants slovènes étaient fortement impressionnés par les efforts révolutionnaires des peuples opprimés d'Espagne, d'Italie et de Grèce, et par le renouveau des activités culturelles des Tchèques, Slovaques, Polonais et Russes. Ces idées nouvelles incitèrent les séminaristes de Ljubljana à former, au cours de l'année scolaire 1822/23, pendant l'épiscopat d'Augustin Gruber, une société littéraire clandestine, les »Carbonarii«. Parmi les professeurs du séminaire, c'étaient Jakob Zupan et Franc Metelko, tous deux élèves de Kopitar, qui, du point de vue national, exerçaient le plus d'influence sur les jeunes esprits. Ce groupe littéraire stimula les esprits progressifs parmi la jeunesse ecclésiastique et laïque à fonder une société littéraire qui embrasserait de plus nombreux intellectuels. On prit l'initiative d'une société littéraire publique dont les représentants, devant les autorités, étaient Janez Cigler, Ksaver Andrioli et Ignac Holzapfel. Un fil, bien que ténu, reliait à cette société, par l'intermédiaire de Jurij Grabrijan, un des promoteurs de la nouvelle société, aussi son ami et camarade de classe France Prešeren, alors étudiant à Vienne. Les écrivains de la Carinthie et de la Styrie y furent représentés par Jarnik et Slomšek.

Le 9 septembre 1824, les trois représentants cités soumettent aux autorités une demande d'autorisation pour la publication du journal hebdomadaire »Slavinja« (Le monde slave). Le rapport du conseiller du gouvernement Jurij Mayr fut d'abord favorable et l'affaire semblait dans un bon chemin. Mayr, cependant, changea d'opinion et proposa au gouvernement provincial de soumettre la demande à la décision de Sedlnitzky. Celui-ci exigea le programme détaillé du journal et demanda au chef de la police Schmidhammer et à l'évêque récemment investi Wolf des renseignements précis sur les futurs éditeurs. De ce programme il résulte que le comité éditorial avait l'intention de créer une sérieuse revue des études slovènes et slaves, revue dont les pages auraient été largement ouvertes à tout ce qui concernait les mondes slovène et slave. Cependant, le jugement de Schmidhammer et de Wolf, quant aux aptitudes littéraires et scientifiques des éditeurs Cigler, Andrioli et Holzapfel, fut défavorable. Wolf, par surcroît, pour empêcher la publication de la nouvelle revue, se servit, afin de démontrer son inutilité, d'un argument d'un extrême chauvinisme: tous les Slovènes instruits comprenant l'allemand, ils n'ont aucun besoin d'une revue littéraire entièrement slovène. Le 1er janvier 1825, Sedlnitzky, en se réclamant justement de ce rapport de Wolf, rejeta la demande. Ainsi, il a fallu attendre l'année 1830 pour voir paraître la »Krajnska Čbelica«, almanach littéraire enfin autorisé par Sedlnitzky sur l'intervention du gouverneur Schmidburg qui, à la prière de Čop, servait d'intermédiaire. La société littéraire de Čop et Prešeren cependant ne s'intéressait pas directement à la tâche que s'étaient posée les éditeurs de la »Slavinja«. Ainsi, les efforts philologiques et ethnographiques de notre génération romantique ne trouvèrent pas leur pleine expression.

Alfonz Gspan

PREŠERNOV GROB V KRANJU

Med dvema pomembnima Prešernovima obletnicama — med stoletnico smrti in stopetdesetletnico rojstva — postaja vprašanje pesnikovega groba v Kranju pereče. Po novem mestnem regulacijskem načrtu bodo opustili staro kranjsko pokopališče, kjer počiva prah dveh naših velikih mož: Francéta Prešerna in Simona Jenka. V prihodnje bo na tistem kraju menda javen nasad. Ta sklep, se zdi, je dokončen in svojci drugih umrlih in tam pokopanih imajo že na izbiro, da ali dadó prekopati grobove ali pa pusté, naj jih prerase trava. Jasno je, da se bo problem Prešernovega in Jenkovega groba moral rešiti drugače.

Vsaj glede usode Prešernovega groba prihajajo v poštev tri rešitve: ali ostane grob na svojem mestu, kakršen je, četudi se izpremeni okolje; ali prenesó nagrobnik in ostanke pesnikovega trupla kam drugam, morebiti v Vrbo; ali izkopljejo pesnikov prah, ga prenesó v mavzolej, ki ga nameravajo zgraditi blizu pesnikove rojstne hiše, spomenik pa ostane, kjer je danes. Kaj bo z Jenkovim grobom, menda doslej še ni odločeno, toda problem bo treba reševati vzporedno s problemom Prešernovega groba in z nič manjšo pieteto.

Ko se spreminja lice starega kranjskega pokopališča in kažejo mnoga znamenja, da prva od navedenih možnosti žal ne bo obveljala, je prav, da osvetlimo pretekle dogodke, ki so v zvezi z zdajšnjim počivališčem Francéta Prešerna.

Če ogleduješ rdečkasti, s svetlimi žilami prepreženi kamnitni steber, postavljen na najvidnejšem mestu sredi starega kranjskega pokopališča, bereš na njega prednji strani pesnikovo ime s podatkom o njegovem rojstvu in smrti ter dvema verzoma iz elegije V spomin Andreja Smoléta, na hrbtni pa:

*V PESMIH
neumerlimu
postavili
častitelji njegovi
1852*

Med razmišljanjem o pesnikovem življenju in delu se ti utegne ob pogledu na ta grob spočeti vrsta vprašanj, n. pr. kaj se je zgodilo od dneva Prešernove smrti pa do l. 1852, od kod ta kamen, o katerem so zapisali, da je domač — gorenjski, kdo je zasnoval ta preprosti, a vendarle monumentalni steber, združujoč antične, saracenske in celó baročne stilne prvine, čigavo dleto ga je klesalo, kdo ga je naročil in

plačal, kakšen delež je imela pri tem slovenska celokupnost in slednjič, kako je živela takrat Ana Jelovškova z osirotelima pesnikovima potomcema. Na vsa ta vprašanja dosti izčrpno odgovarjajo ohranjeni viri.¹

Prva razpoka, ki vidiš skozenjo v preteklost in te opozarja, da utegne biti zgodovina tega groba nenavadna, je vabilo k slavnostnemu odkritju nagrobnika, objavljeno v Novicah dne 30. jun. 1852.² V dopisu iz Ljubljane vabi sicer nepodpisani odbor za postavitev spomenika »vse prijatle in častivce rajniga ... Prešerna, kteriga slava bo donéla, dokler bo svet stal, po širocim svetu«, naj se udeleže dne 3. jul. ob desetih slavnostnega odkritja spomenika »na novim grobu«. V istem vabilu stoji še stavek: »Spominek lepo postaviti, je bil rajni po dovoljenji častitiga cerkovniga in pa mestniga predstojništva v nov grob položen, nad kterim stoji iz kamna izdelani novi spominek, kteriga postava se bo z imenovano cerkovno slovesnostjo v saboto praznovala.«

Potemtakem ta grob ni prvo, marveč je že drugo počivališče pesnikovega trupla. To dejstvo doslej ni bilo splošno znano, je pa vredno, da trditev preiščemo, jo izpričamo, hkrati pa pojasnimo še druge okolnosti v zvezi z grobom.

I

Po opravljenem pogrebu, ki se je začel v soboto dne 10. febr. 1849 ob 10. uri izpred hiše pesnikove smrti, takrat Mesto št. 181, se razvil proti župni cerkvi, kjer je bral dekan Jožef Dagarin ob številni asistenci zadušnico, od tam pa krenil na pokopališče³ in se končal malo pred poldnevom, so se tisti pogrebci, ki so se bili pripeljali iz Ljubljane, Tržiča, Radovljice in od drugod, zbrali v gostilni Pri stari pošti.⁴ Ni jih bilo mnogo, zato jih pa tudi tedanji časniki ne navajajo. Slovenija se v poročilu o pogrebu z dne 11. febr. celo zaradi tega takole pritožuje:⁵

Kakor smo bili napovedovali, je včeri v Kraju bil pogreb našiga brezsmertniga pevca Prešerna. Tu so se kakor pri več priložnostih zopet Krajci skazali iskrene in dobro spoznavajoče domorodce, koliko zgubo je smert tega moža slovenski domovini naklonila. Cela narodna straža ga je spremila k pokopju. Tudi iz Ljubljane in drugih slovenskih krajev se je bilo nekoliko častivcov rajnciga sošlo, vendar njih množica z njegovimi visokimi zaslugami za slovensko pismenstvo v nikakoršni primeri ni bila ...

¹ Mimo tedanjega časopisja, Ernestinih in Lenkinih spominov in druge literature, ki jo sproti navajam, uporabljam predvsem naslednje doslej neizčrpane rokopisne vire: a) izpisek iz dnevnika Prešernovega znanca Franca Potočnika; NUK, Ms 456, št. 77; — b) dnevnik pesnice Josipine Turnograjske; NUK, Ms 655, št. 2; — c) račune, pisma in druge spise, nanašajoče se na Prešernov grob, ki jih je zbral ravnatelj Kmetijske družbe Gustav Pirc in izročil ob stletnici Prešernovega rojstva Fr. Levcu, s čigar delom literarne zapuščine so prišli v NUK; Ms 495 IV, št. 34—49.

² N 30. jun. 1852, list 52, str. 208.

³ LZg 10. febr. 1849; Pravi Slovenec 12. febr. 1849, list 7, str. 35; Sja 13. febr. 1849, list 13, str. 50; IB 13. febr. 1849, list 13, str. 49; N 14. febr. 1849, list 7, str. 29.

⁴ Gl. op. 1a.

⁵ Sja 13. febr. 1849, list 13, str. 50.

Imena teh gostov nam je ohranil Fr. Potočnik v svojem dnevniku. Iz Ljubljane so se pripeljali: dr. Janez Bleiweis, živinozdravnik dr. Simon Strupi,⁶ dva zastopnika komorne prokature, namreč dr. Henrik Haan in dr. Ernest Lehmann, odvetnik dr. Janez Ahačič, urednik Slovenije Matej Cigale, skriptor licejske knjižnice Miha Kastelic in »ognjevit Bučar«, namreč Žiga, takrat medicinec, kasneje zdravnik v Novem mestu in Kočevju, znani pevec in deklamator pri besedah Slovenskega društva in igralec pri diletantskih predstavah v Ljubljani.⁷ Iz Radovljice so prišli: okrajni sodnik Ignacij Guzelj, tisti, ki je bil po policijskih informacijah ob dogodkih 1848 tako revolucionarno razpoložen, da je javno sramotil dinastijo in podpihoval okoliške kmete, naj ne plačujejo davkov,⁸ sodni avskultant Moric Del Negro, dalje neki Žurga,⁹ Wagner¹⁰ in Homan. Tržičana sta prišla dva: okrajni predstojnik dr. Franc Schrey in Albert Jabornig, kasnejši policijski komisar v Ljubljani, z Bleda pesnikov soimenjak in prijatelj, posestnik Francè Prešeren,¹¹ z Jesenic pa uradnik Ruardovih fužin Pesjak in cestni nadzornik inženir Franc Potočnik.

Slednji je zapisal o sestanku Pri stari pošti tole:¹²

Denselben Tags Mittags speisten die mehrersten (!) Gäste im Gasthause auf der alten Post; Bučar las das Sonet: O Verba draga vas domača — und weinte, tief bewegt schlugen wir unsere Gläser einander und leerten aus den letzten Tropfen zur Erinnerung, der nun dahin ging, »von dess Gefielden kein Wanderer wiederkehrt«¹³ — »far well!« — Wir beschlossen, dass wir nächsten Samstag den 17. d. M. in Krainburg die Octave feiern wollen...

Slovenija, Illyrisches Blatt in Novice¹⁴ v naslednjih dneh v poročilih o pogrebu res vabijo pesnikove častilce k osmini v Kranj, da bi se tam pogovorili zaradi nagrobnika.

Tako se je v krogu zbranih pogrebcev rodila misel, da bi častilci rajnega zbrali sredstva in poskrbeli za dostojen grob. Kako bi bilo sicer s to rečjo, je težko reči, zlasti če bi bila skrb prepuščena le pesnikovim sorodnikom. Brat Jurij, župnik na nemškem Koroškem,¹⁵ je med pesnikovo boleznijo, ko ni bilo zaslužka in je trkala na vrata beda, nekajkrat segel v žep in pomagal. Tistih zadnjih 30 goldinarjev, ki jih je sestra Katra še imela od fajmoštra, je takoj po doktorjevi smrti izročila dekanu Dagarinu. Lenka pravi o tem: »Kakor da bi bil Daga-

⁶ O njem gl. uradne šematizme od 1848 navzdol in N 15. jan. 1855, list 47, str. 188.

⁷ A. Trstenjak, Slovensko gledališče 34, 37, 39; SBL I 65.

⁸ Mal, Zgodovina slovenskega naroda 670, 671 in 700.

⁹ Skorajda Janez Ž., konceptni praktikant pri okr. komisariatu v Radovljici; šematizmi pred 1849; Mal, Zgodovina 671.

¹⁰ Morda Franc W., pisar prav tam; šematizmi.

¹¹ Kidrič, Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja, ČJKZ 1927, str. 188 sl. (št. 92).

¹² Gl. op. 4.

¹³ Citat iz Schleglovega prevoda Shakespearovega Hamleta.

¹⁴ Gl. op. 3.

¹⁵ Kidrič, Prešerni, str. 190 (št. 108).

rin nekaj terjaj, če se prav spominjam.¹⁶ Da rigorist Jurij poslej ni čutil nobenih dolžnosti več, je videti iz tega, da njegovega imena nikjer ne srečamo v zvezi s spomeniško akcijo. Očeta in matere že dolgo ni bilo več med živimi: Šimen je umrl 1838 v Skaručni, Mina pa 1842 v Šentropertu pri Beljaku.¹⁷ S sestrami¹⁸ pa je bilo takole: najstarejša, Jera, je živela omožena s Primožem Ambrožičem na Koroškem, tretja, Mina, je z možem Jožefom Vovkom gospodarila na Ribičevini v Vrbi, druga po starosti, Katra, je z doktorjevo smrtjo izgubila rednika, zadnji dve, Urša in Lenka, pa sta živeli od Jurijeve mize na Koroškem. Še brezupnejši je bil položaj matere dveh še živečih Prešernovih direktnih potomcev, Ane Jelovškove. Zaradi takšnih razmer je radovoljno poravnal celó pogrebne stroške (»kondukt, bakle in še drugo¹⁹) bogati blejski »stric« Francè Prešeren, ki pa ni bil s pesnikom v nikakem bližnjem sorodstvu, je pa iz spoštovanja do umrlega prijatelja čutil to dolžnost.

Naslednjo soboto (17. II. 1849), ko naj bi se spet zbrali pesnikovi častilci v Kranju in se dodobra pogovorili o spomeniku, se jih je odzvalo na povabila v časnikih le majhno število. Iz Ljubljane je prišel menda edini Bleiweis in z Jesenic Potočnik,²⁰ navzočni so bili gotovo tudi Prešernovi znanci iz Kranja. Ob osmini so osnovali v okviru ljubljanskega Slovenskega društva nekakšen spomeniški odbor, ki naj bi prevzel skrb za pesnikov grob. Imena tega odbora so nam znana.²¹ Prvo besedo je imel seveda dr. Bleiweis, ob strani pa so mu stali dr. J. Ahačič, magistratni svetnik in drž. poslanec Mihael Ambrož, kustos ljubljanskega muzeja Karel Dežman, sodnik Ignacij Guzelj, bibliotekar Miha Kastelic, dr. Ernest Lehmann, predavatelj na pravoslovni fakulteti v Ljubljani,²² ki pa je bila še isto leto ukinjena, ljubljanski zvonár Samassa in dr. Simon Strupi.

Toda kje dobiti sredstva? Na kako državno, deželno ali občinsko podporo takrat ni bilo misliti. Pot je bila ena sama; namreč tista, ki jo je že 13. febr. predlagala Slovenija: »Mislimo zares, da imajo dela rajncega toliko ceno, da bi v vsakim slovenskem selu, tergu, mestu brez vse opombe podpise za prineske za ta zlahtni namen pobirati imeli.« Torej javna nabirka pri vseh narodno prebujenih Slovencih, sloneča na dobri organizaciji in podprta z živo agitacijo. Ali takšnih nabiralnih akcij je bilo v tisti dobi prvih slovenskih političnih organizacij zelo veliko: vse od zbiranja prispevkov za Jelačičevo vojsko zoper uporne Madžare pa do raznih dobrodelnih akcij za pogorelece in druge nesreč-

¹⁶ Kako Lenka Prešernova svojega brata pesnika popisuje, str. 34.

¹⁷ Kidrič, Prešerni, str. 192 (št. 118), str. 193 (št. 119).

¹⁸ Kidrič, Prešerni, str. 192, (št. 121, 122, 123, 124 in 125).

¹⁹ Lenka, str. 41.

²⁰ Gl. op. 4.

²¹ Bleiweisovo povabilo na sejo spomeniškega odbora dne 4. jan. 1852; NUK, Ms 495, št. 49, priloga p.

²² Polec, Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do 1929, str. 67 sl.

neže. Odbor se je mogel zanašati razen na darove posameznikov ie še na pomoč Slovenskega društva.

Še preden je izšel v javnosti kak oklic, naj ljudje zbirajo denar, je priredilo dne 11. marca 1849 Slovensko društvo v ljubljanskem stanovskem gledališču »besedo« na čast Prešernovemu spominu. Tam so peli, deklamirali iz Prešernove »pesemske zupuščine« in Vodnikovo Moj spominek.²³ Sledili so si nato trikrat po trije oglesi v Novicah (v apr. in maju 1849, v febr. in marcu 1850) in uradnem listu Laibacher Zeitung (v apr. in maju 1850). Prva serija povabil se glasi takole:²⁴

Povabilo na vse Slovence!

Na gróbu našiga slovénkiga pesmeníka *dr. Prešérna* je več njegovih prijatlov in častivcov sklenílo, si prizadjáti, de se spomin na mojstra naših pévcov, njemu in domovini spodóbin, z naprávo veličastniga spominka prihódnosti izročí. Sklenílo se je tedaj, Ljubljánsko slovénko društvo naprositi, de bi prineske za ta spomínik nabíráti počélo in célo to mísel izpeljáló.

Podpisani odbor slovénkiga društva se je krasne misli hvaležnosti domovíne do slavniga pésnika z veseljem poprijél, in povábi, opustivši razkladanje občnoznánih zaslug ranjiga za písménstvo slovénko, rojáke k obilnim prinéskam. Po njih izidu se bo izpeljáva nášiga naména ravnála, in občínstvu pozneje na znanje dála.

Prinéski, kateri se bodo po časopisih oznanovali, naj se izročí v pisarnici slovénkiga društva v Salendrovih ulicah Nro 195 v Ljubljani.

V Ljubljani 13. maliga travna 1849.

Odbor slovénkiga društva.

V juniju 1850 so začeli objavljati sezname darovalcev in jih do oktobra naslednjega leta priobčili v Novicah sedem, v Laibacherici pa enega.²⁵ Vmes so še razposlali 15. jul. 1851 kakih 40 litografiranih okrožnic na naslove raznih domorodcev na Kranjskem in jih prosili, naj z nabirkami med znanci pospešijo dotok darov.²⁶ Ko se je nateklo do aprila 1851 nekaj nad 300 gld, je odbor iskal osnutke za nagrobnik. Stvar pa se je le vlekla in šele tik pred 4. jan. 1852 je dr. Bleiweis sklical odborovo sejo z naslednjim značilnim vabilom:²⁷

Einladug

zur definitiven Erledigung des Prešern'schen Grabsteines
Sonntag den 4. d. M. in der Kanzlei der Landwirtschafts-
gesellschaft (Salendergasse) um 11 Uhr.

Es ist hohe Zeit, dass wir mit der Setzung des Grabmahles, wofür die Beiträge schon lange im Kasten liegen, zu Ende kommen, und so mehr, als der Steinmetzmeister Thomann wissen möchte: ob er die Arbeit in Angriff nehmen wird oder nicht, indem er im letztern Falle dann ein anderes Monu-

²³ N 7. sušca 1849, list 10, str. 42.

²⁴ Dokladni list k N št. 17 (25. apr. 1849, str. 50), št. 18. (2. maja 1849, str. 58) in št. 19. (9. maja 1849, str. 66).

²⁵ Dokladni list: 12. jun. 1850, 5. febr., 30. apr., 23. jul., 6. avg. in 1. okt. 1851.

²⁶ Dor. Prešerns Denkmahl. Geld-Journal. NUK, Ms 493, št. 49 (citiram: G—J); vpis z dne 6. jul. 1851: Litographie und Briefmarken für 40 St. Einladungsschreiben — 1 Fl 36 kr.

²⁷ Gl. op. 21. Poročilo o seji gl. N z dne 7. jan. 1852, list 2, str. 8.

ment zur Ausarbeitung übernimmt. — Ich ersuche daher die Herrn *verlänglich* erscheinen zu wollen.

P. T.

Hr. Dr. Ahačič	wird erscheinen (podpis)
„ M. R. Ambrož	dtto
„ Prof. Dežman	„
„ Asses. Guzeli	„
„ Bibliothekar Kastelic	„
„ Dr. v. Lehmann	„
„ Samassa	„
„ Dr. Struppi	„

Hr. Steinmetzmeister *Thomann* wird ebenfalls ersucht, hierzu zu erscheinen.

Šele na tej seji dne 4. jan. 1852 je pred tremi leti spočeta misel dobila takšno obliko, da so pol leta kasneje mogli odkriti Prešernov nagrobnik.

II

Prej, ko je izšla v Novicah prva serija povabil k pristopu déležnikov, je kot prvi poslal svoj sicer skromni dar (40 kr) Peter Kozler, sodni aktuar v Rovinju, takrat mudeč se kot politik na Dunaju.²⁸ Po prvi objavi oglasa je prispeval drugi darovalec 3 gld, namreč ljubljanski Nemec, advokat dr. Maksimilijan Wurzbach.²⁹ Isti dan, ko je izšel drugi oglas (2. maja), je poslal kranjskonemški fevdalec, pesnik in politik Anton Aleksander grof Auersperg-Anastazij Grün 20 gld in napisal Slovenskemu društvu pismo,³⁰ češ da ga sili dvojna dolžnost, prispevati kamen k spomeniku:

Ich folge nicht nur, um als Sohn des Landes, dessen Volkssprache der vaterländische Sänger bereichert und veredelt hat, meinen Obolus für diesen Todten beizusteuern, sondern ich möchte auch vor Ihnen, meine Herren, noch ein anderes Todtenopfer in dieses Grab senken, nämlich das des wärmsten, unauslöschlichen Dankes, den ein Schüler dem einstigen Lehrer seiner Jugendentage schuldet. Wenn jemals der in der Knabenbrust schlummernde Funke zur edleren Flamme, der unentwickelte Keim zur Blüthe wurde, so danke ich es ihm vor Allen! — Der Mann, dessen odysseeischer Geist »Vieler Menschen Städte gesehen und Sitten gelernt hat«, fühlte es gar wohl, dass eine gebildete Volkssprache der wohlthätige Strom sei, der in seinen Tiefen die Goldkörner jener höhern Gesittung führe, welche allein die in Krämpfen liegende Welt endlich zu beruhigen und nezugestalten vermag. — In diesem Sinne hat der Verewigte in seinen Schriften eines der kostbarsten Vermächtnisse für sein Volk hinterlassen.

Na drugo objavo Povabila se je oglasilo 9 darovalcev: med njimi 2 kmeta z Jezerskega (Jožef Košir, Miha Skuber), 2 industrijca (A. Samassa, Fidelis Terpinč), kaplan iz Železne Kaple (Ant. Škrjanc), trgovec iz Ljubljane (Jožef Debevc) in neimenovani darovalec iz Šentvida, naj-

²⁸ G-J, vpis z dne 3. apr. 1849.

²⁹ G-J, vpis z dne 28. apr. 1849.

³⁰ LZ 1882, 381—2; G—J, vpis z dne 4. maja 1849.

brž vipavskega, pisatelj in častilec Prešernov Matija Vertovec.³¹ Na tretje vabilo se je odzvalo že 25 ljudi: 11 darovalcev iz snežniškega okraja, 1 veleposestnik (Fr. Rudež), 1 učitelj (A. Bitenc), 2 pravnik (Ivan Irkič in Anton Lašan), 1 študent (Žepič, ki je nabral 5 gld), mirenški župnik (J. Hočevan) in kaplan (J. Gruden), 1 industrijec (David Moline iz Londona), neki Jože iz Pazina itd.³² Po teh prvih darovih, ki so dali skupaj nekaj manj ko 100 gld, je nabirka nekako obtičala. Odzvalo se je doslej še 39 darovalcev in do 15. febr. 1850 sta kanila samo še dva: dunajski slovenski plesni komité je zbral najbrž na kaki svoji predpustni prireditvi 10 gld in advokat dr. Viktor Hradecky, prevzemnik Prešernove odvetniške pisarne v Kranju, je prispeval prav toliko.³³ Tudi razne objave prevodov Prešernovih pesmi in posnetek Riccijeve kritike Poezij, priobčen v Sloveniji 28. dec. 1849, niso vzbudile tolikšne pozornosti, da bi bilo kaj poznati v nabirki za spomenik.

Odbor je poslal v svet drugo serijo pozivov in jo naslovil »Prijetljem in častiteljem rajnciga dr. Prešerna«. Odziv je bil zdaj boljši. Med 7. III. in 20. IV. 1850 se je prejšnjim pridružilo 64 novih darovalcev in povečalo nabrano vsoto za nekaj čez 80 gld; posamezni prispevki so bili torej sorazmerno nižji. V tej drugi skupini najdemo imena, kakor: Miha Kastelic (1 gld!), dr. Josip Muršec iz Gradca (10 gld), dr. Jos. Jurij Stroschmayer (5 gld), ministrski svetnik Metel Ožegović, ministrski koncipist Kušević, poslanec J. Tomić, litograf Ivanović, publicist Št. Pejaković, pesnik Iv. Mažuranić, And. T. Berlič, dr. Dimitrij Demeter, zdravnik Jos. Kulmer, A. Vranicani, Lovro Pintar, več na Dunaju živečih Slovencev — med njimi Lovro Toman, Matej Cigale, dr. Matija Dolenc — ter 19 tržaških Slovencev, Hrvatov in Srbov (Simon Rudmaš, Ivan Macun, Feliks Globočnik, Aleks. Marinović, Andrej Stojković) itd. Takoj nato je Bleiweis vrgel mrežo še z oglasom v LZg. Odzvala sta se v tej zvezi le dva: fevdalec, brdski graščak Anton baron Zois, pranečak Žigov, z najvišjim zneskom v vsej nabirki (50 gld)³⁴ in ljubljanski trgovec V. Seunik (20 kr), medtem ko je poslal prispevke osmih uradnikov in 1 trgovca z Vrhnike član spomeniškega odbora Guzelj, kazensko premeščen iz Radovljice na Vrhniko, od tod pa v Ljubljano,³⁵ gotovo da ne glede na prošnjo, priobčeno v nemškem listu. Neposredno pred objavo prvega seznama darovalcev (N 12. jun. 1850), ki naj bi tudi učinkovala izpodbudno, je segel v žep dr. Bleiweis in podpisal 5 gld, tako da je bil zadnji v objavljenem seznamu.³⁶ Nekako čisto osamljen je vpisan v blagajniško knjigo kasnejši narodni odpadnik Karel Dežman s prispevkom 1 gld.³⁷ Ves ta čas je vneto nabiral pri prijateljih zlasti v gornji savski dolini in v Šmartnem pri Litiji Fr. Potočnik in

³¹ G-J, vpisi z dne 2.—8. maja 1849.

³² G-J, vpisi z dne 12. maja — 11. sept. 1849.

³³ G-J, vpis z dne 15. febr. 1850.

³⁴ G-J, vpis z dne 23. maja 1850.

³⁵ Mal, Zgodovina 671.

³⁶ G-J, vpis: junij 1850 (torej brez navedbe dneva).

³⁷ G-J, vpis z dne 4. okt. 1850.

zainteresiral za nabirko več ko 20 ljudi, med njimi: 2 fužinska delavca (Janeza in Jožeta Vilmana) in več nameščencev s Save pri Jesenicah, 3 župnike (J. Varla iz Krašne, Fr. Ambroža iz Fužin pod Mangrtom in Fr. Dermelja iz Rateč) in 2 kaplana (Janeza Krušovca in Jožeta Lipovška iz Kranjske gore), 2 poštarja (Lenko Kerstein in Lovreta Rabiča z Jesenic), po enega industrijca (Viktorja Ruarda, lastnika savske železarnice), veleposestnika (Fr. Kosa iz Fužin), »fronkača iz Kranjske gore« (Janeza Roka) itd.³⁸ Za drugo obletnico pesnikove smrti sta se oglasila učitelj Andrej Praprotnik in pesnik Francè Cegnar in darovala vsak po 1 gld.³⁹

Najbrž pod vtisom objave drugega seznama darovalcev (5. februarja 1851) se je oglasil Kranj. Do 22. apr. 1851 je zbral neimenovan nabiralec sorazmerno lep znesek: 52 gld. Manj od enega goldinarja ni dal noben darovalec, toda mož, ki je nabiral, ni imel prav lahkega dela in je moral opraviti precej potov pa si je menda zato zaračunal za trud in čas cel goldinar. Seznam Kranjčanov obsega 19 imen. Med njimi je 5 trgovcev (Konrad Pleiweis, Rudolf in Konrad Lokar, Janez Holcer, Karel Florjan in France Krišper), 2 davčna in 2 sodna uradnika, zdravnik Angerer, knjigovez F. W. Resch, dekan Kos, poštar, vodja zemljiške knjige, posestnica Antonija Kalan idr.⁴⁰

Ko je odbor izvedel, koliko bi veljal primeren nagrobnik, in ni imel v blagajni več ko 350 gld, se je naravnost obrnil z okrožnico še na tiste rodoljube, ki se doslej še niso odzvali. Besedilo te okrožnice, ohranjene v Bleiweisovem zapisu,⁴¹ se glasi:

Prečastiti gospod!

Za neravno prekrasni, vunder za našiga perviga pesnika dohtarja Prešerna spodobni grobni spominek nam še *denarja* manjka. Tudi *Vašiga* imena še manjka v versti tistih domorodcev, ki so k temu spominku kaj darovali. Vêmo, da Vi, ki ste za blagor in čast domovine vnet rodoljub, ste le dosihmal pozabili se vdeležiti te domorodne naprave v slavo neumerjočiga domačiga pevca.

Prosim Vas tedaj za blagorodni donesek, in da bi še ktere domorodce svoje bližnje okolice v ta namen nagovorili, — blagodare pa *v enim tednu* meni poslali, ker se mudí, da še to jesen pride spominek na grob v Krajnju, kjer naš Prešern počiva.

Z Bogam!

V Ljubljani 5. julija 1851.

Seznam naslovljencev, ki so ta Bleiweisov dopis prejeli,⁴² je zanimiv, ker kaže troje: do zdaj se je duhovščina, ki je predstavljala še zmerom večino med slovenskimi izobraženci, iz znanih vzrokov na vse prošnje slabo odzivala, kaj šele da bi sama vzela nabirko v roke; doslej so pravniki kot pesnikovi stanovski tovariši — toda ne advokati, pač pa sodniki — pokazali največ, rekel bi, stanovske solidarnosti, zato bi jih bilo treba še bolj pritegniti; nekateri »domorodci, za blagor

³⁸ G-J, vpis z dne 30. jan. 1851.

³⁹ G-J, vpis z dne 8. febr. 1851.

⁴⁰ G-J, vpis z dne 22. apr. 1851.

⁴¹ NUK, Ms 495, št. 37.

⁴² NUK, Ms 495 št. 46.

in čast domovine vneti rodoljubi«, se niti na to direktno Bleiweisovo pismo niso omehčali, da bi odvezali svoje mošnjice. Ljudje iz te tretje skupine so n. pr.: ljubljanski župan dr. Matija Burger, župnik in pesnik Blaž Potočnik, naravoslovec Ferdinand Schmidt, tisti, ki mu je Prešeren zapisal, da ima »slovensko srce«, zgodovinar Vincenc Fererij Klun, slovničar Fr. Metelko, domopisec Henrik Costa, sodni aktuar na Brdu Jožef Kersnik, oče Jankov, sodnika J. Sežun iz Mokronoga in M. Pintar iz Radovljice, najbrž pa tudi še sodniki Fr. Omahen iz Stične, J. Podboj iz Bistrice in Alojz Šeber iz Krškega. Nekateri med temi, ki so ostali gluhi tudi za to prošnjo, so bili črnogledi zelotje, ki še vedno niso odpustili pesniku ljubezenskih pesmi, raznih šal in sploh prostodušne širine, drugi — zlasti birokratje — že niso več radi slišali, da jih kdo na glas imenuje slovenske ali slovanske rodoljube in domorodce, kajti zmerom ostrejši politični veter je napovedoval skorajšnjo vlado Bahovih huzarjev, tretji pa so se v skopuški zakrknjenosti delali, kakor da so pozabili. Da imajo in da bi lahko kaj prispevali, to je Bleiweis dobro vedel, sicer bi jim ne bil pošiljal pisem ter plačeval poštnine. Če pa je bil med temi vendarle kdo, ki je rajši pomagal človeku v bedi, v kakršni je živela Ana s svojima in Prešernovima otrokoma, mu zgodovina rada odpušča, da ga ni med darovalci.

Odziv na to poslednjo večjo odborovo akcijo je bil spet zadovoljiv. Prispevki so se stekali od julija 1851 do februarja 1852. Le tempo je bil tako počasen, da je za jesen obljubljeno odkritje spomenika padlo v vodo. Kot posamezniki so se odzvali nekateri že drugič (dr. M. Dolenc), nekateri prvič (Stritarjev brat kaplan Janez — 2 gld), prof. Gregor Tušar — 2 gld, tržaški učitelj Jože Levec — 1 gld, rokavičar in trgovec Vaclav Horak, pri katerem se je Ana izučila rokavičarstva⁴³ — 2 gld, dr. J. Ahačič — 10 gld, tiskar Blaznik — 5 gld, trgovec J. Baumgartner — 10 gld, tržaški prošt, pisatelj Mihael Verne — 2 gld itd.⁴⁴ Največ pa so vrgle nabirke, ki so jih izvedli sodni adjunkti in sodniki: Janez Kersnik v Senožečah, pisatelj stric, Janez Reš v Idriji, Moric Del Negro v Kranjski gori, Florijan Konšek v Kamniku, Evgen Oblak v Postojni, Jožef Žurga v Ložu, Ivan Brolih v Črnomlju, Janez Irkič v Vipavi, Rajko Kočever v Metliki in Mihael Lavrič v Žužemberku.⁴⁵ Blagajnik spomeniškega odbora Andrej Brus je vpisal v blagajniški dnevnik 110 novih imen in nad 200 gld vplačil. Preden so bili vsi računi zaključeni, so prispevali še zadnji trije darovalci večje vsote: David Moline se je oglašil 6. sept. 1852 iz Londona in prispeval že drugič (prvič 5, tokrat 10 gld), blejski Prešeren je dal 30 gld, za izrav-

⁴³ E. Jelovšek, Spomini 46.

⁴⁴ G-J, vpisi z dne 9. jul. 1851 — 28. febr. 1852.

⁴⁵ NUK, Ms 495, št. 39; G-J, vpis z dne 13. jul. 1851. — Ms 495, št. 40; G-J, vpis z dne 15. jul. 1851. — Ms 495, št. 41; G-J, vpis z dne 15. jul. 1851. — Ms 495, št. 42; G-J, vpis z dne 15. jul. 1851. — Ms 495, št. 43; G-J, vpis z dne 19. jul. 1851. — Ms 495, št. 44; G-J, vpis z dne 21. jul. 1851. — Ms 495, št. 48; G-J, vpis z dne 19. jul. 1851. — Ms 495, št. 38; G-J, vpis z dne 6. avg. 1851. — Ms 495, št. 47; G-J, vpis z dne 6. avg. 1851. — G-J, vpis z dne 27. sept. 1851.

navo dohodkov in izdatkov — slednji so ob računskem zaključku dne 31. jul. 1853 znašali 626 gld 45 kr, dohodki pa le 586 gld 29 kr — je primaknilo Slovensko društvo iz svoje blagajne 40 gld 16 kr.⁴⁶

Odnos večine slovenske duhovščine do te akcije živo ponazorujeta tale dva primera: Janez Kersnik v Senožečah je bil zelo vnet nabiralec. Trkal ni le pri bogatinih. Pridobil je 24 darovalcev; razen Prešernovega stanovskega tovariša in korespondenta dr. Alberta Merka, pesnika Miroslava Vilharja in drugih so vpisani na njegovi nabiralni poli⁴⁷ na 11., 12. in 13. mestu naslednji:

ena uboga vdova	30 kr
Gosp. Anton Pokorn iz Senožeč, fajmošter	20 kr
en ljudomili berač	30 kr.

Če je Kersnik mehanično zapisoval darovalce po vrstnem redu, kakor jih je pridobival, govorijo zneski sami dovolj zgovorno, da župnik ni dal od srca, če pa je nabiralec namenoma postavil med siromašno ženico in berača župnika, je hotel povedati odboru, da se gonja zoper Prešerna s te strani ni podelila niti po smrti. — Drugi migljaj vsebuje tale dostavek k pismu, ki je spremljalo denarno pošiljko nabiralca Rajka Kočevarja iz Metlike:⁴⁸ »Gospodje duhovni bi se bili tudi udeležili, ampak jim tudi pomanjkuje: če bojo, kakor so obljubili, poznejši kaj dali, bom Vam prec poslal.« »Gospodje duhovni« obljube niso nikdar izpolnili, le odkrižati so se hoteli nadležnega prosilca z zavito besedo, da bi se jim ne bilo treba izgovarjati, zakaj ne dajo.

Pregledovanje računov nam pove še to in ono. Kolikor je mogoče ugotoviti poklice déležnikov, je bilo med njimi kakih 50 pravnikov, prav toliko drugih uradnikov (poštárjev, davkarjev, graščinskih oskrbnikov, pisarjev itd.), nekaj manj posestnikov, 21 duhovnikov, največ iz severozapadnih predelov Slovenije — znamenje, da se tam janzenistična ozkosrčnost ni toliko ukoreninila — 10 veleposestnikov, 7 dijakov, 6 zdravnikov in prav toliko industrijcev, 3 učitelji, 2 kovinarja in obrtnika itd. Druga ugotovitev: akcija je zajela skoraj izključno le Kranjsko; agitacija ni segla — kakor bi bila morala — na Štajersko, Koroško, Goriško, v Istro. Izjemi sta le Trst ter Dunaj, v letih prvega parlamenta torišče mnogih slovenskih in slovanskih politikov. Med slednjimi so posebno zastopani Hrvatje, kar si razlagamo s tem, da so se tudi Slovenci malo prej udeležili nabiralne akcije, ki so jo sprožili Hrvatje, namreč za Jelačičevo vojsko. Med darovalci je nekaj kranjskih Nemcev, nekaj Srbov, 3 Čehi in 1 Anglež. Računske knjige izkazujejo okoli 280 déležnikov, višina prispevkov se giblje med 8 krajcarji in 50 goldinarji, blizu 120 ljudi je plačalo po 1 gld.

Potek in uspeh nabirke postane mnogo jasnejši, če ga vzporedimo z že omenjeno nabiralno akcijo za Jelačičevo vojsko.⁴⁹ Tudi to akcijo

⁴⁶ NUK, Ms 495, št. 45; G-J, vpis z dne 29. sept. 1852, 14. in 31. jul. 1853.

⁴⁷ NUK, Ms 495, št. 39.

⁴⁸ NUK, Ms 495, št. 47.

⁴⁹ Ilešič, Slovenski novčani prinosi za Jelačičevo vojsko godine 1848, Hrv. Kolo III (1906), 315—326.

je na pobudo iz Zagreba organiziral dr. Bleiweis s pomočjo Slovenskega društva in jo vodil na enak način: dal je objaviti pozive v Sloveniji, Novicah in Laibacherici — prvo vabilo je izšlo 22. avg. 1848 — ter se obrnil na 47 nabiralcev, od katerih so se nekateri odzvali, drugi ne. Razlika pa je v tem, da so pri nabirki za Jelačiča aktivno sodelovali mnogi duhovniki, zavedajoč se, da s tem podpirajo svojo stvar, namreč reakcijo in kontrarevolucijo. Marsikateri njihov dopis, ki je spremljal pošiljko darov, izzveni v poveličevanje Jelačičeve vojske, ki da se vojskuje »za vero, dom, cesarja« ali pa »za cesarja Ferdinanda in za celo Avstrijo«. Zato ne preseneča razmerje med obema nabirkama ne glede na število darovalcev, ne glede na višino nabranih darov in ne glede na to, koliko časa sta trajali. Za Jelačiča je darovalo kakih 815 Slovencev, nabirka, ki je trajala komaj 6 mesecev, je vrgla 1955 gld; akcije za Prešernov spomenik pa se je udeležila komaj tretjina, vsoti darov sta v sorazmerju s številom deležnikov, toda prispevki za nagrobnik so se stekali osemkrat dlje. Le nekaj najizrazitejših vzporeditev naj še osvetli obe podjetji. Samo za Jelačiča so prispevali: n. pr. Sv. Andraž na Koroškem (torišče škofa A. M. Slomška) 62 gld, Celovec 31 gld 30 kr, Št. Jurij ob Ščavnici (nabiralec domačin, radgonski kaplan A. Kreft) 40 gld, trebanjski okraj 182 gld, Podčetrtek, kjer sta agitirala dr. Štefan Kočever in župnik A. Wolf, 40 gld, Celje 25 gld, Mokronog 69 gld, Novo mesto 81 gld 25 kr, Gorica 59 gld 50 kr itd. Za Jelačiča je nabrala Vipava 45 gld, za Prešerna 17 gld, Idrija za prvega 102 gld, za drugega 5 gld 42 kr, Lovro Pintar je zbral med znanci 61 gld za Hrvate, za spomenik je prispeval sam 5 gld, Mirna je poslala v Zagreb 85 gld in še 5 francoskih frankov, Prešernu pa namenila le 2 gld 20 kr, v Kranju so nabrali za bana 86 gld 50 kr, za spomenik pesniku, čigar ime je tako tesno povezano z zgodovino tega mesta, pa le 52 gld. Pisma, ki spremljajo darove za vojsko, prekipenjajo včasih od navdušenja za slovensko-hrvatsko in vseslovansko sloglo, za dinastijo, za Avstrijo itd., spoštovanje do pesnika pa govori le iz dopisa Grünovega, Kersnikovega, Oblakovega, Molinovega in Dolenčevega.

Kje so ostali s svojimi prispevki pesnikovi še živeči vrstniki iz dobe Čbelice, kakor: Levičnik, Cigler, Kosmač, Kovačič, Grabrijan in Tušek, kje Stanko Vraz, Davorin Trstenjak, Oroslov Caf, Radoslav Razlag, Božidar Raič, Luka Svetec, Ivan Navratil, Franc Malavašič, Anton Janežič, kje veliki noviški gromovnik in tačas predsednik tržaškega Slavjanskega društva, Jovan Vesel-Koseski, kje Matija Majar-Ziljski, Andrej Einspieler in dr. Štefan Kočever, kje Fran Miklošič in še toliko drugih? Da sta naš kmet in delavec tako slabo zastopana, je bil pač kriv družbeni razvoj, kolikor se seveda ti ljudje iz ljudstva ne skrivajo med tistimi anonimnimi devetdesetimi darovalci, katerih stanovske pripadnosti zaradi nepopolnih podatkov ni moči dognati.

III

Prešernov prvi grob na kranjskem pokopališču je bil nekje drugje in ne tam, kjer je danes. Ali je po sto letih, kljub temu, da že davno ni več nobene žive priče pa tudi ne kakih zapiskov ali drugih direktnih virov, mogoče ugotoviti, kje je bilo prvo pesnikovo počivališče, kdaj so truplo prekopali in zakaj?

Jernej Levičnik, tisti čbeličar, ki je Prešeren nanj in na Holzapfla naperil hudomušni epigram Lesničnjeku in Levičnjeku, je leta 1850 iz samote — hribov nad Osojskim jezerom, kjer je služboval — obiskal Ljubljano.⁵⁰ Spotoma se je ustavil v Kranju, obiskal mojstrov grob, nato pa zbral nekaj podatkov in ob drugi obletnici Prešernove smrti objavil v Carinthiji članek, vsebujoč važne prispevke za pesnikovo biografijo.⁵¹ Tam pravi med drugim:

An dr. Prešerns Todtenbahre verstummten Hass und Neid. Alles wettciferte, dem Manne des Volkes eine prachtvolle Bestattung zu bereiten. Am Friedhofe in Krainburg, rechter Hand, bald am Eingange, ist er beigesetzt, und voriges Jahr erhielt er ein »seiner würdiges Denkmal«.

Prva navedba, da je pesnik sprva počival na desno, takoj pri vhodu, mora vsekakor držati, v besedah pa, postavljenih nalašč med narekovaje, da je dobil Prešeren že 1849 »sebe vreden spomenik«, tiči bridka ironija, saj je moral biti pesnikov častilec globoko razočaran, ko je 1850 našel na grobu v Kranju le beraško znamenje.

Prešernov grob je bil tedaj desno od vhoda, in sicer ob pokopališkem zidu, kakor bomo še videli. In kakšen je bil ta grob?

V dnevniku pesnice Josipine Turnograjske, takrat srečne zaročenke mladega pravника dr. Lovra Tomana, beremo v značilnem »luninem jeziku« pod datumom 8. avg. 1851 naslednje:⁵²

Bila sim na grobu neumerjočega Prešerna, — bila ondi presrečna iz istoga občutja, kateri je bil nesreča slavnoga pesnika — na strani Lovreta. Tresli so se še zlatotoki na večernom nebu, ko smo stopili na mesto, kjer počiva truplo, u katerom je omagalo blago, od sveta nepoznano, zaverženo serce. Zelena travica pokriva njegovo zapuščeno gomilo. Čern, lesen, reven križec stoji na njoj — žalostno znamenje krajske rodoljubnosti. Celo življenje nesrečnoga pevca mi je stopilo pred dušne oči. Černi, slabi križ še zdaj oznanuje, kako oni »svet« blago serce, kako bister um, kako plačuje iskrenim rodoljubom. — In stopi Lovro, beli pergamentni blekec se kmalo blišči na črnem križu, sledeče besedice je na nj napisal:

Dokler živ — si bil nesrečen,
Mrtev pak si — pevec večen.

Vila sim jaz nesrečnomu Prešernu iz lepih cvetličic venec. Obesim ga zdaj na leseni križ. Kaka sprememba zdaj! Bila je gomila pred zapušena — najbolj revna na pokopališu, in zdaj? Venec — dar ljubezni jo kinči! Zdelo se mi je, kakor da bi se vse pesmice miloga pevca zopet uživele u rožicah. — In zatonuje sonce u blesku večerne zarje, hladen pihlječek dije čez okinčano gomilo, čudni

⁵⁰ SBL I 649.

⁵¹ Ponatis v LZg 15. marca 1851, št. 62, str. 258: Dr. Franz Prešern. Nekrolog. (Aus der Carinthia.)

⁵² NUK, Ms 655, št. 2, str. 89 sl.

miris razdihajo cvetlice, kakor da bi hotele počastiti neumerjočega pevca. Tužno se tresejo travice, žalostno obesijo svoje glavice, kakor da bi hotele solzico milovanja potrositi na gomilo 'nesrečnega'. — Oh, saj mu je »svete ne daruje! — Lahka ti zemljica bila, slavni Prešern! Prestal si taj svet, prestal njegovo nehvaležnost! Tamkaj si zdaj, kjer je duh oprostjen težavnih sponov, kjer se gleda u neznano morje luči in čistosti, kjer te ne more več raniti nehvaležnost sveta! — Srečen si zdaj!

Še avgusta 1851 je stal na Prešernovi gomili, ki je bila torej ena izmed najbolj zanemarjenih na vsem kranjskem pokopališču, le preprosti, črn lesen križ, ne pa kak — pesnika vreden spomenik. Josipin podatek dobro podpirata vpis v blagajniški knjigi in ohranjena, z Bleiweisovo roko napisana računska priloga,⁵³ ki se glasi:

Za začasni spominek na grob dr. Prešerna v Krajnji, kteriga sim dal na občne želje mesca kimovca 1849 mu postaviti, sim prejel iz zato nabranih denarjev po gosp. Brusu 3 gld 5 kr. V Ljubljani: 19./9. 1849. — Dr. J. Bleiweis.

Do pomladi 1851 se je nateklo od nabiralne akcije že toliko denarja, da je bilo res kar mumno, nadomestiti provizorični nagrobnik z dokončnim. Zato se je dr. Bleiweis obrnil z dopisom z dne 22. marca 1851 na livarno kneza Auersperga v Dvoru pri Žužemberku, naj podjetje stavi odboru ponudbo, koliko bi stal primeren nagrobnik iz litega železa.⁵⁴ Takšni spomeniki so bili tedaj pri nas zelo v navadi in jih je bilo n. pr. na starem ljubljanskem pokopališču pri Sv. Krištofu več, vmes tudi Zoisov. Zdi se, da je Bleiweis priložil svojemu pismu preprosto skico, kako si odbor zamišlja spomenik, in ta skica je ohranjena.⁵⁵ Podoba kaže železno ali kamnitno ploščo, segajočo od tal kak pol-druhi meter visoko, obdaja pa jo v antičnem slogu zidana kapelica. Celota je zamišljena tako, da bi sodila le k pokopališkemu zidu. Ko opozarja tvrdka v ponudbi, ki ji je priloženo 5 listov s skicami nagrobnikov,⁵⁶ na posebno prikladne osnutke in navaja njih cene, priporoča od šestih vzorcev 4 za k zidu in le 2 prosto stoječa spomenika. Toda Bleiweis se je obrnil še na neko neznano nam kamnoseško podjetje in tudi to stavi ponudbo za »stensko ploščo v maverskem slogu« iz štajerskega belega marmora in ihanskega kamna.⁵⁷ To nam je tedaj dovolj trden dokaz, da je bil Prešeren dne 10. febr. 1849 res pokopan na desno od vhoda ob pokopališkem zidu.

Vposlani osnutki pa odboru niso ugajali. Saj so bili zares zelo stereotipni, neokusni in neizraziti, pač tovarniški serijski livarski izdelki. Kaj tedaj ukreniti, ko domačega arhitekta-umetnika takrat nismo imeli? Bleiweis se je odločil, da se posvetuje z déležniki, zato je priobčil v Novicah tole vabilo:⁵⁸

⁵³ NUK, Ms 495, št. 49, priloga a; G-J, vpis z dne 9. sept. 1849.

⁵⁴ NUK, Ms 495, št. 35; pismo ni ohranjeno, vendar se dá iz odgovora z dne 27. marca 1851 razbrati njega vsebina.

⁵⁵ NUK, Ms 495, št. 35, priloga a.

⁵⁶ NUK, Ms 495, št. 35, priloge e—g.

⁵⁷ NUK, Ms 495, št. 35, priloga b.

⁵⁸ Dokladni list k N št. 18 (15. jan. 1851).

Povabilo gosp. deležnikom Prešernoviga spominka

Odbor za grobni spominek za rajnega *dr. Prešerna* si je prizadjal z ozirom na nabrane doneske zvedeti: koliko bi tak spominek ali iz kamnja ali vlitiga železa veljati utegnil. Vse to se je zdaj zvedilo in je bilo s zvedenimi možmi posvetovano. Da pa se ta reč do briga sklene in potem berž delati da, povabim vse prijatelje našiga slavniga rojaka, ki so se te domorodne naprave z doneskam vdeležili, naj bi se *prihodnjo nedeljo* ob 11. uri v pisarnici *Kmetijske družbe* v Salendrovih ulicah snidili, svojo misel v ti napravi razodet, ktera se bo po večini glasov potem izpeljala.

V Ljubljani 12. rožnika 1851.

Dr. Bleiweis.

Sklep tega zborovanja, ki ne vemo, kdo vse se ga je udeležil razen odbornikov, nam je znan samo posredno. Dne 30. junija 1851 je prosil dr. Bleiweis na Dunaju stalno živečega rojaka, veljavnega pravnika in takrat vnetega borca za Zedinjeno Slovenijo dr. Matija Dolenc, za svet.⁵⁹ Čez tri tedne je prispel tale Dolenčev odgovor:⁶⁰

Predragi prijatelj!

Vi se čudite, da Vam na Vaše zadnje prijetno pismice tako dolgo odgovoril nisem. Vzrok te zamude je tale.

Precej po tem, ko mi je Vaše pismice v roke prišlo, sem čas, kar mi ga je čez moje goste opravila ostalo, k temu obrnil, da sem v dvorni cesarski knjižnici marno pregledal vse bukve, ktere stavbne spominke raznih evropskih omikanih narodov v podobah predstavljajo, in ktere mi je Dr. Miklošič radovoljno podal.

Vi želite, da bi Vam za nad grob slavnega Prešerna spominek slavjanskega značaja nasvetoval. Ta želja je hvale vredna. Alj kako ji zadostiti? V stavbnih rečeh je znan štil grški, bizantinski, Gotov, Lahov, à la renaissance in marsikateri drugi. Slavjani pa na tem polju umetnosti dosihmal še nič kaj posebnega, značajnega dovršili niso, kar bi imena lepoumetka vredno bilo. Zastojn sem gor omenjene knjige pregledoval — spominka slavjanskega značaja ni bilo najti. Scer so tudi vsi spominki, ki sem jih pregledal, večdel tako krasni, da bi tisuče goldinarjev potrošili, ako bi enega izmed tistih postaviti hotli.

Po tem sem se na meni dobro znanega lepostavbnika (architecta) obrnil, kateri mi je pa še le predvčerejnim obrazek nadgrobka podal, kjer ga zavoljo odida iz Dunaja in popotovanja na Koroško pred dovršiti mogel ni. Ta obrazek Vam bode po pošti došel, po kateri sem ga Vam poslal. Gledé na male denarce, ki jih za to reč potrošiti morete, je izmišljava umetnika se le v tesnim prostoru gibati mogla. Torej je to, kar je izvalila, prosto delo, ktero pa se z mnogoterimi pristavki in z malimi stroški še polepšati da. Namreč bi pristvalo, ako bi se spominski stebri z lepo železno štirivoglato ograjo obdal, in ako bi se na voglih, na dveh pri vsakemu ena lipa, na ostalih dveh pa pri vsakmu ena babilonska vrba vsadila, prostor med ograjo in stebrom pak z raznimi cveticami, sosebnoplaninskimi in z obršlanam posadil.

Stebri bi bilo naj boljši iz granita izdelati, kjer bi že to na sebi nevmrjočnost pesnika razodevalo. Pa tudi krajnski marmor se bode prilegel.

Zvezda, ki je v nadglavku stebra viditi, je simbol nevmrjočnosti.

Če je Vam in drugim domorodcam s tem obrazkam vstreženo, me bode močno veselilo; če pa ne, mi bode to veseli dokaz, da v Ljubljani umetnija dunajski zaostala ni.

⁵⁹ G-J, pod datumom 30. jun. 1851 vpisan izdatek: »Francirung eines Briefes an Dor. Math. Dolenz in Wien — 9 kr.«

⁶⁰ NUK, Ms 495, št. 49, priloga b.

Scer se Vam, Vaši gospej in vsem drugim našim prijateljam prijazno priporočim in, Vas iz serca spoštuje, se podpišem

Vaš zvesti prijatelj
Dr. Dolenc

Na Dunaju 20. dan avgusta 1851.

Ta dopis nam pove mnogo tega, kar smo želeli vedeti o nagrobniku. Misel, spočeta takoj po Prešernovem pogrebu, se je šele dve leti kasneje toliko skonkretizirala, da jo je bilo treba le še izvesti. Osnutek dunajskega »lepostavbnika«, čigar imena žal ne moremo ugotoviti, je odboru tako ugajal, da ga je v celoti in v podrobnostih sprejel, le namesto granita se je odločil za marmor in groba niso zasadili z lipama in vrbama-žaljkama.⁶¹ Proračun za kamnoseška dela so dali izdelati ljubljanskemu mojstru Ignaciju Tomanu. Poleg postavk za dovoz, postavitev in razno gradivo se glasi glavna postavka takole:⁶²

Das Monument aus rothen Marmor, und zwar aus dem Steinbruche zu Kotavle, dasselbe wird laut beigelegter Zeichnung verfertigt auf allem 4 Seiten poliert, 2⁰—0⁰—6⁰ hoch, 2⁰—0⁰ dick und mit einer Fundamentplatte versehen, welche 1 Schuh dick, 4 Schuh in quadrat seyn muss, und mit der Erde gleich zu stehen kommt, kostet ohne Inschrift — 300 Fl.

Tomanov proračun, ki je predvideval 384 gld stroškov, je imel Bleiweis v rokah 30. ali 31. dec. 1851, 4. jan. nato so se sestali člani odbora k seji, sprejeli ponudbo in oddali kamnoseška dela Tomanu, ograjo iz litega železa pa je naročil Samassa iz livarne v Dvoru.⁶³ Ker je bil nagrobnik zasnovan kot prosto stoječ steber in ne kot zidna plošča, so odborniki gotovo tudi na tej seji sklenili, da dadó preložiti grob od zidu na lepše mesto sredi pokopališča.

Dogodki so si začeli zdaj slediti kar naglo drug za drugim. Čez zimo so v Dvoru ulili ograjo in jo poslali v Ljubljano 19. aprila.⁶⁴ Mesec dni kasneje je prejel kamnosek za očitno že izklesani steber prvi obrok pogojene vsote, namreč 100 gld.⁶⁵ Dne 12. junija je odbor zaprosil župni urad v Kranju,⁶⁶ da določi kraj, kjer naj stoji nagrobnik. Prošnji so brez odlašanja ugodili, izbrali primerno mesto in odredili prekop. Kmalu po tem dnevu, torej med 12. in 24. junijem, ko je Toman prejel 2. del izplačila za postavitev nagrobnika in je bil s tem njegov račun poravnan, spomenik pa že dograjen, so prekopal pesniko-

⁶¹ Šele v osemdesetih ali devetdesetih letih so zasadili na grob 4 ciprese. Najstarejša do danes znana fotografija groba nekako iz šestdesetih let je bila objavljena v Tovarišu 4. II. 1949, str. 120. Podoba groba iz l. 1900 gl. LZ 1900, str. 781.

⁶² NUK, Ms 495, št. 49, priloga o. O izvoru kamna za nagrobnik gl. še N 25. VI. 1855, str. 198.

⁶³ NUK, Ms 495, št. 49, priloga j.

⁶⁴ NUK, Ms 495, št. 49, priloga l.

⁶⁵ G-J, vpis z dne 23. maja 1852.

⁶⁶ Ta prošnja doslej ni v evidenci, je pa v G-J vpisan pod datumom 12. jun. 1852 izdatek 15 kr: »Stpl. zum Gesuch für den Monumentstandpunct — an die Kirchenvorsteherung«.

vo truplo in ga preložili v novi grob.⁶⁷ Dne 30. jun. so Novice objavile vabilo k odkritju spomenika. Potek svečanosti v Kranju dne 3. jul. 1852 je znan. O njej so dne 7. jul. 1852 izčrpno poročale Novice: med drugimi so se je udeležili ljubljanski višješolci kot pevci, zapeli so tudi prav za to priliko zloženo Levstikovo Na grobu Prešerna v kompoziciji Gregorja Riharja, slavnostni govor pa je govoril predsednik spomeniškega odbora dr. J. Bleiweis, leporečne, prazne in precej plašne besede...

Tako je prišlo Prešernovo neiztrohnjeno srce slednjič do svojega miru; Bleiweisu pa, ki mu je usoda naklonila čast, da spomeniško zadego izpelje, je bila to spet ena izmed priložnosti, da si utrdi vodilno vlogo kot »oče slovenskega naroda«. Pod njegovim predsedstvom je tedaj spomeniški odbor s patriarhalno lagodnostjo — bolj pod pritiskom tistih maloštevilnih pravih pesnikovih častilcev in najetega obrtnika kakor iz svoje notranje nuje — opravil naloženo mu obveznost. Ko bi Bleiweis res dojel Prešernovo veličino, bi moral biti njegov odnos pozneje do pesnikove zapuščine,⁶⁸ pa tudi do tistih, ki so hoteli kot Prešernovi duhovni dediči po poti napredka, v resnici drugačen, kakor je bil.

IV

Če je pred usodnim 8. februarjem 1849 šestindvajsetletna rokavičarica Ana Jelovškova, živeča v Ljubljani v poljanskem predmestju št. 36 (danes Kapiteljska 11) z dvema otročičema: sedemletno Tinko in triinpolletnim Franceljnom, res še upala, da bo kdaj tako, kakor ji je rekel nekoč Prešeren:⁶⁹ »... če bi se pa vendarle zgodilo, da bi prej umrl, ko bosta moja otroka preskrbljena, upam, da moja otroka ne bosta zapuščena. Šele po moji smrti uvidi moj narod, kaj sem storil zanj!... Moja otroka ne bosta siroti...«, in če ji je vsaj za trenutek vzplamtela iskrica upanja, ko je prebrala Dagarinovo pismo, češ Prešeren je tik pred smrtjo priznal očetovstvo njenih otrok,⁷⁰ ji je legla še strašnejša skrb na srce, ko je izvedela za besedilo njegove poslednje volje. »Vermögen besitze ich ohnediess keines, sollte aber doch etwas zurückbleiben, so sollen dasselbe die zwei Kinder beerben, welche ich mit einer sicheren Jelovšek in Laibach habe... Auch die goldene Sackuhr soll obigen zwei Kindern der Jelovšek gehören.«⁷¹ Sodišče je

⁶⁷ G-J, vpis 24. jun. 1852; Tomanova pobotnica o prejemu vsega zneska v dveh obrokih (302 gld) z datumom 6. jul. 1852 je ohranjena kot Ms 495, št. 49, priloga n; račun za prekop sam pa je bil poravnán šele 8. jul. 1852 na osnovi naslednje ohranjene Bleiweisove pobotnice: »Empfangsbestätigung über zwei Gulden, welche ich zur Ausbezahlung der Ausgrabungskosten des Leichnames an den Herrn Bürgermeister in Krainburg aus den Monument-Geldern richtig empfangen habe, hiemit bestätigt — Laibach den 8. Juli 1852 — Dr. Bleiweis.«

⁶⁸ E. Jelovšek, Spomini 130. A. Žigon, Korytkova pogodba z Blaznikom iz leta 1838. (Prispevek k Prešernovi literarni zapuščini.) LZ 1920, 460—467.

⁶⁹ E. Jelovšek, Spomini 49 in 109.

⁷⁰ E. Jelovšek, Spomini 7.

⁷¹ E. Jelovšek, Spomini 62; A. Žigon, Zapuščinski akt 18.

dne 9. marca 1849 sestavilo inventar doktorjeve zapuščine. Zapisnik obsega tele postavke:⁷² 1. gotovine ob smrti ni bilo nič, 2. stranke so mu dolgovale za pravne posle 483 gld 49 kr, 3. zlato uro so ocenili na 12 gld, 4. 107 knjig v 137 zvezkih je predstavljalo vrednost 120 gld, neprodani izvodi Poezij 450 gld in Krsta 44 gld, 5. ostale premičnine — pisalnik in omara iz mehkega lesa ter 4 stoli — pa 2 gld 30 kr; vse skupaj torej 1151 gld 20 kr. Dne 10. avg. istega leta je sodišče ugotovilo tudi dolgove pokojnega: stranke so prijavile različne terjatve v višini 774 gld 45 kr.⁷³ Po zapisniku o zapuščinski razpravi sta Ernestina in Francelj podedovala po svojem poštenem, 21 let v trdo delo vpreženem očetu na papirju 522 gld 11 kr.⁷⁴ Toda od dolžnikov ni bilo mogoče izterjati vsega denarja in tako je iz spisov ugotovljeno, da je Ana prejemale za otroka iz Prešernove zapuščine šele od avgusta 1855 do julija 1855 le izkupiček za Poezije, in sicer 5 gld 25 kr na mesec v 24 obrokih.⁷⁵

Kako je životarila Ana z otrokoma, medtem ko so zbirali denar za nagrobnik, kaže n. pr. tale odlomek iz Ernestinih spominov:⁷⁶

Es war einige Wochen später (po smrti). Wir hatten alle zusammen den ganzen Tag nichts zu essen, als eine ordinäre Semmel. Mutter weinte, als sie jedem die Hälfte gab, ich bot ihr nun, da ich nicht essen konnte, indem ich sie weinen sah, meine Semmelhälfte, inzwischen war Brüderchen fertig geworden, bat um noch — ich gab ihm nun mein Stück. Inzwischen sammelte man für Prešerns Grabstein, gab im Theater eine Dilletanten-Vorstellung, und deklamierte dabei: »Ne hčere ne sina po meni ne bo.« Meine Mutter hat es selbst gehört.

Zavržena, osramočena, izobčena se je morala Ana pokoriti za greh, da je z vsem ognjem svoje mladosti ljubila moža, ki ni bil velik le kot človek, marveč tudi kot pesnik. Njeni naravni preprostosti in nepokvarjenosti je stala nasproti nečloveška miselnost: zlagana, bigotna malomeščanska morala.

Garala je in si pritrgovala od ust, da bi nakrmila otroka, toda zaslužek je bil beraški. Na sodnem varuhu je torej bilo, da se po svoji človeški in službeni dolžnosti zavzame za siroti. In tako je ljubljanski advokat dr. Anton Rudolf dne 15. dec. 1849 vložil naslednjo prošnjo:⁷⁷

Stempelfrei in Armensachen.

Wohllöbliche Armen-Instituts Commission!

Ich bin mittelst Decretes ddo 3. März 1849 Z. 2022 in ./- zum Vormunde der unehelichen mit Dr. Franz Preschern erzeugten Kindern Ernestine, und Franz Jellouscheg ernannt. In solcher Eigenschaft habe ich mich überzeugt, dass vorerst aus dem zu einer Krida geeigneten Verlasse des seel. Dr. Preschern für meine Pupillen nicht der geringste Zufluss zu erwarten steht. Weiters muss

⁷² A. Žigon, Zapuščinski akt 21.

⁷³ A. Žigon, Zapuščinski akt 37 sl.

⁷⁴ A. Žigon, Zapuščinski akt 46 sl.

⁷⁵ NUK, Ms 495, št. 24; A. Žigon, Zapuščinski akt 52.

⁷⁶ NUK, Ms 493/1, str. 13 a, b.

⁷⁷ NUK, Ms 495, št. 30.

ich versichern, dass die Mutter Anna Jellouscheg, Tagelöhners Tochter, nur zu den höchst unglücklichen und bedauerungswerthen Geschöpfen gehört, und jedes Mitleidens und jeder Unterstützung würdig ist. Die zwei schuldlosen schönen Kinderlein sind in der nothdürftigsten Lage beinahe ohne Kleidung, und bei dem täglich höchstens auf 15 kr mit allem Fleisse erzwingenden Verdienste der Mutter ist auch die Möglichkeit jedweder Erziehung in das Reich der Unmöglichkeit gedrängt. Da mir aber die Erziehung dieser viel Talent versprechenden schuldlosen Geschöpfe sehr am Herzen liegt, und ich fest überzeugt bin, dass selbst der Gemeinde durch gute Erziehung hoffnungsvoller Geschöpfe am besten Rechnung getragen wird, so erlaube ich mir nach Thunlichkeit für Unterstützung zu sorgen. Der Umstand, dass uneheliche Kinder auf Stiftungen gewöhnlich keinen Anspruch machen dürfen, und die laut Armuths-Zeugnisses ddo 10. Dez. 1849 in 2 -/ amtliche Bestätigung der Richtigkeit meiner Angaben bestimmen mich zur gehorsamsten Bitte:

Die wohlblöbliche Armeninstituts-Commission wolle geneigtest den dargestellten Sachverhalt einer gütigen Würdigung unterziehen, und zur Bekleidung und Erziehung der zwei schuldlosen hoffnungsvollen Geschöpfe, folglich zur Ermöglichung der heiligsten Menschen- und Bürgerpflicht eine Gnadengabe mir zukommen lassen.

Laibach, am 15. Dezember 1849.

Dr. Anton Rudolph,

Vormund der mj. Ernestine und Franz
Jellouschek.

To nekam nenavadno sočutno in kar nebirokratsko sestavljeno prošnjo, ki ji je priloženo ubožno spričevalo, podpisano po šentpetrskem župniku M. Svetličiču, so rešili ugodno. Na hrbtni strani vloge stoji odločba ljubljanskega škofa A. A. Wolfa, predsednika komisije: otroka bosta začasno prejemale od sirotišnice od 1. jan. 1850 dalje vsak po 2 krajcarja na dan. Toda kaj si dobil takrat za krajcar? Na to ti odgovarjajo Novice: **eno žemljo**. Še preden se je povrnil datum pesnikove smrti, sta bila njegova krvna potomca uradno zabeležena kot občinski siroti! Jasno je, da z 19 krajcarji na dan, to je z Aninim zaslužkom in podporo za oba otroka, trije ljudje ne bi mogli živeti. Kdo vse je stal sirotam ob strani, da Ana ni obupala, ne vemo.

Otroka sta rasla. Tinka je začela hoditi k uršulinkam v šolo, redni dohodki pa so ostali isti. Vsaj enkrat med nabirko za spomenik je Ana zaprosila magistrat za izredno podporo, ker da je draginja vse hujša in ker ji šibko zdravje dela skrb za prehrano. Oglasila se je dne 8. maja 1851 pri magistratnem svetniku Ambrožu, da je vzel njeno prošnjo na zapisnik.⁷⁸ Pod pisanje pa je Ambrož dostavil, da otroka že prejemale od »očeta ubožcev« Primoža Hudovernika »ubožno porcijo«. Ljubljanski župan je to opombo upošteval in se pisмено obrnil na odbor Slovenskega društva, češ prosilka je res v stiski, ker pa so sredstva za ubožce že vsa razdeljena in ni denarja za izredne podpore. Naj društvo, preden zgradi Prešernu nagrobni spomenik za svet, rajši postavi spomenik hvaležnosti v srcih obeh pesnikovih potomcev, in sicer tako, da jima nakloni v dvanajstih mesečnih obrokih vsega skupaj 24 gld iz doslej nabranega spomeniškega denarja.⁷⁹ Društvo je prošnjo

⁷⁸ NUK, Ms 495, št. 36, priloga.

⁷⁹ NUK, Ms 495, št. 36.

uslišalo v predlaganem smislu dne 27. maja, kar dokazujejo Bleiweisova beležka na hrbtni strani spisa, vpis izdatka v blagajniški knjigi pod datumom 28. maja in potrdilo magistrata, da je znesek 24 gld prejel.⁸⁰ Tako sta siroti Tinka in Francelj prejeli za »priboljšek« od junija 1851 do maja 1852, torej tik do odkritja spomenika, vsak še po 2 krajcarja na dan iz spomeniškega sklada.

Temu človekoljubnemu dejanju spomeniškega odbora na prvi pogled ni nič očitati. Birokratsko je sicer reševal birokratski predlog mestnega županstva, a ustregel mu je vendarle tako, da je z lepo gesto naklonil skopo miloščino bednim. Da bi se pa odbor kdaj sam, recimo na pobudo predsednikovo, ki je dobro poznal Anin položaj, pozanimal za pesnikovo rodno kri, o tem vsi viri trdovratno molčé. Toda ta človekoljubnost se nam pokaže vendarle v čisto drugačni luči, če še enkrat preletimo številke v blagajniškem dnevniku in pogledamo, kako je odbor gospodaril z nabranim denarjem. Dohodkov izkazujejo računi 586 gld 29 kr, izdatki, ki so znašali skupaj 576 gld 28 kr, pa se dadó pregledno strniti takole:

1. stroški za začasni nagrobnik, za spomenik, ograjo, prekop, za bilje ob svečani blagoslovitvi spomenika ter za ureditev groba 519 gld 14 kr;

2. podpora Prešernovima otrokoma 24 gld;

3. upravni stroški, kakor: poštnina, okrožnice, oglasi, pa 33 gld 14 kr.

Za večino teh izdatkov so ohranjena računska potrdila in pobotnice. Račun bi moral tedaj izkazati **10 gld 1 kr prebitka**. Čemu pa je potem vendarle moralo Slovensko društvo iz svojega štetja še 40 gld 16 kr, da je bilo doseženo ravnesje med dohodki in izdatki? Ali z drugo besedo: v kakšne namene je spomeniški odbor obrnil lepi znesek 50 gld 17 kr, znesek, iz katerega bi — razdeljenega kakor ona podpora obema otrokoma — še dobri dve leti dlje siroti lahko dobivali za »priboljšek« vsak še po 2 žemlji na dan. Pod datumom 6. marca 1852 stoji v blagajniškem dnevniku res postavka 50 gld 17 kr, takole vpisana kot izdatek: »Die Kosten des Concertes für die durch die Ueberschwemmung Verunglückten aus diesen Geldern bestritten.« Za kakšen koncert, pa naj je bil tudi resnično prirejen v dobrodelne namene,⁸¹ je smel odbor — ali prav za prav diktator Bleiweis — 4 mesece poprej, ko je bil odkrit spomenik Prešernu in preden je bil plačan sploh katerikoli račun za nagrobnik, izdati tolikšno vsoto, in dokler sta pesnikova potomca dobesedno stradala kruha ter hodila okrog malone gola in bosa? In

⁸⁰ NUK, Ms 495, št. 49, priloga d.

⁸¹ LZg in N z dne 13. marca 1852 poročata o dobrodelnem koncertu, ki ga je priredilo dne 5. t. m. Slovensko društvo s sodelovanjem Filharmonične družbe, in navajata, da je deželni glavar razdelil čisti dohodek te prireditve (125 gld) tako, da so dobili polovico revni Črnomaljši in Metličani, polovico pa »povodenjci«, ne omenita pa, da predstavljata dve petini tega dobička prispevek iz sklada za Prešernov spomenik. Letak in program tega koncerta sta ohranjena v Bleiweisovi zapuščini v NUK.

kako je to, da ta visoki izdatek ni podprt prav z nobeno pobotnico, da je bil res kdaj in komurkoli izplačan? Sploh je za današnje pojme čudno, da pod računskim zaključkom razen blagajnika ni noben odbornik podpisan kot preglednik. Pa recimo, da je bilo blagajnikovo računsko poslovanje v redu, toda vtis, ki ga ima človek ob teh ugotovitvah, je vendarle porazen. Edino odgovorno bi bilo, ko bi Slovensko društvo dalo naravnost tistih 40 gld za poplavljenca, ne pa da je odbor vmešal akcijo za Prešernov spomenik v neko drugo podjetje, ki z njim ni imelo nič skupnega, hkrati pa izsesal iz spomeniškega sklada 10 gld. S tem je tako rekoč beračem, ki jih je podpiral s krajcarji, ukradel desetak. Ali je potem krivično, če Ernestina v svojih Spominih ne more za Bleiweisa najti dobre besede, dasi vsega tega, o čemer govorijo suhe številke, niti vedela ni?

V pomanjkanju in ponižanju, v skrbah za vsakdanji kruh se je morala Ana ubijati zase in za otroka. Zato pač ni čudno, da je ta nekoč ognjevit in temnolasa deklica, ki je s svojo naravno lepoto vzbujala pozornost moških, osivela, ko ji je bilo komaj 30 let.⁸² In kdo ve, koliko je prispevala beda tudi k temu, da je edini direktni moški potomec pesnikov, mnogoobetajoči Francelj, umrl mesec dni pred svojim enajstim rojstnim dnem.⁸³ Prešeren si pač ni mislil, da bo »slovenski narod« tako plačeval njegovima nepreskrbljenima potomcema najvišjo službo, ki mu jo je služil s svojo pesmijo. A kdo je takrat predstavljal ta »narod«? Tenka plast meščanskih pridobitnikov, ki so poznali delovnega človeka le, dokler so se po njegovem hrbtu vzpenjali do premoženja in ugleda. In če je Ernestina kljub vsemu postala koristna članica človeške družbe ter dočakala 75 let, potem se je to zgodilo le, ker se je odločno spoprijela z življenjem in se od zgodnje mladosti s pridnimi rokami preživljala, noseč v srcu spomin na svojega velikega očeta.

Résumé

L'auteur expose sur base de documents jusqu'aujourd'hui inédits, conservés au département des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et Universitaire de Ljubljana, l'historique de la tombe du poète France Prešeren à Kranj.

Au lendemain des obsèques, le 10 février 1849, quelquesuns des amis du disparu résolurent de lui élever un monument funéraire. Huit jours après, ils constituèrent un comité qui avait pour tâche d'organiser une collecte pour trouver les moyens nécessaires. Dans ce comité, organisé sous les auspices du »Slovensko društvo«, première organisation politique et culturelle slovène, furent élus, outre le président J. Bleiweis, l'avocat J. Ahačič, les juges I. Guzelj et E. Lehmann, le conseiller municipal M. Ambrož, le vétérinaire S. Strupi, le conservateur de musée K. Dežman, le poète M. Kastelic et l'industriel A. Samassa. La collecte fut organisée au moyen des souscriptions dans les

⁸² E. Jelovšek, Spomini.

⁸³ Kidrič, Prešerni 194 (št. 132).

journaux et des lettres que le président adressait à divers patriotes. Au bout de quatre années, une somme de 626 florins fut réunie. L'historique de cette souscription démontre que la collecte n'embrassait pas toutes les provinces slovènes, étant limitée à la seule Carniole; que sur les 280 souscripteurs, les plus fidèlement dévoués furent les collègues du défunt poète. Cependant, ce ne furent pas ses amis du barreau, mais des magistrats. Sur les listes de souscription figuraient aussi d'autres employés d'État, des propriétaires, des étudiants, des médecins, des industriels, des instituteurs, il y avait même une «pauvre veuve» et un «mendiant généreux», tandis que le clergé qui, en ce temps, représentait la majorité des Slovènes instruits et qui, cependant, fut, avec de rares exceptions, hostile au poète, ne prit qu'un intérêt faible à l'entreprise. Parmi les souscripteurs, il y avait également un nombre assez considérable de Croates, quelques Allemands du pays, plusieurs Serbes, 3 Tchèques et 1 Anglais. Pour tirer une parallèle, la collecte pour l'armée du politicien réactionnaire croate J. Jelačić, organisée en même temps, réussit beaucoup mieux, ayant joui du support du clergé.

Selon les investigations de l'auteur, le poète fut enterré d'abord dans une fosse située au pied du mur du cimetière, à droite de l'entrée. En été 1851 encore, il s'y élevait une humble croix de bois et, selon l'affirmation de la poétesse slovène Josipina Turnograjska, la tombe du poète était parmi les plus négligées au cimetière de Kranj. Lorsque la somme réunie fut suffisante, l'avocat slovène M. Dolenc qui vivait à Vienne fit exécuter, par un architecte viennois dont le nom nous reste inconnu, un projet pour le monument funéraire. A Ljubljana, le tailleur de pierres I. Toman tailla d'après ce projet une colonne de marbre de Hotavlje. Au début de l'été 1852, les cendres du poète furent exhumées et mises dans une autre tombe située au plus bel endroit, au centre du cimetière. Le 3 juillet 1852 eut lieu l'inauguration solennelle du monument qui s'y dresse toujours.

Pendant ce temps-là, les deux enfants naturels du poète et leur mère Ana Jelovšek vivaient dans le plus grand dénûment. La femme gagnait sa vie et celle des orphelins par des travaux de couture. Vers la fin de l'année 1849, l'avocat A. Rudolph que les autorités avaient nommé tuteur, réussit à obtenir de la commission de l'assistance publique un secours de 2 kreutzers par jour pour les enfants. Le comité de la collecte pour le monument, de sa part, contribua 24 florins. L'initiative pourtant ne fut pas prise par ce comité lui-même, mais vint de la part des autorités municipales. Le président Bleiweis cependant employa une partie de la somme réunie à une autre œuvre de bienfaisance qui n'avait rien de commun avec l'élévation du monument.

Les documents publiés et les conclusions de l'auteur révèlent les conditions misérables qui, en cette époque-là, régnaient en Slovénie, de même que l'incompréhension des mérites du plus grand poète slovène et le manque du sens de responsabilité de ceux qui s'étaient chargés des tâches à leur confiées plutôt par intérêt personnel que par dévouement à la cause.

Dušan Moravec

SHAKESPEARE PRI SLOVENCIH

UVOD

Shakespearova mladost in prva zrela leta segajo v dobo kraljice Elizabete, v čas angleške ekspanzije, ki je odprla mlademu kapitalizmu nova tržišča in dvignila blagostanje dežele. Ta doba je bila naklonjena umetnosti in gledališču in je Shakespeara, izrazitega predstavnika velike prelomnice v evropski zgodovini, priznala. Po zmagi puritanske meščanske revolucije 1640. leta, ki je zapirala gledališča, »arene širokih ljudskih množic«, pa je bila tudi Shakespearova beseda za daljši čas prisiljena k molku. Veljavo ji je dala spet šele doba restavracije. Prikazovali pa so jo zdaj v izkrivljeni podobi, prilagojeno potrebam in okusu aristokracije. O teh priredbah pišejo, da je ostalo v njih izvirnega besedila komaj še polovico.

Prerod je doživel Shakespeare na Angleškem šele proti koncu 18. stoletja, ko se je široko razmahnila tudi znanost o njem. Šele v tem času je našel veliki dramatik tudi pot z otoka v Evropo, predvsem v Nemčijo, Francijo in Rusijo, a nato k vsem ostalim narodom.¹

Usoda velikih ustvarjalcev v tujini, njihov uspeh pri drugih narodih, vprašanje, kdaj in kako so se drugod v svetu seznanili z njimi, kako so sprejeli in kdaj so začeli prevajati na primer francoske avtorje v Nemčiji, ruske na Angleškem, to je eno izmed vprašanj, ki posebno zanimajo primerjalno literarno vedo. Prav ta veja literarne zgodovine se je v zadnjih desetletjih močno razmahnila in o teh problemih so napisane številne knjige in razprave. Največ zanimanja je vzbudil pri tem prav Shakespeare. O njegovi poti v Evropo, o usodi njegovih del v Franciji, Nemčiji, v Rusiji, na Poljskem, pa tudi v Srbiji in še drugod so napisane mnoge in izčrpne študije.²

Namen te razprave je, da odpre in raziše eno najvabljivejših poglavij naše gledališke zgodovine: Shakespearovo pot k Slovencem

¹ Glej: Brockhaus (Englische Komödianten); J. Gregor, Shakespeare; M. Nehajev, študija o »Hamletu«; A. Ocvirk, Teorija primerjalne literarne zgodovine, Ljubljana 1936; M. Morozov, Shakespeare v zrcalu literarne kritike (Slovenski prevod v Gledališkem listu Akademije za igralsko umetnost, št. 1, 1946).

² O Shakespearu v Franciji je pisal J. J. Jusserand v knjigi »Shakespeare en France sous l'ancien régime«, ki je izšla v Parizu 1898. leta, in pa F. Baldensperger v razpravi »Esquisse d'une histoire de Shakespeare en France«; A. Li-rondelle je obdelal že 1912 l. Shakespearovo pot v Rusijo, J. Calina pa Shakespeare na Poljskem 1923. leta; 1928. leta je napisal Vladeta Popović razpravo o Shakespearu v Srbiji; F. Gundolf je avtor knjige »Shakespeare und der deutsche Geist«, ki je izšla 1911. leta v Berlinu; 1937. leta je izdal prof. R.

od prvih glasov do zrelih prepesnitev in uprizoritev, to se pravi od slovenskega narodnega prebujenja do naših dni, od Linharta do Župančiča.

Slovenci smo se seznanili z angleškim dramatikom dokaj kasneje kot večji evropski narodi. V Elizabetini dobi, ko je Shakespeare doživljal na Angleškem že svoje velike gledališke uspehe, so bile na slovenskih tleh komaj prve predstave »duhovnih komedij«, ki so jih dajali jezuiti v latinskem jeziku; prva polovica osemnajstega stoletja, ko si je utiral pot v svet, je bila v slovenskem kulturnem življenju doba katoliške reakcije po uničenju protestantske književnosti — ta doba bi Shakespeareu ne bila naklonjena, četudi bi ga bila poznala; med Slovenci ni takrat še nihče mislil na lastno gledališče; tudi naš knjižni jezik še ni bil toliko zrel in bogat, da bi mogli z uspehom preliti vanj Shakespeareov verz. V vsem tem so vzroki, da smo se seznanili s Shakespeareom šele v dobi preroda, ob koncu osemnajstega stoletja, da smo dobili prve poskusne prevode, seveda le v odlomkih, šele sredi devetnajstega, Shakespeara v knjigi in gledališču pa komaj na pragu našega stoletja.

Osrednje vprašanje, ki nas pri tem zanima, je kajpada vprašanje slovenskih prevodov Shakespeareovih del, njihove jezikovne vernosti in estetske cene, neposredno ob tem pa vprašanje odrskih interpretacij Shakespeara pri nas. Oboje, prve prevode in še bolj prve gledališke uprizoritve dram, smo dobili res kasno, to se pravi, zelo dolgo je trajalo, preden so se mogli seznaniti s Shakespeareom širši sloji našega ljudstva. Zato pa je prav, da iščemo prva srečanja Shakespeara s Slovenci v zgodnejših razdobjih naše kulturne preteklosti in se vprašamo, kako so vrednotili njegovo umetnost naši kulturni delavci že celo stoletje pred prvimi zreliimi prevodi in uprizoritvami. Odgovor na to vprašanje je za našo kulturno zgodovino zelo značilen. Pove nam ne le to, da so naši ustvarjalci Shakespeareovo ime že zgodaj poznali in njegovo delo pravilno ocenili, ampak tudi to, da so imeli zdrav odnos do njegove umetnosti vsi napredni slovenski ustvarjalci od Linharta do naših dni, medtem ko ga je reakcija vseskozi odklanjala.

Temu vprašanju, zgodnjim srečanjem s Shakespeareom, je namenjeno naše prvo poglavje, ki obravnava dobo do prvih prevodov. Teh poskusov, ki so ostali večidel v rokopisu ali pa so bili natisnjeni le v odlomkih; polemike okrog njih ter prvih člankov in razprav se dotika drugo poglavje; tretje kaže Shakespeareovo pot v slovensko gledališče in prve knjižne prevode; posebej je razloženo, v četrtem poglavju. Cankarjevo delo za slovenskega Shakespeara; zadnje raziskuje zrelo obdobje med obema vojnama — mojstrske prepesnitve Otona Župančiča in režijske interpretacije v osrednjem slovenskem gledališču.

Pascal v Cambridgeu razpravo »Shakespeare in Germany«; F. E. Budd je zbral gradivo za analizo Shakespeareove igre »Measure for Measure«; N. Gilman je objavila razpravo o »Othellu« v Franciji; vrsta takih razprav je izšla tudi v novjšem času v Sovjetski zvezi, Ameriki in drugod. — Glej: A. Ocvirk, Teorija primerjalne literarne zgodovine, str. 149, 158, 159, 162, 166, 175.

1. ZGODNJA SREČANJA

Prvi Slovenec, ki se je s Shakespearom seznanil in ga je Shakespeare vsega prevzel, da je navdušeno pisal o njem in priznaval njegov vpliv, je bil Anton Tomaž Linhart.

Svoja dunajska leta (1778—1780) je Linhart temeljito izrabil za študij dramatike in gledališča. Dunajsko dvorno gledališče je imelo v tistem času velik sloves in je uprizarjalo poleg lahkotnih francoskih komedij že tudi Lessinga, Schillerja, Goetheja in Shakespeara. Linhart je pogosto hodil v to gledališče, pa tudi sam je študiral francoska, nemška in angleška odrska dela. Najbolj med vsemi pa ga je zgrabil Shakespeare in prav študij njegovih del ga je nagnil k temu, da je napisal dramo »Miss Jenny Love«, »črno kot Shakespeare«.¹ O tem priča že posvetilo, ki ga je dal drami Linhart sam, drama s svojo snovjo, pa tudi pisma prijatelju Kuraltu iz tistega časa.

Knjiga je izšla z označbo »ein Trauerspiel in fünf Aufzügen von A. Th. L. 1780. leta v Augsburgu na 64 straneh.² Linhart je pozneje, ko je »popustil steze nemškega Parnasa«, pokupil vse neprodane izvode obeh svojih nemških knjig, pesniške zbirke in te drame. Tako se je zgodilo, da se je ohranil edini primerek, za katerega vemo danes, v dunajski državni biblioteki.³

Posvetilo k drami pravi: »Lasst mich gehen mit Knabenschritten, wo Shakespeare ging«. V francoskem pismu Kuraltu, ki ga je poslal Linhart z Dunaja 1. januarja 1780, pa beremo:

»J'aurai le plaisir, de Vous envoyer une pièce tragique que j'ai composé, et dont l'impression vient d'être achevée à Ausbourg. Elle est noir à la Schakespear et je crains, qu'elle aura l'honneur d'être defendue hors del'Empire.«⁴

Še vse bolj zgovoren dokaz, kako močan vtis je napravil Shakespeare na Linharta, pa je njegovo sedmo pismo Kuraltu, napisano 24. februarja 1780 na Dunaju. Kaže, da je že tudi Kuralt omenjal v svojih pismih Shakespeara, kajti Linhart odgovarja: »Vous avez vu au Theatre le sublime Schakespear? — C'étoit Hamlet, je ne doute pas. Si vous avez vu The King Lear, Macbeth, pas le Macbeth selon Schakespear par Mr. Stephanie mais Macbeth of Schakespear, vous aurez vu les trois pièces, dont je suis enchanté à la folie.«⁵

To pismo nam najbolj živo kaže tisto iskreno in naravno navdušenje, s kakršnim je Linhart sprejel Shakespeara. Predstave v dunajskem gledališču so ga tako navezale nanj in tako razburile njegovo ustvarjalno strast, da je še sam spisal dramo, »črno kot Shakespeare«. Tako se je rodila »Miss Jenny Love«, ki ne le po posvetilu, temveč tudi

¹ A. Gspan, Linhartovo Izbrano delo, Ljubljana 1938, str. 18.

² F. Kidrič, Primerek Linhartove »Miss Jenny Love«, ČJKZ I, 1918, 213—4.

³ Fotografski posnetek tega primerka hrani dr. Bratko Kreft.

⁴ M. Remeš, Linhartova pisma Kuraltu, ZMS 1912, 51.

⁵ M. Remeš, Linhartova pisma Kuraltu, ZMS 1912, 53.

snovno, pa celo v detajlih, tako v nekaterih monologih, močno spominja na Shakespeara. Hkrati pa sta v teh pismih še dve stvari, ob katerih se je v tej zvezi vredno ustaviti. Linhartova bojazen, da bo drama v cesarstvu prepovedana, priča, da jo je pisal že s tisto napredno, kar revolucionarno ostjo, ki je značilna za njegove poznejše slovenske igre. Hkrati pa nam govore besede o Stephanijevi predelavi »Macbetha« tudi o njegovem zdravem smislu za resnično, nepotvorjeno Shakespeareovo umetnost, ki so jo tako radi izkrivljali klasicisti, ker jim je bil angleški dramatik »prebarbarski«, predvsem pa — presvoboden.

Te Linhartove sodbe so za zgodovino Shakespeara pri nas, pa tudi za vso našo literarno zgodovino zelo pomembne. Govoriti o Shakespeareu tako, kakor je govoril Linhart, je bilo takrat nenavadno in tvegano dejanje, govoriti tako v zakotnih, klerikalnih slovenskih razmerah osemnajstega stoletja pa je bilo prav revolucionarno dejanje.

Hkrati pa so ti odstavki v pismih prijatelju Kuraltu, drama, ki jo je napisal Linhart pod Shakespeareovim vplivom, in posvetilo k tej drami — prvi Shakespeareov korak k nam. Pri tem nas ne sme motiti, da sega vse, kar je bilo povedano, še v tisto obdobje Linhartovega življenja, ko je bilo njegovo knjižno delo izključno nemško. Že leto dni po izidu drame »Miss Jenny Love« pa se je ves predal delu za slovensko zgodovino in dramatiko, pokupil in sežgal je vse še dosegljive izvode obeh svojih nemških knjig, napisal je — čeprav po nemški predlogi — »Županovo Micko«, prvi dokument demokratične miselnosti v naši literaturi, in si pridobil s predelavo Beaumarchaisove revolucionarne komedije »Matiček se ženi«, v katero je vpletel sedemnajst izvirnih prizorov, sloves prvega slovenskega dramatika.

V novem obdobju, ki ga je preživel Linhart v družbi in ob nasvetih barona Zoisa, je ostal Shakespeareu prav gotovo zvest. Dober pogoj za to mu je dajalo ljubljansko gledališče, ki je že nekaj let po njegovem povratku v Ljubljano igralo tudi Shakespeara — čeprav samo v nemškem jeziku. Kljub nemškemu poreklu pa je imelo to gledališče tudi na Slovence, vsaj na izobražence in dijake, vpliv, in treba je poznati ta čas, če hočemo prav razumeti pogoje, v kakršnih je prišel Shakespeare k nam.

Leta 1765 je dobilo ljubljansko deželno gledališče novo streho. Vzrok za zidavo tega poslopja, ki je bilo prav za prav predelano iz stare jahalnice in je stalo tam, kjer je danes Filharmonična dvorana, je bil napovedani cesarjev obisk. Že prej pa, ko še ni bilo v Ljubljani stalnega gledališča, so bila poleg jezuitskih predstav tudi že gostovanja potujočih komedijantov, nemških in italijanskih. Med pomembnejšimi evropskimi dramatik, ki so bili na sporedu že v zgodnjih letih novega gledališča, je bil menda prvi Goldoni (1769. leta).⁶ Med potujočimi nemškimi skupinami je obiskala Ljubljano že v letih 1779 in 1780 igralska družina, ki jo je vodil takrat dokaj slavni nemški

⁶ A. Trstenjak, Slovensko gledališče (Ljubljana 1892), str. 24.

igralec Johann Emanuel Schickaneder, kar je bil za takratno Ljubljano prav gotovo velik kulturni dogodek. Že v sezoni 1791/92 pa so gledali Ljubljančani poleg Ifflanda, Kotzebua, Schickanederja, Spiessa in drugih že tudi nekaj klasičnih del, Goethejevega »Claviga«, Schillerjeve »Razbojnik« in »Kovarstvo in ljubezen«, Lessingovo »Emilio Galotti« in kar tri Shakespearova dela — »Kralja Leara«, »Hamleta« in »Macbetha«. To je bil del repertoarja Filipa Berndta, ki je prišel v tistem času iz Celovca v Ljubljano.⁷ V tej sezoni so Nemci Shakespearu prvič igrali v Ljubljani. Verjetno pa to niso bili verni prevodi njegovih del, temveč le predelave, kakršne so bile v tistem času na evropskih odrih zelo pogoste. To domnevo potrjujejo še nekatere poznejše sezone, iz katerih imamo ohranjene gledališke letake z oznako »nach Shakespeare«.

Na prelomu osemnajstega v devetnajsto stoletje so bile sezone s Shakespearom v Ljubljani precej pogoste. Tako so gledali v letu 1800/1, ko je gostovala igralska družina Wilhelma Frasila, spet »Macbetha«, »Ukročeno trmoglavko«, »Hamleta« in še travestijo »Hamleta«. V naslednji sezoni srečamo spet »Kralja Leara« ob Schillerjevem »Kovarstvu in ljubezni«, v sezoni 1803/4 »Othella« ob Lessingovi »Minni von Barnhelm« itd.⁸

Največ so igrali Shakespearu v Ljubljani prav v sezonah na prelomu osemnajstega in devetnajstega stoletja. V poznejših letih so klasična dela na ljubljanskem odru vse redkejši pojav. Po odhodu Francozov so Nemci sicer obnovili ljubljansko gledališče, vendar ni imelo več tiste višine kot prej. Naši dijaki, ki so bili med Slovenci gotovo najpogostejši obiskovalci gledališča — med njimi je bil tudi Prešeren — so se mogli le še redko seznanjati v njem z dobrimi deli. Med boljšimi avtorji na tem odru so bili v tistem času Lessing, Schiller pa še Iffland, Kotzebue, Holbein in Grillparzer — torej sami Nemci.⁹ Tudi pozneje, v letih 1829—1832 in tam okrog, so prevladovali v ljubljanskem gledališču igre takega kova, kot je bil »Rochus Pumpernickel«, ob njih srečamo spet Kotzebua, Raimunda, Grillparzerja in podobne, ni pa več Goetheja, Schillerja, Shakespearu in Lessinga kot prej.¹⁰ Šele proti sredini devetnajstega stoletja je Shakespeare spet na sporedih. Vendar te predstave, za katere imamo sicer v še ohranjenih lepakih v naši muzejski knjižnici dokaj točne podatke, za nas niso več tolike važnosti.

Za večji del uprizoritev Shakespearu v tem gledališču pa so podatki zelo skopi. Ljubljanski nemški pokrajinski list »Laibacher Wochenblatt«, ki je izhajal že od 1804 do 1806, po koncu francoske zasedbe pa spet od 1814 do 1819 in od 1821 dalje z novim imenom »Illyrisches Blatt«, ni gojil niti umetne proze niti sistematične lite-

⁷ P. Radics, Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Laibach (Ljubljana 1912), str. 63.

⁸ A. Dimitz, 100 Jahre der Laibacher Bühne, Blätter aus Krain, 1865.

⁹ Prim. F. Kidrič, Prešeren II, 43.

¹⁰ F. Kidrič, Prešeren II, 155.

rarne in gledališke kritike. Še manj je bilo tega v drugem tisku. Omeniti pa je treba tu verze, ki jih je objavil »Laibacher Wochenblatt« v 8. številki svojega prvega letnika (1804) z naslovom »Des Geistes Gesang« in s podnaslovom »von Shakespeare«. Če upoštevamo, da je bilo Shakespearovo ime v posvetilu k Linhartovi drami natisnjeno ne samo v nemško pisani, temveč tudi v Nemčiji natisnjeni knjigi, potem je tu prvič natisnjeno na Slovenskem — pa čeprav tudi to pot le ob nemškem besedilu. Pri tem ne upoštevamo nemških gledaliških lepakov, ki so morda starejši, pa niso ohranjeni.

Nekaj podatkov o gledaliških predstavah, vsaj nekaterih, zasledimo v »Theater-Journalu«, nestalni rubriki »Laibacher Zeitung«. Ocene pa je prinašal šele pozneje »Illyrisches Blatt«, tako za uprizoritev »Hamleta« v sezoni 1846/47¹¹ in v sezoni 1848/49.¹² Kot kritika sta bila podpisana Leopold Kordes in Babnigg.

Staro deželno gledališče v Ljubljani je bilo na razpolago skoraj le Nemcem. Po prvi domači igri v tej dvorani, Linhartovi »Županovi Micki« (1789), vse do leta 1848 ne moremo govoriti o slovenskih gledaliških predstavah. Kaj bolj redne slovenske predstave so se začele šele po letu 1861, ko je dobila Ljubljana svojo čitalnico, pa še te so bile največ v čitalniški dvorani, kajti za prostor v deželnem gledališču je bila borba trda.

Sporedi na slovenskem odru v tistem času seveda še niso bili prebogati. Poleg domačih poskusov so igrali največ predelave lahkotnih nemških iger dokaj dvomljive vrednosti. Shakespeara, pa tudi druge pomembnejše svetovne mojstre, zasledimo v slovenskem gledališču šele 1896. leta, torej skoraj sto let za tem, ko se je seznanil z njim vsaj ozek krog Ljubljančanov v nemškem gledališču. Kajti tudi slovenski meščani so zasledovali v tem gledališču njegovo delo — med njimi so bili slovenski izobraženci in dijaki, v starejšem obdobju Linhart in Zois, vsaj v tridesetih letih 19. stoletja pa že tudi Prešeren in Čop.

Od Linharta pa do Čopa in Prešerna ni bilo med Slovenci nikogar, ki bi vsaj bežno opozoril na Shakespearovo umetnost, kaj šele, da bi se lotil prevajanja njegovih del. Za vso to dobo, ki zajema skoraj pol stoletja, nam dajejo gradivo za zgodovino Shakespeara pri Slovencih edinole nemške predstave Shakespearovih dram v Ljubljani.¹³

V Linhartovi korespondenci smo iskali gradiva o tem, ali je Shakespear kaj bližje poznal ali pa se je slučajno srečal z njim, ali je znal prav vrednotiti njegovo delo ali pa se je nagibal k tistim, ki jim je bil angleški dramatik takrat »prebarbarski« in so ga skušali temeljito »popraviti«, preden so ga pustili na oder. Videli smo, da je Linhart obstal ves zavzet pred Shakespearom — imenuje ga božanskega in priznava, da ga je očaral.

¹¹ Illyrisches Blatt No. 87, 31. okt. 1846.

¹² Illyrisches Blatt No. 26, 31. marca 1849.

¹³ Prim. še nemške gledališke letake v knjižnici Narodnega muzeja v Lj.

Če gremo korak dalje po poti naše kulturne zgodovine, od Linharta in Zoisa do »Kranjske čbelice«, najdemo že trdnjše, vse bolj umirjene poglede. Pri Čopu nas ne zanima več, ali je Shakespeara poznal ali ne, vprašamo le, kako je gledal nanj in kakšno mesto mu je dajal v svetovni književnosti.

Pri iskanju Čopovega odnosa do Shakespeara je vabljev predvsem prvi vir, pisma in omembe v njegovih delih. Tega res ni mnogo, je pa zapisano tako jasno in ostro, da si lahko ustvarimo zanesljivo podobo. Vsega omenja Čop Shakespeara v svoji korespondenci trikrat v pismih Italijanu Saviu in enkrat v svoji oceni »Čbelice«; poleg teh omemb se je treba ustaviti tudi ob Čopovi biblioteki, v kateri je bil Shakespeare razmeroma dobro zastopan.

V četrtem pismu Saviu¹⁴ z dne 31. januarja 1828 pravi Čop: »Ausserdem beschäftigte ich (mich) etwas mehr als mit den anderen neueren mit der englischen Literatur, da ich in dieser Sprache und Literatur häufig Unterricht gab; ich erklärte viel Shakespeare, Byron etc.« — V sedmem pismu Saviu z dne 21. marca 1828¹⁵ omenja Čop knjige, ki mu jih je poslal. Med temi je tudi »Medwin's Gespräche mit Lord Byron«. Čop pravi: »Das Buch werden Sie übrigens wohl mit Interesse lesen, so sehr Sie auch manche Äusserung Byron's wird befremden müssen namentlich sein Urtheil über Shakesp., seine Ansichten über Poesie usw.« Isto pismo omenja ob koncu še brošuro »Racine et Shakespeare«, ki jo je napisal Henry Beyle-Stendhal. — Četrta omemba pa je v Čopovih dodatkih h kritiki Čelakovskega o »Kranjski čbelici«.¹⁶ Tam govori Čop o sonetu in omenja med mojstri, ki so to obliko rabili, tudi Shakespeara.

Vse te omembe so napisane prav mimogrede, skoraj vse v pismih italijanskemu prijatelju Saviu, v katerih so omenjena po večkrat skoraj vsa količnejša pomembna imena svetovnega slovstva. Kako blizu je bil Čopu Shakespeare, dokazuje ob teh bežnih zapiskih že samo dejstvo, da ga je razlagal tudi svojim učencem.

V Čopovi knjižnici¹⁷ je bilo med literarnimi deli poleg Byrona, Th. Moora, Walterja Scotta, Milтона, Goldsmitha in drugih¹⁸ tudi trinajst knjig Shakespeara (med številkami 683—4 in 692—702). Med temi so dela v izvirniku in razni nemški prevodi, pa tudi več študij o Shakespearu. Čopove knjige, ki jih je kupil Kastelic, so danes po večini v licejki,¹⁹ vendar za Shakespeara to v glavnem ne drži, kajti izmed teh trinajstih knjig sta danes v naši Narodni in univerzitetni biblioteki samo dve. Te dve sta pa verjetno res iz nekdanje Čopove knjižnice.

¹⁴ Veda IV, 1914, 112.

¹⁵ Veda IV, 1914, 256.

¹⁶ Ill. Blat 1833, 16. in 23. februarja.

¹⁷ A. Zigon, Čopova biblioteka, Sn 1917, 88.

¹⁸ I. Prijatelj, Duševni profili slovenskih preporoditeljev, str. 101.

¹⁹ F. Kidrič, Čop, SBL I.

Shakespearovo ime najdemo, kadar je govora o Čopovem odnosu do velikih duhov svetovne književnosti, vselej med tistimi, ki so se mu zdeli vsega upoštevanja vredni. Ob njem so Homer, Goethe, Byron, Scott, Manzoni, brata Schlegla, Mickiewicz in drugi. Ta sodba pa je za nas tem dragocenejša, ko vemo, da je bilo med dobro znanimi prvaki svetovnega slovstva tudi dokaj takih, ki jih je Čop grajal in zavračal. Med temi so bili Vergil z Eneido, francoski klasicistični dogmatiki, Klopstock, Slowacki in še drugi.²⁰

O Čopu pa moremo tudi s precejšno verjetnostjo trditi, da je Shakespeara vsaj do neke mere posredoval tudi Prešernu. Vir za preučevanje Shakespeara je bila Prešernu že Čopova biblioteka s svojimi trinajstimi zvezki Shakespeara, kajti v svoji knjižnici je imel Prešeren izmed literarnih del le Hugoja in Byrona. V Čopovi knjižnici je mogel brati Prešeren Shakespeara v dobrih nemških prevodih, saj je bila med njimi tudi Schlegel-Tieckova izdaja,²¹ da pa je obvladal vsaj v l. 1834 že tudi angleščino, nam priča navedba tega jezika v prošnji za advokaturo iz tega leta.²² Tudi pismo Matije Golmayerja iz l. 1824,²³ ki navaja dolgo vrsto avtorjev, s katerimi se je Prešeren ukvarjal, pa Shakespeara ne omenja, nam daje slutiti, da ga je k študiju velikega dramatika napotil šele v poznejših letih Čop.

V Prešernovih pismih in drugih zapiskih ne najdemo nobene omembe Shakespeara, njegovih del, junakov ali citatov, pač pa omenja Prešeren Shakespearovega junaka, v prvotnem zapisu pa tudi Shakespeara samega v svoji »Novi pisariji«.

De bi Kranjice strupa z njih ne pile,
ljubezni sladke, ki srce zapelje,
bi z Romejevo Juljo ne čutile!²⁴

V prvem zapisu ali vsaj starejši varianti pa se glasi zadnji verz citirane kitice:

Deb' s' Juljo Shekefpira ne zhutile!²⁵

To ali kako drugo Shakespearovo dramo je imel Prešeren prav gotovo v mislih leto pozneje, ko je 7. marca 1832 izpraševal Čopa glede verza, ki bi bil prikladen za slovensko tragedijo. V tem pismu omenja razne verze, med njimi tudi peterostopni jamb, znan verz Shakespearovih iger in tudi tragedije »Romeo in Julija«.²⁶

Za Prešernov odnos do Shakespeara velja isto, kar za Čopa: Shakespeara je poznal in nedvomno tudi pravilno ocenjeval, oboje zelo verjetno bolj ali manj pod Čopovim vplivom. Za oba, Prešerna in Čopa, morda pri tem ni bilo brez važnosti takratno ljubljansko gledališče s

²⁰ F. Kidrič, Prešeren II, 121.

²¹ F. Kidrič, Prešeren II, 264.

²² I. Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva I, 76.

²³ Citirano po Kidričevi izdaji Prešernovih poezij.

²⁴ A. Žigon, ZMS 1903, 123.

²⁵ F. Kidrič, Prešeren II, 191.

svojimi nemškimi predstavami Shakespeara, kajti oba sta, vsaj kot dijaka, pa gotovo tudi še kasneje, to gledališče obiskovala.

Shakespeare pa ni zajel samo Čopa in Prešerna, marveč tudi njune sodobnike, sodelavce in nasprotnike. Tako je bral menda Andrej Smolè Petrarco, Molièra, Byrona in Shakespeara v originalu,²⁶ znal je torej italijansko, francosko in angleško. Kar se tiče znanja jezikov, potrjuje to tudi Prešeren v pismu Čelakovskemu (1833), kjer pravi, da zna Smolè »englendarsko do verha«.²⁷ Shakespeara se dotakne tudi Stanko Vraz v nekem pismu Prešernu iz l. 1837, kjer pravi med drugim: »Hier handelt sich um nichts mehr und nichts weniger als um das ‚be or not be‘ (Hamlet).«²⁸

S Shakespearom je povezano tudi ime Janeza Bleiweisa, ki ga je še priznaval, in pa Luke Jerana, najtipičnejšega zastopnika tedanje katoliške reakcije. Ta ga je s »katoliškega stališča« odklanjal in mu očital nemoralnost.

V »Slovenskem berilu za drugi gimnazijalni razred« je objavil Bleiweis 1852. leta članek »Zgodovina krompirja«. V tem članku je rečeno, da se krompir okrog leta 1586, ko je najbrž na Angleško prišel, ni nič kaj po deželi razširil in je bil še več let pozneje skoraj neznan; kot dokaz za to pa navede Bleiweis Shakespearove drame, v katerih se Shakespeare »iz krompirja in taci ljudi norca dela, ki verjamejo, da je krompir živež za ljudi«. Po eni plati je ta članek zanimiv zaradi tega, ker prvič omenja Shakespeara v slovenskem besedilu. To pa še ni vse. Bleiweis je zapisal v rokopisu »slavni Shakespeare«. Korektorne pole »Slovenskega berila« pa so šle skozi Jeranove roke in ta je pridevek »slavni« kratkomalo prečrtal, korekturnim polam pa dodal na osminki lista tale pripis v nemškem jeziku: »Shakespeare kann vom kathol. Standpunkte aus der kathol. Jugend nicht als ‚slavni‘ angesehen werden; er mit seinen fantastischen und vielerseits sehr schmutzigen erotischen Darstellungen sollte vielmehr auch mit seinem Namen der Jugend fern bleiben. Dies fordert nicht nur die Religion, sondern auch überhaupt das Menschenwohl...«²⁹ Jeranova sodba o Shakespearu nas ne preseneča, če vemo, da je tudi sicer v svoji »Zgodnji Danici« pogosto svaril pred branjem klasikov, češ da to čtivo povzroča oslavljenje krščanskega okusa, da je očital Shakespearu nemoralnost in tako s svojo kritiko oviral razvoj slovenskega slovstva.³⁰ Že Jurčič je zapisal nekje v svoji beležnici iz l. 1865/66: »Djali so nekteri, da so vesele igre pohujšljive... Jeran bi rad, da bi se na odru pridigalo.«³¹ Vse kaže, da Jurčič Jerana ni prav resno jemal.

²⁶ Prim. I. Prijatelj, Duševni profili slovenskih prepovediteljev, str. 116.

²⁷ F. Kidrič, Prešeren I, 291.

²⁸ F. Kidrič, Prešeren I, 327; prim. še I. Brnčič, Ob veliki korespondenci, LZ 1936, 49.

²⁹ J. Lokar, Jeranova sodba o Shakespearu, Sn 1909, 32.

³⁰ I. Prijatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev II, 34.

³¹ Jurčičeve beležnice hrani Mestni arhiv v Ljubljani.

Tako sodbo o Shakespearu je izrekel Luka Jeran poldrugo stoletje za tem, ko sta mu Voltaire in Goethe odprla pot v svet in sedemdeset let za tem, ko je zapisal Linhart svoje znamenite besede o njem.

Eden najboljših poznavalcev Shakespeara med Slovenci pa je bil prav gotovo Fran Levstik. Že Stritar je zapisal v svojih spominih nanj: »Kako je on umel svojega Shakespeara, Goetheja, Prešerna!«³² Hkrati pa je bil Shakespeare, s katerim se je Levstik seznanil najbrž v nemških prevodih, morda edini evropski pisatelj poleg Goetheja in Lessinga, ki je Levstika najbolj zanimal.³³ Nekateri kritiki pripisujejo prepodrobnemu Levstikovemu študiju Shakespeara celo kvaren vpliv na razvoj tedanje slovenske dramatike. Tako trdi Slodnjak, da je bil vzrok, zakaj ni mogel ustvariti Levstik pomembnejšega dela v smeri kmečke drame, v tem, da se je po letu 1854 poglobil v Lessingovo »Hamburško dramaturgijo«, v študij Shakespeara itd.³⁴

Najbolje pa kaže Levstikov odnos do Shakespeara vrsta omemb v njegovih kritikah in pismih. Tako govori v kritiki Valjavčevih pesmi o Shakespearovi tragediji »Življenje in smrt Riharda III.«;³⁵ v članku »Prešernovo življenje« omenja »Romea in Julijo«, tragedijo, »kteradiše samo ljubezen«;³⁶ v kritiki Cegnarjeve prepesnitve »Pegama in Lambergerja« imenuje Shakespeara ob Petrarci, Danteju in Voltairu;³⁷ v enem izmed pisem Stritarju piše: »Ne vem, kdo je čistejši, jaz ali Prešerin, kar poezijo vtiče, akoravno je on proti Gete-tu, Šilerju, Šakespirju v tih rečeh svital ko solnce; i vender se vam vsi trije razlagajo i jako hvalijo.«³⁸ Take in podobne omembe so v Levstikovih delih zelo pogoste. To potrjuje, da je Levstik Shakespeara dobro poznal in visoko cenil, ni pa bil slepo zaljubljen vanj in je znal tudi kritično govoriti o njem.

Poleg Levstikovih sodb o Shakespearu pa nas zanima še Shakespearov vpliv na Levstikovo dramsko ustvarjanje in še posebej na njegovo predelavo Jurčičevega »Tugomera«, katerega je Levstik prepesnil v tragedijo v Shakespearovem slogu in verzu.³⁹ S Shakespearovim vplivom na Levstikovo dramsko ustvarjanje in na »Tugomera« posebej se je največ ukvarjal A. Slodnjak in poudaril, da je Levstik odvezel v Jurčičevem »Tugomeru« snovi vso romantično romantično obeležje ter ji dal moderno vsebino, oblikovno pa je dramo arhaiziral s prevzemom Shakespearove dramske tehnike.⁴⁰ Prof. Koblar piše v uvodu k novi Kreftovi predelavi »Tugomera«, da je že v Jurčičevih dramatičnih prvinah nekaj shakespeareške grozote in slikovitosti, v Kreftovi predelavi

³² V članku »Levstik«, Stritarjevi Zbrani spisi VII, str. 160.

³³ Prim. A. Ocvirk, Levstikov duševni obraz, Levstikov zbornik, str. 26.

³⁴ A. Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo IV, 15.

³⁵ A. Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo V, 355.

³⁶ A. Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo V, 285.

³⁷ F. Levec, Levstikovi Zbrani spisi IV, 18.

³⁸ Pirjevec, Levstikova pisma, 1931, str. 262.

³⁹ A. Slodnjak, Zgodovina slovenskega slovstva, str. 200.

⁴⁰ A. Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo IV, 32.

pa je nastala iz Jurčičeve romantične zasnove historija shakespearskega značaja.⁴¹ Shakespearov vpliv na »Tugomera«, o katerem se strinjajo skoraj vsi naši kritiki in literarni zgodovinarji, se kaže torej predvsem v formi in verzih, pa tudi sicer v tehnični zgradbi, tako v znanih Shakespearovih uvodnih scenah, kjer nastopajo manj pomembne osebe.

Poglavitni vir za preučevanje Jurčičevega odnosa do Shakespeara so njegove beležnice, ki jih hrani ljubljanski mestni arhiv, pa tudi njegova dela sama, zlasti »Deseti brat«.

Jurčičeve beležnice nam povedo, da se je največ ukvarjal s Shakespearom v letih 1865 in 1866, kajti večina izpiskov iz Shakespeara in zapiskov o njem je v knjižici iz te dobe. Iz tega tudi izvemo, da Jurčič ni le prebiral njegovih dram, marveč da je študiral tudi dela o Shakespearu. Izpisal si je zlasti mnogo mest iz »Hamleta« in misli o tej in drugih Shakespearovih dramah. V beležnici iz leta 1868 srečujemo Shakespeara že dokaj redkeje, treba pa je omeniti prav iz te nekaj Shakespearovih verzov, najbrž v Jurčičevem prevodu. Ti verzi, ki imajo začetek »Z očmi, deklica, te zares ne ljubim«, so pomembni zlasti zaradi tega, ker je to eden prvih poskusov prepesnitve Shakespeara pri nas. V beležnici iz l. 1872 pa Shakespearovega imena ni več.

Vsi ti zapiski in izpiski, ki jih je mnogo, pričajo, da je Jurčič v svojih mladih letih zelo intenzivno študiral Shakespeara, najbrž pod vplivom nemških pisateljev tistega časa, o katerih vemo, da jim je bil Shakespeare priljubljeno čtivo. Verjetno ga je nanj opozoril tudi Stritar, ki je nekako v istem času primerjal pojav Prešerna pri Slovencih s pojavom Shakespeara pri Angležih.⁴²

Posebno skrbno je Jurčič prebiral Shakespearova dela v času, ko je pisal »Desetega brata«. Avtor »Hamleta« ga je v tistem času tako prevzel, da mora celo Manica v romanu kar večkrat govoriti o njem. Prav posebej pa je posvečeno Shakespearu štirinajsto poglavje »Desetega brata«, ki ga začne Jurčič z besedami: »O ti veliki Shakespeare, mož modrosti in spoznanja...«⁴³

Stritar je najbolj povzdignil Shakespeara v že prej omenjenem Prešernovem življenjepisu, kjer pravi o njem: »Shakespeare, do zdaj največji pesnik vseh časov in narodov, stoji res med svojimi vrstniki kakor velikan med pritlikavci.« Ob koncu pa primerja Shakespeara z največjimi duhovi drugih narodov: »Vsak narod ima moža, katerega si misli s sveto, čisto glorio okoli glave. Kar je Angležem Shakespeare, Francozom Racine, Italijanom Dante, Nemcem Goethe, Rusom Puškin, Poljakom Mickiewicz — to je Slovencem Prešeren.«⁴⁴

Pogosto pa govori Stritar o Shakespearu tudi v drugih svojih delih in povsod je poln hvale o njem. V »Pogovorih« in »Kritičnih pismih« ga omenja zdaj v zvezi z Byronom in Prešernom, potem z Goethejem,

⁴¹ Levstik-Kreft, Tugomer (SKZ, Ljubljana 1946), Koblarjev uvod str. 6 in 14.

⁴² I. Prijatelj, Klasje, ČJKZ VI, 1927, 140.

⁴³ V Prijateljevi izdaji Jurčičevih Zbranih spisov, III. zvezek, str. 284.

⁴⁴ Obj. v »Klasju« 1866.

pa spet s Sofoklejem, Aristofanom, Calderonom, Molièrom, z Ajshilom itd.⁴⁵ Tam tudi trdi, da je Shakespeare podlaga vsakemu repertoarju in zavrača mnenje, da bi ga v našem gledališču še ne mogli uprizoriti. Vendar — najprej ga je treba prevesti.⁴⁶

Vse, kar so povedali Levstik, Jurčič in Stritar o Shakespearu, dokazuje, da so ga tudi naši »Mladostovenci« pravilno ocenjevali, še več, dobro so se zavedali potrebe, da ga dobimo tudi mi v svojem jeziku in gledališču. Žal pa — nihče ni tvegala, da bi segel od besede do dejanja in se lotil prevajanja.

2. PRVI POSKUSNI PREVODI

Prvi prevajalec Shakespeara v slovenščino je bil mladi mariborski študent Ivan Vrban-Zadavrski, doma iz Vuhreda v Dravski dolini. Ta je pripravil 1864. leta za tisk almanah »Lada«, za katerega je dal vrsto prispevkov in ga tudi sam uredil — pa umrl, preden je bila knjiga dotiskana. Med mnogimi Vrbanovimi prispevki v almanahu je tudi drugi prizor drugega dejanja »Romea in Julije«, prvi poskus prevoda Shakespeara v slovenščino. O Vrbanu pripovedujejo vsi, ki so pisali o njem, da je bil zelo nadarjen in prizadeven mladenič; po maturi v Mariboru se je lotil študija filologije in je obvladal menda enajst jezikov, med njimi tudi angleščino. Flegerič mu je zapisal ob smrti: »Ljubil si umno Šekspirjevo vilo, večih jezikov sladkost si poznal!« Zanimanje za angleški jezik in književnost in za Shakespeara posebej je vzbudil v tisti generaciji mariborskih dijakov profesor Valentin Gašperšič, ki je poučeval na gimnaziji italijanščino in francoščino, posebej pa še angleščino nadarjenejših dijakov. Med temi so bili poleg Vrbana še Pajk, Šauperl, Glaser, Flegerič in Turner.¹

Prvi slovenski prevod Shakespeara, pa čeprav le odlomek, je že ne glede na kvaliteto dragocen dokument za zgodovino Shakespeara pri Slovencih. Vrbanov prevod, objavljen 1864. leta v »Ladi« in isto leto tudi v »Novicah«,² pa je vrh tega še dokaj dober, napisan v mnogo čistejšem jeziku kot nekateri poznejši prevodi, gornja ugotovitev o Vrbanovem poznavanju jezikov, med njimi tudi angleščine, pa dopušča trditve, da je bil narejen po izvirniku in ne po nemških prevodih, kar je napaka še mnogih kasnejših prevodov Shakespeara v slovenščino. Na vprašanje, ali je prevedel Vrban kaj več Shakespeara ali pa je ta odlomek le osamljen poskus, je težko zanesljivo odgovoriti. Vendar se ne zdi pretvegana trditev, da toliko kvalitetno delo skoraj gotovo ni edini poskus tega prevajalca. Vsaj »Romea in Julije« je zelo verjetno prevedel v celoti. Če pa že to ne drži, nekaj je gotovo: ko bi

⁴⁵ Stritarjevi Zbrani spisi V, 22, 139, 143, 172, 246, 270.

⁴⁶ Stritar, Literarni pogovori XIII, Zvon 1870, 222.

¹ Marn, Ivan Vrban, Jezičnik XXV, 94; J. Pajk, nekrolog, Lada 1864; J. Kotnik, Ivan Vrban-Zadavrski, prvi slovenski prevajalec Shakespeara, ČZN 1929, 109.

² Novice 1864, 87, 95.

bilo usojeno Vrbanu daljše življenje, bi nam bil dal prav gotovo tak prevod »Romea in Julije« in še kake druge Shakespearove drame, ki bi bil zrel tudi za odrsko preizkušnjo. Tako bi bili dobili Shakespeara v slovenskem gledališču, ko bi bilo to takrat sposobno za tak poskus, vsaj trideset let prej, kot smo ga.

Nekako v istem času kot Vrbanov odlomek je nastal verjetno še en prevod »Romea in Julije«, morda celo popoln, vendar ni bil natisnjen. Ta prevod, delo L. Leskovca, omenja J. Nolli v svoji »Priročni knjigi za gledališke diletante«³ in pravi, da ga hrani pisatelj. Več o tem ne vemo.

Iz iste generacije mariborskih študentov je bil najbolj prizadeven Karel Glaser. Vendar sega njegovo delo za Shakespeara že v nekoliko poznejše obdobje, pod konec 19. stoletja. Med poznavalce Shakespeara, ki so se lotili tudi prevajanja, pa sodita iz te šestorice še Janko Pajk in Dragotin Šaupel.

Pajk je začel, pa najbrže tudi končal, z »Romeom in Julijo«. S to dramo je začel svoje prevode Shakespeara tudi Schlegel, pri Slovencih pa poleg Pajka še Vrban in pozneje Glaser. Pajk je prevedel drugi prizor drugega dejanja, tako kot Vrban, dodal pa je še naslednji, tretji prizor. Oboje je objavil 1875 v »Zori«, ki jo je leto prej prevzel od Davorina Trstenjaka, jo sam urejal in večji del tudi sam pisal.⁴ Poleg prevoda je objavil tam tudi študijo o »Hamletu« (1874) in o »Beneškem trgovcu« (1877). Delo prof. Gašperšiča nam s precejšno verjetnostjo govori tudi za Pajka, da je prevajal iz originala; tega se je zelo strogo držal, žal na škodo lepote prevoda.

Tudi pri teh odlomkih ne vemo, ali je to vse, kar je Pajk iz Shakespeara prevedel, ali pa morda le del celotnega prevoda. Vendar nas pri njem do vprašanje ne zanima toliko kot pri Vrbanu, kajti če bi nam bil dal Pajk tudi vsega »Romea in Julijo«, pa tudi vsega Shakespeara v slovenskem prevodu, in naj bi bili ti prevodi še tako zvesti izvirniku, v taki prepesnitvi ne bi bili nikdar mogli na oder. Prevod drame pa, ki ni poraben za gledališče, je mrtev. Zdi se, da je mogel biti tudi natisnjen ta prevod le v reviji, ki jo je urejal prevajalec sam. Primer tega slabega prevoda, hkrati pa razmeroma dobrega, enajst let starejšega Vrbanovega, naj pokaže nekaj verzov iz drugega prizora drugega dejanja, ki sta ga prevedla oba, hkrati pa vzporeditev z istimi verzi po Cankarjevih ali Župančičevih prevodih. Poglejmo najprej Cankarjev prevod iz 1904. leta:

O Romeo, zakaj li Romeo?
Roditelje zataji in ime!
Če ne, pa reci, da si ljubček moj
in jaz ne bom več Kapuletova!⁵

³ »Slovenska Talija«, zv. 1. (1868); prim. še A. Trstenjak, Slovensko gledališče (1892), str. 95.

⁴ F. Koblar, SBL II, 253.

⁵ Citirano po goriški izdaji iz leta 1904.

Vrban je prevedel te verze štirideset let prej takole:

O Romeo, zakaj li Romeo?
Odreči rodu se, odvrzi ime!
Če ne, prisezi večno mi ljubezen
in dalje nisem Kapuletova!⁶

Že ta drobna primerjava nam pokaže, da Vrbanov prevod skoraj ne zaostaja za Cankarjevim, ki je bil še štiri desetletja kasneje dogodek za slovensko gledališče; še več, verz »Odreči rodu se, odvrzi ime!« na primer (Vrban), se zdi skoraj boljše preveden kot »Roditelje zataji in ime!« (Cankar). Kako okoren pa je bil Pajkov prevod:

O Romeo, zakaj pak Romeo?
Zataji rod svoj, zvrzi to ime!
Če nočeš ti, prisezi pa ljubav mi
in jaz ne bom več Kapuletova!⁷

V originalu se verzi glase:

O Romeo, Romeo! wherefore art thou Romeo?
Deny thy father and refuse thy name;
or, if thou wilt not, be but sworn my love,
And I'll no longer be a Capulet.⁸

Vendar te skupnosti in razlike ne veljajo le za citirane verze. Kako lepo se približuje Vrban tu in tam ne le Cankarju, ampak celo Župančiču, pa kako daleč od tega je mlajši Pajkov prevod, kaže spet vrstica:

Če te zasačijo, te umorijo! (Vrban)⁶
Če te zapazijo, te umore! (Župančič)⁹
Ubijajo te, če te vidijo! (Cankar)⁵

in

Če te ugledajo, vzemo ti život! (Pajk)⁷

V originalu:

If they do see thee they will murder thee.⁸

Tretji poznavalec Shakespeara iz mariborskega krožka pa je bil Dragotin Šauperl, naš prvi prevajalec »Hamleta« in menda tudi »Kralja Leara«. O njegovem življenju vemo le malo: rodil se je 1840. l. pri Sv. Marjeti ob Pesnici, dovršil semenišče v Mariboru, kaplanoval šest let in 28. januarja 1869 umrl pri Novi cerkvi, star komaj devet in dvajset let.^{9a} Pajk je objavil v »Zori« 1874 hkrati z odlomki Šauperlovega prevoda »Hamleta« tudi njegov predgovor k tej drami. Tam pripoveduje Šauperl, da se je že zgodaj učil angleščine, da je marljivo prebiral angleške knjige in revije in si kupil vsa dramatska dela

⁶ Citirano po Ladi 1864.

⁷ Citirano po Zori 1875.

⁸ Citirano po »The Complete Works of William Shakespeare«, London & Glasgow, Collins Clear-Type Press.

⁹ Citirano po izdaji iz leta 1940 (Slovenska Matica).

^{9a} Prim. GL 1942/43, 123.

»izvrstnega angleškega pesnika Viliama Shakespeara«, in to z namenom, da bi jih počasi »iz angleškega v mili slovenski jezik prestavljale«. Zaveda se, da je njegovo delo, namreč prevod »Hamleta«, pomanjkljivo, toda »prizanašajte mi, vrli Slovenci, ter pomislite, da vsak začetek je težek, posebej prevod takega izvrstnega pesnika, kakor je Shakespear. In volja me je — pravi ob koncu — počasi vse igre Shakespearove posloveniti in Slovencem izročiti«. Pajk meni, da je nastal Šauperlov prevod »Hamleta v letu 1865, prepis pa v letu 1866, in sicer v Laškem trgu, kjer je takrat Šauperl kaplanoval. Trdi, da je Šauperl prevajal iz originala, toda svobodno. O prevodu samem sodi, da je na začetku še nekoliko težek in krhek, pozneje boljši, sploh pa je beseda prevoda jako čista: »Sme se torej z dobro vestjo trditi, da Šauperlovim prevodom ne manjka mnogo do klasičnosti... Zato je ime Dragotina Šauperla dostojno prištevanemu biti najzaslužnejšim slovenskim pisateljem.«¹⁰

Nekaj odlomkov tega Šauperlovega prevoda je natisnil Pajk v že omenjenem tretjem letniku svoje »Zore« (1874), in sicer peti prizor prvega dejanja, drugi prizor drugega, prvi in tretji prizor tretjega, sedmi prizor četrtega in pa prva dva prizora petega dejanja.

Že dokaj prej pa je hotel spraviti Šauperl svoje prevode na oder. 29. maja 1867 beremo v »Novicah«: »Gospod Dragotin Šauperl, kaplan v Laškem trgu, poslal je Dramatičnemu društvu slovensko prestavo Shakespearovega 'Hamleta'.« Poročilo pravi, da »pridejo vse predložene stvari, med njimi tudi 'Hamlet', na razgovor na četrti seji osnovalnega odbora, ki bode danes zvečer ob 8. uri«.

Za primer, kako je prevajal Šauperl, nekaj verzov iz petega prizora prvega dejanja:

Očeta tvojega sem duh,
obsojen nekaj časa, da po noči
okoli tavam, a po dnevi tam
v gorečem plamenu zaprt vzdihujem,
dokler ne bodo grehi vsi, ki sem
zakrivil jih, očiščeni. Če ne
bi bilo prepovedano, razkriti
skrivnosti moje ječe, rad bi ti
povest povedal, ktere vsak izraz
bi v dušo te zadel... itd.¹¹

V originalu:

»I am thy father's spirit;
Doom'd for a certain term to walk the night,
And, for the day, confin'd to waste in fires
Till the foul crimes done in my days of nature
Are burnt and purg'd away.
But that I am forbid
To tell the secrets of my prison — house,
I could a tale unfold whose lightest word
Would harrow up thy soul.«⁸

¹⁰ J. Pajk, O. Shakespearovem »Hamletu«, Zora 1864.

¹¹ Citirano po Zori 1874.

Že ta kratek primer kaže, da je Šauperlov prevod dovolj veren in napisan v toliko gladki slovenski besedi, da bi ga bili takrat, ko je bil hkrati še edini razpoložljivi slovenski prevod Shakespeara, mogli porabiti tudi v gledališču. Kakšen je bil uspeh seje, o kateri govorijo »Novice«, ne vemo; vemo pa, da Šauperlov »Hamlet« odra ni videl. Že gornji verzi potrjujejo domnevo, da vzrok za to ni bil v neporabnosti prevoda, ki je za tisti čas zelo dober, temveč v šibkosti našega Dramatičnega društva. Šauperlov prevod so ponudili društvu namreč že prvo leto, takrat pa to prav gotovo ni imelo sredstev in pogojev, da bi začelo svoje delo kar s Shakespearom. Vrednost Šauperlovega prevoda še posebej dviga dejstvo, da je vzel ta prevod za osnovo Cankar, ko je tri desetletja pozneje pripravljaval svojega »Hamleta«.

Nekako v isto dobo kot Vrbanovi, Pajkovi in Šauperlovi prevodi sodijo še nekateri, vendar je vsem tem čas težko določiti. Po nekaterih podatkih smo dobili približno v istem času kot Šauperlov še en prevod »Hamleta«, delo Miroslava Malovrha. Tega so baje uprizorili dijaki v začetku 1870. l. v Celju ali tam nekje, in Malovrh sam je bil menda Hamlet.¹² Vendar kaj več o tem ne vemo. Pomembnejši pa je Malovrh kot prevajalec Shakespeara zato, ker so igrali po njegovem prevodu 1896. leta v ljubljanskem gledališču »Othella«, prvo slovensko predstavo Shakespeara. Med zgodnje prevajalce Shakespeara sodi tudi Lipe Haderlap, urednik »Mira« in izdajatelj »Koroških bukvic«, »posilipoet«, ki ga je smešil že Levstik v »Ljudskem glasu« in v zadnji svoji pesmi »Kako je v Korotanu«.¹³ Ta je priredil po nemškem Bodensstedtovem prevodu slovenski prevod »Romea in Julije«,¹⁴ ki pa ni videl ne tiskarne ne gledališča, čeprav se je Haderlap mnogo prerekal z Dramatičnim društvom in s Slovensko Matico, ker sta njegove prevode odklanjala.¹⁵ Iz zgodnejšega obdobja je morda tudi prevod »Macbetha«, ki ga je priredil Fr. Svetič v prozi, na podlagi teksta v drugem natisu Al. Dycejevem in s pomočjo Wagnerjevega komentarja,¹⁶ in pa komedija »Ukročena trmoglavka«, katero je prevedel menda Anton Funtek in so ohranjene samo vloge pod naslovom »Kako se krote ženske«.¹⁷ Med neznane prevajalce Shakespeara spada tudi ameriški slovenski pesnik Andrej Smrekar, župnik slovenske župnije v Collinwoodu pri Clevelandu, ki je umrl 1913. leta. Prevedel je menda več Shakespearovih iger in tudi »Hamleta«, ohranilo pa se je le nekaj njegovih prevodov angleških pesmi.¹²

¹² J. Polj., Majhen donosek k našemu Shakespearu, J. 16. 6. 1933.

¹³ A. Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo IV, 467.

¹⁴ Rokopis je hranil Literarno-historični arhiv Narodnega gledališča pod števil. 395 (zdaj v NUK).

¹⁵ A. Pirjevec, SBL I, 288.

¹⁶ Rokopis je hranil Literarno-historični arhiv Narodnega gledališča pod števil. 400 (zdaj v NUK).

¹⁷ Rokopis je hranil Literarno-historični arhiv Narodnega gledališča pod števil. 747 (zdaj v NUK).

Iz vsega, kar je bilo povedano, moremo podati nekaj zaključkov o prvih slovenskih prevodih Shakespeara.

Značilno je, da nam Shakespeara v domačem jeziku v prvih začetkih niso dali tisti, ki so ga sicer zelo dobro poznali in cenili, pa so bili hkrati tudi mojstri slovenskega jezika — to je v starejši dobi Linhart, pozneje Čop in Prešeren in končno Levstik, Jurčič in Stritar, ki so pisali svoja najboljša dela v času, ko so nastajali naši prvi poskusni prevodi. Prevajanja so se lotili drugi ljudje, tako rekoč »druga garnitura« naših tedanjih kulturnih delavcev, ki so sicer imeli to srečo, da so se s Shakespearom zgodaj seznanili in se ogreli zanj, njihova ustvarjalna sila in obvladanje slovenskega pesniškega jezika pa ni bilo tolikšno, da bi nam — vsaj večina od njih — mogli dati kvalitetne prevode, ki bi bili prenesli tudi odrsko preizkušnjo. Tako smo dobili prve zrele prevode šele dokaj pozneje, pa ne več iz rok nepomembnih verzifikatorjev, uresničila sta nam jih največja mojstra slovenske besede, Cankar in Župančič.

Nastanek naših prvih prevodov Shakespeara pada v šestdeseta in sedemdeseta leta preteklega stoletja, torej v dobo, ko je bila naša prevodna literatura tudi sicer še dokaj borna, knjižni jezik pa vendar že zrel in sposoben za boljšo rabo, v čas, ko smo že imeli Prešernove »Poezije«, dobili z »Desetim bratom« prvi roman in s »Tugomerom« slovensko tragedijo. Če gledamo na čas nastanka teh prevodov z evropske perspektive, je zamuda seveda precej huda. Nemci so dobili že pol stoletja prej knjižno izdajo sedemnajstih Shakespeareovih dram v Schleglovem prevodu; v Rusiji so v tem času Shakespeara že pogosto igrali, prav v šestdesetih letih, ki pomenijo za nas prve začetke, pa so natisnili že tudi prvo popolno izdajo Shakespeara v ruščini; tudi Srbi so že leto pred Vrbanovim prevodom igrali v Beogradu »Ukročeno trmoglavko«, prvo srbsko predstavo Shakespeara, dve leti kasneje pa so natisnili »Julija Cezarja«.¹⁸

Pri presojanju kvalitete teh prevodov je odločilno merilo poleg jezikovne spretnosti in vernosti originalu predvsem to, ali je bil kateri od njih zrel za gledališče. To moremo priznati že prvemu, Vrbanovemu, še bolj pa Šauperlovemu prevodu. Za vse ostale prepesnitve iz tega obdobja, ki so večidel ostale v rokopisu, izšle le v odlomkih ali pa sploh niso ohranjene — velja, da za oder še niso bile zrele, kajti bile so pisane v slabem slovenskem jeziku, nekatere kar v prozi, spet druge so bile narejene po tujih prevodih in zato niso docela ustrezale izvirniku.

Tako so bili vsi ti naši prvi prevodi Shakespeara le poskus, zanimiv sicer in važen za zgodovino Shakespeara pri Slovencih, nekateri od njih so bili celo dobri, vendar docela brez vpliva na Shakespearovo pot v slovensko gledališče.

Vzporedno s prvimi poskusnimi prevodi smo dobili v šestdesetih in sedemdesetih letih preteklega stoletja že tudi prve slovenske

¹⁸ Prim. podatke v uvodu.

razprave o Shakespearu. Prvo tako »razpravo«, če jo smemo tako imenovati, je napisal Dragotin Šauperl, naš prvi prevajalec »Hamleta«. V Šauperlovem sestavku je bil kratek Shakespearov življenjepis in uvod k »Hamletu«. Oboje je ta poslal uredniku »Zori« z namenom, da bi natisnil hkrati s prevodom. Vendar Pajk tega ni storil, češ da je »Zora« nekaj podobnega že prejšnje leto »prinesla iz veččega peresa g. D. T.« Tako je ostala Šauperlova razprava, ki je vendarle najstarejši Shakespearov življenjepis v našem jeziku, le v rokopisu, kot tudi prevod sam, razen nekaj prizorov, objavljenih v »Zori«. Hkrati s temi prizori pa je objavil Pajk tudi Šauperlov »predgovor k Hamletu«, nekako pojasnilo o prevodu.¹⁹

Razprava »gospoda D. T.«, ki je bil tedanji Zorin urednik Davorin Trstenjak sam, pa je bila natisnjena 1873. leta. V tem kratkem sestavku, ki obsega komaj dve strani tedanjega Zorinega formata, opisuje Trstenjak najprej Shakespearovo življenje in vpleta v svoje pripovedovanje drobne podatke, ki jih je kdo ve kje pobral in so se mu zdeli zanimivi: da je Shakespeare rad hodil na lov, da je kraljica Elizabeta rada obiskovala njegove igrokaze itd. Shakespeare mu je »največji vseh dramatikov«, presega stare Grke, Corneilla in Racina, ki so preveč retorični, pa tudi Schillerja in Goetheja, ki sta bolj »lirična in kontemplativna«. Kaže, da je Trstenjaka posebej ogrel »Julij Cezar«. »Noben dramatik ni historičnih podob lepše risal kot Shakespeare v svojem Juliju Cezarju«, pravi. V tem sestavku našteva Trstenjak tudi vsa Shakespearova dela v kronološkem redu, ki se mu je zdel najverjetnejši, od »Perikleja« (1587) do »Timona Atenčan« (1612—14). Navaja tudi nekaj nemške literature o Shakespearu — Gervinusa, Schlegla, Rötšcherja in druge, ki so mu dali verjetno tudi gradivo za ta sestavek. Kar se tiče slovenskih prevodov Shakespeara, piše Trstenjak, imamo »edino ‚Kralja Leara‘ v slovenščino prestavljenega«. Gre za Šauperlov prevod, ki naj bi ga imelo Dramatično društvo. Ta prevod omenja tudi Pajk v »Zori« leto kasneje, vendar zanika trditve, da ga hrani Dramatično društvo, kajti »ono častno društvo hrani le Šauperlovega ‚Hamleta‘, ‚Leara‘ pa ne«.²⁰

Druga slovenska razprava o Shakespearu je izšla prav tako v »Zori«, leto kasneje kot Trstenjakova. To je napisal novi Zorin urednik Janko Pajk in jo objavil pod naslovom »O Shakespeare-ovem Hamlet-u« hkrati z odlomki Šauperlovega prevoda leta 1874. To je obsežnejši spis in je izšel v petih nadaljevanjih. To prav za prav ni razprava o Shakespearu, niti o »Hamletu«: prvi del je posvečen Šauperlu in njegovemu prevodu, o katerem »sme se z dobro vestjo trditi, da mu ne manka mnogo do klasičnosti«, v drugem delu pa precej podrobno in dokaj nerodno navaja vsebino »Hamleta« od prizora do prizora, v vsaki številki eno dejanje.²¹

¹⁹ J. Pajk, O Shakespearovem Hamletu, Zora 1874.

²⁰ D. T., William Shakespeare, Zora 1873, 45.

²¹ J. Pajk, O Shakespearovem Hamletu, Zora 1874.

Drugi Pajkov sestavek o Shakespearu je izšel 1877. leta v »Zvonu«. Tudi v tem članku, ki imenuje Shakespeara »največjega dramatičnega duha«, se Pajk ne spušča pregloboko v njegovo delo, govori le o angleškem gledališču v tistem času, o igralcih in o publiki, o sceni, rekvizitih in kostumih, pa tudi o problemu izvirne in predelane igre. Ob koncu pravi, da so bile gledališke predstave v tistem času »ubožne in priproste, pa vendar je dosegel Shakespeare s svojimi umotvori tak velikanski uspeh«. ²² Ta »velikanski uspeh« pa vidi Pajk predvsem v tem, da se je »kraljica sama zabavala ž njim«. Razprava je napisana dokaj slabo; jasno je, da je izvirnega v njej kaj malo in je le prirejena ali celo prevedena po kakem tujem viru.

Pajkova je tudi razsežna razprava o »Beneškem trgovcu«, ki se je isto leto nadaljevala v devetih številkah »Zore«. Že koj spočetka piše, da so Shakespeareove igre »takošna dela, pri katerih spočetka samo strmimo«. Občuduje jezik, avtorjeva razmišljanja o življenju, mešanje resnih in šaljivih prizorov, kar pogreša pri grških tragikih itd. Nato pa preide k »Beneškemu trgovcu«, ki mu je »najboljši primer zanimivega, pa vendar prostega razvijanja dramatičnega dejanja«. Velik del članka govori spet o vsebini igre, dalje o snovi in o značajih oseb in skuša dramo oceniti: »Kolikor se mojega vtisa tiče — pravi — me je Shakespeareova igra 'Trgovec beneški' med vsemi njegovimi igrami vselej najbolj zanimala in razveseljevala. Ta igra je visoka pesem prijateljstva. V nas zapušča nekakovo poetično posvečenje, katero poblažuje naše mišljenje in čustvovanje in nam glavo dela vedrejšo, srce pa toplejše.« ²³

Med naše prve sestavke o Shakespearu moremo šteti še razpravo »Lessingova in Shakespeareova sodba o Židih«. Tudi ta je Pajkovo delo, natisnjeno v Letopisu Matice Slovenske za leto 1881. Prvi del govori o Lessingovem življenju, o vsebini in značajih v njegovi igri »Die Juden«, o postanku in vsebini igre »Nathan der Weise«, razlaga, kako je Lessing Žida Nathana narisal, in pokaže ob koncu avtorjevo mnenje o Židih in židovstvu. V drugem delu pa govori o Shakespeareovem življenju, o tem, kako je Shakespeare narisal Žida Shylocka, in skuša pokazati razliko med Nathanom in Shylockom, med Lessingovim in Shakespearevim prikazovanjem Židov. Ob koncu sklepa, da je Lessing narisal Žide take, kakršnih je gotovo najmanj, Shakespeare pa take, kakršnih je bilo takrat največ. Oba pa, Lessingov Nathan in Shakespeareov Shylock, sta mu preveč ekstremni podobi. »Povprek računajoč ne najdemo ne Nathanov ne Shylockov. Oba pa, Lessing in Shakespeare, čeprav sta jih vsak drugače slikala, se vendar ujemata v obrambi Židov.« ²⁴

V istem času kot naše prve razprave o Shakespearu je bila natisnjena v »Zori« (1875) »Jessika«, kratka zgodba s podnaslovom »noveleta« in podpisom V. E-n (najbrž Viktor Eržen). ²⁵ V tej »noveleti«

²² J. Pajk, Angleško gledališče za Shakespeara, Zvon 1877, 314, 334.

²³ J. Pajk, Shakespeareov Trgovec beneški, Zora VI, 1877, 242.

²⁴ J. Pajk, Lessingova in Shakespeareova sodba o Židih, LMS 1881, 1.

²⁵ V. E-n, Jessika. Noveleta, Zora 1875, 124.

opisuje avtor najprej nekdanje bajne noči na Themsi, nato pa dogodek iz Shakespearovega življenja, njegovo ljubezensko zgodbo z Jessiko, hčerjo zlobnega Žida Manasseja. Literarna vrednost te »novelete« je sicer majhna, jezik je slab in okoren, težišče dejanja je na primitivnih zunanjih efektih in osladno narisanih ljubezenskih prizorih, zanimivo pa je, da si je izbral avtor, razmeroma zelo zgodaj za naše razmere, snov s Shakespearom kot osrednjo osebo.

Iz tega razdobja, ko so objavljale naše revije prve članke in razprave o Shakespearu, pa najdemo že tudi drugod v našem tisku marsikje njegovo ime. To so po večini le drobne omembe v drugih člankih, dokazujejo pa nam vendar, da je bil Shakespeare v sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja že močno znan pri nas, čeprav njegovih del še nismo imeli v knjigi in gledališču. Tako primerja pisec članka »Salzburg—Juvavo« v »Zori« 1874. leta Mozartov pomen v glasbi s Shakespearovim pomenom v dramatik, isto leto pa V. Eržen, tudi v »Zori«, Beethovenov pomen v muziki s Shakespearovim pomenom v poeziji; v »Ljubljanskem Zvonu« je objavil 1876. l. Fr. Šuklje članek o zgodovinskih ženah in se razpisal ob koncu tudi o Shakespearovem »Juliju Cezarju«; v članku »Kako kaže Prešeren v svojih poezijah slovensko rodoljubje«, objavljenem v »Slovenskem Narodu« 1878. leta, išče avtor (A. K.) primere v svetovni književnosti in vprašuje, v kakšnih razmerah so zagledale »neumrjoče Shakespearove drame beli dan«; dr. J. Vošnjak citira v članku o prikaznih in duhovih, natisnjenem 1882. leta v »Ljubljanskem Zvonu«, Hamletov izrek »Med zemljo in nebom je dosti stvari, o katerih se človeškemu umu še ne sanja«; »Slovan« pa je objavil 1887. leta poročilo o Harambašičevem hrvatskem prevodu »Hamleta«.

Prve slovenske razprave o Shakespearu so nastajale vzporedno s prvimi prevodi, v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja. Že prva, neobjavljena Šauperlova, je bila napisana le kot nekako dopolnilo ali uvod k njegovemu prevodu »Hamleta«, kar govori za to, da ga je hotel izdati tudi v knjigi. Največ zaslug za nastanek in tisk teh prvih slovenskih sestavkov o Shakespearu in njegovih delih, kakor tudi za objavo večjega dela prvih prevodov, ima mesečnik »Zora« in njen urednik Janko Pajk. Pajk ni dal kot urednik le pobude za pisanje teh razprav in za prevajanje, ampak je tudi sam prevajal, čeprav slabo, in sam napisal večji del teh razprav, čeprav seveda le po tujih virih. Vse do tega časa smo srečavali Shakespearovo ime le v tesnih, zaključenih krožkih naših starejših kulturnih delavcev, v njihovih pismih in zapiskih. Med širšo množico je seglo Shakespearovo delo morda edino le preko uprizoritev Shakespeara v ljubljanskem gledališču, te pa so bile nemške in so mogle zajeti le razmeroma majhen krog tedanje slovenske družbe, meščansko inteligenco in dijaštvo. Zato je treba priznati, da so imele te prve razprave v času, ko Shakespeara v slovenskem gledališču in knjižnem prevodu še nismo poznali, vendar svoj pomen, pa čeprav je v njih malo izvirnega in je tudi sicer njihova vrednost majhna,

kadar jih presojamo z znanstvenimi merili. So pa to vendar prva dela, ki so vsaj do neke mere seznanjala s Shakespearom nekoliko širši krog slovenskih bralcev.

Med prvimi poskusnimi prevodi in med prvimi uprizoritvami Shakespeara v našem gledališču sta potekli približno dve desetletji, ko nimamo skoraj nobenih tiskanih virov, a sta izpolnjeni s skritim, pa zelo podrobnim Glaserjevim delom za Shakespeara. Njegovo prizadevanje, da bi presadil Shakespearove drame v slovenščino, in pa njegovo temeljito poznavanje Shakespearovega dela je kljub temu, da so njegovi prevodi propadli, ne samo zanimivo, marveč tudi toliko pomembno za Shakespearovo pot k nam, da se je treba ob njem nekaj več pomuditi.²⁶

Prof. dr. Karel Glaser, pisec »Zgodovine slovenskega slovstva«, poznavalec evropskih in orientalskih jezikov in literatur, eden redkih Slovencev, ki so bili kos sanskrtu, iz katerega je prevajal dramska dela znamenitega pesnika Kalidase, se je leta 1886 lotil tudi prevajanja Shakespeara. Sam pravi, da mu je dal pobudo za to Italijan Rusconi, ki je izdal leto prej dvanajst Shakespearovih dram, prevedenih v prozi. Prevajal je, kot je pisal pozneje Slovenski Matici, medtem ko je pripravljajl svojo slovstveno zgodovino, za oddih, počasi, prizor za prizorom.²⁷ Glaser se je lotil prevajanja Shakespeara kot dober poznavalec angleščine, kot znanstvenik filolog, ki pozna literaturo o Shakespearu in prevode njegovih del, zlasti v slovanske jezike. Prevajal je iz originala, primerjal pa je svoje prevode z nemškimi, francoskimi, italijanskimi, ruskimi, češkimi in poljskimi.

Že 1890. leta je natisnil v »Ljubljanskem Zvonu« tretje dejanje »Romea in Julije«. Poleg te drame je prevedel pozneje še deset drugih, »Kralja Leara«, »Macbetha«, »Vesele kumice Windsorske«, »Julija Cezarja«, »Othela«, »Trgovca beneškega«, »Krotitev zle žene«, »Sen kresne noči«, »Hamleta« in »Riharda III.«.²⁸

Čeprav zatrjuje Glaser, da je prevajal bolj »sebi v razvedrilo«, ga je vendar Cankarjev prevod »Hamleta«, natisnjen l. 1899, močno iznenadil in je ostalih deset prevodov že naslednje leto ponudil Slovenski Matici. Takrat je doživel svoj prvi neuspeh s Shakespearom. Slovenska Matica je prevode odklonila z utemeljitvijo, da so premalo pesniški. Naslednje leto je Glaser znova ponujal svoje prevode, zlasti »Kralja Leara«. Matica jih je spet odklonila, 1904. leta pa je izdala prav »Kralja Leara« v Funtkovem prevodu. »Learu« so sledili Cankarjevi in Župančičevi prevodi »Romea in Julije«, »Julija Cezarja« in »Beneškega trgovca«, torej sama taka dela, ki jih je prevedel že tudi Glaser.

²⁶ Glej razpravo A. Dolarja v ČZN 1934, 1.

²⁷ K. Glaser, Zakaj sem ukrenil prevajati Shakespeara? SN 1906, 186.

²⁸ A. Dolar, Prof. dr. Karel Glaser (poglavje Prevajalec, predvsem Shakespeare), ČZN 1934; naslovi Shakespearovih del, ki jih je prevedel Glaser, so citirani po njegovih prevodih.

To je bil zanj težak udarec. Pisal je uničujoče kritike Funtkovim, Cankarjevim in Župančičevim prevodom, dokazoval, da so netočni, da niso narejeni po izvirniku, temveč po nemških prevodih z vsemi njihovimi napakami vred. Funtku, Cankarju in Župančiču svetuje, naj pišejo raje izvirna dela in pustijo prevajanje njemu, vrednost njegovih prevodov pa naj presodi posebna komisija. Te kritike so sprožile polemike, ki so trajale toliko časa, da že nobena redakcija ni hotela več sprejemati Glaserjevih člankov.²⁹

Potem je izdal 1906. leta brošuro »Kritike in prevodi za poskušnjoč. V njej je natisnil tudi oceno Funtkovega prevoda »Kralja Leara« in Cankarjevega prevoda »Romea in Julije«. Funtku očita vrsto slovničnih napak, nemško slovenščino, dokazuje, da ni prevajal iz izvirnika, temveč po zastarelem Schleglovem prevodu, oporeka mu rabo tujk, premalo blagoglasnosti, itd. Z opombo »Jaz mislim, da tukaj ni nobene dvombe, kateri prevod je lepši«, navaja nekaj verzov iz Funtkovega in iz svojega prevoda. Zaradi zanimivosti si oglejmo ta primer. Funtek pravi:

Bodi več, kot sam poveš,
manj govori, kot umeš,
manj posojaj, nego smeš,
jahaj več, kot hodiš peš.

Glaser pa je prevedel te verze takole:

Vedno bodi več kot sluj,
manj kot veš, pa beseduj,
manj kot imaš, posojuj,
rajši peš kot jež potuj.

V originalu:

Have more than thou showest,
speak less than thou knowest,
Lend less than thou owest,
Ride more than goest...

Kar se tiče lepote jezika in »blagoglasnosti«, o kateri Glaser toliko govori, je prav za prav težko izbirati med njegovim in Funtkovim prevodom, vendar je Funtkov naši govorjeni in pisani besedi še vedno bližji in bolj domač, medtem ko se zdi Glaserjev narejen in je okornejši, čeprav je res točnejši in zvestejši izvirniku (v zadnjem citiranih verzov n. pr. je smisel pri Funtku ravno obraten kot pri Glaserju).

Polemike pa tudi še sedaj ni bilo konec. Na to brošuro, v kateri je Glaser ostro ocenil Funtkov prevod »Leara« in Cankarjev prevod »Romea« — tisk so menda odklonili v Ljubljani, v Trstu in v Celju, zato se je moral odločiti za samostojno brošuro — je odgovoril Funtek v »Slovenskem Narodu«. ³⁰ Tam zavrača po vrsti vse očitke, zlasti še

²⁹ Prim. Glaserjeve kritike »Romea in Julije« (DS 1904, 447), »Julija Cezarja« (DS 1904, 694), »Beneškega trgovca« (Sn 1906, 219) itd.

³⁰ »Kralj Lear« v slovenskem prevodu. Doktorju Karlu Glaserju v odgovor napisal Ant. Funtek. SN 1906, 15. junija.

tistega, da ni prevajal po originalu. Priznava sicer, da je primerjal svoje prevode tudi z nemškimi, potem ko je že prevedel iz izvirnika, izjavlja pa s častno besedo, da Schlegel-Tieckovega prevoda niti videl ni. Doktorju Glaserju, pravi, nihče ne odreka korenitega znanja angleškega jezika, odreka pa mu nepristransko sodbo o slovenskih prevodih Shakespeara in pa zmožnost, da bi v svojih prevodih uveljavil pesniško dikcijo in gladek jezik brez stilističnih in slovničnih nedostatkov. »Ni okusno, ako se literarna dela izrabljajo za politične namene«, pravi ob koncu Funtek. S tem meri na Glaserjevo potegovanje za državnozborski mandat na Spodnjem Štajerskem — iz »zanesljivega vira« je namreč izvedel, da je nedavno razposlal kupe svoje brošure po Savinjski dolini, da bi ga »bolje spoznali«.

Prav ta zadnji očitek najprej zavrača Glaser v svojem odgovoru, ki je izšel nekaj kasneje, spet v »Slovenskem Narodu«.³¹ Tisk brošure, pravi, se je zakasnil, zato je prišla slučajno v volivno gibanje. Glavni namen brošure pa sploh ni bil Shakespeare, marveč načrt knjige »Slovenische Anthologie«. V tem odgovoru Glaser spet na dolgo in široko govori o vseh točkah, o katerih je polemiziral že v prejšnjih člankih. Posebej znova podčrtava svoje načelo, da ne drži pravilo, po katerem naj pesnika prevaja pesnik. Ob koncu želi, naj bi Slovenska Matica spet sprejemala njegove spise v objavo, in ponuja Antonu Funtku roko v spravo.

Polemika o Glaserjevih prevodih Shakespeara se je vlekla več ko deset let. Slovenska Matica mu je končno, 1911. leta, navedla nekaj izjav kritikov o prevodih »Riharda III.«, »Othella« in »Macbetha«. Ta uničujoča kritika, ki je očitala Glaserju, da je jezik njegovih prevodov banalen in da bi objava takih spisov ne bila kulturno delo, ga je docela uničila. V odgovoru se sklicuje le še na svoje izpite, na disertacijo, na znanje jezikov, na svoje vestno delo.

1913. leta je Karel Glaser umrl. Vse do zadnje ure ga je neusmiljeno trla zavest, da je propadel s svojim delom za Shakespeara, v katerega je vložil toliko truda, časa in ljubezni. Še to leto je spet pisal Slovenski Matici in jo rotil, naj ne odkloni njegovih prevodov, zatrjeval, da nima ničesar proti temu, če kdo kaj izpremeni, da rad prekliče, če je koga razžalil, naj ga vendar Matica zdaj, ko poteka 50 let, odkar si je postavil cilj svojemu življenju, in 30 let, kar je promoviral iz sanskrta, sprejme spet med svoje pisatelje.³² To ni več tisti borbeni Glaser, ki smo ga srečovali v njegovih kritikah še pred nekaj leti. Zadnji stavek pisma dovolj jasno kaže, kako strt je že bil v tem letu: »Odkar sem dovršil gimnazijske študije, se meni v mojem življenju ni izpolnila nobena še tako skromna želja. Naj se mi vendar enkrat izpolni ta želja; jaz ne iščem nobene časti in nobene koristi, nego na stara leta pravičnost in dobrohotnost.« Nekaj mesecev po tem pismu je umrl.

³¹ »Kralj Lear« v slovenskem prevodu, SN 1906, št. 186—91.

³² Obj. Sn 1913, 288.

Glaser je bil pred Župančičem prvi Slovenec, ki se je z vso silo zavzel za to, da bi dobili Slovenci Shakespeara v svojem jeziku. Bil je jezikovno temeljito izobražen, delaven in prizadeven, zato je prevedel dobršen kos Shakespearovih dram in zato so njegovi prevodi zvesti izvirniku. Ni pa mogel prisluhnuti utripu živega slovenskega jezika, ki je bogatel, se razvijal in ga prehiteval. Zato so mu sodobniki po pravici očitali Cegnarjevo slovenščino in oblike iz 15. in 16. stoletja. Glaser ni bil pesnik — prav to je bilo odločilno, da nam ni mogel dati Shakespeara v dobri slovenski besedi, pa čeprav si je v vseh svojih kritikah prizadeval, da bi ovrget načelo, naj pesnika prevaja pesnik. Tako so ostali njegovi prevodi trdi, mrtvi. Zato je tiskala Slovenska Matica Cankarjeve in Župančičeve, pa tudi Funtkove, zato je uprizarjalo Dramatično društvo mnoge, ki so bili morda dokaj manj točni, če gledamo nanje z znanstvenimi, lingvističnimi merili, na odru pa so vendar živeli. Zato je ostalo razsežno Glaserjevo delo za Shakespeara, v katerega je vložil nad dvajset let svojega življenja, pa ni mogel z njim doseči niti enega samega natisa ali uprizoritve, le mrtev dokument zvestega, neumornega, vseskozi natančnega, pa vendar skoraj docela brezplodnega dela.

(Dalje)

LJUBLJANSKA DIJAŠKA »ZADRUGA«

Literarno združevanje se med slovenskimi dijaki izza srede 19. stoletja redno ponavlja v raznih kroških, listih in almanahih. Ta združenja na gimnazijah, v dijaških in bogoslovnih zavodih v Ljubljani, Celovcu, Mariboru, Gorici in drugod, razni krožki in listi prav do naših dni najbrž ne bodo dobili svojega zgodovinarja. Obsežno in raztreseno gradivo se skoraj odmika presoji in se izgublja, marsikaj pa je naša slovstvena zgodovina ocenila kot pomembno izhodišče tega ali onega slovstvenega rodu ali vsaj kot začetno delo posameznih ustvarjalcev.¹

Starejša taka društva in listi so izšla iz preporodnih teženj. Listi in društva v redovnih in duhovniških zavodih so bila podrejena hišni disciplini in zavarovana z domačim nadzorstvom. To delo mladine je imelo značaj zakonitosti; prav zaradi tega je bilo vezano na ožje življenjsko obzorje, je bilo v prvi vrsti jezikovna šola in praktična vaja, dasi je izhajalo iz domoljubja in narodne zavesti.² Dijaških združenj, ki bi

¹ Najznamenitejši dijaški list oz. zbornik starejše dobe so »Vaje«, ki so jih izdajali l. 1854—55 ljublj. sedmo in osmošolci V. Bril, Fr. Erjavec, S. Jenko, Val. Mandeljc, Iv. Tušek in Val. Zarnik. Slovstvena zgodovina je ob posameznih sotrudnikih, zlasti ob Erjavcu, Jenku in Mandeljcu ocenila njihov pomen in označila posamezne prispevke, vendar do danes še nimamo celotnega opisa ohranjenih dveh zvezkov »Vaj« v NUK, ms. 649, št. 1 in 2. Največ je o njih pisal A. Slodnjak, Fr. Erjavca Zbr. delo, Lj. 1934, str. 34—43.

² Najstarejši tak pojav iz predmarčne dobe je slovstveni krožek in list ljublj. bogoslovcev l. 1823/24, iz katerega je izšla zasnova »Slavinje« (prim. Kidrič, SBL II, 337). — Ob ilirskem gibanju ustanové ljublj. bogoslovci l. 1841 društvo Slovanska knjižnica; član tega društva je bil tudi tedanji licejski dijak L. Jeran (Marn, Jezičnik XXVII, 2). — Mariborski šestošolci Iv. Ertl, Mihál Golob in Iv. Kocmut so leta 1846 izdajali tednik Sprotuletna vijolica (opisal J. Kotnik, ČZN 1932, 38—45). — Revolucijsko leto 1848 pobudi splošno literarno delavnost med gimnazijskimi dijaki in bogoslovci. Matej Frelih ustanovi v ljublj. Alojzijevišču tednik Slovensko Daničico; l. 1851 jo obnovi Jos. Marn, a list ugasne že sredi leta (SB 1851, II, 74); njeni važnejši sotrudniki so Jos. Marn, Jos. Rogač, Jos. Stritar in Jož. Žvegel (Schwegel). Med obema Daničicama sta izhajala lista »Mladi cvetki na vrtu pomladanskim« in »Limbar« (J. Lesar, Doneski za zgodovino Alojzijevišča, Lj. 1896, str. 63—64). Bogoslovci v Celovcu so od 1849 imeli svoje lit. društvo in izdajali list Venec (Janežič, SB 1850, 190), pri katerem je l. 1855/56 sodeloval tudi S. Jenko (prim. Glonar, Zbr. delo, S. Jenka, Lj. 1921, str. XIX—XXXIX); celovski gmnazijci so že od l. 1849 izdajali list Slavijo (SB 1850, 190; 1851, I, 32); l. 1851 so jim sledili še celjski in ljubljanski gimnazijci (SB 1851, I, 161); ljubljansko Slavijo izdaja posebno društvo »Slavija«, piše jo Jos. Stritar (Pisma bratu Andreju, DS 1936, 294) — ta izvod je ohranjen v Bleiweisovi zapuščini v NUK ms. 885, a še ni opisan. Prispevke iz vseh treh Slavij je priobčeval Janežič v SB 1851; naslednje leto ti spisi utihnejo, znamenje, da so listi pod pritiskom Bachovega absolutizma

imela narodni značaj, šolske oblasti niso trpele, zato so se take slovstvene družbe ustanavljale skrivaj, proti disciplinskemu redu in so bila kazniva dejanja. Vendar so bili rokopisni listi proti koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja skoraj utrjena domoljubna zabava, pozneje pa bolj ali manj zavestne slovstvene in izobraževalne vaje.³

Najvažnejše tako društvo je bila »Zadruga« v Ljubljani, saj so iz nje izšli vsi glavni zastopniki naše »moderne«, njihovi spremljevalci ter mnogi pomembni politični delavci. Čeprav se to društvo pogosto omenja, še nimamo o njem celotne podobe. Slovstvena zgodovina in esejistika ga je navadno odpravila na splošno, tako že Glaserjeva Zgodovina slov. slovstva IV, 52; A. Aškerc, Poezije Dragotina Ketteja. II. izdaja, 1907, XXIII–XXIV; Izidor Cankar, Obiski, str. 10; O. Župančič, A. Dermota, Sn 1914, 157. Splošne obrise društva je načrtno Izidor Cankar v eseju »Ivan Cankar v Zadrugi« (DS 1920, 12–17) in je pri

prenehali. Najvažnejši sotrudniki ljublj. Slavije so bili Fr. Levstik, Jos. Stritar, Jos. Radonjevič-Žvegel, celovške pa Jos. Štefan, poznejši slavni fizik. Z ljublj. Slavijo je imel stike tudi S. Jenko, tedanji novomeški gimnazijec, ker ima prva redakcija njegove 2. obujenke (Tergal rože sem cveteče), objavljena v SB 1851, 135, pripis »Iz ljublj. Slavije«. — Mariborski osmošolec l. 1851/52 Matija Wurcer (Burcar) je pisal list Zorica (prim. J. Glazer, ČZN 1925, 161). — Že l. 1854 naprosijo ljublj. dijaki K. Dežmana, da bi izdajal slovenski list; ker se Dežman izgovarja, da ne utegne, sami začno pisati »Vaje« (Levec, Z 1879, 354). — Slovenski gimnazijci v Trstu pišejo l. 1859 pod vodstvom prof. J. Šivca list Zora Jadranska (Šlebing, Slovenski časniki in časopisi, Lj. 1937, str. 10). — V začetku šestdesetih let začno izdajati ljublj. bogoslovci Slovansko lipo, mariborski Lipico (od 1860 do 2. svet. vojne, prim. ČZN 1928, 116–39), v Gorici pa 1865 Slogo, pri kateri sodeluje S. Gregorčič. Program ljubljanske Slovanske Lipe je bil: »Vaditi se i uriti se v slovenskej pisavi in pri vspešnej marljivosti i dostojnih sposobnostih izobraziti i pridobiti si izurjenih učenih pisateljev«. Goriška Sloga je imela geslo: Vse za vero in dom (DS 1914, 202). — L. 1861–66 imajo celjski gimnazijci Mravljico, ljubljanski dijaki izdajajo pod uredništvom Ljud. Tomšiča l. 1862 Torbico, ki se naslednje leto nadaljuje v Zagrebu (Šlebing, o. m. str. 11). — L. 1868 začno v ljublj. Alojzijevešču izhajati Domače vaje z geslom: Iz malega raste veliko. Važnejši sotrudniki prvega letnika so bili: Anton Jeglič, Jos. Marinko, Matej Tonejec-Samostal, Fr. Detela, Iv. Jenko, Dav. Hostnik, Janez Svetina (Lesar, o. m. str. 64–69). List je izhajal do l. 1910, ko je zavod prenehal; nadaljeval se je v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu do druge svetovne vojne l. 1941 (J. Šolar, Ob srebrnem jubileju škof. zavoda in gimn. v Št. Vidu nad Lj., 1930, str. 207–223). Iz nemške okupacije se je ohranilo samo nekaj letnikov. — Gojenci mariborskega deškega semenišča izdajajo l. 1878/79 »kratkčasni in podučni list« Bčelico, l. 1888 in 1889 Vijolico (Šlebing, o. m., str. 21 in 29). — Za goriško dijaško in semeniško lit. delavnost v tem času nimamo neposrednih dokazov, dasi je gotovo obstajala; omenja se gimnazijska Lipica iz Mahničeve dobe in za njo še drugi listi (J. Lovrenčič, Č 1921, 77). — Posebno živo je bilo delovanje Cirilskega društva ljublj. bogoslovcev, ustanovljenega l. 1881. gojilo je znanost in literaturo. — Informator za mariborske liste J. Glazer sporoča, da je večina rokopisnih listov, ki so bili shranjeni v študijski knjižnici, med okupacijo propadla.

³ Tako skrivno lit. društvo, slovensko-nemško, poznamo iz l. 1867 na ljublj. gimnaziji; ustanovil ga je poznejši pesnik J. N. Resman. Med člani sta bila tudi Janko Kersnik in prevajalec Prešerna grof Ant. Pace (Priatelj, Kersnik I, 31–33). Kersnik je l. 1869 kot sedmošolec osnoval list »Vejica« (Levec, LZ 1897, 541). — L. 1875 imajo ljublj. šestšolci lit. klub in list Lipo, čigar člani so Luka

tem vpletel tudi značilne podrobnosti o važnejših »zadružanih«. Opiral se je na gradivo, ki mu ga je bil izročil glavni organizator »Zadruga« Ivan Štefe. To gradivo obsega: zgodovino društva do njegove petletnice, tajniška poročila za četrto in peto poslovno leto ter vpisno knjigo za četrto, peto in šesto leto. Žal so ti dokumenti na važnih mestih nepopolni: iztrgani so posamezni listi in celi kosi, ali pa tako zabrisani in prečrtani, da jih ni mogoče razbrati (prim. DS 1920, 12). Kljub temu to gradivo daje raziskovalcu zanesljivo oporo za podrobnejše delo, saj so poročila zvesto ogledalo društvenih voditeljev, dopisi posameznih članov pa neposreden izraz njihovega osebnega temperamenta.

Pri iskanju gradiva za življenjepis Dragotina Ketteja v Slovenskem biografskem leksikonu in ob pripravah za Kettejevo zbrano delo sem l. 1928 po naključju dobil še nekaj »zadružnega« arhiva, ki si ga je bil pridržal Iv. Štefe in so ga hranili njegovi dediči. Takratni ljubljanski občinski gerent dr. Dinko Puc je to zapuščino odkupil za mestni arhiv in jo rešil, da se ni raztrosila med zasebne zbiralce rokopisov. Čeprav so tudi ti ostanki nekdanje »zadružne« lastnine zelo nepopolni, v marsičem bistveno dopolnjujejo gradivo Iz. Cankarja, zlasti za prvi čas. Med njimi je tudi tisti del društvene zgodovine, ki ga pogrešamo v gradivu Izidorja Cankarja in ki ga je, kakor pravi Štefe, »nekdo iztrgal« — to je bil on sam — nadalje so se tu ohranila poročila za prva tri poslovna leta, osnutki društvenih pravil in slovenski prispevki Iv. Cankarja, Drag. Ketteja, O. Župančiča, Jos. Murna, Al. Merharja-S. Sardenka, Fr. Derganca, Ant. Dermote, Drag. Lončarja in drugih. Iz te ostaline so bili do sedaj objavljeni rokopisi Iv. Can-

Pintar, Jos. Škofič, Edv. Volčič, H. Tuma in Fr. Zbašnik (Tuma, Iz mojega življenja, Lj. 1937, str. 59). List je ohranjen v NUK, ms. 589. — Nelegalna sta bila najbrž tudi Cvetje, list učiteljskih pripravnikov v Mariboru l. 1880, in Brstje ljublj. višjih gimnazijcev l. 1881. Iv. E. Krek je l. 1881 izdajal kot petošolec Lipico in Vaje; peto in šestšolci ljublj. gimn. 1886—88 pa Savico (prim. Šlebinger, o. m. str. 22, 23 in 27). — Slovenski realci v Ljubljani so od l. 1888 imeli proti nemškemu mednarodnemu društvu svojo »Slogo«. Ustanovil jo je Vrhničan Fr. Kotnik; društvo je imelo v prvi vrsti realistični in socialno izobraževalni namen, šele v drugi vrsti literarni. Pisali so najprej list »Slogo«, nato »Zabavnik«; od l. 1890 tudi »Zbornik«. Spomladi 1893 je bil nekaj časa član »Sloge« tudi Ivan Cankar (CZ, str. 51—66). Še prej se je Cankar pridružil ožji skupini realcev, ki so od marca 1891 do poletja 1892 pisali »Literarno knjigo« (Podoba Iv. Cankarja. Umetniški zbornik 2. Lj. 1945, str. 17—30). — Neposredno pred Zadrujo spadajo v Ljubljani še listi Začetnik (1888); Brstje (brez etnice); Sloga (urejal Fr. Kristan) z geslom: Sloga med brati (brez letnice); Dijaška sloga (1891, gl. Kettejevo Zbrano delo, Lj. 1940, str. 322); Šolski genij (1892, izdajatelj R. Eržen, urednik A. Dermota) ohranjen v NUK, ms. 823. R. Maister je izdajal v Kranju kot četrtšolec list Inter nos (1890), v Ljubljani kot petošolec Večernico (1891; gl. SBL II, 14). — Zadnji list, ki prihaja za ta čas v pošte, je Razvoj, glasilo ormoških dijakov v Mariboru l. 1891 (Šlebinger, o. m. str. 31), ohranjen v NUK, ms. 590. — Zanimivo je, da se ta čas med ljublj. semeniščniki poleg Cirilskega društva osnuje tudi tajna Academia operosorum, v kateri so bili bogoslovci in duhovniki Jos. Benkovič, Fr. Finžgar, A. Hribar, A. Medved, A. Stroj, Jos. Vole, M. Opeka, A. Ušeničnik i. dr. (Iz. Cankar, Obiski, str. 23). — Starejši literarni klubi visokošolskega dijaštva, zlasti v »Sloveniji« na Dunaju, tukaj ne prihajajo v pošte.

karja: Delo Ivana Cankarja v Zadrugi (SJ 1939 in 1940) in Dragotina Ketteja (Zbrano delo 1940), velik del arhiva pa je še nepoznan, dasi je to in ono že izšlo v tedanjih mladinskih listih Vrteu in Angeljčku ali kje drugod.

Tako imamo z majhnimi izjemami zbrane vse glavne zapiske o »zadružnem poslovanju«. Brezuspešen pa je bil doslej trud, da bi se našla društvena knjiga, kamor so »zadružani« vpisovali svoja najboljša leposlovna dela. Ta knjiga je morala konec l. 1894 ostati pri gospodinji »zadružne« sobe na Mestnem trgu št. 10 v zastavo za neplačano najemnino. Sledovi kažejo, da je bila tudi ta knjiga v Štefetovih rokah. Med njegovimi osebnimi papirji se je ohranilo 7 listov s Kettejevo pisavo in Štefetovim podpisom; listi imajo trgovski format, rdečo obrezo in so bili od nekod izrezani. Na 6 listih je prepisana smešnica »Nezgoda Capovega Nate«, ki jo je Štefe bral v Zadrugi jeseni l. 1893 in že prej objavil v Rodoljubu (št. 12, 17. junija), 1 list pa vsebuje odlomek neke druge njegove črtice. Kette je bil l. 1893 in 1894 pisar »zadružne knjige«, kar dokazuje, da so ti listi od tam. Najbrž je bilo tako, da je Štefe kdaj pozneje svoje stvari izločil in knjigo komu podaril. Da bi jo bil uničil, si ne moremo misliti. Če bi se bila ohranila ta knjiga, bi imeli zanimive dokumente o prvih začetkih naše »moderne«, pomemben zbornik slovstvenega prizadevanja tedanjega našega dijaštva.

Posamezni »zadružani« so pozneje s ponosom omenjali to svojo junaško dobo. Marsikaj je bilo sicer mladostno igranje, mnogo pa je bilo zavestnega in prizadevnega dela. Najzanimivejša so pač trenja med posameznimi člani in razmerje »Zadruga« do javnih dogodkov, kar daje društvu njegov socialni in ideološki značaj. Prav zaradi tega ne bo odveč, če poiščemo osnovne poteze društva, jih osvetlimo s tedanjim splošnim slovenskim življenjem ter pobliže spoznamo posamezne »zadružane«. S tem se bo pokazal tudi pomen ljubljanske dijaške literarne »Zadruga« kot začetek nekega zavestnega gibanja, priprava za novi čas.

Kar so o društvu napisali nekdani člani, so večinoma osebni vtisi in sodbe a posteriori. Čeprav so vsa ta pričevanja dragocena, zasledimo neredko, da se ne ujemajo z dejstvi, ali da segajo mimo predmeta. Zato je te spise treba jemati le kot dopolnitev okolja in kot občutje tistega časa. Taki spisi so Ivana Baloha: »Spomini na Zadrugo, Ivana Štefeta, Cankarja in drugo« (S 1928, št. 1); Rudolfa Marna: »Spomini na Ivana Cankarja« (LZ 1939); Al. Merharja: »Okoli Ketteja in Murnac« (SJ 1939); I. C. Oblaka: »Ivan Cankar in 'Zadruga'« (Podoba Ivana Cankarja, Umetniški zbornik Lj. 1945). Tudi v spisih Ivana Cankarja: Dragotin Kette, »Zadruga«, Konec literarne krčme (Zbr. sp. III, XI, XVI) so nekatera dejstva zaradi leposlovne, še bolj pa zaradi polemične oblike zabrisana ali zaostrena, zato jih je treba brati z zgodovinsko pojasnitvijo.

Doslej so postavljali ustanovitev »Zadruga« v l. 1891, računajoč štiri leta pred njeno petletnico v jeseni 1894. Ohranjeno gradivo kaže, da je bilo društvo ustanovljeno v začetku šol. leta 1892/93. Sklicatelj je bil Ivan Štefe, ki se je dotlej že poizkušal kot dopisnik Soče in Pavlihe in kot podlistkar Rodoljuba. Ker Štefe v svoji zgodovini imenuje poleg sebe kot ustanovnika tudi Maksa Čadeža, je bilo najbrž tako, da sta si oba zamislila Zadrugo, preden je Čadež kot šestošolec jeseni l. 1892 odšel na gimnazijo v Novo mesto. V Zadrugi Čadež ni nastopil nikoli, zapiski ga imenujejo »izvanrednega člana« in šele po njegovi smrti v začetku l. 1894 so pri društvenem sestanku brali nekaj njegovih stvari; bil pa je v pismenih stikih s Štefetom in Zadrugo. V nekem poročilu iz prvih let omenja Štefe, da so bili društveni ustanovitelji štirje. Če presodimo prve člane, je gotovo, da sta bila poleg Štefeta in Čadeža društvena osnovevalca tudi Iv. Baloh in Fr. Šuklje.

Ustanovitev Zadruga ni brez zveze s splošnim tedanjim dijaškim gibanjem. To leto je bila začela izhajati Vesna, ustanovilo se je počitniško visokošolsko društvo »Sava«, ki je v svojih okrožjih osnovalo podružnice ali »zadruga«, in tako so si tudi srednješolci osnovali slovestveno in zabavno družbo s svojimi pravili in poslovnimi predpisi.

Za prvi sestanek je pripravil Štefe slovesno vabilo. Pod velikim, lepo narisanim napisom »Zadruga« pravi sklicatelj:

Ljubljana, dne 23. sept. 1892.

Prvi osnivalni »Zadrugin« shod, na katerega se vljudno vabite, vršil se bode v nedeljo 25. IX. točno ob 2 uri na Štefetovem vrtu.

Dnevni red:

- I. Poročilo glede ustanovitve »Zadruga«.
 - II. Razni nasveti.
 - III. Konečen ukrep.
 - IV. Volitev predsedstva.
 - V. Prosta zabava v Reiningshamsevi pivovarni.
- Prosi se popolne udeležbe.
Bog i Narod!
Opomb. Uhod na vrt je skozi dijaške ulice.

»Osnovalni shod«, na katerega je bilo z imeni povabljenih 11 »gospodov« in je vabilo podpisalo 9 »gospodov«, se je po vsej verjetnosti izvršil 25. sept., ker je Zadruga začela poslovati 1. okt. Na prvi seji, ki je bila še brez predsedstva, je Štefe sporočil, da je društvo ustanovljeno z namenom, da ima svojo čitalnico in da prireja stalne sestanke (journ fixe), zabavne večere itd. Pri sejah naj se berejo spisi društvnikov in, ako so dobri, naj se izroče slov. časopisom »liberalnega mišljenja«, pa tudi Domu in svetu; predlagal je tudi posebno društveno glasilo; končno so sklenili, da se odobreni spisi sprejmejo v društveno glasilo, a »najboljši izročje slovenskim časopisom, ki se strinjajo z društvenimi nazori«.

Prvi člani so bili: osmošolci Ivan Baloh, Ivan Orel, Ivan Žavbi; sedmošolci Stanko Beuk, Matija Marinček, Janko Novak; šestošolci Dragoslav Klander, Davorin Lavrač in Franc Šuklje ter končno Ivan Štefe. Ta deseterica si je izvolila za predsednika Baloha, za tajnika Šukljeta, za blagajnika in knjižničarja Štefeta. Društveni »prostor« so bili na Štefetovem vrtu v Streliški ulici št. 4.

I. poslovno leto (jeseni 1892) je minilo ob samih formalnostih. Sprejemali in spreminjali so društvena pravila in poslovnik, kar je vse oskrbel Štefe, odločali so, kateri časopisi pridejo v čitalnico ter pripravljali društveno glasilo »Zadruga«.

Literarno življenje naj bi upravljal poseben odsek (Lavrač, Šuklje, Klander). Pa načelnik odseka Lavrač ni imel uspeha ne pri sebi ne pri tovariših. Že na 3. seji (10. oktobra) se je pritoževal, da se udje ne udeležujejo sej in zagrozil z odstopom. Društveni predsednik Baloh je v ta namen sklical posebno sejo, grajal literarno nedelavnost in predlagal, da se misel na društveno glasilo opusti. St. Beuk, ki je prevzel pisanje društvenega glasila — »za kar se mu izreče odborova zahvala« — res tudi pozneje ni imel nobenega opravila.

Uspeh društvenega dela v prvih dveh mesecih je bil, da so naročili več časopisov, ustanovili knjižnico ter stopili v zvezo z urednikom Slovanskega sveta Franom Podgornikom na Dunaju. Tajnik Fr. Šuklje o tem prvem poslovanju poroča 6. novembra: Društvo ne dela tako, kot bi bilo želeli; člani naj se vzdramijo; pisateljski odsek je v dveh okrožnicah pozval člane, naj oddado gradivo, a brez uspeha. Glede smeri literarnega dela pa pripominja: »Če vam gosp. predsednik v izgled postavlja Stritarja, je to stvar, na katero ni potreba odgovora.« Posebej omenja tajnik navdušeno pismo, ki ga je poslal z Dunaja Fr. Podgornik članu Orlu. »S prekrasnimi besedami nas spodbuja ... k resnemu delovanju za tlačeni narod slovenski, spodbuja nas k ljubezni do maternega jezika ter nas slednjič prosi, da bi mu poročali kaj o svojem delovanju, o razmerah slovenskega gimnazijskega dijaštva«. Dalje poroča tajnik, da Slovanski svet prihaja brezplačno, Mir še ni prišel, »dasiravno čakamo z nekakim hrepenenjem na glasilo, ki tako možato brani naše slovenske besede v goratem Korotanu«. Končno pripominja: treba bo tudi novega društvenega prostora, ker jih je (na Štefetovem vrtu) enkrat že presenetil precej debel sneg.

Društvena udnina je bila 20 krajcarjev na mesec. V čitalnici so imeli 6 časopisov, v knjižnici pa knjige, ki so jih prinesli člani.

Za novega predsednika so 6. novembra izvolili Iv. Žavbija, ker se je Baloh izvolitvi že vnaprej odpovedal, za tajnika Iv. Orla. O poslovanju tega odbora in o nadaljnjem društvenem življenju ni nobenih sledov; najbrž je na zimo 1892 vse zaspalo, ker drugega društvenega »lokala« niso dobili. Predvsem ni bilo med njimi nobenega resničnega pisatelja ali drugače nadarjenega človeka; imel niso niti enega branja ali predavanja. Zdi se celo, da taka branja niso bila v društvenem namenu. »Jour fixi« so bili za splošne razgovore, najbrž narodno politične, literarno delo pa so prepustili uredniškemu odboru za društveni

list. »Zadruga« naj bi bila po besedah Fr. Šukljeta (16. okt.) »pravo ognjišče, katero naj nam daje toploto, da se navdušujemo za najblajše svetinje našega naroda, da se borimo tedaj, ko stopimo v življenje za njega obstanek« (Tajniški zapiski l. 1892).

Pravila, o katerih so razpravljali na treh sejah in ki so natančneje določala društveni namen, se niso ohranila. Pač pa se je ohranil poslovnik, ki ga je podpisalo vseh deset članov.

Poslovnik

1. Člani društva izvolijo iz svoje srede predsednika, tajnika in blagajnika, ki je objednem čit.[alnični] reditelj.

2. Odbor izvoli se za dobo 2 mesecev, potem se morajo po preteku tega časa izvoliti novi odborniki. Stari odborniki smejo se zopet voliti.

3. Pri zborovanju morajo biti navzoči vsi udje. Kdor ne naznani odsotnosti iz upravičenega vzroka, plača 10. kr.[ajcarjev] globe.

4. Udnina plača se tekom prvih 14 dnij meseca; ako blagajnik ne sprejme v tem času udnine, ima to pri bodoči seji naznaniti in dotični ud plača 10 kr. globe.

5. Sejo skliče odbor vsak mesec jedenkrat, takrat predložita blagajnik in tajnik svoja poročila.

6. Pri zborovanju naj se v debatah ne napadajo osebe.

7. Predsednik vodi sejo ter je upravičen vsakemu udu vzeti besedo, ako dotičnik prestopi pravila društva, ali pa meje dostojnosti.

8. Tajnik vodi sejne zapisnike, poroča o delovanju društva ter podpisuje s predsednikom vred vsa vabila in oklice, kateri se tičejo društva.

9. Blagajnik sprejema mesečno udnino članov, poroča o finančnem stanju društva in je kot čit.[alnični] reditelj odgovoren za red pri čitanju, kakor tudi za vse časopise in knjige.

10. Ako bi se društvo razdrlo, ali pa tudi koncem šolskega leta razšlo, tedaj se podari vse društveno premoženje v gotovini družbi sv. Cirila in Metoda.

II. poslovno leto (spomladi 1893). »Zadrugo« je spet prebudil Štefe, ki je 23. aprila 1893 sklical stare člane in povabil tudi nove, »da bi krstili mlado društvo«, kakor pravi tajnik Fr. Šuklje v poročilu 25. maja. Štefe je poročal o svojem dosedanjem delu in pripravah. Kakor moremo sklepati, se prejšnji predsednik in tajnik za društvo nista menila in je ostal od odbora Štefe sam; on je tudi pripravil nov oklic, podoben kakor za društveno ustanovitev:

Z á d r u g a

Pozdrav slovanski!

Naznanjamo, da se je čitalnica »Zadruga« zopet otvorila, vabimo vse njene člane preteklega leta in tudi druge somišljenike, da pristopijo — ako jih je volja — i letos v njeno kolo. V načelih ostane Zadruga ista, njeno delovanje se je pa zdatno okrepilo. Poslovni red je spremenjen ter se bode ž njim vsekakor omogočila medsebojna sloga. — Oni, ki se strinjajo z navedenim, prosijo se za obvezne podpise, ostale pa prosimo imenom dobre stvari *najstrožje molčljivosti*.

Bog i narod!

Pod ta oklic so se s podpisom prijavili stari člani: Baloh, Beuk, Klander, Lavrač, Marinček, Novak Janko, Štefe, Šuklje ter novi: Ivan Benkovič, Anton Berlan, Ivan Cankar, Anton Dermota, Robert Eržen, Viktor Kristan, Dragotin Lončar, Davorin Majcen, Zdravko Novak, Ivan Vrančič — kot izreden član Alojz Peterlin, osmošolec v Celovcu.

Med letom sta kot redna člana pristopila še Ivan Kunšič in Jos. C. Oblak kot izredna člana pa Maks Čadež, šestošolec v Novem mestu, in Rudolf Maister, gojenec domobranske vojne akademije na Dunaju. Tako je društvo do konca poslovnega leta 10. julija 1893 imelo 21 članov, 18 rednih in 3 izredne (Marinček je med letom izstopil).

Kakor kaže, je bila tudi v začetku tega poslovnega leta, ko je bil predsednik Lavrač, tajnik Lončar, blagajnik in knjižničar »gospod Štefe«, glavni namen politika. Na »osnovni seji« 23. aprila je govoril Fr. Šuklje »O politiki in slovenskih dijakih«, in govor »je bil precej pohvalno sprejet«; na prvem zabavnem shodu je predaval Iv. Baloh »O dijaških društvih«.

V prvi polovici leta so se shajali pri Štefetu, v drugi (od 14. januarja 1894) so najeli posebno sobo za čitalnico v Florijanski ul. 14; knjižničar Štefe je oskrbel hišno opravo in okrasil sobo s podobami »naših velemožev«. Do konca leta so imeli nič manj ko 27 časopisov in listov.⁴ Te liste so dobivali večinoma brezplačno ali za majhno ceno iz druge roke, nekatere so prinašali tudi posamezni člani, le nekaj so jih naročili. Čitalnica je skrbela, kakor pravi poročilo, »v prvi vrsti za to, da se seznanijo slovenski dijaki s politiko ter da si blažijo um in srce«.

Za politično orientacijo je tudi značilno, da so nekateri člani želeli, naj bi prosili dr. Tavčarja za podporo, vendar je odbor imel pomisleke proti temu in s sklepom odlašal, »zlasti ker je finančno stanje društva povoljno«. Iz tega časa je tudi Balohova pesem, nekaka prva društvena himna, ki ima predvsem politično manifestativen značaj.

Zadru gi

Živela naša domovina,
Bog živi ves slovanski svet,
Živeli pravi rodoljubi,
A — renegat naj bó — preklet.

Ljubezen naj Slovane druží,
Ljubezen kaže naj srcé,
Za to ljubezen v srcih naših
Vedó i naše naj roké.

To geslo »Zadruga« si vzemi:
Deluj za narod vbogi svoj!
Da naša bo slovanska zemlja,
To bodi sveti smoter Tvoj!

Da prošnje čujejo nebesa,
Dvignimo kvišku prapor svoj,
In spev: »Naprej zastava Slave«
Ti »Zadruga« veselo poj!

⁴ Slovenski narod, Slovenec, Edinost, Soča, Domoljub, Rodoljub, Primorec, Mir, Novice, Dolenjske novice, Domovina, Slovenski kmetovalec, Ljub. Zvon, Dom in svet, Vesna, Vrtec, Rimski katolik, Slovanski svet, Hrvatska, Politik, Pobratim, Pavliha, Kikiriki, Süddeutsche Post, Laibacher Wochenblatt, Laibacher Zeitung, Illustrierte Weltgeschichte.

Zadružno pesem je tedaj napravil tudi Ivan Cankar, vendar se v nji že ponavlja poudarek duševnega dela in svobode. To pesem je kot koračnico uglasbil član Jos. Oblak.⁵

Kot poseben društveni dogodek se omenja, da je ob smrti Jos. Cimpermana (5. maja) odbor izdal oklic, naj se člani korporativno udeleže pogreba, »In res oklic odborov ni ostal glas vpijočega v puščavi in društvo naše bilo je pri pogrebu res skoro polnoštevilno zastopano«. Na občnem zboru 25. maja je tajnik Šuklje počastil pokojnega s posebnim govorom in ob vzkliku: »Večen spomin in večnaja pamjat trpinu Cimpermanu!« so se člani dvignili s sedežev. Ko so tisti čas prišle v promet prve kovane krone in je slovensko časopisje porabilo to priliko za narodno agitacijo, so se tudi »zadružani« odzvali odborovemu razglasu, naj prvo krono darujejo družbi sv. Cirila in Metoda. Baloh je pozneje to narodno žrtev raztegnil s predlogom, naj vsak daruje prvo krono Ciril-Metodovi družbi, drugo pa v sklad za Narodni dom.

Že od začetka so imeli redne zabavne shode s predavanji in kritiki; tako se je začelo uveljavljati leposlovje. Na sestanku 5. maja je prvič nastopil Iv. Cankar z branjem: »Junaška pesem iz naših dni«; poročilo pravi, da je »pesem vzbudila največjo senzacijo« ter da »je naše društvo z gosp. Cankarjem pridobilo izredno moč in brez dvoma bode naše društvo se v poznejših letih po pravici ponašalo z njim.«⁶ Že pri naslednji seji je Cankar društvo »zopet razveselil z duhtečimi šopki svoje krasne in mnogoobetajoče muze«. (Tajniški zapiski iz l. 1893.)

Za obisk društvenih prostorov so uvedli posebno »dnevno knjigo«, da se je odbor lahko prepričal o marljivosti članov, za dopisovanje med seboj pa »vpisno knjigo«, ki so jo že prvi mesec vso napolnili z »raznovrstnimi interpelacijami in mnogobrojno polemiko«. Razgibano društveno življenje je prineslo tudi različne misli in sodbe; tajnik Šuklje omenja v svojem poročilu 25. maja, da se v zadnjem času čuti nezadovoljnost in agitacija proti odboru, zato svari pred razdorom in opominja k slogi.

Na mesečni seji 25. maja 1893 je bil izvoljen nov odbor: predsednik Ivan Cankar, tajnik Fr. Šuklje, blagajnik in knjižničar Iv. Štefe, odbornik Drag. Lončar. Predsednik je sam razglasil v dopisni knjigi sestavo odbora in pripomnil: »Novoizvoljeni odbor izjavlja, da bode deloval z vsemi močmi v društveni prospéh, da se bode vestno oziral na pravila in ukrepe shodov ter pri slučajnih nerednostih najstrožje postopal.«

⁵ Pesem je ponatisnil že Iz. Cankar (DS 1920, 14); original je ohranjen v tistem delu »zadružnega« arhiva, ki je last ljublj. mestnega arhiva, pa v varstvu NUK. — O uglasbitvi poroča J. C. Oblak, Podoba Iv. Cankarja, Lj. 1945, str. 14.

⁶ »Junaška pesem«, zložena zoper Mahniča, je natisnjena v CZ, str. 55–64. Cankar jo je prvič bral v realčni »Slogi«, malo prej, preden je pristopil k Zadruzi. Ker zbornik »Sloge« razen neke kritike nima nobenega drugega Cankarjevega prispevka, kaže, da je Cankarjevo sodelovanje pri »Slogi« prenehalo, ko je pristopil k Zadruzi.

Društveni odbor oz. predsednik je res kmalu moral odločno »postopati« proti prejšnjemu predsedniku Lavraču in mu zaradi nediscipliniranosti naložiti globo. Prihajali so tudi glasovi o nemolčečnosti »zadružanov«. Za sklepe odborovih sej in zabavnih sestankov se je uvedla nova knjiga »Ukrepi in naredbe«. Takih ukrepov so to leto napisali dvajset; št. XVIII teh naredb n. pr. pravi: »Spisi, kritike, ki se čitajo pri zabavnih shodih, morajo se po § 26. shraniti v društvenem arhivu. Ostanjejo vedno v »Zadrugi«, pravice vzeti jih iz arhiva nima ud, akopram izstopi iz društva.«

Ko se je drugo društveno leto zaključilo s shodom 10. julija in nato s poslovilno zabavo v posebni sobi pri Kolovratarju, so iz »Zadruga« odhajali kot abiturienti njeni prvi člani. Pri slovesnosti je prepeval gimnazijski kvartet in pozno v noč so se z govori navduševali za bodočnost »Zadruga«.

Uspeh drugega leta, ki je trajalo tri mesece, je bil lep: imeli so 9 zabavnih shodov, 3 prijateljske sestanke, 3 redne mesečne seje, 26 predavanj in 20 kritik, torej 46 nastopov posameznih članov. Nekateri med njimi so se uveljavljali tudi v javnosti, tako v Vesni, LZ in drugod.

III. poslovno leto (1893/94). O tem letu je ohranjenih malo neposrednih zapiskov: komaj nekaj vabil na zabavne shode in dve suhi poročili o teh sestankih. Liste, na katerih so bila poročila o društvenem poslovanju, je Štefe iztrgal iz tajniške knjige. Splošno sliko o društvenem delu najdemo v Kettejevem poročilu na I. občnem zboru IV. posl. leta in v Štefetovi zgodovini, ki pa večinoma našteva društvene uspehe. Važno pa je, da se to zadružno leto prvič ujema s šolskim letom.

Občni zbor je bil prve dni oktobra 1893 v podstrešni sobi gostilne na Drenikovem vrhu. Navzoče člane je pozdravil predsednik Iv. Cankar in bral tudi svojo pesem »Kacijanar«. Ker so se po šolah začele preiskave, so sklenili, da to leto opuste čitalnico — zato ni bilo tudi nobene vpisne knjige — imeli so samo leposlovne zabavne shode.

Shajali so se vsakih 14 dni, večinoma pri Štefetovih v Streliški ulici, včasih pri Govekarjevih v Udmatu (sedaj Šmartinska c. št. 16), enkrat na stanovanju člana M. Pirnata v Florijanski ulici št. 14, enkrat tudi pri članu Fr. Kristanu. Na novo so prereševali društvena pravila in v § 1. je stopilo na prvo mesto leposlovje. Oskrbeli so si tudi veliko, lepo vezano društveno knjigo »Zadruga«, kamor so prepisali svoja najboljša dela.

Od starih članov so v tem letu ostali: Baloh (izredni), Cankar, Čadež (izredni), Dermota, Eržen, Lončar, Klander, Kristan, Kunšič, Maister (izredni), Peterlin, Štefe, Šuklje.

Novi so pristopili: Fr. Derganc, Dragotin Kette, Jos. Oblak (spet vstopil), Anton Bončar, Makso Pirnat, Iv. Škrjanec, Matevž Trepal, Anton Zevnik.

Med letom so izstopili: Kunšič, Pirnat, Šuklje; izključeni so bili: Eržen, Klander, Trepal. Umrli je izredni član Čadež; njegov spomin so počastili tako, da je Štefe zastopal društvo pri pogrebu, mesto venca pa so zbrali za Ciril-Metodovo družbo 30 kron.

Predsedstvo se je to leto vedno menjalo: zdaj je bil predsednik Cankar, zdaj Škrjanec; odstopala sta, kadar se jima je zdelo. Tudi tajnika so menjali: najprej je bil Pirnat, nato Kette.

Seznam naštevava 50 predavanj in prav toliko kritik; tako so to leto imeli vsega skupaj 100 nastopov.

Poleg tega so se člani zbirali k prosti zabavi v dveh gostilnah, kjer so se posvetovali, zabavali ali kdaj tudi sprli. Sklepna zabava je bila pri Žibertu (na Vodnikovem rojstnem domu), pa se je končala »komično tragično«, kakor poroča Kette: sicer so pili pivo, »ali godilo se nam je vendar le takó, kakor ondi, vina bibunt homines«. Da so tudi križevački statuti svoj del k temu doprinesli, je skoraj več nego gotovo.

Največji dogodek v tem letu je bila dolga preiskava na gimnaziji v začetku šolskega leta 1893/94; sprožila jo je ovadba šentpeterskega kaplana Val. Eržena zoper dijake in profesorje svobodomiselnega mišljenja. Preiskava se je obrnila tako proti obtoženim svobodomiselnim dijakom, kakor proti tistim, ki so se pod imenom »ligašev« shajali pri Erženu in dr. J. E. Kreku; na sestanke pri Kreku je bila javno opozorila že Vesna 20. aprila (1893, str. 62). Preiskavi je sledila precej huda kazen za obe skupini obtožencev.⁷ Izmed »zadružanov« so bili prizadeti: Bončar, Derganc, Eržen, Kette, Lončar, Oblak, Šuklje; izmed »ligašev« je bil v preiskavo zapleten tudi O. Župančič. Ta preiskava je prisilila »Zadrugo« k veliki previdnosti pri sestankih (niso imeli več čitalnice in časopisov) in natančnosti pri sprejemanju članov. Ko so na seji 17. dec. 1893 na Dergančev predlog sklepali o Župančičevem sprejemu, so se po dolgem prerekanju odločili, da ga za zdaj ne sprejmejo, temveč šele čez tri ali štiri mesece, »ako se bo opazilo mej tem časom, da nij nobene nevarnosti, če bi pristopil k društvu«.

Kako so se posamezni člani bali, da tudi »zadružno« delo pride v javnost, kako jim je bilo treba dajati poguma, priča eden izmed Štefetrovih govorov, najbrž v začetku l. 1894. Po svojem poročilu o knjižnici pravi:

»Oni, ki smo društvo ustanovili (bila nas je čvetorica), ustanovili smo je z istim namenom, katerega ima še danes — da se urimo v njem skupno duševne svoje moči in da si utrdimo z n a č a j. In imenom te čvetorice opozarjam Vas danes, ko so kritični časi za naše društvo, ne toliko radi zunanjih nevarnosti kakor radi notranje zmedenosti pojmov nekaterih članov, opozarjam se posebno Vas, nove člane, da se zaveste namena našega društva in da, kakor ste pokazali duševne svoje moči, pokažete i svoj z n a č a j. Kadar se zaveste tega namena, tedaj tudi ne bodejte pustili, da bi se društvo razpršilo ob neutemeljeni bojazni nekaterih članov. Slab član, ki ob kritičnih časih pokaže peté! Ako ima že sedaj take pojme o moštvu, tedaj bo v pravem narodnem boju pač občudovanja vreden in — smehú. Pri slučajnostih bodejte čuli, da ni tolike opasnosti, kakor si jo nekateri slikajo v razgreti svoji domišljiji, da se pa oni, ki je, ki je bila vsa tri leta našega poslovanja, lahko izognemo, kakor smo se je doslej s previdnostjo, z molčečnostjo. Društvo je srečno prebilo gimnazijski vihar, poginilo ni v času, ko so napred. dijake povsod zalezovali — da,

⁷ Dr. Jan. Ev. Krek, Izbr. spisi II, 16—24; podrobnejšo literaturo o tem Drag. Kette, Zbrano delo, Lj. 1940, str. L—LI.

Iani, ko so imeli nadobudni mézni filozofi takó strašno dolge nosove — cvetelo je naše društvo najbolj. In letos. Pisal nam je izv. član Maks Čadež:

Oj cveti društvo Ti mladó,
Izrasti se v drevo krepkó,
Zmir sijaj zorna Ti pomlad,
A Ti duhteč obrodi sad.

Naj se zgodi!... Povprašajte pri lanských članih, poglejte v arhiv in videli boste, kako smo se gibalí, a niso nas dobili. Letos nas bodo toliko manj, samó to prosim opetovano — vsakdo naj ima v lastnem interesu zamašena usta, ne pa tako radodarnega jezika, kakeršnega je nedavno nekdo imel, ki danes ne sedi tu. Potem pa bode vse dobro! In pa — pogum velja. Bojazen ne olajša ničesar — krepko glavo pokonci, čisto okó, ponosen korak — takó bode vsak spoznal, da nimamo slabe vesti in pustili nas bodo pri miru...«

Najvažnejši dokument tretjega poslovnega leta so na novo urejena pravila, ki so se ohranila v Škrjančevi in Štefetovi pisavi. Ta pravila so bila sad prvih dveh let; sestavljal jih je Štefe, občni zbori in razni odborovi ukrepi so jih po razmerah in potrebi preuredili in dopolnili.

PRAVILA »ZADRUGE«

a. Namen društva in sredstva

§ 1. Zádruga je v prvi vrsti posvečena leposlovju, oz. znanstvu, v drugej pa ima namen svoje člane poučevati o političnih razmerah.

§ 2. Sredstva, po katerih društvo izpolnjuje svoj namen, so: a) knjižnica, b) zabavni shodi, c) prijateljski sestanki, d) čitalnica.

§ 3. Glasilo društva je knjiga »Zádruga«, geslo njegovo pa: »Bog in národ!«

b. Člani, njihove dolžnosti in pravice

§ 4. Član more postati vsakdo, o katerem je nadpolovična večina članov prepričana, da bo vsem §§ lahko zadoščeval.

§ 5. Člani so redni in izvanredni.

§ 6. Redni člani so oni, ki stanujejo v Ljubljani in izvršujejo vse točke pravil. Njihove dolžnosti so: a) shode marljivo obiskovati, b) predavati na shodih, c) vplačevati doneske v društveno blagajnico in sicer vpisnine najmanj 30 kr. in udnine najmanj 50 kr., d) čitalnico pridno obiskovati.

§ 7. Izvanredni člani so: a) slovenski rodoljubi, b)* pravi člani, ki pa stanujejo izven Ljubljane. Prvi so prosti vseh tólžnosti, drugi pa imajo iste dolžnosti (izjemavši točko c) in pravice (izj. glasovanja pri volitvah) kot redni člani.

§ 8. Pravice članov zabeležene so v posameznih pravilih in ukrepih shodov, na katere se morajo člani brezpogojno ozirati kot na pravila.

§ 9. [Na javnih prostorih društvenikom ni dovoljeno pohajati v velikem številu, kakor se istotam sploh ne sme govoriti o društvu.]

§ 10. Osobne razprtije med društveniki še iste nikakor ne opravičujejo odtegovati se dolžnostim, dokler odbor ni o prepiru določil in ni preskrbel žaljeni stranki primerneга zadoščenja.

§ 11. [Vsemu, kar sklène večina članov, pokoriti se mora član brezpogojno.]

§ 12. Člani se tikajo med seboj.

§ 13. Ud društva neha biti, kdor prostovoljno izstopi, ali je z nadpolovično večino izključen, ali pa ako se ni udeležil treh shodov, ne da bi se zadostno opravičil.

* Oglati oklepaji kažejo, da so bile te točke pravil pozneje črtane.

- § 14. Svoj izstop mora vsak član pismeno javiti odboru.
 § 15. Udom zabičuje se v njih interesu najstrožja molčljivost.
 Pri vseh sklepih odločuje nadpolovična večina.

c. Občni zbori

§ 16. Občni zbor je reden in izreden. Redni občni zbor je koncem zimskega in letnega tečaja, sklicuje ga odbor oz. njega predsednik, kadar se mu ta potreben zdi, ali ako ga polovica rednih članov iz tehtnih vzrokov zahteva.

§ 17. a) Občni zbor poroča o delovanju in društvenem stanju sploh, b) občni zbor voli odbor iz rednih članov 1. predsednika, 2. tajnika, 3. blagajnika in knjižničarja, c) [Občni zbor smé spremeniti društvena pravila.]

§ 18. Občni zbor je sklepčen, ako je navzoča nadpol. večina članov.

d. Odbor

§ 19. Odbor ima pravice in dolžnosti: a) paziti na društveni red, b) sestaviti shodom, sestankom in občnim zborom vspeš, c) istim določevati kraj in čas, d) posluževati se vestno pravic, ki mu jih dajo posamezna pravila, f) odbor se mora shajati pred vsako sejo.

§ 20. Predsednik vodi zborovanje ter podpisuje s tajnikom vse listine, tičoe se društva; kadar je zadržan, pooblasti z vodstvom najspodobnejšega.

§ 21. Predsednik ima pravico, preostre, preosebne ali neupravičene polemike ustaviti.

§ 22. Pri enakem številu glasov odločuje predsednik.

§ 23. Tajnik vodi zborove zapisnike in poroča koncem leta o društvenem delovanju.

§ 24. Blagajnik pobira udnino ter poroča pri občnih zbora h o društvenem premoženju.

§ 25. [Knjižničar nadzoruje knjižnico in arhiv ter skrbi za redno donašanje časopisov in knjig.]

§ 26. Odbor naj proti morebitnim intrigam, nekolegijalnosti napram članom v društvu ali proti slučajni samovoljnosti ali nerednosti kakega člana postopa prvič z ukorom, potem se mu pa nalože navadne kazni. Za samovoljnost ali nerednost smatra se vsak prestop, ki ni označen v društvenih pravilih.

§ 27. Gostje vpeljujejo se samó v izrednih slučajih. Upeljavo naznani se odboru, kateri jo dovoli ali ne dovoli.

e. Knjižnica

§ 28. Knjižnica obstoji iz knjig posameznih društvenikov ali tudi »Zadruginih«, katere se ji morda podare ali pa se kupijo iz prebitka.

§ 29. Začelena knjiga vzame se le z vednostjo knjižničarja, torej se mora vpisati v posebno knjigo s podpisom izposojevalca.

§ 30. Knjige izposojeujejo se na 14 dnij, v posebnem slučaju tudi na mesec dnij.

§ 31. Na knjige se ima vestno paziti, v slučaju prestopka plača član posamezno globo, določeno mu od odbora.

f. Zabavni shodi

§ 32. Da se goji leposlovje in znanstvo, sklicujejo se zabavni shodi.

§ 33. Pri zabavnem shodu čita kak društvenik svoje leposlovno ali znanstveno izvirno delo.

§ 34. Vsak ud mora na leto čitati najmanj trikrat.

§ 35. Berilo se pri prihodnjem shodu oceni ter se porabi za knjigo »Zadruka«, ali pa shrani v društvenem arhivu.

§ 36. Knjiga »Zadruka« ima posebnega urednika, ki se voli od vsakoletnega I. zabavnega shoda. Uredniku pa ni potreba povedati pisatelju, zakaj kakega spisa ni sprejel v knjigo, vendar je urednik odgovoren odboru.

§ 37. Prečitano berilo sme priobčevati pisatelj v vseh listih, ki so od vsakoletnega I. zabavnega shoda za tó odločeni, m o r a jih pa, če to zahteva večina udov.

§ 38. Ocenjevalec voli se od vseh navzočih društvenikov, ako se nihče prostovoljno ne oglasi.

§ 39. [Svoje čitanje mora član vsaj tri dni pred shodom izročiti kritiku.]

§ 40. V društvenih knjigah podpisuj se član vedno s polnim imenom.

§ 41. V arhivu shranjujejo se vse listine, spisi, knjige i. dr., kar se tiče društva. Vse tu navedeno ostane vedno v arhivu, pravice kako stvar vzeti iz arhiva, nima ud, dasi izstopi iz društva.

§ 42. Kdor se naznanjene seje ali shoda ne udeleži, ako nima tehtnega razloga za to, ali kdor zamudi za 10 minut kak shod, sklican od odbora, kaznuje se v prvem z 10, v drugem pa s 5 kr. globe.

g. Prijateljski sestanki

§ 43. Odbor sklicuje lahko tudi prijat. sestanke. Pri prijat. sestankih vrše se pogovori o našem političnem položaju, upeljujejo se literarni pogovori, debate, prednašajo poučni in humoristični govori; pri prijat. sestankih vadijo se dalje člani v dopisovanju raznim listom.

§ 44. Vspored prijateljskih sestankov je neomejen, udeležba prosta.

§ 45. Kdor se proti omenjenim pravilom pregreši in kdor se ne ozira na ukrepe shodov in odborove naredbe, kaznuje se z globo, katero mu prisodi odbor, po možnosti se tudi izključi, ako je le nadpolovična večina udov za to. Najstrožje naj se kaznuje prestopnik proti § 15.

§ 46. »Zadruga« ne preneha, ako ji le 4 člani ostanejo zvesti; v slučaju, da se v kritičnem času slednje ne zgodi, razide se društvo in morebitni zaklad daruje se družbi sv. Cirila in Metoda.

Za IV. poslovno leto (1894/95) so bili na zadnji seji prejšnjega leta izvolili tale odbor: predsednik Iv. Cankar, tajnik Drag. Kette, blagajnik Iv. Štefe, a ob burni debati.

Izmed starih članov so ostali: Bončar, Cankar, Derganc, Dermota, Kette, Kristan, Peterlin, Škrjanec, Štefe, Zevnik. — Na novo so vstopili: Oton Župančič, Anton Mencinger, Alojz Kraigher, Ivan Lovrenčič, Jožef Petrič, Julijan Železnikar, Ivan Verčon, Anton Majaron. V društvo se je vrnil Drag. Lončar. — Med letom so izstopili: Derganc, Kristan, Peterlin (in zopet vstopil), Škrjanec (in zopet vstopil), Železnikar, Verčon.

To leto je minevalo v osebnih sporih in mnogoterih zunanjih neprijetnostih. Že I. občni zbor so morali dvakrat napovedati. Predsednika Cankarja tudi drugič ni bilo in je pooblastil Ketteja, da vodi zborovanje in poroča o preteklem letu. Ker je Cankar sporočil, da ne želi več v odbor, so pri novih volitvah izvolili za predsednika Ant. Dermoto, tajnik je ostal Kette, blagajnik je bil A. Bončar. Glasovi so bili tako cepljeni, da so posamezni odborniki komaj dobili večino. Na tem občnem zboru so končno odobrili tudi Župančičev vstop. Ker je bilo to vprašanje nekoč politično, je Derganc, ki je prejšnje leto propadel s svojim predlogom, naj sprejmó Župančiča, vprašal, kaj mislijo o politiki v »Zadrugi«. Vsi člani razen Derganca so se izrekli za politiko, češ da je politika tudi v društvenih pravilih. Ker je veljal še iz prejšnjega leta ukrep, da je dovoljeno pisati le v liberalne liste, Župančič pa je bil sotrudnik Doma in sveta, je bilo to določbo treba spremeniti.

Zato je Štefe predlagal, naj bodo od prepovedi izvzeti Dom in svet, Danica, Slovenski gospodar in Mir, Škrjanec pa je menil, naj bi bilo pisanje v leposlovne liste prosto.

Sklenili so, da požiye knjižnico in si oskrbe časopise. Nekateri člani so se obvezali, da bodo prinašali časopise in liste, nekaj so jih naročili iz društvenih dohodkov. Poleg slovenskih listov in revij se omenjajo tudi: Mlada Hrvatska, Prosvjeta, Venac, Zlata Prahá, Laibacher Zeitung, Politik, Neue Freie Presse, Für alle Welt. Največ listov je obljubil in prinašal Štefe.

Za čitalnico je bilo treba stalne sobe. V začetku so se sešli dvakrat pri Štefetu, enkrat pri Peterlinu v šentpeterski vojašnici,⁹ nato so najeli sobo v Skabernetovi hiši na Mestnem trgu št. 10,¹⁰ končno pa v Kravji dolini (začetek Tabora, blizu Vidovdanske ceste).

Že prvi mesec so dobili odpoved; pogosto prihajanje dijakov ni bilo všeč lastnici stanovanja in podnajemnica, ki jim je nudila sobo, je morala obljubo preklicati; izseliti bi se morali 21. nov. 1894.

Bila je nevarnost, da komaj oživiljena čitalnica zaspi. Zato je tajnik Kette na Peterlinovo sporočilo o odpovedi pripomnil 8. nov. v vpisni knjigi:

»Čitalnica! Na — zdaj pa smo spet v zágati. Želel bi, bratje, da hitro premislimo, kaj storiti, ker nevarno je bilo, da bi čitalnice ne ubili (: en .gvišen[†] profesor), no, zdaj pa je nevarno, da nêbi zaspala. Kdor jih imá kaj dobrih svétov, naj jih proda »Upisni knjige«. Škoda bi res bilo, če bi tako lepa in mlada gospodična, kakor je Čitalnica, v naročju toliko mladih gospodičev mirno ali nemirno (za to se ne gré) v Gospodu zaspala. Nekov zdravnik mi je dejál, da bi bila »trdna volja« najboljšje zdravilo za gospodično. Jaz garantiram za njegov recept.«

Takoj nato, morda še isti dan je spet zapisal:

»Radi »Čitalnice« danes tó-le: Morebiti, da moja »stara« svojo maleno sobico prepusti v uporabo častitim članom Žadruhinim. Li da, li nê, povedal bodem jutri. V prvem slučaju se lahko čitalnica preseli v novo sobo, ki je a) majhna, menda tolika, da zadostuje čitalničnim zahtevam, b) ima divan, 3 stole, kar menim — zadostuje, c) daleč v Kravji dolini pri mitnici, kar pa je bolje zató, ker je bolj varno.« (Dopisna knjiga, str. 24 in 26.)

Sklenili so, da se preselijo v Kettejevo stanovanje, vendar se je zadeva zavlekla tja do božiča; šele nekako pred božičnimi prazniki

⁹ Alojz Peterlin je od jeseni 1893 služil vojake pri 17. polku v Celovcu; po očetovi prošnji so ga premestili v Ljubljano, da se je učil za maturo, ki jo je nato opravil l. 1894. Bataljonski komandant je bil dijaku naklonjen in ga je sprejel v svojo pisarno. Ob nedeljah popoldne je bila bataljonska pisarna prazna, zato so se »zadružani« nemoteno pri njem shajali (Peterlinovo pripovedovanje l. 1939). Na to spominja tudi Peterlinov dopis marca l. 1895: »Br.(ata) Ketteja pa prosim, ako mu je možno, da mi jutri prinese letošnje zvezke Zvonove v Št. Petersko vojašnico, kamor pride instruirat. — Ampak le prosim, ne zahtevam« (Vpisna knjiga, str. 88).

¹⁰ Stanovanje na Mestnem (Glavnem) trgu št. 10 sta oskrbela Peterlin in Štefe. Tukaj je pri zasebnici Karolini Petic stanoval Peterlinov brat, četrtišolec Francelj (Radivoj Petruška). Shajanje »zadružanov« popisuje Petruška v DS 1920, 49; letnica 1893 in razne druge podrobnosti v tem spisu so pogrešene.

l. 1894 so se preselili. Kette je v mnogih dopisih moral opozarjati k odločitvi, toda ni bilo denarja, da bi plačali staro stanovanje — za kar so morali zastaviti celó »zadružno« knjigo — novo stanovanje je moral opremiti Kette sam ter založiti denar za knjižno polico.

Že kmalu ob začetku leta jih je vznemirila novica, da se jim je bati preiskave; predsednik Dermota je z jezo roko zapisal 3. nov. v vpisno knjigo: »Prof. Karlin vé o Zadrugi vse. Preds.«

Ni pomagala Peterlinova tolažba: »Kakor čujem, ni nikake nevarnosti od strani g. profesorja, torej brez skrbi! Pleši, pleši — črni kos!« Ko se je medtem vnel prepir zaradi glob, ki so jih bili deležni člani in se je zlasti Iv. Cankar s humoristično dialektiko branil globe in sta se člana Peterlin in Lovrenčič kot njegovi priči podkrižala ter podpisala z levico, se je 5. nov. razjezil Kette:

»Raje nego da take neumnosti pišete v 'Upisni knjigi', bi želel, da bolj skrbite za varnost 'Zadruga'. Kajti da smo v resnici tako varni, kakor pravi član Peterlin, dvomim; zato bi svetoval, da smo vedno pripravljeni na kako preiskavo od gimn. vodstva. Bolje, da smo preoprezni nego preveč predrzni.« (Vpisna knjiga, str. 19—20).¹¹

Neoprezni in manifestativni Štefe je takoj zavrnil Ketteja:

»Naj pojasni brat Kette 'preiskavo'. Dotična 'preiskava' katera se je vršila pri njem — vzela jim je vse veselje, da bi jo še kod nadaljevali. Povedalo se jim je takrat: Gimnaz. vodstvo nima nikake pravice hóditi po privatnih stanovanjih z namenom, da preiskuje. Preiskava more postavno priti samó od vlade. Sicer pa tudi za naš lokal ne bodo najprej zvedeli — in dokler se preiskava sploh začne, imamo čitalnico že davno 'na suhem'. Ne iščimo torej povsod 'strahov'. Kakor se spominjam, sklenilo se je že jedenkrat, kakó naj govoré in ravnaajo člani v slučaju, da se nas izvóha — in dotični ukrep bodem prebral pri prihodnji seji, da bomo za vsak slučaj pripravljeni. Za varnost 'Zadruga' pa najbolj skrbite s tem, da molčite — kar se baš dosedaj ni vedno in povsod zgodilo. Najprej pa nas bodo dobili — se bodedo sami plašili« (Vpisna knjiga, str. 20—21).

Kette, ki je iz prejšnjega leta imel svoje bridke izkušnje in je v vsem postal resen in oprezen, je zavrnil Štefeta:

»Zeló me veseli, da se častiti članovi Zadrugini tako varni čutijo; to celo meni pogum daje. Kar se pa tiče preiskave, ne vem, bode-li ravnateljstvo vprašalo koga ali ne, če sme preiskovati ali ne. O tisti pravici ali nepravici so imeli lani večji del dijaki govoriti, no — pač tudi 'Narod' ali na tó se ni oziralo. Sicer pa mi ugaja, da hoče član Štefè prebrati ukrep glede takega slučaja, saj to je bil prav za prav namen prejšnje moje opombe.« (Vpisna knjiga, str. 20.)

Nekateri člani so zahtevali, da se skliče izreden shod, kjer se domenijo za primer preiskave, predsednik Dermota pa je odločil, da se sklep, kako naj se ravnaajo v preiskavi, prebere pri redni seji 10. nov., češ, izrednega shoda ni treba, ker se nevarnost »za sedaj me zdi velika«. Župančič je pripomnil, naj bi tajnik zaradi večje varnosti pisal svoja poročila v društvenem prostoru, in Kette mu je odpisal: »Župančičev predlog se je izpolnjeval pred njegovim predlogom in

¹¹ Prim. tudi DS 1920, 13 in 14.

se bo izpolnjeval tudi po njegovem predlogu. Sicér pa je beseda pametno rečena, le da ni več za rabo, ker je ostarela.«

Med skrbmi zaradi morebitne preiskave, v prizadevanjih za obstoj čitalnice in za »zadružno« sobo je prišla tretja neprijetnost: spor med Kristanom in Štefeto. Ta spor je imel večje, dasi nejasno ozadje, bil pa je v prvi vrsti denarni ter je izviral iz Štefetove prevelike agitacijske vneme in morda tudi iz gospodarske nesolidnosti. V vpisni knjigi imamo sledove samo o začetku tega spora, nato pogrešamo celih trideset strani, ki jih je Štefe iztrgal. Manjka vse obračunavanje od 15. do 25. nov. Zdi se, da je bil namen tega prepira, da Štefeta izrinejo iz Zadruge.

Že na 1. zabavnem shodu 30. sept. je blagajnik Bončar opozoril svojega prednika Štefeta, da ni nobenega izkaza o lanskem gospodarstvu, na kar je Štefe odgovoril, da je v blagajni ostalo 37 krajcarjev. Ko so »zadružani« 28. oktobra brzojavno čestitali Simonu Gregorčiču ob petdesetletnici, je brzojavko nesel na pošto Štefe, denar pa je založil Kristan in ga namenil darovati društveni blagajni. Štefe je obljubil, da tak znesek daruje tudi on in ga poravna v društveno blagajno. Kristan ga je začel javno spominjati na obljubo, oziroma je zahteval, naj za svoj častni dolg naroči »Südösterreichische Post«. Štefe, ki je bil najbrž v denarni zadregi, je odgovoril, da bo Zadrugo oskrboval s petrolejem, in sicer še za večji znesek. Südesterreichische Post pa ne bo naročil. Kristan takega poravnavanja ni priznal, preklical je svoj dar za telegram in terjal od Štefeta, da tisti denar vrne njemu, sam pa ga potem izroči blagajniku. Zadevo pojasnjuje temperamentni Kristanov preklic v dopisni knjigi:

PREKLIC

Da se ustavi nadaljno nepotrebno prelivanje črnila, katerega se je potočilo itak preveč, ukrenil sem to-le:

1. Obljubo, s katero sem se zavezal »Zadružni« blagajnici prepustiti potrošen denar za brzojavko poslano Gregorčiču — danes prekličem, ter prosim, da se mi znesek Fl 1—29 kr (= 1.42 Fl — 13 kr) izplača in to iz vzroka, ker se je brat Štefe ponudil, da plača brzojavko on. — Iz tega seveda sledi — kar je čisto naravno — da mojega denarja ni treba vpoštovati, — ergo: dobiti ga moram jaz!

2. Br. Štefeta prosim, da mi stori drugič uslugo in mi tisti denar, ki sem ga mu izročil takrat, ko je nesel mesto mene brzojavko na pošto, — blagovolji preskrbeti nazaj; — morda se mu vrne pri c. kr. poštnem uradu! —

3. Prepis tega preklica vročim istodobno br. predsedniku s prošnjo, da vpliva na to, da se več kot nepotrebno vprašanje o stroških za brzojavko v interesu »Zadruge« kar najhitreje reši.

V Ljubljani, 11./XI. 1894.

Fran Kristan
c. i. kr. četnik

Zaman je Štefe poudarjal, da Kristan preklicuje, kar je daroval in da isti Kristan ne pusti, da bi imela oba enake zasluge za telegram, pri tem »za svojo velikodušnost« pričakuje od njega celo večjih žrtev kot od drugih tovarišev, namesto da bi žrtvovali vsi enak delež. Dolgo

polemiko, Štefeta pojasnjevanja in preklic je ustavil predsednik Dermota ter odločil, da brzojavko plačajo vsi in izročijo denar Kristanu. Štefe se ni zadovoljil in je izjavil, če plačajo denar Kristanu in ga ta vrne blagajni, plača tudi on »zadružni« blagajni 1 fl 42 kr takoj, ko jih bo — imel.

Kako je tekel nadaljnji prepir, ne vemo, ker je te strani Štefe zopet izločil iz dopisne knjige. Po vsem tem sta izstopila Kristan in Peterlin. Kette je pri sestanku 24. nov. imel, kakor je sam zapisal v tajniško poročilo, »nekak nagovor na člane«, naslednji dan pa je Štefe na treh straneh dopisne knjige napisal svojo izjavo in zahvalo »zadružanom«, ki se niso dali premotiti tistim, ki so že davno hoteli njega izriniti iz društva: »ker se večina ni dala omamiti, ker je postopala trezno, z merno in stvarno — šel je on [Kristan] in s tem svojim izstopom najjasneje dokazal, kaj je hotel«. Ko obnavlja zadevo s Kristanom in pripoveduje, kako so ga hoteli spraviti ob dobro ime, sklene:

»Obžalujem, da si je pustil Peterlin natresti v svoje oči toliko peska — to je jedini odgovor na besedičenje Peterlinovo v njegovem 'ultimatu'; ugovarjati pa moram Kristanovi trditvi in tako tudi Peterlinu, da bi bili Škrjanec, Drganec in Mencinger izstopili jedino le radi mene. Takrat, ko so izstopili iz društva, niso bili tega mnenja — katerega so jim pa sedanje agitacije vstvarile, ne vem. Zakaj je Škrjanec izstopil, vam je znano — kdor pa ne vé, mu povém; da je Drganec izstopil radi načel 'Zadruga', ki so sevé tudi moja, tudi veste, in da so nam le Bončarjeve intrige Mencingerja izneverile, je tako gotovo, kakor gotovo bode sedaj 'zavladal mir v društvu', ko smo se 'znebili' vsega — kar se je od neke lanske seje izcimilo iz tega, da je Drganec nasvetoval — Bončarja. Takrat se je pričelo — včeraj se je končalo — živila Zadruga, živila odkritosrčnost — Bog in delo za Narod nam krepí značaje. — Konečno izrekam željo, da se točke o svojstvih, katere mora imeti 'Zadružani' in katere je v svojem govoru razvil Kette, vsprejmo med pravila: Bog in Narod!« (Vpisna knjiga, str. 70—72.)

Ko je kmalu nato izstopil še Železnikar, je skrbni tajnik Kette začel misliti na nove člane in je 4. dec. predlagal za člana Al. Kraigherja:

»Ker smo se sedaj oprostili elementov, ki niso mogli dihati v našem zraku, bodi si dasi po okolnostih prisiljeni, bodi si neprisiljeni izstopili, bilo bi treba, da se sprejme v društvo nekaj takih članov, ki bi napolnjeni z naprednjaškim duhom neprisiljeni delovali za njeno blagostanje in prospeh, podpirajoč jo z denarji in dobrimi spisi. To — mislim — se sme pričakovati od mojega sošolca Kraigherja, katerega rodovina bi že jamčila za njegovo rabljivost, ko bi samega ne poznali. Vem, da ni vetrnjašk, ker ga je kraška burja preprihovala in utrdila. Kar se tiče njegove pisateljske zmožnosti, boste imeli priliko jo spoznati, ko preberem spis njegov, in rezultat — prepričan sem — bo ugoden. Upam, da bodo vsi častiti člani 'Zadružani' zadovoljni z mojim predlogom« (Dopisna knjiga, str. 77—78).¹²

Ko so sprejeli Kraigherja in je v istem času naznanil svoj odstop Lovrenčič, je Kette zapisal v odborovem imenu: »Poziv! Ali hoče še kdo izstopiti? Kdor komaj čaka, da bi prišel v Kristanovo društvo, povemo mu, da komaj čakamo, da se odstrani. Torej, kdor hoče, ne k a i d e ! Odbor.«

¹² Gl. tudi DS 1920, 13.

Fr. Kristan je res zbral ožji krog sodelavcev in ustanovil »leposlovni in znanstveni« list Nanos, ki je izšel 3. jan. 1895. Pisal in urejal ga je Kristan. Na prvi strani je imel Peterlinovo pesem »Za domovje se dvignimo!«, sotrudnik pa je bil tudi — Iv. Cankar.¹³ Vihar v Zadruzi se je polegel, zlasti ko so se z novim letom 1895 sešli v zadružni sobici na Kettejevem stanovanju. Peterlin se je kmalu vrnil v Zadruzo, tudi Škrjanec je zopet vstopil.

V takih zunanjih in notranjih težavah je minevala prva polovica l. 1894/95, ki je bila v notranjem delu vendarle plodovita. Celo prvotna skrb zaradi Cankarjeve nerednosti in njegove upornosti proti naloženim mu globam se je polegla. Zadružani so se zavedali njegove vrednosti in zlasti Kette je rad pokrival njegove prestopke. Ko so na shodu 24. nov. 1894 vprašali Cankarja, kaj je z društveno knjigo, ker je bil njen urednik, je Kette zapisal v tajniški zapisnik: »Cankar se izgovarja, a Kette ga deloma izgovori, rekoč, da je pri njem še nekaj listin, ki jih ima oddati Cankarju. Sploh pa treba prej pisalca. Na prošnjo članov sprejme Železnikar to delo«.

Redne društvene seje (zabavni shodi) so bile vsakih štirinajst dni. Kmalu v začetku leta je Peterlin predlagal, naj bi poleg rednih sej uvedli vsakih štirinajst dni tudi take zabavne shode, na katerih bi člani brali »manjvredne« spise, n. pr. prevode, se vadili v govorništvo ter učili ruščine. Kette je takoj prevzel pouk ruščine; vendar pri tem ni imel veliko uspeha in je zaman v dopisni knjigi opozarjal tovariše na točnost in reden obisk — preko dogovarjanj, kdaj in kako naj se učijo, niso prišli.

V začetku četrtega leta so na Peterlinov predlog uvedli za službeno ogovarjanje nov naslov »brat«. Prvo in drugo leto so se častili z

¹³ Cankarjev prispevek v »Nanosu« je prva redakcija pesmi »Saj to že davno sem na tihem slutil«, ki je v Erotiki uvrščena v cikel »Iz lepih časov« (Zbr. spisi I, 13 in 312). Pesem je nastala v času ljubezni do Francke Opekove (prim. Podoba Iv. Cankarja, Lj. 1945, str. 55—62; CP I, 12—18).

TRIOLET

Saj to že davno sem na tihem slutil,
In glej! naposled je prišlo takó,
Zakaj mi v srcu je tako hudo —
Saj to že davno sem na tihem slutil,
Če tudi solzno ni bilo oko,
Sam Bog ve, kaj sem pri slovesu čutil.
Saj to že davno sem na tihem slutil,
In glej! naposled je prišlo takó.

Usode stena je med nama vstala,
Na jedni strani noč na drugi dan...
In tebi sije zdaj svetlejša stran,
Usode stena je med nama vstala.
Očem je mojim svet tako teman,
Kot bi nikdar mi sreča ne sijala.
Usode stena je med nama vstala,
Na jedni strani noč na drugi dan...

Trošan.

»gospodi«, v pravila tretjega leta so postavili, da se »zadružani« med seboj tikajo, v četrtem letu se začenjajo ogovarjati z »brati«. Toda stari »gospod« jim je v začetku še večkrat ušel na jezik in Peterlin je prvi za to plačal globo.

Ko je po prepirih in izstopu nekaterih članov nastala v društvu neka tesnoba, se je v posameznih odbornikih začela oglašati potreba po prijateljskem zblizanju. Predsednik Dermota je v dopisni knjigi naslovil na člane »aviso«, v katerem je poudaril, da je čitalnica namenjena tudi za zabavo, naj »zadružani« večkrat prihajajo v smislu izreka sv. Avgušтина: »...in omnibus caritas!« K temu je pripisal Kette »Pristavek«, kjer pravi:

»Čudno je, čudno, da je tako mrtvo postalo po izstopu nekaterih članov. Niti odborniki ne prihajajo več vsi v čitalnico, časopisi se več ne donšajo, o drugih članih ni duha ne sluha. Zakaj to? Kaj li hočete s slabim obiskom očitno pokazati, koliko je Zadruga izgubila po izstopu nekaterih članov. Kadar pridem v čitalnico, je prazna. Bog pomagaj, saj je vendar še v Zadrugi nekaj članov, ki so vneti zanjo. Zakaj ne pridejo? Čudno se mi zdi ta »Pristavek« pisati, ker ne vem, ga bo li kdo čital ali ne. Res je, da je zima, ali v zimi je še bolj potreba gibanja, sicer lahko otrpnemo! Take zmrzlice pa menda vendar niste, da bi se dali od mraza ostrašiti. Sicer je pa še drugih nerednosti v Zadrugi. Kakor vidite, pisati moram s svinčnikom. Ne vem, kdo se je zavezal dajati črnilo, ali nihče? Ali kdo izmed izstopivših članov? Treba bi bilo opomniti mlačneže prve in druge vrste, da se nekoliko zmajejo. Naj stori to takó pri članih, ki zanikarno obiskujejo Č., kakor tudi pri onih, ki jo tako slabó obiskujejo s potrebnimi rečmi, vsak član, ki bode bral te moje vrstice, kakor bom tudi jaz to storil.

Predlog

Vsak član je zavezan najmanj trikrat na teden obiskati »Čitalnico«, sicer se mu naloži glóba za vsako uro pet (5) novčičev. Iz tega razloga naj se vsi došli člani podpisujejo v dnevno knjigo.« (Dopisna knjiga str. 81 in 82.)

Za presojo »zadružnega« življenja v IV. poslovnem letu je važen Kettejev: »Pogled na delovanje Zadrugino v prvem tečaju 1894/95«, ki ga je napisal 3. februarja 1895:

»Eno gnilo jabolko okuži sto drugih.«

Pregovor.

Dana mi je žalostna naloga, pojasniti častitim članom življenje in trpljenje Zadrugino v pretečenem tečaju četrtega društvenega leta. Žalostna je ta naloga, pravim, kajti Zadruga v tem tečaju ni bila središče ljubezni, kolegijalnosti in skupnega delovanja v dosego istega smotra, označenega v geslu Zadruginem: Bog in narod! ampak bila je le središče in zbirališče najrazličnejših elementov, ki so pozabivši na svoje dolžnosti Zadrugine interese svojim zapostavljali. Žalostna in bitka je resnica, da ni z lepa bolj nesložnih ljudi, nego so Slovani in v manjši meri Slovenci, še žalostnejše je pa, da nekateriki nimajo ni toliko svojega prepričanja, kolikor je za nohtom črnega, nego da se dajo voditi kakor ovce od kozla! In takega kozla predragi moji Zadružani, imeli smo tudi mi v svoji sredi. Nočem Vam starim udom buditi žalostnih spominov, a niti mlajšim z navajanjem uzrokov teh žalostnih razmér jemati navdušenja za stvar, ktere smo se poprijeli, ktero pa hočemo tudi dobro izvršiti. Dosti je, če povem, da je večina članov poslušna nekemu hujskajočemu Zadružanu (žalostna mu majka!), izstopila iz društva, ne imajoč nikakega povoda za to. Mladina je že taka: užge se hitro kakor smodnik, a kot smodnik vsa njena navdušenost puhne v zrak in se razprši. Njena navdušenost je nežna cvetica, ki jo je blagodejno solnce

sreče in uzorov iz tal privabilo, da jo prva sapica, prva slanica zopet uniči! In prava slana bila so za Zadrugane ona hujškanja! Ipak smo ostali, ipak Zadruha ni umrla! Kakó tudi, Dobra stvar ne more izumreti, da, čestokrat se zgodi, da po preganjanju le še lepše vzcvetè, le še slajši sad donáša. Ker nam daje za to zgodovina sama najlepših dokázov, smemo tudi mi upati, da bode Zadruha se zopet oživila, cvetela in rastla, in to tem bolj, ker so nepotrebne in škodljive mladike in veje samé odpadle od debla in ker je drevó bilo cepljeno na nóvo s plemenitimi cepi!»

Govoreč o posameznih odbornikih riše posebej Dermotovo predsednikovanje:

»Predsednik je bil dober in oster, kakor so razmere zahtevale, vendar bi — mislim — v nesrečnih debatah lahkó česče vmes posegel in konec storil nevarnim razprtijam; no, vem, da bi bilo menda zastoj tudi tó, kajti kdor hoče prepir imeti, išče v jajcu dlake in jo — najde, se prepira, če bi imel tudi stokrat globo plačati in ko bi biló treba glóbo plačati, začel bi še s predsednikom prepir radi globe, češ da mu ni po pravici naložena itd. Torej priznavam, da je imel predsednik o takih razmerah zarés težko stališče. Sam o sebi ne bom dosti govoril. Gotovo je, da sem marsikaj opustil, kar bi bil moral storiti, in prepričan sem, da bi kdo drugi bolje opravljal ta posel, nego jaz...»

Ko še našteva, kaj in kolikokrat so posamezni člani predavali, in pove, da so čestitali Gregorčiču k petdesetletnici, poslali v Gorico Gabrščku 3 goldinarje za koroške Slovence, sam da je poučeval ruščino, pa čez prvo lekcijo ni prišel, ker je govoril »praznim stenam in mizi«, in ko končno pograja slab obisk v čitalnici, sklepa svoje poročilo:

»Kaj bi našteval! Krátko: slecite vsaj z drugim tečajem, ko upamo, da se bode tudi narava kmalu znebila mrzle odeje in se okitila z raznobojnim cvetjem, slecite vsaj z drugim tečajem ledeno srajco okoli srcá, slecite starega medveda in postanite tudi vi nekoliko bolj pridni in bolj plodoviti, kakor bo postala tudi naša matka narava z božjo in národovo (= kmetovo) pomočjo. Bogme! Saj menda vendar nimamo zaman gesla: Bog in národ! Amen!« (Tajniška knjiga, str. 17—20.)¹⁴

Kettejeva velika skrb za »zadružno« skupnost, za čisto in dosledno spolnjevanje društvenih načel in pravil, njegovo neutrudljivo prizadevanje za notranje delo se kaže tudi v drugi polovici tega leta. Že pri naslednjem zabavnem shodu 24. febr. 1895, ko so sprejeli novega člana A. Majarona in sta se vrnila tudi Škrjanec in Lovrenčič v društvo, je Kette nastopil zopet s spodbudnim, a načelnim govorom:

»Predragi Zadrugani! Ni sicér tajnikova dolžnost, poročati pri posameznih sejah o občem delovanju in stanju društva, vendar se mi zdi, da bi taka beseda ne bila beseda o nepravem času vzlasti zdaj, ko so društvu pristopili nekteri novi članóvi. — Povdarjati moram koj s početka, da se naše društvo ravna popolnoma po svojem gaslu: »Bog i národ«, in da se, kar se tiče verskih razmer, ne bode dalo nikdar voditi od prenapetežev bodi si te ali one stranke, kar se tiče národa, bode imélo vedno pred očmi njegov blágor; trudilo se bode po s v o j i moči, da mu pripravi ugled mej drugimi národnostnimi; trudilo se bode, da se vsaj dostojno pripravlja na boj za národne pravice in njegov ugled...»

Kdor hoče torej pri Zadruhi uspešno delovati in z njenim program skladati se, gleda naj na njeno gaslo, in čisto gotovo ne bode grešil, ampak ostal bo prijateljem prijatelj. Nikdo naj ne misli, da je dovršen — govorim namreč gledé proizvodov — nikdo naj ne misli, da sam vse vé, a drugi nič, kajti več

¹⁴ Prim. Kettejevo zbrano delo, Lj. 1940, str. XXVII.

glav več vé in če si bode vsakdo k svoji znanosti kos druge pridobil, mu gotovo ne bode žal ur, ki jih bo v tesnem prijateljskem krogu preživel, živč ob istih vzorih kakor prijatelji njegovi...

Najhujše zlo za vsako društvo je nesloga. A nesloga korenini v zavisti, prepirljivosti in mogóčnosti. Tega smo se dobro prepričali v minoli žalostni dobi. Pred seboj imam mladeniče po letih, a možake po duhu, zato upam, da bodo častiti člani vsako stvar trezno premislili in potem šele delali. Saj takó je tudi edino logično. Dalje upam, da mi niti govoriti ne bode treba o mogočnosti ali prepirljivosti, kaj še o zavisti — zavisti med plemenitimi dušami! Podpirajmo drug drugega, saj smo ljudje in prišli bomo daleč. Srčen pozdrav vam, novi članovi!« (Tajniška knjiga, str. 21–22.)¹⁵

Zapisniki kažejo, da so bili društveni sestanki v drugi polovici l. 1894/95 skrčeni; vrstili so se na tri tedne, vendar ta red ni veljal, če je bilo pripravljenih dovolj predavanj. Po veliki noči so nameravali poživiti prijateljstvo z zabavnim shodom na Drenikovem vrhu. Toda veliki potres na velikonočno nedeljo 14. aprila je tudi Zadrugo za to leto končal; zadnja seja je bila 31. marca, ko so predavali Cankar, Župančič in Majaron, kritiki pa so bili Dermota, Cankar in Lovrenčič. Tudi stalnega lokala takrat niso več imeli; ali so dobili zopet odpoved ali niso zmogli stanarine, ne vemo. Zadnja dva shoda 17. in 31. marca sta bila zopet pri Štefetu v Streliški ulici št. 4.

V kritičnem letu prikritih notranjih nesoglasij in odkritih preprirov, ko je društvo nekaj časa imelo samo 5 članov in ko se je šolsko leto skrajšalo za tri mesece, delo po vrednosti ni zaostalo. V prvem tečaju so imeli 9 zabavnih shodov s 13 predavanji, v drugem 4 shode z 10 predavanji — skupaj 23 predavanj in 20 posebnih kritik, 3 kritike pa so bile splošne. Vsa predavanja so bila leposlovna, politična in splošno izobraževalna so popolnoma odpadla. Pač so na shodu 13. januarja 1895 sklenili, da hočejo pri sestankih gojiti tudi govorništvo, najprej v majhnih debatah, nato v daljših govorih. Predvsem se je uveljavila trojica Cankar, Kette in Župančič; Kette je štirikrat bral pesmi, Cankar in Župančič po trikrat; vrhutega je Cankar enkrat bral prozo; tudi s kritiko so se pogosteje oglašali.

V poslovno leto (1895/96). Tudi to leto se je začelo nekoliko pozno in nenavadno. Ker agilnega Štefeta ni bilo v Ljubljani — odšel je bil na narodopisno razstavo v Prago — in niso imeli shodnega prostora, so sklicali prvi občni zbor 12. oktobra v Pavlinovi vinarni. Za predsednika so izvolili Lončarja, ki je v svojem govoru priporočal, da naj bi bolj gojili govorništvo. Toda izkazalo se je, da Lončar po pravilih ni član, zato je stari predsednik Dermota naslednji dan 13. okt. sklical na Štefetovem stanovanju nov občni zbor. Tu je bil za predsednika izvoljen zopet Dermota, za tajnika Zevnik (Kette kandidature ni sprejel), za blagajnika Petrič, za urednika društvene knjige Župančič (pesniški del) in Lovrenčič (proza).

Izmed starih članov so bili v začetku: Cankar, Dermota, Kette, Lovrenčič, Majaron, Petrič, Štefe, Zevnik, Župančič; zopet so sprejeli Oblaka in Lončarja.

¹⁵ Prim. o. m.

Na novo so to leto vstopili: Rudolf Marn, Bojan Drenik, Božidar Ferjančič, Fr. Krže, Alojzij Merhar; kasneje: Josip Murn, Dominik Puc, Zdravko Novak, Janko Novak, Jožef Jak, Avgust Praprotnik, Anton Mrkun, Ludvik Jenko, Josip Žorž.

Izredni člani so bili: tehnika Ignacij Šega in Bogumil Kajzelj, bogoslovec Ivan Kunšič, nazadnje tudi Iv. Štefe.

Podrobnega društvenega gibanja ne moremo zasledovati za vse leto enako, ker je vpisna knjiga ohranjena šele od 2. nov. in utihne že 6. nov., nato se oglasi 7. febr. 1896 z Dermotovim predlogom, naj izključi Oblaka, ker se ne udeležuje sej, in s Cankarjevim dolгим protestom oz. zagovorom Oblaka.¹⁶ Cankar je bil že po prvi seji izstopil, na Kettejev predlog in proti Dermotovi volji so ga zopet sprejeli. Zanimivo je, kako so glasovali za sprejem Jos. Murna: v dopisni knjigi je Drenik predlagal Murna in J. Novaka; na ponovni Štefetov oklic 2. nov. 1895 so še podpisali le štirje za sprejem (Drenik, Štefe, Oblak, Krže). Na seji 16. nov. je Drenik svoj predlog ponovil, nasprotoval pa Merhar, češ imel je priliko videti, da Murn nima veselja do slovstva — predsednik Dermota pa je odločil, naj vsak zapiše v dopisno knjigo, ali je za sprejem ali proti. O tem glasovanju ne vemo nič. Murn in ob istem času predlagani Janko Novak sta bila s svojimi spisi pripravljena za nastop šele 9. januarja in uvedena 16. januarja 1896. Sprejeta sta bila vendarle že prej, saj je 16. januarja predlagal Dermota ukor za Cankarja, Ketteja, Murna in Kržeta zaradi njihovega izostajanja od društvenih sej.

Vse društvene seje in sestanki so bili na Štefetovem stanovanju, vrstili so se na štirinajst dni, včasih na tri tedne, včasih pa tudi vsak teden. Ker obisk ni bil zadovoljiv, najbrž tudi zaradi nesoglasij, je Dermota na 5. seji 5. decembra odstopil: sam je trdil, da je Zadrugo zavozil in da je on kriv počasnosti in zaspanosti — toda ker so mu izrekli zaupanje, češ »da bo v prihodnje vendar le čvrsto deloval«, je zopet sprejel predsedstvo ter obljubil, da bo strožji in bo v Zadrugi napravil red.

V začetku leta so sklenili, da opuste čitalnico, a ves čas so jo polagoma uvajali; na izrednem občnem zboru 14. januarja 1896 je zmagal predlog, da čitalnico zopet ožive: posamezni člani so obljubili 24 listov in revij (največ zopet Štefe), na društvene stroške so naročili Edinost in Slov. Narod. Čitalnica je bila v Štefetovi sobi vsak dan od 6. do 7. zvečer, razen ob nedeljah in praznikih, v četrtkih pa že od 4. ure popoldne.

V prvem tečaju so imeli 9 sej, 1 občni zbor, 1 izreden občni zbor in slovesno praznovanje društvene petletnice. Pri zabavnih sejah se je začel izvajati sklep prejšnjega leta: poleg literarnih del, ki so vedno zavzemala prvo polovico, so uvedli govore. Lovrenčič je sicer predlagal, naj se društvo razdeli v slovstveni in govorniški klub, a predloga niso sprejeli, češ da je število članov premajhno. Odslej so društveni se-

¹⁶ Gl. str. 106.

stanki imeli dva dela, slovstvenega in govorniškega. Tako je 19. okt. govoril Lovrenčič o pomenu Zadruga, 2. nov. pa v spomin nekaterim umrlim književnikom; 12. decembra je razpravljal Drenik — »po svoji zmožnosti« — o armenskem vprašanju, kar so označili kot »prvi politični govor svetovne politike«; 16. januarja je Janko Novak bral spis »O rabi in zlorabi zgodovine«, Drenik pa »Razmerje med Avstrijo in Rusijo«; zadnji dve predavanji sta vzbudili živahne razgovore in ugovore.

Najpomembnejši dogodek je bilo praznovanje društvene petletnice 19. dec. 1895. Prav za prav so peto poslovno leto šele začeli in od ustanovitve same so bila potekla šele dobra tri leta, toda za manifestacije vneti in nadarjeni Štefe je že zgodaj začel misliti, kako bi s tako slovnostjo poudaril pomen društva in priskrbel zadoščenje sebi in umrlemu prijatelju Maksu Čadežu, s katerim sta Zadrugo zamislila.

To slovesnost opisuje obširno poročilo tajnika A. Zevnika. Z vznesenimi besedami pripoveduje o čustvih, ki so navdajala »zadružane«, ko so ob 7. zvečer stopili v okrašeno sobo gostilne na Drenikovem vrhu. Vse v zelenju, v trobojnicah, po stenah pa vrsta podob: Bleiweisa, Prešerna, Vodnika, Slomška. Navzoči so bili: Cankar, Dermota, Drenik, Kette, Merhar, Oblak, Petrič, Štefe, Zevnik; bivši člani Lončar, Mencinger, Pirnat, Lovrenčič; gostje: Ign. Šega, predsednik tehničnega kluba »Slovenije« na Dunaju, Bog. Kajzelj, tajnik istega kluba, dalje uradnik Banke Slavije Jurca in domači gospodar gostilničar Fran Drenik.

Dermota je v pozdravnem govoru slavil petletni obstoj Zadruga in njen pomen za vzgojo značaja, nato je izročil predsedstvo večera ustanovitelju društva Štefetu. Ta je bral svojo zgodovino »Zadruga« in zlasti omenjal vztrajnost ob preiskavah l. 1895 in ob viharjih, ki so nastali večkrat v društvu samem. Slavnostni govornik je bil Lovrenčič, »govoril je tako lepó, da pač ni bilo nikogar, ki bi bil preslišal le jedno besedo«. Tajnik Zevnik je prebral imena bivših in sedanjih »zadružanov« in liste, pri katerih so sodelovali. Kette je nastopil z leposlovnim predavanjem »Angelj na grobu« in »Graščak«. Poročevalec pravi: »Vsi smo se čudili duhovitosti pisateljevi.« Čudno, da poročilo ne omenja, da je Cankar bral pesem »Sultanovi sandali«, ki je vsem ugajala, kakor je pozneje ugotovil Drenik (poročilo o delovanju v l. tečaju 1895/96). Drugi slavnostni govornik Lončar je slavil domovino in končal z napitnico prosvetljeni Sloveniji. Tajnik je prebral pismene pozdrave bivših »zadružanov« Ferjančiča, Baloha, Peterlina, Novaka, Kunšiča, Vuka Slaviča, Maistra, Lavrača; nekateri teh pozdravov, tako Peterlinov in Maistrov, so bili v verzih. Vzpodbudno pismo je poslal tudi Andr. Gabršček iz Gorice in čez nekaj dni tudi Fr. Podgornik z Dunaja. Med posameznimi točkami so peli »Hej Slovani«, »Naprej«, »Lepa naša domovina«.

Končno se je oglasil gost Ign. Šega. Priznal je sicer, da se strinja z njihovimi nazori, toda začel je — razpravljati o narodnem gospodarstvu. Poročevalec pravi: »Nismo bili pripravljene na tak marsikomu pust govor, a poslušali smo ga verno in uvideli smo, da tudi za nas —

dasi se večina ne bo posvetila tehniki — ni brez pomena narodna ekonomija. Narodu je treba res prvo utrditi eksistenco, potem pridejo na vrsto druga zahtevanja. Govornik očita 'Narodovi' in 'Slovenčevi' stranki, nobena ne hodi po pravi poti, nobena ne bo rešila naroda. Čehi so si nabavili najprvo kapital, vzeli industrijo v svoje roke in je ne pustili tujcu in danes so na trdnem. Jedinu tu bo naša rešitev, konča g. Šega.

Pri neoficialnem delu so zbrali za predsednika Šego. Nastopil je humorist Pirnat »s svojimi zdravimi šaljivkami«, nato Lovrenčič z »naturalistno veleinteresantno 'žaloigro' v 1 dejanju« (junaki drame: policaj, cerkovnik od sv. Miklavža in jajčarica Izanka). Vmes so obravnavali tudi resne stvari, posebno so vpraševali Šego o tem, kar je govoril pri slavnostnem delu. »Razjasnovali so se nazori nove slov. pol. stranke, ki je baš sedaj v povojih, kritikovali so se novejši knjiž. proizvodi.«

S pesmimi in govori so prebili vso noč, »še govorili, govorili jasno in mislili trezno«. Poročevalec zaključuje: »Bila nam je to pomembna noč in vsak udeleženec se bo še v poznih časih spominjal praznovanja petletnice 'Zadružine' na Drenikovem vrhu.« (Tajniška knjiga, str. 36—40.)

Ko so si »zadružani« 30. januarja 1896 dajali račun o svojem delu v prvem tečaju, je bilo precej očitno, da v društvo prihajajo politični vplivi in zanimanje za splošna vprašanja. Sicer so bili poleg 10 predavanj proze in 6 pesniških samo trije govori, vendar je težišče začelo prehajati v politiko. Tudi slovstvena kritika je opešala. Iv. Cankar ni prispeval nobenega predavanja, razen ob petletnici, neredno je obiskoval seje, pač pa je rad ugovarjal s presenetljivimi nazori, kadar je prišel. Kette ni več redno zahajal; nastopil je samo dvakrat s pesmimi in enkrat s prozo, s kritiko Oblakovih pesmi pa si je dovolil več šale kot resnosti; novovstopivši Murn je bral enkrat pesmi. Župančiča od prvega sestanka ne zasledimo več, tudi tajniško poročilo pravi, da iz zapiskov ni znano, kdaj je izstopil. Šele novi predsednik Lovrenčič je okoli 15. febr. ugotovil v dopisni knjigi: »Župančič ni več član 'Zadruge'«.

Razgovor o narodnogospodarskih razmerah, ki ga je sprožil Ign. Šega ob praznovanju petletnice, je vplival, da so 16. jan. 1896 sklenili na Ževnikov predlog »naprositi slov. tehnika (Šega in Kajzelj), da sprejmeta njiju enoglasno zvolitev izvanrednima članoma Zadruge, s pristavkom, da naj blagovolita društvu poročati o težnjah, za katerimi stremijo slov. tehniki«.

V II. tečaju so se zgodile velike spremembe: Dermota je na obecnem zboru 30. januarja odstopil, za predsednika so izvolili Lovrenčiča, za podpredsednika postavili Ževnika, tajniško službo je že od 14. jan. opravljal Drenik, blagajnik Štefe je tudi odstopil, postal izreden član, na njegovo mesto je prišel Petrič.

Že prva literarna seja je bila znamenita. Cankar je bral svoj cikel »Helen«, Dermota ga je precej ostro ocenjeval in Cankar je napovedal

protikritiko; nato je Kette bral svoje pesmi in Cankar jih je pohvalno sprejel, pač pa so vsi kritiki (Zevnik, Cankar, Lovrenčič) trdo sodili Kržetovo prozo »Pisk« in »Čardaš«. Cankar in Kette začenjata čutiti svojo moč nad »zadružani« ter posebno v kritiki neobzirno nastopata; tako je Cankar z geslom: »Er schmierte, wie man Stiefel schmiert« 8. febr. ocenjeval Kržetove »Lovce«, prizanesljiveje je sodil Kette o Novakovi črtici »Štefanijin soprog«, predvsem pa se je Cankar v svoji protikritiki z vso silo ironije in dialektične ujedljivost zaletel v Dermoto zaradi ocene njegove »Helene«;¹⁷ štirinajst dni kasneje (22. febr.) je Cankar nastopil še kot kritik Kettejevih in Murnovih pesmi ter Jakovega spisa O narodnih pesmih, čez novih štirinajst dni (7. marca) je predsednik omenjal občutljivo Cankarjevo in Kettejevo odsotnost, nakar so Cankarja zaradi nerednosti izključili s 7 proti 5 glasovom. Natančnejše tajniško poročilo o razgovorih zaradi Cankarja, Ketteja in o Zadruzi na splošno je predsednik Lovrenčič zabranil, češ »da ohranimo zase vse to, kar se je govorilo 7. sušca mej Zadružani«. To je bilo gostu Lončarju tako všeč, da je naznanil svoj pristop kot redni član; prijavo so »znavdušenjem in z veseljem na znanje vzeli«. Ta dan — 7. marec — omenja tajniško poročilo ob koncu leta tudi kot dan Kettejevega odstopa — »vsled lastne volje«.

Čeprav so leposlovna branja še vedno stala na prvem mestu (Murn, Merhar, Marn, Krže, Puc, Zevnik), dobiva vedno večjo moč politika: 13. febr. je bil na Štefetov predlog sprejet razgovor »Stranke na Kranjskem, njih vrline in napake«, kar je vzbudilo ostro prerekanje; tudi Zevnikov govor O našem ženstvu (22. febr.) je prešel na politično stran; izrazito strankarsko politično ost je imel Štefetov govor 14. marca: »Ofelija — dr. Tavčar, pojdi v samostan!«, Drenikov 28. marca: »Ali govori Slovenski narod resnico v svojem uvodnem članku iz dne 4. prosinca, št. 3« in govor istega predavatelja 18. apr.: Narodni grehi klerikalne stranke. Ker so bili pri takih predavanjih mnenja različna in so nekateri zahtevali, da politika mora iz Zadruge, je Dermota govoril »O politiki v Zadruzi« ter poudaril, da je bil prvotni namen društva politični in ugovarjal je tistim, ki trdijo, da so politični govori zanesli v društvo sovraštvo. Val politike je vedno bolj naraščal. Predavali so o zunanjih dogodkih (Žorž: O ogrskem mileniju), o domači politiki Jak: O neuspešnem sovraštvu tržaškega namestnika Rinaldinija zoper slovensko-hrvatskega poslanca Jenka; Zevnik: O razmerah na Kranjskem; Lončar: Združimo Slovenijo; Mrkun: Ali naj se mi Slovenci združimo s Hrvati; Jenko: O renegatih Slovenskega naroda, o kulturno-političnih snoveh (Mrkun: O Rusih), o izrazito socialno-političnih vprašanjih (Novak: O socializmu). Govorniška seja 20. junija 1896 je bila posvečena spominu umrlih slovenskih mož: Krže je govoril o kanoniku Karlu Klunu, Lončar v spomin Luki Jeranu, Štefe v spomin narodnjaku Matiji Medvedu in skladatelju A. Nedvėdu.

¹⁷ Prim. SJ 1941, 75—82.

Sredi teh političnih in neslovstvenih trenj se je umaknil iz Zadrage tudi četrti iz poznejše »moderne« — Jos. Murn. Ko je 11. aprila bral svoje pesmi in jih je nato ocenjeval Rudolf Marn, je kritiku sredi ocene vrgel »neumestno« besedo. To prenačljivenost je takoj obžaloval ter se rešil opomina, ki ga je predlagal Dermota, toda za sejo 25. aprila je pripravil protikritiko. Že pri prvih stavkih je naletel na splošen odpor; nekateri so zahtevali, naj bere le bistveni del protikritike, drugi, naj predsednik branje ustavi, toda prizadeti Marn je dosegel, da je Murn bral »od konca do kraja svojo protikritiko, skovano po Cankarjevem kopitu«. Marn je ugotovil, da je ta protikritika brez stvarnih dokazov, pač pa jo preveva duh sebičnega zavijanja; Majaron je trdil, da je ta protiocena brez jedra, Dermota pa je poudarjal, da so v Zadrugi pametni ljudje, da tu ni mesto za otročarije in je opozoril predsednika, naj o pravem času prepreči posledice, ki bi lahko nastale iz domišljavega samoljubja. Dermoti se je pridružil tudi Merhar. Le Novak in Štefe sta predlagala, naj se nasprotniki Murnove protikritike oglase pismeno ali naj še kdo drugi presodi Murnove pesmi. Temu se je odločno uprl Majaron, predsednik Lovrenčič pa je zaključil debato s pristavkom, »da se je prikazal duh Cankarjev v obleki Murnovi«. Pri naslednji seji 9. maja, ko so se »zadružani« dolgo ukvarjali z društveno čitalnico in so nekateri trdili, da je čitalnica nujno potrebna tako zaradi politike kakor zaradi leposlovja in da se zato mora poživiti — je Murn priglasil svoj odstop, kar so vzeli na znanje.

Pri zadnji literarni seji 27. junija je Zevnik ugotovil: »da se ni gojilo leposlovje v Zadrugi tekom letošnjega poslovnega leta tako, kakor bi se moralo«.

Do sklepa leta so imeli še 15 rednih in 4 izredne seje. Tajnikovo poročilo na koncu omenja 32 sej, pri katerih je bilo 39 leposlovnih branj in 25 govorniških.

Izredno razgibano leto so zaključili s poslovnim večerom v Travnovem mlinu na Glincah 6. julija 1896. Za to priliko so povabili »odlične goste«, ki jih ne poznamo, povabili pa so tudi Cankarja in Ketteja, da nastopita s predavanji in sta tudi obljubila. V splošnem so hoteli utrditi prijateljstvo in dati Zadrugi novega pogona, posebno ker je odhajal iz njih srede najzavednejši »zadružan« — Dermota. Dermota je že v zadnji, 52. seji, s spodbudnimi, pa vendar krepkimi naročili govoril o pomenu Zadrage, ki naj vzgaja značajne narodne delavce, društvo naj se krepí v slogi, odkritosrčnosti ter vztrajnem navdušenju, toda delo mora biti stvarno, vsaka kritika stvarna, brez osebnega sovraštva: kdor pa bi hotel sejati razpor, naj ga brezobzirno izločijo.

VI. poslovno leto (1896/97). Tajniških poročil v tem letu ni, edini vir, zelo nepopoln, je vpisna knjiga. Iz te knjige posnemamo, da je Zadruga začela z delom sredi oktobra. Prvi občni zbor je bil okoli 10. oktobra; za predsednika so izbrali Dermotovega ožjega prijatelja Drag. Lončarja. Druge odbornike so volili šele pozneje, in sicer za tajnika Karla Cankarja, za blagajnika in knjižničarja Iv. Zamjena, pozneje pa Janka Novaka; podpredsednik je bil Al. Merhar. Člani so

bili: Dominik Puc, Fr. Krže, Fran Lužar, Anton Mrkun, Janko Novak, Nikolaj Omerza, Mihajlo Rostohar, Fr. Valenčič; izreden član Iv. Štefe. Zaupanje stalnega gosta je odbor v decembru naklonil sedmošolcu Ivanu Prijatelju, ki pa je obiskal kvečjemu eno sejo.

Za posebno nalogo so si to leto postavili učenje slovanskih jezikov (ruščine, češčine, poljščine). Na sporedu predavanj je sicer še literatura (pesmi Merhar in Valenčič, proza Lončar), toda večje je zanimanje za javna vprašanja. Odbor je 20. okt. predlagal šest naslovov za predavanja: 1. O krščanskem socializmu, 2. Zakaj je sedanji šolski sistem napačen?, 3. Narodno družabno življenje v centru in ob periferiji, 4. Kakšna je narodna zavest sedanjih slovenskih dijakov?, 5. Kako se udeležuj mladina narodnega dela, narodne organizacije?, 6. V čem se razlikuje učenjak-kruhoborec od pravega učenjaka? Za Svetčevo sedemdesetletnico so pripravili 19. decembra posebno govorniško sejo s tremi predavanji: o Luki Svetcu kot slovstveniku (Mrkun), o Svetcu kot politiku (Štefe), o Svetcu kot človeku (Lončar). K važnejšim, zlasti manifestativnim sejam so začeli vabiti tudi politične osebe, saj se je snovala nova politična stranka sloge, ki je začela izdajati Slovenski list in je pri njem prevzel upravništvo Iv. Štefe. Na »Svetčevo sejo« so bili povabljeni: dr. V. Gregorič, A. Koblar, I. N. Resman in E. Gangl.

Do božiča so imeli 4 literarne in 4 govorniške seje; ker ni posebnih zapisnikov, le malo vemo, kakšne so bile te seje. Članu Merharju n. pr. ni bila všeč kritika, kakršno je izrekel Valenčič o njegovih pesmih in je priglasil protikritiko. Na to protikritiko je zopet odgovarjal Valenčič oz. namesto njega Ivan Novak. Na nekem lit. sestanku je predsednik Lončar bral pismo prijatelja Dermote, ki daje nasvete Zadrugi. Drugič so brali Dermotov literarni spis, ki ga Karlo Cankar označuje, da je slab. Iz mekega dopisa člana Puca posnemamo, da so na občnem zboru mnogo govorili proti politiki in se skušali izogniti političnim debatam; zato je Puc nastopil tudi proti predlogu, da Svetcu posvete cel govorniški večer. Prav tako se je isti član uprl sklepu, da Zadruga vzgajaj govornike, ki »bodo krasno in lepo govorili ex abrupto« in da bodo govornika in snov določili z žrebanjem. Lončarjeva predsedniška taktika, ko je rad ustavljal dolge debate v dopisni knjigi in skrbel za red, je pogosto vzbujala ugovore. Že takoj v začetku je Štefe predlagal tudi Gregorčičev večer. »Pesnik bi z veseljem prišel v našo sredo. Ako je večina 'Zadružanov' za to, naj se ta slavnostni večer vrši o Božiču.« Ni sledu, kaj so sklenili o tem nerealnem predlogu.

Opozicija je bila vedno močnejša, posebno ker je Lončar, še bolj verjetno pa Štefe, začel uvajati politične goste. Proti Lončarju je nastopil Karl Cankar, češ da je ob taki priliki spremenil spored govorniške seje. Opozicija je ugotovila, da odbor nima več večine, tajnik je odstopil — treba je bilo novega občnega zbora in novih volitev. Na tem zboru (12. dec.), se zdi, so se po hudih prepirih začasno poravnali, ostal je stari odbor, toda po novem letu se je Zadruga nepričakovano razšla. Zadnji razglas je predsednik Lončar zapisal v dopisno knjigo 8. januarja 1897: »Na znanje! V soboto ne bo seje, ampak vabim Vas, da

pridete v torek dne 22. t. m. ob 5. uri popoldne k nekakemu posvetovanju. Prosim ob enem tiste tovariše, ki imajo kako knjigo, bodisi da je last Zadruga, bodisi da so jo dobili na posodo s posredovanjem Zadruga, da jo prinese v društveni lokal. Bog in narod!« To posvetovanje je sklenilo — razpust. Iz zapisnika novomeške Zadruga posnemamo, da je A. Zevnik pisal svojem bratrancu Mihi Zevniku, tamkajšnjemu »zadružanu«: »da je umrla Vaši Zadrugi v Ljubljani mati v šestem letu svoje dobe. Pretekli teden so jo žalostno pokopali.«¹⁸ Tudi v pismih Iv. Cankarja bratu Karlu beremo 18. jan. 1897: »Zadrugo ste torej razpustili? Naj počiva v miru.«¹⁹

Sicer so naslednje leto 1898/98 društvo še enkrat oživi; člani so bili: Baltazar Baebler, Karlo Cankar, Cvetko Golar, Viktor Karlinger, Fr. Krže, Andrej Orehek, Josip Regali, Rudolf Šega, Fr. Valenčič. Shajali so se v prostorih Slovenskega lista v Gradišću (pri Černetu, danes Lovšinova gostilna). K sestankom je prihajal tudi Rudolf Maister, toda natančnejšega o delu te Zadruga ne vemo, ker nimamo o nji tudi nobenih zapisov.

II

Po obrisih »zadružne« zgodovine se lahko nekoliko podrobneje seznanimo z ustrojem društva in njegovim notranjim življenjem.

Pravila sama največ govore. Ta pravila pričajo o organizacijskih zmožnostih njihovih sestavljalcev, o duhu društvenih postavodajalcev, posredno pa o vseh »zadružanih«, ki so ta pravila sprejeli in jim vsako leto dodajali še posebne ukrepe in naredbe.

Člansko v Zadrugi je bilo zaradi strogih šolskih postav zaupna in tvegana odločitev. Disciplinarni red je v § 31., točka 4, in § 33. dijakom prepovedoval shajanje in slovstveno delo brez vednosti in dovoljenja učiteljskega zbora. Zadruga pa je v svojem programu imela poleg literarnega tudi politično izobraževalni, ob ustanovitvi celo v prvi vrsti politični namen. Vendar ni bilo zadosti samo veselje do slovstva ali do politike, kar je oboje pomenilo živo narodno čustvo, treba je bilo precejšnje moralne zavesti, s katero je posameznik vzel nase morebitne posledice in varoval tudi skupnost.

Zaupnost in tovariška zvestoba je bila osnovna zahteva članov. Kdor je novega člana nasvetoval, je tudi jamčil zanj. O predlogu so navadno glasovali v vpisni knjigi in pri prvi seji so člana sprejeli. V dokaz sposobnosti so tudi prebrali kako njegovo delo, ki ga je predložil predlagalec ali predlaganec sam. V III. poslovnem letu je obveljal predlog Iv. Škrjanca, da mora kandidat napraviti sprejemni izpit (prim. tajniško knjigo, str. 4). V IV. poslovnem letu — konec novembra — je Peterlin predlagal, naj se ta določba izvaja tako, da tisti, ki želi biti sprejet, pošlje svoj spis za preizkušnjo odboru, ta naj ga najprej sam oceni in nato pošlje s »polo za kritiko« na ogled drugim »zadružanom«;

¹⁸ CZ, str. 41.

¹⁹ CP I, 40.

ko bo vsak član s podpisom potrdil svojo sodbo, naj se spis vrne odboru, ki izreče končno odločitev. Vse to naj se zgodi v enem tednu, da pri prihodnjem shodu novi član že lahko pride v društvo (tajniška knjiga, str. 11). Tudi ta skrajno uradna pot je kmalu odpadla, češ da »sramoti zdravo razsodbo našo« (Štefe v vpisni knjigi, str. 78). Oprli so se na predlog posameznega člana. Kako je Kette opisal svojega kandidata Kraigherja prim. njegov predlog na str. 92.

Primerilo se je, da se je sprejeti ud kmalu poslovil, bodisi da mu ni bil všeč združni zrak, bodisi da ga je potegnil za seboj kak prijatelj, ki je izstopil. To je bila zadrega za »zadružane«, posebej še za tistega, ki ga je predlagal. Tako se opravičuje 31. okt. 1894 Peterlin:

»Kakor sem čul na svojo največjo osuplost, je bajē odstopil čl. Mencinger. Žal! Ali saj poznajo čestiti člani intrige bivšega čl. Bončarja. Bódi! Ali o Mencingerju, s katerim sem dan za dnem redno občeval, ki se je zanimal za našo stvar, odobral njene ideje i. t. d., pač ne bi mislil kdaj kaj tacega. Saj sem ga vpeljal sam v društvo naše, oslikal Vam ga kot značaj-moža, ali sedaj? ... Motil sem se, ako je vresničena zgoraj navedena govorica. Kesam se, da sem se dal varati, ali oprostite mi! Ako pa ni to res, potem bodem že skušal, da se ne vjame v nastavljene pogubne pasti Bónčarjeve. — Za sedaj — satis!« (Vpisna knjiga, str. 15.)

Marsikak član, ki je iz tega ali onega razloga izstopil, se je kmalu vrnil kot gost ali kot pravi član. Tako so ponovno vstopili Cankar, Oblak, Škrjanec, Lončar, Peterlin, Majaron. Za nov sprejem je bilo prav tako treba glasovanja. Zanimiv je primer, ko sta se v začetku l. 1895 hotela vrniti v društvo Peterlin in Železnikar. Najprej je zapisal v vpisno knjigo svoje priporočilo Kette: »Dragi Zadružani! Govoril sem z Železnikarjem, ki želi zopet sprejet biti v Zadrugo. Ker smo Majaróna že sprejeli in ker bi gotovo lepó bilo, ko bi s prihodnjo sejo bili vsi — stari in novi člani navzoči, prosim, naj se podpišejo vsi članovi, kateri so za Železnikarja«. Podpisal se ni nihče. Še na isti strani je sporočil Iv. Cankar: »Peterlin in Železnikar sta mi naročila, naj ju predlagam v Zadrugo, in tem pótem izpolnjujem svojo dolžnost. Kdor je za, naj se podpiše, če se mu ljubi«. Podpisali so se za Peterlina: Ivan Cankar, Majaron, Štefe; za oba: Kette in Kraigher. (Vpisna knjiga, str. 86.) Sprejet je bil samo Peterlin.

Čeprav društvena pravila navajajo tudi izključitev, so po tej določbi posegli samo enkrat v III. poslovnem letu. Člana, ki je sam izostal, so črtali. Tako sredi februarja 1896 vprašuje v dopisni knjigi Dermota: »Kaj misli odbor o Župančiču? Koliko sej je že zamudil, ne da bi se opravičil?« Na to vprašanje je predsednik odgovoril, da Župančič ni več član. Zdi se celo, da so bili do posameznih članov glede izključitve obzirni in so rajši videli, da se vsak sam poslovi od društva.

Možata odgovornost, ki jo je prevzel član zase in za društvo, se je kazala tudi v tem, da so se »zadružani« imenovali in podpisovali s polnim imenom. Poseben primer najdemo v V. poslovnem letu. Ko je 16. nov. 1895 izstopil Lovrenčič »zaradi neugodnih osebnih razmer«, je član Ferjančič predlagal, naj bi Lovrenčič ostal pod psevdonimom in naj njegovo ime izbrišejo iz društvenih knjig in zapiskov. Temu se je

odločno uprl Dermota. Tudi Lovrenčič je odbil Ferjančičev predlog, meneč: »če se izve o 'Zadrugi' količkaj, izvedela se bodo tudi imena, izvedelo se bo vse. Nikakor ne ostanem ne redni ne izvanredni član, ostanem pa v duhu in mišljenju zvest 'Zadružan'« (Tajniška knjiga, str. 31.) Lovrenčič je nato do konca I. tečaja prihajal v Zadrugo kot gost; tajniška knjiga ga omenja z imenom Ivan Rekar; ta Ivan Rekar pogosto nastopa kot govornik in kritik, v II. tečaju pa je s pravim imenom izvoljen za predsednika.

Dolžnosti članov so bile, da so redno obiskovali društvene seje, ali kakor so jim rekli, zabavne shode, zahajali v društveno čitalnico, zlasti pa na občne zборе. Pri sejah so poslušali predavanja in kritike posameznih članov ter se pridruževali ali ugovarjali kritikovi sodbi. Vsak član je moral dvakrat, pozneje celo trikrat predavati. Vendar se ta dolžnost ni strogo izpolnjevala — o nekaterih članih, ki so bili zelo glasni v vpisni knjigi, ne vemo, kdaj so nastopili pri zabavnih shodih.

Najstrožja dolžnost je bila molčečnost. Prvotno je bilo zaradi previdnosti celo prepovedano, da bi se »zadružani« v večjem številu pokazali na javnih prostorih ali govorili o Zadrugi. Dolžnost, molčati o tem, kar se je godilo in govorilo o Zadrugi, so spolnjevali tudi tisti, ki so iz društva odšli. Le redko zasledimo pritožbe, da je ta ali ona zadeva prišla do nepoklicanih ušes. Ob taki priliki beremo hudo ogorčenje prizadetih, posebno društveni funkcionarji so čutili dolžnost, da povedo kako trpko misel in ponovno opozore na strogo molčečnost.

Poleg rednih članov so bili tudi izredni. Prvotno so se bili namenili, da za izredne člane povabijo oz. imenujejo »slovenske rodoljube«. To so opustili, pač pa so pozneje vabili k raznim slavnostnim sejam posebej izbrane goste. Izreden član je bil samo tisti »zadružan«, ki je stanoval izven Ljubljane ali ki se zaradi raznih okoliščin ni mogel udeleževati rednega društvenega dela. Izredno članstvo je bila tudi čast, ki so jo podelili bivšim »zadružanom«, ko so svoje dolžnosti vestno in zaslužno izpolnili in ostali še v prijateljski zvezi z društvom.

Članstvo se ni omejevalo samo na gimnazijce, med njimi najdemo tudi nedijake. Štefe sam, gonilna sila društva, je bil samo na pol dijak; Fran Kristan (III. in IV. posl. leto) je bil podčastnik, »c. i. kr. četnik«, Zdravko Novak v V. posl. letu ni bil več dijak, Štefe je 6. dec. 1894 prosil odbor, da sme vpeljati kot gosta J. Juha, uradnika pri finančni direkciji, kar sta odobrila Dermota in Kette. Tako vidimo tudi v tem neko demokratično lastnost »zadružanov«; pri svojem namenu se niso omejili na najožji dijaški krog, ampak so iskali, kolikor je bilo mogoče širše in svobodnejše skupnosti.

Društveni odbor so v začetku volili vsak drugi mesec, pozneje ob koncu vsakega tečaja. Prvotno preveč demokratično menjavaње odbora se ni pokazalo za uspešno; prav tako tudi preveč stalno odborništvo, n. pr. Dermotovo predsedništvo in Štefetovo knjižničarstvo in blagajništvo ni uživalo splošnega priznanja.

V zadnjem rednem poslovnem letu 1896/97 zasledimo še neko posebnost. Novi društveni funkcionarji so — revizorji. Prejšnja pravila

ne poznajo nadzorstva in se zdi, da so pravico do nadzorstva nad poslovanjem imeli vsi člani, ker se je društvo v svoji demokratični zavednosti samo nadziralo. Revizorja se v tem letu imenujeta Štefe in tudi Dermota, ki je bil že izreden član. Revizorska oblast je bila tolika, da so revizorji lahko društvo razpustili, če se je zdelo, da prehaja na napačna pota ali da ni več zmožno življenja.

Razmerje članov do odbornikov je bilo kaj svobodoljubno. Razna vprašanja in opomini v vpisni knjigi kažejo, da so vsako nerednost obravnavali javno in klicali posamezne odbornike na odgovor, ali pa ugovarjali njihovim odločbam. Naravno je bilo, da je posebno stari odbor skrbno pazil na slovanje novega in rad pokazal svojo izkušnost ali slabovoljost. Strogi Dermota posebno Iv. Cankarju ni bil povolji. Ko je Dermota že odložil predsedstvo, je 7. febr. 1896 predlagal, da Jos. Oblaka izključijo, ker ga ni bilo že pri treh sejah zapored; pristavil je: »Kot vzrok za opravičenje je navedel, da nima časa, ker se — mora drsati... in punce spremljati!« Cankar je pod Dermotov predlog napisal hudomušni odgovor:

»Okrutni svoj predlog piše član Dermota takó v hladnih besedah, kakor bi bila čisto navadna in brezpomembna stvar izključenje nadarjenega pesnika, jedinega Zadruginega turista, za vse sveto in blago navdušenega mladeniča. Ali vé Dermota, kaj je Zadruga? Ali razume njen vzvišeni pomen? Kakor kažejo njegove górenje besede, je pozabil neke danji predsednik vse to in zato se usojam dajati mu pouk v stvari, ki bi jo moral kot naš neke danji vodnik sam najbolje vedeti. Jaz mislim, da ima Zadruga namen, zbirati v sebi mlade talente, da se uče drug od drugega v imenitnih vprašanjih slovstvenih in političnih. Nima pa namena, z železno rokó kovati jih v okove, kajti ravno Zadruga s svojim obstankom krši dijaško disciplino in se s tem odločno izjavlja za svobodo... In uboga ovčica, naj se brez pardona izbacne? Nikdar! Dokler bom mogel migati z zadnjim od svojih štirih mezincev, protivil se bom temu!... Oblak je mlad! Krog njega življenje, življenje v njegovem srcu! Kaj je potém čuda, da se je udal vsemu razkošju drsánja, plesánja in spremljánja svojih dražestnih izvoljenk? Kdor ima kaj srca, potegnil se bo odločno zanj!... In on je pesnik! Kje hoče dobiti snov svojim umotvorom, če ne v življenju? In ako mu ravno tiste ure, ko ima Zadruga seje, sveti življenje v najkrasnejšem žaru, — ali naj tedaj sedi v zaduhli sobi Štefeta in žaluje za izgubljeno srečo? Kakó more predavati, če ne dobi snovi?... Napisati bi imel še mnogo, a ker me čustva prevladujejo, rajši molčim in samó še k sklepu opomnim Dermoto, naj drugikrat molči in ne pride s takimi grozovitostmi!« (Vpisna knjiga, str. 93.)²⁰

Ko je Dermota nato še dvakrat ponovil svoj predlog in drugič pripomnil, da vztraja pri svojem predlogu že »zaradi tega, ker je čl. Oblak sam pripoznal, da mu sedaj ni možno vztrajati v Zadrugi — v pustu; v postu pa, da bode zopet vstopil v Zadrugo nazaj!... Ali se naj šalimo z Zadrugo?! Odbor, na noge za čast in stvar Zadruge!« In ko je še tretjič opozoril odbor na njegove dolžnosti ter grajal razne nerednosti, se mu je pridružil še Štefe, tedaj se je oglašil podpredsednik ter odgovarjal na Dermotove, Štefetove in deloma tudi Cankarjeve interpelacije. Vnela se je ostra polemika med Štefetom in Zevnikom, kjer nista izbirala besedi. Zopet se je oglašil Cankar in odgovoril najprej Zevniku:

²⁰ Gl. tudi DS 1920, 13.

»Jaz bi se v to polemiko ne vtikal, ko bi ne pisal Zevnik o meni in o drugih skrajno gorjansko. Četudi se v nekaterih točkah, posebno gledé 'kroka' strinjam z njim, vendar ga opozáram, naj pozabi na svoje basni, kadar govori o članih 'Zadruga'. Morda on misli, da smo od tedaj, ko je postal podpredsednik, mi vsi le njegovi lakaji? Nikakor ne! Če se on vede kot surov gospodar in nas nazivlje 'gosjake' in neolikane ljudi, tedaj samó kaže, da ne razume svoje časti (podpredsedniške), ki pa ni sama čast, temveč tudi breme, katerega mora nositi radovoljno, ker ga je tudi radovoljno vsprejel. Ako mi pride še enkrat s takimi nazivi, pokažem mu, da znam rabiti še vse drugačne, ki pa se dotičnim osebam bolj prikladajo, kakor pa so se njegovi meni... Sicer pa mu nazadnje vse te primke odpuščam, ker mislim, da je vsled razburjenosti trpel njegov razum.«

Cankarjevemu odpuščanju se je pridružil tudi Štefe, predsednik Lovrenčič pa je kratko zapisal: »Zaključujem polemiko«. Toda Cankar je nadaljeval:

»Polemiko gledé 'Naroda', 'kroka' i. t. d. je predsednik zaključil in jaz je torej ne nadaljujem, pač pa moram pripomniti par besed glede nekega stavka Štefétovega; ta stavek je bil vpleten v polemiko, ne da bi imel kaj opraviiti z njó, glasi se pa: „Kar se tiče značilnega, da 'bivši' predsednik Dermóta opozarja sedanji odbor, omenjam samo to, da bi Dermóta prav gotovo ostal 'ZadruGINI' predsednik, 'ko bi le hotel'.“ To je Štefetov stavek. Njemu torej ni prav, da se Dermóta imenuje 'bivši' predsednik, reči se mu mora 'predsednik' in se poleg tega klanjati do pasa, kakor ruski mužíki svojemu batjuški gospodarju. Štefě zahteva, naj ostane Dermóta predsednik kljub temu, da smo izvolili novega. No, zarad mene naj ostane, — še zelo ljubo mi je, kajti potemtakem ostanem predsednik tu jaz, in poleg mene bodo predsedovali še: Lavrač, Baloh in Škrjanec, tako da ostane ubogi Lavrenčič sam in zapuščen, kakor Faustova Metka, ali kakor Kržetov 'Pisk' v 'ZadruGINEM' arhivu... Pa Štefe se je kmalu spomnil, da bi postala vzpričo tolikih predsednikov zmešnjava in kar sredi stavka je premenil svoje misli in prizná, da Dermóta vendarle ni več predsednik, — kajti precej potém, ko se razkorači nad nedolžno besedico 'bivši' — pravi: 'Dermóta bi ostal predsednik, ko bi le hotel'. V tem podčrtanem 'ko bi le hotel' tiči precej skrivnostnih Štefétovih mislij. On je mislil prav za prav reči: „Mi vsi, kar nas je Zadrugánov, smo Dermóta tako silno ljubili, vsi smo bili takó trdno prepričani o njegovi predsedniški sposobnosti, priznavali smo takó s polno dušo in rádostnim srcem njegovo neutrdno 'delovanje', — da bi ga volili, tudi ko bi se z vsemi štirimi branil. Ali ker smo se bali, da bi se Dermóta vzpričo naše navdušenosti kaj hudega ne pripetilo od velikega ginjenja, agitirali smo na vso moč, takó, da je prišel Lavrenčič napósled le po najhujši borbi in v potu svojega obraza na predsedniški stol... itd.“ To je mislil Štefě povedati s svojim — 'ko bi le hotel'. Toda jaz in še veliko drugih smo volili Lavrenčiča popolno iz svojega nagiba in bi ga volili ko bi Dermóta tudi ne izjavil, da ne vzprejme volitve več; o kakšni agitaciji ni vedel nihčě. Torej bi Dermóta ne ostal predsednik — če bi prav 'hotel'. Toliko Štefetu. (Vpisna knjiga, str. 101 do 106.)²¹

Posebno v letu 1896/97 vidimo, kako občutljivo je postalo razmerje posameznih članov do odbora oz. predsednika Lončarja; Dominik Puc in Karlo Cankar veliko ugovarjata njemu in revizorju Štefetu ter očitata samovoljnost ali zlorabo oblasti, najsi je miroljubni Lončar skušal vsak nemir ublažiti ali izravnati.

Poleg zabavnih shodov sta bili posebna vez društvena knjižnica in čitalnica. Na videz iz starih čitalnic in bralnih društev

²¹ Gl. deloma tudi DS 1920, 16.

povzeta uredba je v svojem ustroju imela vendarle nekaj novega, za mlade ljudi vzgojnega. Oboje so »zadružani« vzdrževali skupno in vsak je po svojih močeh čim več žrtvoval. Svoje knjige so znesli v društvo, da so bile na razpolago vsem, in knjižničar je samo oskrboval in nadziral izposojanje. Zaradi slabih denarnih razmer so si najbrž malo knjig oskrbeli iz društvenega premoženja, knjige so bile večinoma last nekaterih članov, ki pa so jih, če so iz društva izstopili, terjali nazaj. Največjo knjižnico je imel Jos. Oblak, zato so ga sprejeli zopet za člana, kljub temu, da nekaterim niso bila všeč njegova predavanja (prim. tajniško knjigo, str. 2 in 4).

Društvena čitalnica s časopisi je bila pri srcu posebno tistim, ki so se zanimali za politiko. Hoteli so se sproti poučiti o političnih in dnevnih dogodkih. Zadružanom so bili na razpolago tudi vsi domači in nekateri tuji leposlovni listi, ki so jih marljivo prebirali in jih izposojali tudi na dom (n. pr. Rimski katolik, Dom in svet, Slovanski svet). Tudi časopise in liste so prinašali posamezni člani. Tako je 1. zabavni shod 1. 1894 sklenil, da bodo dajali Ljub. Zvon; Bončar, Škrjanec, Zevnik; Dom in svet; Župančič in Zevnik; Vesno; Zevnik in Bončar; Rimski katolik: Peterlin; Prosvjeto; Bončar; Moderne Kunst: Štefe; Für alle Welt: Zevnik; Neue Freie Presse: Bončar; večino slovenskih časopisov je obljubil priskrbeti Štefe. Vsak član je moral prispevati vsaj en list. To dolžnost so nekateri poznejši člani težko spolnjevali in zaradi tega večkrat srečujemo javna vprašanja v dopisni knjigi. Dnevnik so morali biti na razpolago takoj, listi pa vsaj tretji dan potem, ko so izšli.

Obiskovanje čitalnice je bila društvena dolžnost, ukrepi šestega poslovnega leta določajo obisk dvakrat na teden; za kontrolo so uvedli posebno knjigo. V dopisni knjigi so grajali tega ali onega nemarljivega obiskovalca, posebno, če je bil odbornik. Čitalnica ni bila namenjena samo branju, ampak tudi razgovoru. Kajpada se je vse to moglo goditi samo v zgodnjih večernih urah in pa ob nedeljah. Ker sta bila po tedanjem šolskem redu samo v sredo in soboto prosta popoldneva, in ker se je ob večernih urah marsikak »zadružan« ukvarjal z instrukcijami, je bil obisk »Zadruga« precej težka dolžnost. Obenem jih je vezala »hora legalis«, po kateri se dijak ni smel pokazati na ulici. Vrhu tega so pazili na to, da društvenih sestankov niso napovedali takrat, kadar je bila v gledališču slovenska predstava.

Veliko težav, drobnega obreganja in bridkega humorja je »zadružanom« naklajalo gospodarsko vprašanje. Njihovi proračuni niso imeli realnega kritja, zato je bilo tudi blagajniško poslovanje večinoma nerealno. Edini dohodki: mesečna članarina, vpisnina novih članov in globe, ki jih je prisojal odbor oz. predsednik za razne prestopke, niso mogli prinesiti ravnotežja z izdatki. Članarina 50 krajcarjev (1 krono) na mesec je bil kolikor toliko precejšen denar in marsikdo ga je težko zmogel. Župančič 6. nov. 1894 nekako plaho vprašuje: »(Gospod) Brat blagajnik! Kdaj je zadnji dan za plačanje udnine (v) meseca oktobra?«, na kar mu blagajnik odgovarja: »Brat Župančič

izvestno ni čital mojega opomina z dné 28. 10. 94, zato ne ve, da je obrok že potekel 30. p. m. Ako bratje ne poravnajo do 8. t. m. svojega dolga, naložila se jim bode zdatna globa.« V šestem poslovnem letu so znižali mesečnino na 25 krajcarjev.

Kadar so najeli posebno sobo za svoj društveni »lokal«, so zašli v dolgove. Jeseni 1894 se jim je godilo posebno hudo. Prepiri in izstopanje članov je vplivalo tudi na združno gospodarstvo. Ob začetku leta je blagajnik Bončar napravil takle proračun: Dohodkov 6 goldinarjev; naroči se »Mlada Hrvatska«, »Zlata Praha«, drugo pride na stanovanje in luč, in če ostane še 50 krajcarjev, lahko naroče Rodoljub in Slovensko knjižnico. Toda njegov naslednik je čez dva meseca odgovoril Štefetu na njegov opomin, naj plača stanovanje: »Plačaj stanovanje, če imaš s čim! Plačali niso niti telegramov, niti vseh glob — kaj še za lokal«. Kette pa odgovarja blagajniku: »Brat Zevnik je pač zato blagajnik, da opozori vsakega posameznega člana na njegove dolžnosti. Sicer bi lahko za blagajnika postavili kako lončeno posodico v predal!!!« Ko so se konec l. 1894 ali v začetku 1895 preselili na Kettejevo stanovanje, tudi tam niso mogli plačevati mesečnine. Celó Kette, ki je založil denar za knjižno polico, je moral 25. januarja 1895 opozoriti tovariše na društveni dolg:

»Dragi Zadrugani! Prosim vse one, ki še niste dali svojega donéska za »stelažo«, da to vendar že jedenkrat storite. Nekaj denarja je že v blagajnici, še drugo pričakujem dan na dan od Vas. 10 kr. (ajcarjev) je vendar malenkost, a meni sámemu dati 1.50 gl (goldinar, 50 krajcarjev), je le preveč, vzlasti ker se »stelaža« ni samo radi mene, ampak radi »Zadruga« izgotovila. Upajoč, da bote malenkostni dar 10 kr. položili, ne da bi Vas moral 5 mesec prositi, beležim Dragotin Kette« (Vpisna knjiga, str. 84).

Ko je bilo v februarju 1895 treba plačati Slov. Narod in so ga člani pogrešali, jih je blagajnik opozoril:

»Prosim članove, naj bi vsaj dolgove poravnali, sicer »Naroda« še dolgo časa ne bomo imeli, kajti blagajnica je močna 5.50 gl — deficita!« (Vpisna knjiga, str. 92).

Zdaj je zmanjkalo črnila, zdaj petroleja, še za peresa je bilo težko. Vse take težave so »zadrugani« navadno reševali s humorjem. Ko se konec novembra 1894 pritožuje Železnikar, da zmanjkuje črnila, ko ga je bila skoraj polna steklenica, pristavlja zapored Kette: »Petrólje primanjkuje, saj je ni bilo v steklenici skoraj nič, od kodi bo zopet pritekla?« Nato: »Naznanja se vsem, ki ne vedó, da v tej sobi ni petrolejskih vrelcev, kakor na polotoku Baku ob Črnem morju. Ergo?«

Zaradi vseh teh potreb so bile globe, ki so jih morali plačevati člani za svoje prestopke, važen, čeprav ne preveč donosen vir dohodkov. Če je kdo neopravičeno zamudil sejo, če je pri seji govoril brez predsednikovega dovoljenja, če ni o pravem času plačal članarine ali za podobne merednosti, je odbor ali predsednik nalagal globe od 5 do 10 krajcarjev, v hujšem primeru tudi več. Zanimivo se je taki globi upiral Ivan Cankar:

»Predsednik mi je naložil globo petih krajcarjev, ker se nisem udeležil shoda 27. okt. 1894. l. To je čisto naravno, in mi niti ne pride na misel, prepirati se z Dermôto. Ali izpuliti mi hoče še drugo svoto petih krajcarjev, ker nisem predaval na tem shodu (z dne 27. okt. 1894. l.), na katerem me ni bilo videti. Torej plačati moram zato, ker predaval nisem; kdo pa pravi čl. Dermôti, da nisem predaval? Jaz bi bral svojo stvar ravno takó lahkó v absenci Dermôtini na svojem domu, in potemtakem bi omenjeni čl. Dermôta ne imel pravice, iztrgati mi gori omenjene vsote zategadelj, ker nisem predaval. Torej plačam samó v tretjič omenjeno svoto, ne da bi jo pomnožil s številko dve. Zakaj — da povem in razjasnim vso stvar še jedenkrat — ko bi bil pri shodu, bi tudi predaval, ko bi me pa ne bilo — kar se je vsekakor zgodilo — pa ne bi predaval. Ker pridem pri tem spisu vên in vên na isto mesto, zató končam, in pripomnim samó še, da omenjene svote ne plačam — ker je nimam« (Vpisna knjiga, str. 19).²²

Kmalu nato je moral plačati globo Al. Peterlin, ker je v seji ogorčil Štefeta z »gospodom«. Peterlin ugovarja:

»Pregledal sem vse zapisne knjige in pravila Zadruga, ali nikjer nisem našel zapisano, da se je naložila globa za tak slučaj kakor meni. Bil je res moj predlog, da se med seboj nazivljemo brate, vsprejel se je, ali globe nismo pri njem v poštev jemali. — Sploh ne vém, kedaj je dal predsednik s a m e m u oblast, da globe takoj samovoljno nalaga članom, in še celó pri tako melenkostnih rečeh?! Opomnim, da imá po društvenih pravilih nalagati globe — odbor, ne pa — predsednik sam! Sapienti sat!« (Vpisna knjiga, str. 28.)

Vendar so pri vseh teh težavah »zadružani« ostali na lastnih nogah. Sicer so že v II. posl. letu hoteli prositi za pomoč dr. Iv. Tavčarja, a so se premislili, češ da je društveno stanje ugodno. V začetku nov. 1894, v IV. posl. letu, vprašuje Štefe knjižničarja, »kdaj bode izpolnil neko svojo obljubo, da gré k dvema slovenskima korifejama? Naj stori kolikor možno, da se pomnoži število časopisov. Prosim!« (Vpisna knjiga, str. 21). Štefe je gotovo mislil dr. Tavčarja in Iv. Hribarja — toda denarne težave, v katerih je bila Zadruga posebno tisti čas, pričajo, da knjižničar te poti ni napravil.

Društveno življenje »zadružanov« je imelo sem in tja res značaj dijaškega »kratkočasje«, kakor ugotavlja Iz. Cankar,²³ vendar njihovo delo očitno presega okvir dijaškega navdušenja; tipajo za novimi potmi slovenskega javnega življenja, še več, pri posameznikih zasledimo tudi že osnovne poteze njihovega poznejšega javnega dela.

(Dalje)

²² Gl. tudi DS 1920, 14.

²³ DS 1920, 17.

VPLIV PROTESTANTSKEGA LITERARNEGA DELA
V KASTELČEVIIH BRATOVSKIH BUKVICAH

Po zadnjih protestantskih knjigah iz leta 1595 so Kastelčeve Bratovske bukvice 1678 in 1682 peta slovenska knjiga. O vplivu protestantskega slovstva skorajda ne moremo govoriti pri Alasijevi knjižici (1607), ker je izšla ob robu slovenskega literarnega prizadevanja, pač pa je ta vpliv potrjen tako za prvo kakor za drugo izdajo slovenskega lekcionarja, ki sta ju priredila Čandik 1613 in Schoenleben 1672 (prim. Breznik DS 1917), medtem ko se za Canisijev katekizem iz 1615, ker je izgubljen (Kidrič ČJKZ III, 106), ne dá nič reči.

V Bratovskih bukvicah sledovi protestantskega literarnega dela niso majhni. Ne gre zgolj za vpliv v pisavi in jeziku, saj je bila tradicija Dalmatinove Biblije posredno, preko lekcionarja, in tudi neposredno zelo živa, temveč za direkten prevzem tudi nebiblijskih protestantskih tekstov.

Kratice: BB = Bratovske bukvice 1678 in 1682 (glede letnice gl. Kidrič ČJKZ III, 90). — CC = Ta celi Catechismus 1595. — M = Dalmatin, Lepe karszhanske molitve 1595.

*

1. Najprej je tistih 11 pesmi, za katere je ugotovil J. Čerin (ZMS X, 126), da jih je prevzel Kastelec iz zadnje izdaje protestantske pesmarice z naslovom »Ta celi Catechismus... 1595«. Da gre za izdajo 1595 in ne 1584, za to govori poleg Čerinovih argumentov (n. m. 138) tudi to, da je Kastelec utegnil posneti Peiffen Marie Divice (BB 38) in Spomyn te fmèrti (BB 419) samo iz izdaje CC 1595 (str. 129 HVALESHNA PEISEN D. Marie, str. 439 ENA LEPA DVHOVNA peifen), ker ju v izdaji CC 1584 ni. Pesmi protestantskega izvora v Bratovskih bukvicah pa so tele:

- str. 38: Peiffen Marie Divice. Magnificat (pri Čerinu št. 18),
- str. 390: Paffion is ufèh fhtirih Evangeliftou (Č. št. 78),
- str. 409: Pfal. 14. Domine quis habitabit (Č. št. 91),
- str. 410: Pfal. 90. Qui habitat (Č. št. 95),
- str. 412: Pfal. 50. Miserere mei Deus (Č. št. 45),
- str. 414: Pf. 30. In te Domine speravi (Č. št. 41),
- str. 426: Peiffen u'rèvah inu u'nadlughah (Č. št. 58),
- str. 427: Molitou s'eno frezhno fmèrt (Č. št. 65),
- str. 429: Trofhtliiva Peiffen u'rèvah inu nadlúgah (Č. št. 55),
- str. 432: Molitou s'eno dobro fmèrt (Č. št. 57),
- str. 457: Te Deum laudamus (Č. št. 15).

Tako iz uvoda Čerinove študije kakor iz opomb pri posameznih pesmih bi utegnili skepti, da je Kastelec »kar prepisal iz Trubarja 1595« in da gre le za pravopisne spremembe. Primerjava tekstov pa kaže, da Kastelec ni mehanično prepisoval. Pri psalmu In te Domine speravi (CC 297 — BB 414)

pravi Čerin, da se protestantski tekst »ad verbum nahaja tudi pri Kastelec 1682«. Primerjava 5. kitice pa kaže tole:*

CC

Svejt ta je Mreshe poftavil,
s'lashami bi me rad vlovil,
Vfe rouna s'falfh lesikom,
v'taki nuji, na me fpumni,
Brani Bug Supernikom.

BB

Sveit ta je mrèshe poftavil,
Vràh bi me rad pograbil
fmèrt me ftreishe s'lokome:
o Bug u'taki nuji, na me fpumni,
brani me pred fupernikom.

Pri Dalmatinovem psalmu Qui habitat (CC 528 — BB 410), o katerem pravi Čerin: »Kastelec 1682 prinaša psalm z neznatnimi izpremembami«, nas primerjava 4. in 8. kitice drugače pouči:

CC

Zhes dan fe Kuge neboyfh,
zhes nuzh Shlise neuftrafhifh :/
Aku v' pravi Veri ftoyfth,
s'Grehi Boga nedrashifh.
Boga pred Ozhima imafh,
vfelej fe Bogu porozhafh,
kadar grefh lezh ter vftane fh.

Po Levih inu Madrafsih,
bofh ti hodil pres fhkode :/
Po mladih Levih, Drakonih,
de ti nifhter ne bode.
Nyh ftrup nefhkodi tim Vernim,
faj Bug perftopi tim reunim,
kadar je nym potreba.

BB

Zhés dán fe kuge ne boyfh,
Po nozhi pres ftraha leshyfth.
Aku u'ftrahu Boshym shivyfth,
S' grèhi Bogá ne reffardyfth.
Vfelei fe k' Bogú ganefth.
Kadar grèfh lezh, inu uftane fh.
Búg te bó pred ufim varuvál,
Inu ufelei na ftrani ftal.

Po Levih, inu Modraffih,
bofh ti hodil pres fhkode,
Po kazhah, po Lintvornih,
de ti nifhter ne bode.
Nyh ftrúp tèmeu zhloveku nyzh
ne fhkodi,
Kir Boshje sapuvidi dèrshy,
inu po Boshji voli hodi.
Sai Búg perftopi rad tèmeu reunimu,
inu potrebnimu.
Tudi tèmeu Bogabojezhimu:
inu pravi k'níemu.

Že iz teh kitic lahko na splošno sklepamo, kako je ravnal Kastelec s protestantskimi teksti. Podrobneje o tem bomo spregovorili niže.

2. Iz protestantske pesmarice pa je Kastelec prevzel mimo omenjenih 11 pesmi še 5 tekstov. To so:

str. 419: Spomyn te fmèrti (pri Čerinu št. 98),
str. 420: Alia (t. j. Spomyn te fmèrti) (Č. št. 64),
str. 414: Actus fidei (Č. št. 66),
str. 233: Symbolum Nicenum (Č. št. 101),
str. 235: Symbolum S. Athanafij (Č. št. 102).

Prvo izmed tu navedenih besedil (Spomyn te fmèrti) se močno oddaljuje od svojega vira: ENA LEPA DVHOVNA peißen per enim Mertvici vfoji sufební vishi, CC 439. Če bi primerjali n. pr. prvo kitico, bi niti ne pomislili na odvisnost; tudi ob primerjavi drugih kitic bi kvečjemu iskali odvisnost tako, da bi domnevali isti skupni vir. Vendar nas pouči popolno soglasje

* Ne pri protestantih ne pri Kastelec niso pisani verzi, kakor se danes pišejo, temveč zdržema, vendar tako, da dela vsaka kitica odstavek zase.

šeste kitice, da je Kastelec pesem iz protestantske pesmarice svobodno prepesnil. Tu naj sledi primerjava prve in šeste kitice:*

CC

- (1) O Zhlovik gledaj ti mene,
Bil fem ti glih vidil fi me,
Lep mlad mozhan lipu Ziran,
Raunu kakor en pild malan.
- (6) Donafs mlad, lep, fhtolz bogat,
s'drau
Iutri pak v'bog, inu mertou,
Donafs fi vreden, lub dershan,
Iutri fi v'semlo pokoppän.

BB

- SMifli ó zhlovik na mèrtvu tellú,
kir je nam glih bilú,
lipú, mladú, mozhnu,
kakòr ena rosha ziranu.
- danäs mlád, lèp, fhtólz, bogat sdrou,
jutri pak prah inu mèrtou:
danäs fi vrèdn, lub dershan,
jutri bosh u'sémlo pokopán.

V drugem tekstu (Alia), ki mu je vir Trubarjeva pesem »CANTVS MEDIA VITA« (CC 417), je Kastelec izpustil refrene.

Najbolj zanimivo je tretje besedilo (Actus fidei), kjer je Kastelec dolgo Schweigerjevo pesem (ENA LEPA DVHOVNA peiffen, CC 427) prenesel kar v prozo. Izpustil pa je Schweigerjevo 12–16 kitico, v katerih je govor zlasti o veri v protestantskem smislu, češ da sama po sebi zadošča za zveličanje. Tu za zgled naslednji kitici:

- (1) HVala Bogu, moj zhas je tu
De fe imam lozhiti :/:
Stiga Svita gori v'Nebu,
Tam v'feh nadlug proft biti,
Satu jeft hozhem pred Smertjo.
Sturit duhouno fhafft mojo.
V'Boshjim imeni. Amen.

Zhaft, inu hvala bodi G. Bogú, moj
zhas je tukai, de fe imam s'tèga fvitá
lozhiti gori u' S. Nebú, inu tam ufih
moyh nadlugh lèdig biti: sa tu jeft
hozhem pred fmèrtjo mojo duhouno
fhafft fturiti...

- (19) GOSPVD s'trobento puffledno,
Vfe mertve bo fpet budil :/:
Na fodni dan s'glafno fhimo,
De fe bo v'faki zhudil.
On bo Verne fvojo mozhjo,
Obdal s'Nebefko fvetloftjo,
jafna telefsa fturil.

... on s'puffledno trobento bo fpét
ufé mèrtve gori sbudil na fodni dán,
s'glafno fhimo, de fe bó ufaki zhudil:
on bó te pravizhne s'fvojo mozhjó
s'Nebefhko fvitloftjo obdál, inu nyh
telleffa jafna fturil.

Četrtri in peti tekst (Symbolum Nicenum in Symbolum S. Athanafij), oba v prozi, sta prevzeta iz CC 28 in 30 skoraj dobesedno.

5. Je pa v Kastelčevih Bratovskih bukvicah še cela vrsta protestantskih tekstov — iz Dalmatinovega molitvenika 1584 ozir. 1595. Kidričeva formulacija v Zgodovini, da ima Kastelec »več protestantskih pesemskih tekstov in molitvenih obrazcev« (Zgodovina 120), je glede molitvenih obrazcev zelo splošna in se lahko nanaša zgolj na dosedanje ugotovitve, da je Kastelec uporabljal protestantsko pesmarico.

Iz Dalmatinovega molitvenika je Kastelec posnel naslednja besedila:

- str. 50: Molitou od tèrplenja JESUSA Chrifstufa,
str. 100: Molitou h'Bogú Ozhetu Nebefhkimu.
str. 107: Druga molitou k'Synú Boshymu.

* Opozarjam, da piše Kastelec vse besedilo zdržema, celo brez odstavkov, ki v protestantski pesmarici označujejo kitice.

str. 109: Ena Druga molitou k'S. Duhu,
 str. 110: Molitou k'S. Troyci,
 str. 160: Molitou Kadar Bolnyk dufho pufhza,
 str. 282: O Miloftivi Iesus Chrifthus...
 str. 284: Oratio ad Spiritum Sanctum,
 str. 438: Molitou ob zhaffu Turske Voiské,
 str. 443: Molitou kadar Kuga regira,
 str. 446: She ena druga,
 str. 447: Molitou ob zhaffu te Lakote,
 str. 449: Gmaïn sahvalenïe sa ufê dary, inu dobrute Boshje.

Pri nekaterih izmed navedenih tekstov gre za dobeseden ali celoten prevzem iz protestantskega molitvenika, nekatere protestantske molitve pa je Kastelec spreminjal tako, da je iz njih jemal samo odlomke.

Molitou od têrplenia JESUSA Chrifthus ustreza Dalmatinovim molitvam, ki nosijo skupni naslov: MOLITVE OD BRIT-kiga Terplenia inu Smerti, naffhiga GOSPVDA Iesufa Chrifthus, in sicer je Kastelec porabil predvsem strani 74 (drugo polovico), 75, 76, 77, 78, 80 (8 vrstic), 81 (5 vrstic) in 85 (10 vrstic); samostojnih je kakih 15 Kastelčevih vrstic (BB 53).

Molitou h'Bogú Ozhetu Nebeshkimu vsebuje le malo skrajšani Dalmatinovi molitvi v poglavju MOLITVE H' BV-gu, sa odpuszhanje grehou. Kastelec je porabil strani 114, 115, deloma 116 in 117.

Druga molitou k'Synû Boshymu ima svoj vir v istem Dalmatinovem poglavju kakor prejšnja; Kastelec je porabil strani 118—122, vendar ne v celoti.

Ena Druga molitou k'S. Duhu je skoraj dobesedno povzeta po Dalmatinovi, ki jo najdemo pod poglavjem MOLITVE V'KRI-shi, nadlughah ina (!) ifkufhnavah; gre za strani 173—174.

Molitou k'S. Troyci je sestavljena iz treh molitev, ki jih najdemo pri Dalmatinu pod naslovom MOLITVE, KOKU ima Zhlovik Boga sahvaliti inu fe njemu porozhiti, kadar gre u'vezher lezh ali fpat. Kastelec je v skrajšani obliki preyzel tekst s strani 26—31, 33—35.

Molitou Kadar Bolnyk dufho pufhza se zgolj v začetku naslanja na Dalmatinove MOLITVE PER vmirajozhjih Ludeh, ali kadar dufho pufhzhajo. Pri Dalmatinu str. 216—217.

O Miloftivi IESUS Chrifthus... se precej tesno naslanja na začetek Dalmatinovega sestavka MOLITVE Sa VE-zhni leben inu isvelizhanje. Dalmatinove strani, ki jih je porabil Kastelec, so 236—239.

Oratio ad Spiritum Sanctum je posneta po istem Dalmatinovem sestavku kakor prejšnja, in sicer precej natanko po straneh 239—240 in 242.

Molitou ob zhaffu Turske Voiské predstavlja dve, domala od besede do besede preneseni Dalmatinovi molitvi (MOLITOV SV-par Turka, ENA DRVGA) na str. 307—314.

Molitou kadar Kuga regira je posneta dobesedno in v celoti po Dalmatinovi z istim naslovom na str. 317—322.

She ena druga je Dalmatinova ENA DRVGA KRAT-ka Molitou kadar kuga regira ali druge bolesni, str. 323—324, vendar ni tako dobesedno prevzeta ko prejšnja.

Molitou ob zhaffu te Lakote je v celoti, a z majhnimi spremembami Dalmatinova MOLITOV KADAR je velika draginja inu lakota, str. 325—328.

Gmain sahvaleñe sa ušè dary... predstavlja z neznatnimi spremembami Dalmatinovo GMAIN SAHVALE-nje sa vse dobrute Boshje na str. 335—337.

Kako je Kastelec uporabljal Dalmatinov molitvenik, naj pokažeta tu spodaj dva odlomka: prvi, konec Molitve k'S. Troyci, je zgled za Kastelevo krajšanje, drugi, začetek Molitve kadar Kuga regira, naj pokaže, kako je Kastelec skoraj dobesedno prevzemal protestantski tekst.

M 33

BB 112

EN pravi Bug v'treh Perfonah, v'enim edinim Boshjim inu vezhnim bitju, Bug Ozha, Syn, inu S. Duh, kir fi škusi tvojo veliko muzh Semlo ftvaril, inu regirafh toisto s'tvojo modrustjo, O ti fveti, fveti, fveti Bug, GOSPVD Zebaoth: Odpri meni vrata tvoje pravice, de jeft bom mogèl tebe zhaftiti inu hvaliti. Pole GOSPVD, letukaj jeft ftoim, inu klukam s'moim vsdihanjem, proshnjo inu molitovjo, na tvoje davri, kakòr en vbog potreben zhlovik: O GOSPVD, kir fi rekàl: Klukajte, taku se vam bo odpèrlu: Odpri meni tvoje dauri, neobèrni tvoja ozhiniga obrasa prozh od mene, inu me neodpàhni prozh v'tvoim ferdi. O Ozha vse milofti, merkaj na tu klizanje inu vpienje tvojga vbosiga diteta inu firote: Podaj meni tvojo roko, inu me vunkaj isderi is vfeh moih nuj: Osri fe na me s'tvojemi Ozhinimi ozhima inu neisgruntano dobruto. Inu nepufti mene konza vseti: temuzh vishaj inu pelaj mene k'mojmu Bogu inu GOSPVDV, de jeft bom mogèl to zhast tvojga Krajleftva, inu tvoj ozhin obras gledati, inu tebe, ò ti fveti Bug, zhaftiti inu hvaliti, Amen.

M 317

O Vfigamogozhi vezhai Bug, Ozha nafhiga GOSPUDA Iesufa Chriftufa, my profsimo tebe is grunta nafhiga ferza, bodi nam ti, sa tvojga lubiga Synu nafhiga GOSPUDA inu isvelizharja Iesufa Chriftufa volo, gnadliu inu miloftiu, inu odpufti nam dobru-tlivu vse nafhe grehe inu krivu djanje. My vidimo (bodi tebi toshenu) inu fposnamo, de fmo my s'nafhimi velikimi inu mnogimi grehi tvoj pravizhni ferd filnu obudili, inu de fmo vse shlaht fhtrafinge na dufhi inu na telefsi dobru saflushili: ja, de fmo fhe veden vbogi, reuni, grefhni zhloveki, kir vfak dan veliku grefhimo, inu bi fpodobnu imèli is pred tvoih ozhy savèrsheni biti...

O Gospúd Bug, kir fi skusi tvojo veliko muzh, semlo, inu Nebeffa ftvriu, inu s'tvojo modrustjo regirafh: O Gospud Bug, odpri meni vrata tvoje gnade, de bom jeft mogèl tebe zhaftiti inu hvaliti vekomai: pole jeft klukam s'moym sdihovanjem, proshnio, inu molitoujo, na tvoje dauri, kakòr en ubóg potrební zhlovik: ne obèrni tvjga

Ozhiniga obrasa prozh od mene, inu me ne odpahni prozh u'tvojm fèrdi,

podai meni tvojo rokó, inu me vunkai isderi is ufih moyh nadlúg, osrife name s'tvojo dobruto, inu ne pufti mene konza useti; ampak vishai, inu pelai mene po pravim poti tvjga kraileftva,

de tamkai bom Tebe ó S. Troyza vekomai zhaftyl, inu hvaliu. Amen.

BB 443

O Vfigamogozhi vèzhni, Ozha nafhiga Gospuda Iesufa Chriftusa, my proffimo tebe is grunta nafhiga fèrza, bodi nam ti, sa tvojga lubiga Synu nafhiga Gospuda inu isvelizharja volo, gnadliu inu miloftiu, inu odpufti nam dobru-tlivu ušè nafhe grèhe inu dianie. My vidimo (bodi tebi toshenu) inu fposnamo, de fmó my s'nafhimi velikimi, inu mnogimi grèhi, tvoj pravizhni fèrd filnu obudili, inu de fmó ušè shlaht fhtrafinge, na dufhi, inu na telleffu dobru saflushili: ja, de fmó fhe sdai ubogi, reuni, inu grèfhni zhloveki, kir ufák dán veliku pregrèfhimo, inu bi fpodobnu jmèli is pred tvojh ozhy savèrsheni biti...

4. Primerjava besedil, ki jih je Kastelec sprejel v Bratovske bukvice iz CC ali M, nam seveda ne razkriva v celoti, kako je Kastelec ravnal pri svojem literarnem delu, saj so ta besedila le del Bratovskih bukvic. Kaže nam pa najprej, da je Kastelec v tedanji slovenski literarni revščini moral seči skoraj sto let nazaj ter črpati iz slovstva hudih, dasi že premaganih nasprotnikov. Potem pa nam odkriva tudi, kako je stare tekste krojil ter jih vsebinsko in jezikovno prilagajal svojim potrebam, saj je vendarle pokazal več ali manj samostojnosti tudi ob prevzetih pesmih in molitvah.

Predvsem so Kastelca zamikale pesmi. Katoliško slovstvo je pred izidom Bratovskih bukvic štelo le malo slovenskih pesemskih tekstov, ki so bili v tisku na razpolago. Alasia jih je nudil 4, Schoenleben 6 novih. Kastelec jih je v Bratovskih bukvicah dal 22; izmed teh jih je 14 iz protestantske pesmarice.

Pri prenosu iz protestantske pesmarice je Kastelec pesemska besedila prosto krojil. Tako je izpuščal kitice, del kitic (refren) ali posamezne verze. V pesmi PSALMUS LI. MISERERE MEI DEVS (CC 304) n. pr. je izpustil brez pravega vzroka konec (del šeste, sedmo in osmo kitico). Spoh si je ponekod za zadnje kitice, ki dajejo čast in hvalo bogu in so pri protestantih različne že glede na različne oblike celotne pesmi, napravil takle vzorec: *Zhaft, hvala bodi G. Bogú, Ozhetu, Synu, S. Duhú; Sdai inu ufakateri zhas, Od usiga slèga rêfhi nas, Amen.* (BB 410) in v naslednjih pesmih postavil namesto zadnje kitice protestantske predloge naslednjo formulo, sklicujočo se na ta vzorec: *Zhaft, hvala ot supra 410* (BB 412, 413, 414). Izpustil je dalje 5 kitic v zgoraj (str. 115) omenjeni Schweigerjevi pesmi, kar je bilo upravičeno z njegovega katoliškega stališča. Iz istega razloga se dá razložiti, da so izpadli naslednji protestantski verzi: *Ti nezh tih Shivinskih offrou, / temuzh pufzhajne od Grehou, / s'pokuro se ti flushi.* (CC 310) ali *Telskih offrou, Prasnovanje, / vse flushbe, Profhne dunanje, / pres Vere nezh (= nočes) prieti, / Nikogar o'miloft vseti* (prav tam). Teže je opravičiti, zakaj je izpustil drugo polovico 4. kitice Magnificat: *Te lakotne, inu shejne, sdobruoto vse napolni, na offertnu, tar prevsetnu, sgnado nigdar nefpumni.* (CC 132.) Tudi izpust 8.—11. in 14. verza (refrena) v vseh treh kiticah pesmi CANTVS MEDIA VITA (CC 417) se ne dá utemeljiti z vsebinskimi razlogi.

Včasih, dasi bolj poredkoma, je Kastelec dodajal. Samostojno je zaključil PSALMVS LI. MISERERE MEI DEVS (gl. zg.) z naslednjimi verzi: *O Bùg pooblasti se moje dushize, / De ne pride u'vyce, / Daj de uselei ftabo Prebiva, / Vèzhne dobrute ushiva* ter s tem dal pesmi katoliško obeležje (vice!). Pri pesmi PSALMVS XCI. QVI HABITAT (CC 327) je vsako kitico zaključil precej spretno z novim verzom; prva kitica n. pr. se pri protestantih končuje: *Ti si moj trofht tår leben*, pri Kastelcu (str. 410) pa: *Ti si moi trósfht inu lebn, Od tebe me ne bó odtèrgal obedn; druga pri protestantih: ti me nebofsh sapustil, pri Kastelcu: Ti me ne bófh sapustiu, Dokler fim na fveti shiu* itd.

Potem so spremembe teksta glede na vsebino. Skoraj v celoti je spremenjena protestantska ENA LEPA DUHOVNA peißen per enim Mertvici vfoji sufební vishi (CC 439), kakor je bilo zgoraj že pokazano. Drugače gre le za neznatne vsebinske spremembe, kakor n. pr. v temle primeru: *Iesus je spet od fmeriti vstal, / Gori K'Ozhetu o'Nebu fhal* CC 191 — *Iesus je spet od fmeriti vstal, / inu u'Galileo fhal* BB 399. Za zgled manjših sprememb naj sledé tu še

tile protestantski verzi: *V'pravi Veri v'dobrim tēr v'slej, de gremo v'slej le naprej, Njemu zhaft bodi, Amen.* CC 376; pri Kastelec beremo namesto njih: *s'profhnio Marie Divize, Tudi Spetniki Spetnize, nam pomagajte. Amen.* BB 431. S to vsebinsko spremembo je Kastelec hotel bolj poudariti katolištvo. Tako poudarjanje je še v primerih, kjer je protestantski terminus *krščanska vera* (CC 30, 31, 33, 36) spremenjen v *katoliška vera* (BB 235 [2 ×], 237, 239) in *krščanska apostolska cerkev* (CC 29) ali *božja cerkev* (CC 434) v *sv. katoliška cerkev* (BB 235, 418).

Zelo številne pa so take spremembe teksta, ki zadevajo obliko verza. Če stoji n. pr. v protestantski pesmi verz na *kateriga savupam* CC 328, a Kastelec napiše *Na kateriga jeft savupam* BB 410, potem je verz pokvarjen, zakaj število zlogov, ki je na njem verz grajen, se je povečalo: Kastelec verz ima 9 namesto 8 zlogov. Protestantski pesmarji se natanko držé določenega števila zlogov, n. pr. v prvem zgledu zg. na str. 112: 8-8-7 / 8-7, v drugem 8-7-8-7 / 8-8-7; pri Kastelec pa zamaš iščemo dosledne sheme: v prvem primeru je 8-7-6-10-9, v drugem pa imajo verzi kaj različno število zlogov, še več, kitica, začenjajoča se *Po Levih...*, se mu je raztegnila in zašla proti koncu v prozo.

Pogosto ima Kastelec brez potrebe po en ali celo dva zloga več, ker piše *hozhefh* 412 namesto *hoz* CC 308, *sdaici* 391, 398 nam. *sdaj* CC 181, 189, *inu* 410 nam. *tār* CC 328, na *defnici* 393 nam. *Na defni* CC 183, *Judouski kral* 397 nam. *Judou Kral* CC 188, *sazhnejo mermrati* 391 nam. *sazhno mermrat* CC 179—180 itd. Včasih je tudi kak zlog manj, ker se bere pri Kastelec *skashen* 412 nam. *iskashen* CC 308, *bo* 410 nam. *bode* CC 287, *sdai* 397 nam. *fadaj* CC 188 itd.

Da pa vendarle Kastelec ni zanemarjal štetja zlogov, bi kazala naslednja dva primera: *Vode mu nefe htli vofzhit* CC 189 — *vodē nēfo hotli vofzhit* BB 398 in *kakor bi nas htli poshreit vfe* CC 191 — *kakōr bi hotli poshreit vfe* BB 400. Ker je namreč Kastelec namesto *htli* rabil *hotli*, je v prvem primeru izpustil *mu*, v drugem *nas*, tako da je dobil isto število zlogov kakor predloga. Na enem mestu pa je pomanjkljivi verz predloge celo popravil, ko je namesto *ta naf brani* (ta verz v CC 132 ima samo 4 zloge namesto 8) napisal *ta nas brani inu ohroni* 41.

Bolj ko na zgradbo verza je pazil Kastelec na rimo. Naj je še tako zmaličil verz, rimo je ohranil, kakor naj pokaže tale zgled: *Safu nevupaj v'foojo gvalt, / Gospud, mlad, mozhan, lepa shtalt* CC 440 — *sa tū ne vupai u'tvojo muzh inu u'gvalt / sgine Gospūd, bogat, mlád mozhan inu lēpa ftalt* BB 420. Celó brez potrebe je dodajal rimo; druga kitica Trubarjeve pesmi se v CC 421 začenja takole: *Smert, Pekel nas strafhio, / Prite nas vse snefti / Ty Grehi nas shaljo, / Notri v'nafti vefiti. / V'taki revi kam hozhmo, / k'nikomer temuzh h'tebi Bug, / Refhi nas is teh nadlug*; peti verz je brez rime, Kastelec pa je ta verz raztegnil tako: *u'taki rêvi, ftiskaniu kam hozhmo leifti?* BB 421 in ga s tem rimal z drugim in četrtim verzom. Njegov smisel za rimo se kaže tudi v tem, da je ponekod z njo nadomestil protestantsko asonanco; prim. *Sveit ta je Mreshe postavil, / s'lashami bi me rad olovil* CC 299 — *Sveit ta je mreshe postavil / Vrah bi me rad pograbil* BB 414. Prav tako je nadomestil asonanco *peruti*: *oblubi* CC 328 z rimo *peruti*: *dobruti* BB 410.

So pa primeri, kjer je Kastelec brez potrebe zapravil rimo v predlogi. Tako mu je rima ušla, ker je spremenil besedni red: *Butora je tudi lahka, / Nai fi se lih sludi sloby* BB 429; predloga ima: ... *lahka tudi / ... sloby Sludy* CC 372. Pokvaril je tudi naslednje: *Trikrat poklekne doli / Keliha proft biti moli* CC 180, ko je napisal *Trykrat fam poklekne doli, / proffi keliha proft biti* BB 391. Dva podobna primera sta še CC 329 — BB 411 in CC 394 — BB 426.

Pri presoji vseh 14 besedil, prevzetih iz protestantske pesmarice, je treba upoštevati, da so razen enega brez not. Kako naj bi se bile pele te pesmi? Ali so bile sploh namenjene petju? Če izvzamemo pesem *Magnificat*, ki ima note, in *Te Deum laudamus*, katere melodija je bila pač splošno znana, si težko predstavljamo, da bi jih bil kdo mogel peti. V protestantski pesmarici je sicer skoraj vsaka imela zabeleženo melodijo, a da bi te melodije v Kastelčevi dobi bile splošno znane, je malo verjetno. Sodim, da je Kastelec objavil te tekste kot molitve, ki naj bi zavoljo pesniške oblike bile vabljivejše. Tako si lahko razložimo tudi nedoslednosti v strukturi verzov, zakaj nemogoče je peti po določeni melodiji, če nimajo verzi ali kitice stalne sheme. Zlasti potrjuje našo domnevo *Actus fidei*, ki predstavlja protestantsko pesem, preneseno v prozo.

Analiza ostalih 8 pesemskih besedil, ki so v Bratovskih bukvicah, a niso iz protestantske pesmarice, nam ne bi veliko koristila, ker gre po vsej verjetnosti za katoliške pesmi, ki so bile bolj ali manj v rabi in s katerimi Kastelec ni imel drugega opravila, ko da jih je zapisal ali prepisal.

Kastelec ni bil glasbeno izobražen, vsaj toliko ne, da bi bil znal beležiti melodije (prim. Čerin, ZMS X, 139). Tudi pesnik ni bil, še pesmar ne, ki bi se bil umel poglobiti v teorijo o zgradbi verzov. V tem pogledu so protestanti močno nad njim. Edina bistvenost pesmi mu je bila, se zdi, rima. Zato je svobodno in brez reda spreminjal verze in kitice, ohranjeval pa in celo dodajal rimo ali njeno nadomestilo, asonanco. To v primeri s protestantsko književnostjo sto let pred njim pa nikakor ni bil napredek.

5. Če je Kastelec protestantske pesmi krojil po svoje, je tem lažje spreminjal prozo v molitvah, ki jih je prirejal po Dalmatinovem molitveniku. Na splošno je treba reči, da je Kastelec krajšal; obseg tega krajšanja ni velik in je v glavnem razviden iz našega pregleda na str. 114. Vzrok krajšanju je redkokdaj vsebina, se pravi, da Kastelec ni izpuščal odstavkov, ker so bili navzkriž s katoliškim naukom. Kjer je prireditelj iz več molitev napravil eno, je bila odločilna potreba, sicer bi se bila molitev preveč raztegnila, drugod je krajšanje le neznatno in gre bolj za stilistično strnjenost misli.

So pa nekatere drobne spremembe, ki so značilne. Tako je n. pr. v BB 107 izpustil Dalmatinov stavek: *GOSPOD, meni nej potreba moje grehe, eden po drugim, praviti* M 120, ker gre za protestantski nauk, da je spoved odveč. Z dodatkom *Maria Diviza, ufi lubesnivi Svetniki, inu Angelzi Nebeshki proffite sa nas* BB 447 na koncu molitve, kjer ima Dalmatin (M 324) omenjenega samo Kristusa, je tudi hotel posebej poudariti katoliški nauk v nasprotju s protestantskim. Podobno je v molitvi ob času turške vojske, dasi jo je v celoti skoraj dobesedno prevzel, na koncu vrnil *proshno inu sahlushenije lube Divize Marie, inu ufe Nebeshke gmaine* (BB 442), a *ufo Nebeshko drushbo* je dodal tudi na koncu molitve ob času lakote (BB 449). In kjer prosi Dalmatinova molitev:

Vofzhi nashimu *Ceffarju* inu *Deshelfkimu* *Firfhtu*, inu *ofej* nyh *vojfki*... *Jrezho* M 313, tam je Kastelec zapisal: *Vofhzhi* nashimu *Papeshu*, inu *Ceffarju*, inu *ufi* nyh *voiski*... *Jrezho* BB 442.

6. Ostane še Kastelec jezik. Sicer je prav o jeziku v Bratovskih bukvicah napisal M. Zavaddal posebno študijo (program celjske gimnazije 1891), vendar dobijo nekatere Kasteleceve oblike poseben pomen, če ugotovimo, da stojijo v tekstu, ki je direktno prenesen iz protestantske knjige. Tako n. pr. navaja Zavaddal n. m. 19, da ima Kastelec v instr. o-jevske sklanjatve poleg končnice *-om* in *-am* enkrat tudi *-um*: *glaffum* BB 457; ta oblika pa se nam pokaže v čisto drugačni luči, ko smo dognali, da je prevzeta iz protestantskega tiska v pesmi, ki jo je Kastelec skoraj dobesedno prepisal (CC 80). Po svoje nam govori oblika *kryvojo* (BB 108) namesto *kryo*, kakor se bere v predlogi (M 121) in kakor Kastelec pod vplivom predloge navadno piše (n. pr. *Kryo* BB 444, *krijó* BB 52); oblika *kryvojo* namreč kaže, da je Kastelec govoril *krojó*, a pod vplivom predloge mu je pero napisalo kontaminacijo *kryvojo*.

Nekatere oblike v tistih tekstih torej, ki so iz protestantskih knjig, zlasti pa, če se razlikujejo od oblik v predlogi, nam utegnejo pokazati to ali ono posebnost Kastelečevega jezika.

Kastelečeva grafika se naslanja neposredno ali posredno na protestantsko in je dodobra znana (prim. Zavaddal n. m. 4—6). V neposredno prevzetih tekstih pa se kaže, kako je Kastelec zavestno odstopal od protestantske pisave. Sem gre označevanje *ń* z *ni*: *nio* 39, *nie* 418, *niega* 417, *oupanie* 284, *skushniave* 417, *dragino* 448 itd. proti *njo* CC 131, *nje* CC 435, *njega* CC 435, *oupanje* M 239, *skushnave* CC 435, *Dragino* M 326 itd. Protestantski v kakršnega koli izvora je nadomeščal z *u*, kjer je izgovarjal *u* ali *u*: *ufe* 52, *ufiga* 51, *diujim* 284, *oshiulenika* 234, *u'semlo* 420, *umoriti* 50, *ubogi* 443, *ubogim* 444 itd. proti *vse* M 78, *vfiga* M 76, *divjim* M 240, *oshiulenika* CC 29, *v'semlo* CC 440, *vmoriti* M 74, *vbogi* M 518, *vbogim* M 519 itd. Protestantsko pisavo *fzh* za *šč* je nadomestil s *fzhz*: *yshzhi* 420, *vofhzhi* 112, 442, *odpuhzhaniu* 235 proti *yshy* CC 419, *vofzhi* M 53, 513, *odpuhzhanju* M 30, dasi se bere n. pr. tudi *karszhzhanftu* 440 pod vplivom predloge (M 309). Predlog *s*, ki ga predloga pred besedo, začenjajočo se z *s*, dostikrat ne piše, je zavestno beležil: *s'slaboftjo* 418, *s'fojo* *mozho* 417 proti *Slaboftjo* CC 435, *fojo* *mozho* CC 434.

Naglasna znamenja so pri Kastelecu zelo pogostna. Znano je, da uporablja predloga (Dalmatin) gravis predvsem za označevanje polglasnika: *fmèrt*, *dèrshati*, *pèrpelam*, *mogèl*, akut pa za označevanje jata (è): *vém*, *svéfti*; mesto poudarka je le redko označeno: *Svitá*, *nogé*. Kastelec pa razen polglasnika in jata (za tega ima poleg akuta tudi gravis) zelo često označuje mesto poudarka (v vseh tu navedenih primerih beseda v predlogi nima nikakega znamenja): *rokó* 101, *rokò* 439, *roké* 101, 442, *semlé* 233, *semló* 416, *s zhaftjó* 234, *fvitá* 101, 235, *Bogá* od *Bogá* 234, *S. Duhá* 234, *Nebú* 416, *u'Nebú* 234, *meffú* 109, *tellú* 449, *veffeljé* 283, 284, *bitjá* 234, *fèrzá* 440, 443, 444, *na tèm*... *morjú* 284, *sposnám* 235, 415 (2×), *gredó* 419, *saneffó* 442, *pokopán* 234, *dragú* 441, *volnú* 416, *takú* 439, *nikár* 438 itd. Celo na enozložnicah večkrat nahajamo akut: *Búg* 441 (2×), *múzh* 439, *gdú sná* 51, *gré* 100 itd. V Dalmatinovem molitveniku našteješ na strani po 3—5 akcentskih znamenj, pri Kastelecu pa desetkrat toliko.

Pri vokalih kažejo razlike od predloge, kako je moderna vokalna redukcija zajela Kastelecov govor. Zato piše konz 411, 234, vrēdn 420, vreidn 100, vēzhn 236 (3×), sdrou 420, 430, prou 430, 432, folsh 392, perhodnu 283, pērshal 428 (2×), pērshla 428, dasi stoji v predlogi na ustreznem mestu konez CC 29, 329, oreden CC 440, orejden M 114, vezhin CC 32 (2×), s'drau CC 440, sdrau CC 373, prau CC 373, 386, Falsh CC 182, prihodnu M 238, prishal CC 425, 426, prishla CC 425. — Za poudarjeni ē (jat) piše često ei, kakor je govoril, čeprav ima predloga samo e: peitje 421, neveimo 110, reifhi 421, Reifhi 421, Odreifhi 108, neifim 100, neifo 236, 418 — v predlogi: petje CC 420, nevemo M 174, Refhi CC 420, refhi CC 305, Odrefhi M 122, nefim M 114, nefo CC 32, 434. — V primeru beishym 101 (v predlogi beshim M 115) je ei za nepoudarjeni ē analogičen; oblika je živa v notranjskih govorih; enkrat ima i za nepoudarjeni ē: fvitloftjo 417 (v predlogi svetloftjo CC 434). Nasprotno pa je ej v predlogi nadomestil z è: svēstu 410, 411, ftrēlo 411 — svejstu CC 328, 329, ftrejlo CC 328. V poshrit 400 (proti poshreit CC 29) je i pravilen refleks za kratki ē. — Za o iz q ima enkrat oo: poot 430 proti pot CC 373. — Dolgi poudarjeni o piše kot u, četudi je v predlogi o: modrūft 412 (2×), shibkufti 110, ftui 110 proti modroft CC 308, shibkofti M 173, ftoj M 173; obratno pa se bere lok. sg. Synovi 445 za Synuoi M 321, storili, storile 101, storjen 237 za sturili, sturile M 117, sturjen CC 33. V oblikah varuvat 412, zagovali 421 (proti varovat CC 330, zagovali CC 420) je u namesto nepoudarjenega o analogičen po prezentu, gen. pl. potplatu (proti podplatou M 120) pa predstavlja govorjeno obliko. — Kljub predlogi, ki ima Hudizhevo CC 328, je Kastelec napisal hudizhovo 410. Zanimivo je, da ima namesto predal CC 183 obliko prodāl: ludas... je fvojga Bogā prodāl 394. — Po predlogi piše Kastelec najčesče nadlugh 110, nadlughami 431, nadlūg 426, nadlūh 427, enkrat mu je ušlo kljub nadlugh v predlogi (M 173) nedlugh 109, kakor je govoril; to kaže tudi oblika nedluge 427, ker ima predloga (M 393) na tem mestu drugačen izraz. — Dasi ima predloga vseskozi koku in povečini tako tudi Kastelec, se bere včasih kakū 109, Kaku 415.

Konzonanti. Velarni t je Kastelec po tradiciji pisal z l, čeprav je govoril g. V mnogih primerih pa je kljub predlogi, ki ima dosledno l, pisal u: ftoariu 39, 101, 112, sturiu 40, reifhiu 39 (2×), 40, odreifhiu 112, fapuftiu 410, pošvetiu 112, pomifliu 40; zanimiva je zveza bom... zhaftyl inu hvaliu 115 (v predlogi: bom mogél... zhaftiti inu hvaliti M 35). — Medtem ko piše predloga dosledno brez v obari M 309, obaroval M 307, ima Kastelec Obvari 439, obaroval 439, vendar tudi obarui 111, obarovati 439 kakor predloga M 28, 308. — Izglasni g je govoril kot h ter zapisal vrāh 418, nadlūh 420, dasi ima predloga obakrat g (CC 435, 421); enkrat je zapisal polēk 415 za Poleg CC 429. — Če je v rejera 416 (v predlogi regira CC 431) res sekundarna palatalizacija, je težko reči, ker ima Kastelec sicer g: regira 443, regierai 283, 284 (v predlogi: regira M 317, regiraj M 237, 240). — Dasi piše Kastelec kakor predloga zdaj ubosi 440, ubosimu 100, drusiga 100, zdaj ubogim 444, vbogimi 444, ima enkrat ubogi 400, četudi je v predlogi vbosi CC 191. — Za današnje knjižno zoper je Kastelec govoril supar, ker piše supār 439, 440 (2×), 442, supernoft 283, čeprav ima predloga supār M 308, 310, 311, 313, suparnoft M 238. — Iz svojega govora je prevzel prvi š v primerih ufhlifhi 418, Vfhlifhi 414, vfhliifhi 426,

fhlushiti 426, 446, *safhlushili* 438; v predlogi je povsod s: *oflishi* CC 435, 299, *Vflishi* CC 392, *flushiti* CC 393, M 322, *saflushili* M 307. — Prav tako je pisal govornjeno *Ioshefa* 448 (2×) proti knjižnemu *Iosepha*, kakor stoji v predlogi M 327 (2×). — Namesto protestantskega *Nebefki* CC 90, M 310, *Nebefkiga* M 77, *Nebefko* CC 434 piše *Nebefhki* 458, 440, *Nebefhkiga* 51, *Nebefhko* 417. — Za protestantsko *Zhlovezhtou* CC 87, 35, *Zhlovezhtoi* CC 35, *s'zhlovezhtvom* CC 429 piše *zhlovèstou* 458, 258, *zhlovèstvi* 238, *s'zhlovèstvom* 415, enkrat pa ima obliko s š: *zhlovefhtou* 238 (v predlogi *Zhlovezhtou* CC 35); pridevnik: *Zhlovèskim* 238 (v predlogi *Zhlovezhkim* CC 35). — Oblika *štraffati*, *štraffinga* mu je bila tuja, zato rabi, čeprav piše predloga to besedo dosledno z j, samo *fhtrafat* 448, *fhtrafah* 445, *fhtrafal* 448, *fhtrafingo* 441, 444, 445, *fhtraffingo* 51, *fhtraffinge* 443, 446 itd. — Če piše namesto *Kervau* CC 180, *kèrvave* M 312, kakor se bere v predlogi, *krypau* 391, *krypave* 441, je to učena analogija po *kri*, pisano *kry*.

Pri deklinaciji omenimo naslednje drobnosti: Kastelec je gen. sg. *Synu* CC 29 spremenil v *Syna* 254, dasi drugače večkrat rabi obliko na -u. Namesto *od Buga*, kakor stoji v CC 28, ima *od Bogá* 254. — Zanimiv je dat. *Petri* 392, ker je v predlogi *Petru* CC 181. V lok. sg. pa Kastelec zelo pogosto obliko na -i, ki jo piše predloga, opušča ter rabi rajši končnico -u: *na fveitu* 284, 439, 449, *na S. Krishu* 52, 108, *pèr kryshu* 399, *u'krishu* 400, *na telleffu* 443, *po tèm lebnu* 400, 451, *per lebnu* 448, *u'tem zhaffu* 448, *Po Boshym pildu* 415 — v predlogi: *na Svejti* M 240, 308, 328, *na krishi* M 80, 121, *per Krishi* CC 190, *v'Krishi* CC 192, *na telefsi* M 318, *po tem Lebni* CC 192, *po tim lebni* CC 375, *per lebni* M 327, *v'tem zhafsi* M 326, *Po Boshjim pildi* CC 430. Vendar beremo tudi *u'tem pakli* 421, *u'Bugi* 39 — v predlogi: *v'tim Pekli* CC 421, *v'Bogi* CC 151. — V instr. sg. se bere dvakrat končnica -am namesto -om: *S'dolgim shivotam* 412, *pred fhpotam* 414 (v predlogi: *s'dolgim shivotom* CC 350, *pred fhpotom* CC 298); prav tako v dat. pl. *Jogram* 391 (2×) proti *Jogrom* CC 180 (2×). — V instr. sg. je Kastelec enkrat prepisal iz predloge končnico -um (*s'glaffum* 457 — v CC 80: *s'mozhnim glaffum*), a drugič se ji je izognil, ko je napisal *pred ufim fveitom* 254 (v predlogi: *pred ofem Svitom* CC 28). Pri mehkih osnovah se bere analogični -om: *pred hudizhom* 111, 427, *ferzom* 107, *fèrzm* 446 (v predlogi: *pred hudizhem* M 28, *pred Hudizhem* CC 423, *ferzem* M 120, 323). — Namesto množine *zhlovekom*, ki jo ima Dalmatin M 115, je Kastelec rajši napisal *ludém* 101, ohranil pa je po predlogi CC 274 obliko *ufi zhlovèki* 430. Prav tako je rajši rabil *try S. Duhi* 257 kakor *try fveti Duhovi*, ki se bere v protestantskem tekstu CC 33. — Bolj domače mu je bilo *po téh pismah* 254 kakor *po teh Pismih* CC 29. — Poudariti je treba, da nahajamo tri primere izmed šestih, ki jih navaja Zavaddal (n. m. 22) za prehod ženskih i-jevskih osnov v a-jevsko sklanjatev, namreč *bolèsnah* 446, *bolèsnami* 450, *povudniami* 450, že v protestantski predlogi (M 324, 335, 336). — O obliki *kryjo* gl. zg. str. 119. — Dvakrat beremo v Bratovskih bukvicah instr. sg. *s'tellom* 428, 431 (gl. Zavaddal n. m. 23); oba primera sta iz predloge, in sicer iz pesmi (CC 423, 275). — Tudi dual *s'Ozhima* 411 je prepisan iz CC 329; ne glede na predlogo je uporabljen v Bratovskih bukvicah samo še enkrat (gl. Zavaddal n. m. 23).

Pri zaimkih se opaža, da se Kastelec izogiba starim oblikam. Tako je namesto *je vishati inu voditi* M 308 napisal *yh vishati inu voditi* 439. Starejši akuz. *ně*, ki ga po Zavadlalu Kastelec rabi vsega šestkrat, je vsaj dvakrat iz protestantske predloge: *Chriftus je nie premogel* 418, *ohrani ti nie* 440 (v predlogi CC 435 in M 309). — Namesto *De bi je* (sc. telo) *fnel* CC 190 ima Kastelec *de bi ga fnel* 399.

Oblike kazalnega zaimka *tiga*, *timu*, *tim*, ki jih pišejo protestanti, Kastelec redno spreminja v *tèga* 235 (2×), 400, 410, 428, 429 (v predlogi CC 30, 31, 191, 327, 424, 372), *tèmu* 430 (CC 373), *letèmu* 439 (M 308), *tèm* 391, 410 (CC 180, 327), *letèm* 112 (M 33), *letèm* 439 (M 308). — Kakor predloga, tako sklanja tudi Kastelec oba dela zaimka *ta isti*: *téhiſtih* 52 (M 79: *tehiſtih*), *tigajftiga* 50 (M 75: *tigaiſtiga*); vendar ima tudi *pèr tajſti vezherji* 391, čeprav stoji v predlogi *tej iſti* CC 180.

Zaimek *ves* sklanja predloga v gen. in dat. sg. *oſiga*, *oſimu* (5 primerov), v vseh drugih sklonih (izpričani so lok. in instr. sg., gen., dat., lok. in instr. pl.) pa *oſem*, *oſeh*, *oſemi* (18 primerov); Kastelec pa ima 15 primerov pisanih z *i*, 8 primerov z *e*: lok. sg. *uſém* 444, 458, gen. pl. *uſéh* 390, *uſéh* 400 (2×), dat. pl. *uſém* 400, lok. pl. *uſéh* 439, 444 (v predlogi: *oſem* M 319, CC 84, *VSEH* CC 178, *oſeh* CC 191, *oſem* CC 191, *oſéh* M 308, 319). Namesto dat. sg. fem. *oſej*, kakor se bere v Dalmatinovem molitveniku M 315, ima Kastelec *uſi* 442. V množini nastopa večkrat gen. namesto ak. (Zavadlal n. m. 26); tako je Kastelec spremenil *Prite nas oſe fneſti* CC 421 v *prité nas uſih fneſti* 420.

Svojlitemu zaimku *njegov* se včasih izogiba, pišoč *u'něga* nus 440, *sa nēga volo* 446, dasi stoji v predlogi *v'njegov* nus M 309, *sa njegovo volo* M 323.

Pridevnik *mogoč* (*s'tvojo mogozho roko* M 308) se glasi pri Kastelec *mogočen*: *s'tvojo mogozhno rokò* 439. Namesto *popolnom* rabi Kastelec *popolnoma*: *En popolnom Bug*, *en popolnom Zhlovik* CC 35 — *En popolnoma Bùg*, *en popolnoma Zhlovik* 238.

Glagol. Poleg dolgega uporablja Kastelec, dasi bolj poredkoma, tudi kratki infinitiv. Navadno ga ima tam, kjer stoji že v predlogi (ta ga ima samo v pesmih): *vodé něſo hotli voſhzhít* 398, *bi hotli poſhrit oſé* 400, *hozhem uſelei varuvat*, *Inu sa tú mu polèg ſtat* 412, *K'Moji zháſti g'hozhem pèrpravít*, *S'dolgim shivotam naſſitít* 412 itd. (v predlogi CC 189, 191, 329, 330). Ponekod pa je Kastelec kratki infinitiv predloge spremenil v dolgega: *sazhnejo mermratí*, *zhudne rajtinge narejati* 391, *je ukasal ſvoym Iogram Pridigovati inu karſtiti* 416 (v predlogi: *mermrati*, *narejati* CC 180, *Pridigovat*, *karſtit* CC 431). Bolj značilni pa so primeri v prozi, kjer je dolgi infinitiv predloge spremenjen pri Kastelec v kratkega: *ne puſti mene poginit* 107, *nebó mogèl niſhtèr pèr meni opravít* 111, *nemoremo cilú niſhtèr opravít* 441, *hozhesh... ſhtraſat* 447—448 (v predlogi: *nepuſti mene k'framoti biti* M 118, *opraviti* M 28, M 312, *ſhtraſjati* M 326).

V 3. os. pl. v prezentu ima Kastelec kratke in dolge oblike, vendar mu dolge bolj prijaajo; zato je kratke oblike, ki mu jih je nudila predloga, spreminjal v dolge: *sazhnejo* 391, *pridejo* 417, *zhujejo* 411, *prizhujejo* 390, *ukashujejo* (!) 390 (v predlogi: *sazhno* CC 180, *prido* CC 433, *zhujo* CC 329, *prizhujo* CC 179, *ukasujo* CC 179). Za Kastelea nenavadna oblika 3. os. pl. *ſhkode* 418 (prim. Zavadlal n. m. 29) je prepisana iz predloge CC 435.

Sedanjik živéjem, pri protestantih živém, se glasi pri Kastelcu *shivym* 108 in *shivimo* 417, četudi je v predlogi *shivem* M 121, *shivemo* CC 435; enkrat pa je le prevzel *shivemo* 445 iz M 322.

Glagol *moči* se glasi v 3. os. pl. prez. pri Kastelcu *morejo*; oblika *mogo* 400 je prepisana iz CC 191. Ta glagol rabi Kastelcu namesto *morati*, zato ima dosledno *morefh* 51, *more* 235, 420, 421, 430 (2×), *moremo* 256, *morejo* 239, *mogel* 427 (2×), kljub temu da piše predloga pravilno *morafh* M 76, *mora* CC 30, 418 (2×), 373, 374, *moramo* CC 33, *morajo* CC 36, *moral* CC 423. Kjer beremo v Bratovskih bukvicah *mora* 430, *moramo* 444, je to iz predloge CC 373 in M 320.

Dosledno se Kastelec izogiba tudi imperativu *vsami* (M 116, 237, 320, 321, 324) in piše *usèmi* 101, 285, 445, 446, *Vsèmi* 444; v pesmi pa je enkrat ohranil *vsami* 419, kakor stoji v predlogi CC 435.

Pri glagolu *hoteti* se Kastelec izogiba krajšim oblikam. V predlogi beremo *zho* CC 309, *zhem* CC 299, 330 (2×), *zhe* CC 299, *htli* CC 189, 191, v Bratovskih bukvicah pa *hozho* 413, *hozhem* 414, 411, 412 (2×), *hozhe* 414, *hotli* 398, 400; enkrat je ostal *zhe* 431, kakor ima predloga CC 274. Tudi namesto *hozhe*, kakor se bere v CC 308, piše *hozhefh* 412. Za *nezhem* M 116, CC 424, *nezhefh* M 115 rabi Kastelec *n'hozhem* 101, 428, *n'hozhefh* 101; ostalo pa je *nezhe* 430, kakor stoji v predlogi CC 273.

Namesto je *tribe* CC 374 rabi Kastelec je *trèba* 430.

Omeniti je še analogične participe *dopodajezhe* (l) 110 in *dopadajezhe* 283, ki stojita namesto *dopadezhe* M 174, 237. — Dalmatinov izraz *vezhnu inu veden oftanezhe vèffelje, lufht inu dobra vola* M 240 je pri Kastelcu podan kot *vezhna inu obstojezha dobruta* 284. — Namesto *gori oftajenje teh Mertvoh* CC 30 stoji v Bratovskih bukvicah *goriustajanje teh mèrtvoh* 235, nam. *dopadenju* M 85 stoji *dopadanju* 53, nam. *vsdihanjem* M 34 pa *sdihovaniem* 113.

Tu navedimo prislove, ki jih Kastelec rabi v drugačni obliki kakor predloga: *junazhki* CC 431 — *junazhku* 416; *vekoma* M 310 — *vekomai* 440; *fpet* CC 36 — *supet* 238; *okupe* CC 183 — *ukùp* 393; *fice* CC 184 — *ficer* 394; *le* CC 327, 328 itd. — *li* 410 (2×) itd.

Predlog *mej*, kakor stoji v predlogi CC 33 in M 77, se pri Kastelcu glasi *u'mei* 237 in *umei* 51, vendar najdemo tudi *mej* 446 kakor v predlogi M 323. Predlog *raven* M 325 je nadomeščen z obliko *s'raven*: *s'raven drusih grosovitih fhtrafig* 447.

Germanizme, ki jih v protestantskih tekstih ni malo, je Kastelec mirno prevzel. Tako beremo pri njem n. pr. je ... *fooj lebn* ... *gori offral* 53 (v predlogi M 84—85), *se je Ozhetu gori offral* 416 (v predlogi CC 431), *je britko martro podjèl* 416 (v predlogi CC 431), *de bi moji grèhi tú k'nezhemèr storili* 101—102 (v predlogi M 117), *imèr inu vekoma* 449 (v predlogi M 328) itd.; namesto *urfah* M 76 (2×), *urfaha* M 336 pa rabi Kastelec podomačeno obliko *urshoh* 51 (2×), *urshoha* 450. Germanizme je celo pomnoževal; predloga ima n. pr. *vfeh nadlug proft biti* CC 428, Kastelec pa *ufih moyh nadluh lèdig biti* 414; za *Vfe mertoe bo fpet budil* CC 433 je napisal: *bo fpét ufé mèrtve gori sbudil* 417. Vendar je tudi popravljal: *sdaj regirajozho bolesen* CC 325 — *sdaj videjozho bolesen* 446; *regirati inu vishati* M 336 — *vishati inu voditi* 450;

Jhtrajingo M 326 — *Jhibo* 448; *Je... doli o'Jhibuje* M 173 — *Je... u'Jhibuje* 109; *h'tvojuu dobrupadenju* M 336 — *h'tvoji Boshji zhafti* 450; *Skusi tvojo ſveto kry* CC 89 — *Stvojo S. kryo* 458; *meni ga je sdaj shal* CC 386 — *têga je meni shal* 452; *bi my oſi morali o'enim hipu te ſmerti biti* M 320 — *bi my uſi morali o'enim hipu merto biti* 445. V naslednjem stavku se je le deloma ognil germanizmu, dasi je Dalmatinovo konstrukcijo precej predelal; Dalmatin pravi: *ti nar bujle veijſh, ... koku tudi pod eno majhino ſhibizo, taka nevola, zviblanje inu zagovanje naprej pade, kakôr de bi sa nas billu cillu djanu, inu cillu sgublenu* M 173; Kastelec je takole spremenil: *ti nar buile veijſh, ... kokû sa eno maihino boleisên, taka nevola, zviblanje, zagovanie inu nepoterpeſtlivoſt notêr pade, kakôr de bi jmeili cillû sgubljeni biti* 109.

Ponekod je Kastelec odpravil člen: *u'koſteh* 412, *ſvetu karſzhanſtôu* 458, *ſmerti* 458, na defnizi *Ozheta* 254 — v predlogi: *o'tih Koſteh* CC 308, tu *ſvetu karſzhanſtôu* CC 85, *Tej ſmerti* CC 87, na *Defnici tîga Ozheta* CC 29; pač pa je enkrat namesto *u'viſoka Nebefſa* CC 451 zapisal *u'ta viſſoka Nebefſa* 416.

Čut mu ni dal, da bi bil sprejel tujo, teže umljivo konstrukcijo, ki se glasi pri Dalmatinu: *Ne puſti me obeno nefrezho, krish ali nadlugo, ni tudi oben poteleſni luſht inu lubesen od letiga tvojga Krajleſtva prozh obêrniti* M 239; Kastelec je povedal dosti razumljiveje: *Ne puſti me prozh obêrniti od tebe ſobenim poſoitnim luſhtam, ali têrpleniam* 285. — Tudi impersonalno konstrukcijo *de ſe taku neofmilenu ſ'tabo rouna* M 76 je spremenil ter napisal *de ſo takû neufmilenu ſtabo rounali* 51. — Morda ni odveč, če navedem Kastelečeve spremembe besednega reda; Dalm. *de bi on ſooje roke o'tvoih vernih krij omival* M 311, Kast. *de bi on ſooje roke u'kry tvojh vèrnih umival* 441; Dalm. *de bodo Sovraſhniki morali ſposnati* M 315, Kast. *de ſovraſhniki bodo morali ſposnati* 442; Dalm. *kir ti o'tvoji Poſtavi tvojmu folku pritijh* M 325, Kast. *kir ti u'tvoji Poſtavi prityſh tvojmu folku* 447; Dalm. *ſo ſe puſtili* CC 181, Kast. *je ſo puſtili* 392; Dalm. *ſo ſe ſkaſali* CC 190, Kast. *ſe ſo ſkaſali* 399.

Nazadnje so razlike v besednem zakladu. Nekaterim besedam, ki mu jih je ponujala predloga, se je Kastelec dosledno izogibal, znamenje, da mu niso bile domače. Tako nadomeſča *nujo* z *nadlogo* in *revo*: *nujah* CC 384, *nui* M 35, *nujam* CC 430 — *rêvah* 452, *nadlûg* 115, *rêvã, nadlugam* 415; vendar je izraz predloge ostal: *nuji* 450 (po CC 274). Zelo dosledno se izogiba besedi *temuzh*, ki jo beremo CC 424, 374, M 35, 223, 311, 312 (2×), 356, in postavlja namesto nje *ampak* 428, 451, 115, 441 (5×), 446, 450. Namesto *târ* CC 328 ali *ter* CC 373 piše *inu* 410 ali *nu* 450; namesto *Sdaj* CC 181, 189 rabi *sdaici* 391, 398. Druge razlike so v razmeroma pičlem gradivu izpričane samo v enem primeru: *potêrplenju* M 324 — *potêrpeshlivoſti* 447; *h dobitku* CC 435 — *k'dobizhku* 417; *kar je h'poteleſnîmu oſhitku potreba* M 325 — *kar je k ſhivênîu potreba* 447; *Ozhinîga lyza* M 115 — *Ozhinîga oblîzhja* 101; *Drakonih* CC 329 — *Lintvornih* 411; *orata o'Paradiſh* M 217 — *urata Nebefhka* 160; *odreſhitôa* M 174 — *gnade* 110; *s'grêhi ſim jeſt oblîzhen inu obdan* M 121 — *s'grêhi ſim napolnîen* 108; *ſhmagana* CC 374 — *frahtana* 450; *odſod* CC 395 — *od tod* 426; *ſtuprou* CC 374 — *Takrať* 450. Nekateri izrazi, ki mu niso prijali, je Kastelec kar izpuſtil: *en pravi vojarin inu viſhar* M 239 — *en viſhar* 284; *po oſem ulnim ſvejtu* CC 84 — *po uſêm ſveitu* 458; *zhes nuzh (ſe) ſhlise neuftraſhijh* CC 328 — *Po nozhî pres ſtraha leſhyſh* 411; v zadnjem primeru besede *ſhlise* (žlîzé, zleze,

t. j. kuge) ni razumel ter je kar po svoje zavil. Ponekod, se zdi, gre bolj za stilistične spremembe: *per lebni ohranil* M 327 — *per lebnu obdershal* 448; *pravo Karfzhanfko vero imeti* CC 30 — *pravo Catolifhko vero dèrshati* 235; *podejli meni tvojo gnado* M 85 — *dai... meni tvojo gnado* 55; *je teleffen postal* CC 29 — *je mefni postal* 234; *v'krishi inu nadlugah* M 175 — *u'reivah, inu u'nèdlugah* 109.

Analiza Kastelčevega jezika v tekstih, posnetih iz protestantskih knjig, nam kaže, da je avtor Bratovskih bukvic ubral srednjo pot: predvsem se je jezikovno ravnal po predlogi; ker pa mu je ta ponujala jezik, ki so ga govorili in pisali sto let pred njim ljudje iz drugačnega okolja, zlasti iz drugačnega jezikovnega območja, se je zavestno in tudi nezavestno v marsičem naslonil na svoj notranjski govor in na svoj jezikovni čut. Zato je njegov jezik mnogo manj enoten ko jezik njegove predloge.

*

Matiju Kastelcu, ki je po dolgi suši začetnik nove faze v razvoju slovenskega slovstva, so se protestantske knjige kljub njih starosti in drugoverski vsebini zdele vredne, da je iz njih krepko črpal. Ne more pa se ponášati z literarno ravni, ki so jo nekako sto let pred njim dosegli naši protestantski pisci.

Résumé

Après les dernières publications des protestants slovènes de 1595, les »Bratovske bukvice« (Livret de la Confrérie du Saint Rosaire), publiées successivement en 1678 et en 1682, sont le cinquième en date des livres slovènes catholiques. On sait que l'auteur, Matija Kastelec, avait pris 11 pièces du livre des cantiques protestant de 1595, sans les avoir, comme on pensait jusqu'à présent, copiées littéralement (1). Kastelec cependant emprunta aux protestants d'autres textes: encore 5 textes du livre des cantiques cité plus haut (2) et 13 prières du livre des prières publié par Dalmatin en 1595 (3).

Kastelec n'a pas hésité à modifier ces textes. Les vers n'y gagnèrent point, au contraire. Il ne tenait compte ni de la structure des vers ni du nombre des syllabes et il allongeait les strophes d'une manière inégale (4). Quant aux textes en prose (prières), il les abrégait arbitrairement bien que le contenu ne l'exigeât que rarement (5). De l'analyse des modifications linguistiques dans les textes empruntés il résulte qu'en général, Kastelec suivait la langue de l'original; mais comme celui-ci lui offrait une langue parlée un siècle avant lui par des gens d'une autre région linguistique, Kastelec, consciemment et inconsciemment, s'appuya souvent à son dialecte de la Carniole Intérieure et à son propre sens linguistique, de manière que sa langue présente un caractère de beaucoup moins uni que ne l'était celle de son modèle (6).

A Kastelec, cet initiateur d'une nouvelle phase dans le développement de la littérature slovène qui suivit une longue époque de stérilité littéraire, les livres des protestants, malgré leur vieillesse et leur contenu hérétique, paraissaient une source toujours digne d'attention, et il n'hésita pas d'y puiser à pleines mains. Pourtant, cet écrivain catholique, dans ses »Bratovske bukvice«, ne manifesta pas l'érudition littéraire des écrivains protestants, ses aînés d'un siècle.

Franč Grivec

O CERKVENOSLOVANSKIH PRVINAH V DRUGEM FRISINŠKEM SPOMENIKU

STANJE ZNANSTVENEGA VPRAŠANJA

Najstarejši zapiski slovenske besede, frisinški spomeniki, so že v prvi skupni objavi pred 120 leti pokazali mednarodno in vseslovansko pomembnost. Izdali so jih namreč Rusi (l. 1827) z jezikoslovnimi opombami A. Vostokova. Največ začudenja je zbudil drugi frisinški odlomek po osupni podobnosti s cerkvenoslovanskim govorom Klimenta Bolgarskega v spomin apostolu ali mučencu. O njej so razpravljali slavisti J. Kopitar, Miklošič, Sreznevskij i. dr. Pomenljiv mejnik v tem razpravljanju je akademsko stvarna polemika med V. Jagićem in V. Vondrákom l. 1905/6. Jagić je proti Vondráku pokazal, da oni Klimentov govor ni slaba kompilacija, marveč pisateljsko brezhiben, posebej izvrsten na tistem mestu (o izvirnem grehu), kjer mu je Vondrák očital okorno odvisnost od frisinškega nagovora.¹ Nasprotno pa da je frisinški spovedni govor brez pravega začetka in na več mestih okrnjen. Vondrák je v kratkem odgovoru (1906, 256 do 260) priznal, da je frisinški nagovor v sedanjem zapisku res okrnjen. S tem je umaknil svoje nasprotno trditve, zapisane v knjigi »Studie z oboru cirkevněslov. pisemnictví« (1903), in se v glavnem molče vrnil k svojemu prejšnjemu mnenju, dokazanemu v knjigi Frisinské památky (1896).

Jagić je s primeri Klimentovega izražanja dokazal, da se Kliment v onem govoru giblje v svojih priljubljenih mislih (in seinem beliebten Gedankenkreise). Vzporedno je dokazal tudi filološko in vsebinsko (idejno) zvezo frisinškega govora s cksl. pismenstvom. V zadnjem desetletju sem Jagićevo dokazovanje dopolnil z vsebinske strani in ugotovil, da so v omenjenem Klimentovem govoru ohranjeni očitni znaki Cirilove (in Metodove) teologije.² Saj je bil Kliment najzvestejši učenec Cirilove

¹ Archiv für slav. Philologie 27, 1905 (str. 395—419) in 28, 1906 (256—261). Na odločilno važnost tega Jagićevega članka je opozoril prof. F. Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva, 2. izd. 1. snopiča, op. 57 (k str. 5). Pri nas sta se Jagićev članek in Kidričeva opozoritev premalo upoštevala.

² Slovenski knez Kocelj (1938), str. 276—294 (dodatek: Cirilova askeza in odvisnost Klementa Bolgarskega). — Drugi fris. spomenik in Cirilova književna šola (GMD 1941, 106—115). — Zarja stare slovenske književnosti (1942). — O idejah in izrazih v žitjih Konstantina in Metodija. Razprave AZU. Filozof.-filolog.-histor. razred II (1944) 183—187. — Govor sv. Metoda Solunskega (BV 1941, 35—50). Ker so izsledki važni za narodno zavest, sem jih skušal popu-

književne in bogoslovne šole. Zaradi vzajemne notranje zveze se sledovi svojstvenega Cirilovega (in Metodovega) izražanja in mišljenja poznajo tudi v 2. frisinškem spomeniku. Verjetno je, da je v njem okrnjeno ohranjen staroslovenski Metodov (ali tudi Cirilov) spovedni nagovor. Isti govor je porabljal tudi Kliment, ga znal skoraj na pamet in ga potem prenašal v govor v spomin apostolu ali mučencu. Ker je Klimentov govor bolje ohranjen, nam pomaga pri rekonstrukciji in razlagi okrnjenega frisinškega spomenika.

Najnovejšo jezikoslovno razpravo o tem predmetu je napisal ruski slavist A. Isačenko, univerzitetni profesor v Bratislavi.³ Preiskal je glasoslovje, besedni zaklad in sintakso frisinških spomenikov. V predgovoru omenja mojo razpravo v GMD 1941,⁴ a izjavlja, da je ni mogel prečitati pred tiskom svoje knjige. Njegovi jezikoslovni izsledki se na mnogih mestih presenetljivo ujemajo z mojimi, posebej glede sloga, izvirnosti in bistvene razlike drugega spomenika od prvega in tretjega. A v knjigi so tudi enostranosti. Med slavisti, ki priznavajo zvezo frisinških odlomkov s eksl. pismenstvom, pogrešam N. van Wijka,⁵ posebno treznega strokovnjaka. Jagićeve razprave v ASPH 1905 ni dovolj upošteval. Oni Klimentov govor omenja le mimogrede. Zaradi tega je prezrl nekoliko važnih znanstvenih vprašanj in dognanj.

NOVI DOKAZI ZA CERKVENOSLOVANSKE PRVINE

Iz literarnih oblik in iz vsebine sem po primerjanju s Cirilovo miselnostjo ugotovil, da je frisinški nagovor samostojen, literarno in vsebinsko dovršen proizvod Cirilove književne šole. Isačenko je dognal isto, a po drugi poti, namreč po raziskavi glasoslovja, besednega zaklada in sintakse. Večkrat ponavlja, da 2. frisinški odlomek obsega »prvine vznesenega govorniškega sloga« in da je sestavljen »v visokem retoričnem slogu,«⁶ v književno izoblikovanem jeziku, medtem ko imata ostala dva odlomka pečat govornega jezika.⁷ Posebej naglašja, da frisinški govor ni preveden niti iz nemškega niti iz latinskega ali grškega jezika (str. 10. i. dr.). V tem se ujema z mojim dokazovanjem. A prezrl je možnost verjetne daljne odvisnosti od zahodnih vzorcev, ne da bi zaradi tega trpela velika literarna in vsebinska izvirnost. Frisinški spovedni nagovor je namreč sestavljen za rimski obred; zato je verjetna neka vsaj daljna odvisnost od zapadnih vzorcev.

rizirati, kolikor je bilo pod tujo okupacijo mogoče; objavljaj sem jih v raznih časopisih. Takšno objavljajanje ni mogoče brez ponavljanja, a je koristno za ljudsko izobrazbo.

³ A. V. Isačenko, *Jazyk a pôvod frisinských pamiatok*. Bratislava 1943. Slovaška Akademiya znanosti.

⁴ Gl. zgor. op. 2.

⁵ N. van Wijk, *Geschichte der altkirchenslav. Sprache I* (1931) 5.

⁶ Str. 9, 10, 28.

⁷ Str. 29.

Isačenko je natančno preiskal germanizme v 1. in 3. frisinskem odlomku in ugotovil, da v 2. spomeniku ni germanizmov. A samostojno vrednost mu priznava le do 103. vrste. Zaključek (od 103. do 113. vrste) smatra za prevod iz nemškega. To dokazuje iz germanizmov, posebej iz rabe svojilnih zaimkov naš, vaš, namesto svoj. Toda to je tudi grecizem, običajen celo v najboljših stsl. prevodih evangelijev in liturgije. Saj čitamo tudi v 38. vrsti »obeti naše« (namesto: svoje); torej »našq verq« v 104—105. ne smemo smatrati za germanizem, če smo 38. vrsti priznali cerkvenoslovansko izvirnost. Res se misel »s pravo vero in pravo spovedjo« (104—106) ponavlja tudi v nemških vzorcih, a zaradi tega to še ni jezikovni germanizem; misel je gladko vpletena v prejšnjo miselno zvezo. Le končni poziv k spovedi (109 do 113) ima očitne znake okornega prevoda po nemškem obrazcu, zlasti »izpovedeni bodete grehov vaših«. Ta okorni germanizem se ponavlja tudi v prvem (v. 7.) in tretjem (v. 42.) spomeniku ter v panonski (moravski) spovedni molitvi Sinajskega evhologija; bil je torej trdno zakoreninjen. Rodilnik »grehov« pa ni germanizem, kakor trdi Isačenko (str. 11 in 23); saj še danes v knjižni slovenščini pišemo in govorimo: »spovem grehe«, a »spovem se grehov«.

Profesor F. Ramovš razlikuje v jeziku frisinskih spomenikov dve razvojni stopnji: 1. prasllovanske (drugi pravijo: stare cerkvenoslovanske); 2. »začetne slovenske poteze, s katerimi se je slovenščina začela pretvarjati v samostojno slovansko jezikovno obliko« (str. 11—12). A stare prvine, ki jih našteva, so ohranjene večinoma (nekatero celo izključno) le v 2. spomeniku.

Razen že prej ugotovljenih starih oblik poudarja Isačenko (str. 31 do 39) še dve doslej premalo ocenjeni prvini: 1. dvozložno obrazilo srednjega spola -i je, namesto poznejšega enozložnega -je (str. 27); 2. stavu svojilnega zaimka za samostalnikom (besedni red, sintaksa).

Staroslovansko dvozložno obrazilo srednjega spola je ohranjeno le v drugem, a nikoli v 1. in 3. spomeniku: ugojenje (23), sepašenje (39), božijem (72), balovanje (92). Dvakrat pa je isto obrazilo zapisano enozložno (božje v. 49 in 56), po tedanji domači izgovarjavi karantanskega narekovalca. V 10. vrsti je rodilnik ženskega spola: božije (slavi). Ta rodilnikova oblika je važna, ker s filološke strani potrjuje mojo vsebinsko ugotovitev, da je izraz slavi božije svojstvena vzhodna oblika izražanja; v podobni zvezi se ponavlja v stsl. prevodu sv. pisma, v Žitju Konstantina in v Klimentovih govorih, medtem ko je v zahodnih tekstih ne srečujemo v takšni zvezi. Prof. Ramovš je značilni i v fonetični transkripciji vselej izpustil. Toda v frisinskem rokopisu in v Ramovševi paleografski transkripciji je razločno pisano -ije (-i je).

Isačenkovo dokazovanje naj podprem še z eno zanimivo cerkvenoslovansko obliko, sorodno fonetiki dvozložnega obrazila srednjega spola, namreč natančna cerkvenoslovanska pisava zvalnika bratrija (bratriia, v. 14—15); ista beseda je v 67. vrsti tega spomenika pisana bratrija (bratria). Natančna cerkvenoslovanska fonetika (bratrija)

je tu zelo važna, ker je pravilna stara eksl. zvalnikova oblika *bratrije*. Fonetična natančnost nam more biti dokaz, da je bila izjemna zvalnikova oblika frisinškemu pisarju narekovana natančno po glagolskem rokopisu. V ostalih dveh spomenikih ni tega izraza. Torej primerjanje ni mogoče; zaradi tega je dokaz šibkejši. Verjetno je, da je ista nepravilna zvalnikova oblika ohranjena v 108. vrsti anonimnega govora v Clozovem glagolitu, kakor sem pokazal na drugem mestu.⁸ Torej bi bila izjemna zvalnikova oblika nekak cerkvenoslovanski panonizem ali moravizem.

Postavljanje svojilnega zaimka za samostalnikom smatra Isačenko za svojstvenost cerkvenoslovanskega sakralnega, liturgičnega sloga. Po njegovem mnenju so najstarejši cerkvenoslovanski pisci namenoma izoblikovali takšen slog, da se razlikuje od vsakdanjega. V starih nemških cerkvenih obrazcih je besedni red drugačen (t. j. vsakdanji). Ta posebnost cerkvenoslovanskega sloga se v frisinškem govoru ponavlja enajstkrat (ded naš, teles naših, duš naših, obeti naše i. dr.). V 1. in 3. spomeniku pa je dosledno ohranjen vsakdanji besedni red (37 primerov). Le v evangelijskem citatu 1. spomenika (v. 33) beremo: *otca mega*, ker je na citat vplival cerkvenoslovanski prevod. Opozarjam, da se tu naglaša besedni red svojilnega zaimka, a ne pridevnika.

V starih nemških tekstih in v starih slovanskih prevodih iz nemščine so izjeme samo tam, kjer je vplival latinski slog (n. pr. *Oče naš* v Celovškem rokopisu). Torej ta svojstvenost frisinškega govora sama po sebi izključuje le nemško predlogo, a ne latinske; po nasprotju z besednim redom 1. in 3. frisinškega spomenika pa je njena dokazna vrednost večja.

Posebno značilno je izražanje: *zdravnik* (bali) teles naših in *rešenik* (spasitelj) duš naših (90—91). Isačenko omenja (str. 34), da se ta formula ponavlja v vzhodnem obredu »svetega olja«. Toda tam se ponavlja oblika: *zdravnik* (vrač) duš in teles naših. K temu pripominjam, da je ista misel izražena tudi v Bazilijevi liturgiji. A ne smemo prezreti, da frisinški govor loči *zdravnika* in *rešenika*. To je bogoslovna in stilna finesa, ki je drugod doslej nisem našel. V zvezi z mislijo, da je »spoved poslednje zdravilo« (balovanje, v. 92), bi tu pričakovali izraz: *zdravnik* duš naših. Takšno izražanje bi soglašalo s spovednim obredom glagolskega Sinajskega evhologija, kjer se ponavljajo oblike, da Bog (Kristus) ozdravlja duše; greh se primerja boleznim in rani, odpuščanje grehov se imenuje ozdravljenje, Bog in spovednik se primerjata zdravniku.⁹ Avtor frisinškega govora je bil torej zmožen za izvirno bogoslovno in vzorno literarno oblikovanje. Tudi oblika »zdravnik teles naših in duš naših« bi bila lepa in pravilna. A izražanje v frisinškem govoru je lepše in preciznejše, ker je Kristus v drugačnem pomenu zdravnik teles in v drugačnem zdravnik duš; vrh tega je izraz »rešenik (spasitelj) duš« globlji.

⁸ Težka mesta v Clozovem glagolitu. Razprave AZU I. razr. III. knj. (1949).

⁹ Euch. Sin. 66 b 14; 67 b 17 in 26; 68 a 1 in 8—11.

V 39.—40. vrsti je podobna oblika: rešenje (sčpasenije) teles naših in duš naših. Namesto rešenja bi bil tukaj enako primeren izraz zdravje. Takšno menjavanje izražanja priča o veliki literarni gibčnosti prvotnega oblikovalca fris. staroslovenskega govora.¹⁰

V jezikovnem pojasnjevanju glagola spasati in samostalnika spasilatelj je Isačenko prezrl prvotni pomen teh izrazov, v katerih se razodeva tankočutnost oblikovalcev stare knjižne cerkvene slovanščine. V I. fris. spomeniku beremo: nisem »spasal nedela, ni sveta večera, ni mega posta« (v. 18). V II. 23—24 pa: prisege (roti) »k jihže ne pasem«. Isačenko pravilno trdi, da spasal in pasem tu pomeni servare (custodire, spolnjevati, držati). A misli, da ta pomen ne soglaša s staro cksl. rabo, češ da oni stsl. glagol pomeni salvare, a ne servare. Toda tu je treba pomniti, da je salvare cerkvenolatinska oblika za klasični glagol servare, salvator pa za servator. Miklošič je to vedel, zato ima v stsl. slovarju pri glagolu sčpasti le izraz servare. Novejše rimske cerkvene izjave, katere so sestavljene v klasični latinščini (n. pr. okrožnice Leona XIII. in Pija XII.), namesto salvator rabijo klasično obliko servator. To razliko med cerkveno in klasično latinščino bi moral Isačenko upoštevati, ko spasati v pomenu servare razlaga kot germanizem (str. 14).¹¹

Profesor Isačenko je torej v staroslovenskem frisinškem nagovoru ugotovil take cerkvenoslovanske prvine, ki jih slavisti doslej niso opazili. S tem je dal pobudo, da dopolnimo dokaze za nekatere cerkvenoslovanske oblike, na katere je opozoril že Jagić, a še niso vsestransko pojasnjene. Oglejmo si tri izmed teh: solzno telo, ježe, bzzredu.

SOLZNO TELO

Vatroslav Jagić je proti V. Vondráku omenil, da solzno telo ni domača panonska ali karantanska, ampak knjižna cerkvenoslovanska oblika. Jagićevo slovniško ugotovitev sem v razpravah o frisinških spomenikih dopolnil še s stilne in vsebinske strani.¹²

V cerkvenoslovanskem Pohvalnem govoru v spomin sv. Cirilu in Metodu sem našel doslej prezrto sorodno misel, da je sv. Metod v samostanu na Olimpu s solzami »omival vse svoje telo«. V spovednem obredu stsl. Sinajskega evhologija pa se ponavlja misel, da brez »očesnega plača« ni mogoče pravo kesanje in da se s solzami izmivajo

¹⁰ Verjetno je, da je avtor nagovora namenoma menjaval izraze zaradi govorniške in stilne lepote in živahnosti, a tudi zaradi idejne poglobitve.

¹¹ V poljudnoznanstvenem članku o stsl. jeziku v Acta Acad. Velehrad. 18 (1947) 81 sem pojasnil, da je slovanski spasilatelj (spasti) iz istega korena kakor pasti (pasem), pastir. Kakor pastir varuje, ohranja čredo, tako varujemo (custodire, servare) zapoved, post, praznik, prisego, t. j. spolnjevamo, držimo (prisego). — V. Vondrák, Fris. památky (Praga 1896) 21 navaja primere iz starejše češčine.

¹² Slovenski knez Kocelj (1938), str. 278. — GMD 22 (1941) 109. — Zarja stare slovenske književnosti (1942) 26; 47—49 i. dr.

dušni in telesni grešni madeži (list 70 a, v. 1—3; 78 a, 14—15, 83 b, 16 in 17; 86 a, 4). Iz tako obilnih staroslovenskih prvin primere o »solznem telesu« sklepamo, da je ta izvirna oblika tvorba staroslovenske knjižne šole sv. Cirila in Metoda. Torej je to znak eksl. vpliva na drugi frisinski spomenik.¹³

ESE — EZE — JEZE

Profesor V. Jagić je v svojem najstarejšem članku o tem predmetu izrekel mnenje: »Die vielen e s e — j e z e sind schwerlich volkstümlich, sondern kirchenslavisch.«¹⁴ Kolikor mi je znano, se to mnenje pozneje ni več ponavljalo. Profesor Isačenko razpravlja o tem izrazu z druge strani.

Na str. 56—57 trdi Isačenko, da ima besedica e z e (jeze) v 1. frisinskem odlomku dva različna pomena: 1. oziralni zaimek srednjega spola (kar), 2. namerni veznik d a (češko in slovaško ž e). Drugi pomen (d a) je izražen v 16. in 17. vrsti: e z e mi se tomu hotelo; e z e jesem ne spasal (spolnjeval) nedela. Prof. Ramovš prevaja to z vzročnim veznikom k e r. Stvarno je zadel pravi pomen. Isačenko pa ugotavlja, da mora tukaj stati veznik d a, ker v nemški predlogi stoji obakrat d a z (dass). Tak pomen ima še danes češki in slovaški veznik ž e; torej je ta e z e moravizem, tuj slovenščini in sploh južni slovanščini.

Isačenko naglaša, da so slavisti doslej ta pomen veznika e z e in s tem ta moravizem prezrli. A mnogi so prezrli še značilnejši pomen istega veznika ali zaimka e z e v 2. frisinskem odlomku, kjer se od 20. do 25. vrste naštevajo dela s a t a n o v a: e z e trebu (malikovanje) tvorim... e z e tatva, e z e razboj, e z e pulti ugojenije, e z e roti... e z e nenavist. V prvem členu naštevanja (e z e trebu tvorim) bi e z e še moglo pomeniti veznik d a ali k e r, a v zvezi z naslednjimi petimi členi (e z e tatva, e z e razboj itd.) more imeti le pomen narekovaja za dvopičjem. Šestkratno ponavljanje daje naštevanju poseben poudarek, kakršen bi se s samim narekovajem in dvopičjem niti v pisavi ne mogel izraziti, še manj pa v govoru.

Ne bom razpravljal o Isačenkovem mnenju, da je e z e v pomenu d a (ali k e r) moravizem. Moravizmov ne izključujem, če so dokazani; priznavam namreč, da so se frisinski spomeniki v 9. stoletju rabili tudi med Moravljani. Važnejša je ugotovitev, da omenjena raba j e z e v pomenu narekovaja nikakor ni ljudska (pogovorna) oblika, niti moravska niti panonska ali karantanska. Takšna raba je značilna za knjižno cerkveno slovanščino, a je tudi v njej redka. Stara cerkveno-slovanščina ima v tem pomenu navadno j a k o. Češki slavist J. Kurz je v razpravi o staroslovenskem nadomestilu za grški člen pojasnil

¹³ Natančneje v razpravi »Pohvala sv. Cirilu in Metodu« (izide v zborniku Razprav Akademije znanosti I. 1949); nekoliko v Acta Acad. Velehrad. 18 (1947), str. 5.

¹⁴ Archiv f. slav. Philologie 1 (1876) 450.

na koncu tudi takšno rabo veznika e že.¹⁵ V steksl. evangelijskem besedilu je ugotovil ta pomen le dvakrat, poleg tega po enkrat v Supraselskem rokopisu in v Žitju Konstantina, a samo v rokopisu Vladislava Gramatika (iz l. 1469). A ta prepisovalec iz srednjeveške bolgarske šole ni zanesljiva priča, ker je rad popravljajal slog starejših rokopisov; mogoče je, da je ta je že (v 14. poglavju ŽK, ko je naveden začetek Janezovega evangelija: je že, iskoni bē slovo) vstavil Vladislav Gramatik. Torej bi bil oni primer dokaz za takšno rabo v poznejši cerkveni slovanščini. V Supraselskem rokopisu in v evangelijih pa grški izvirnik priča, da se je že rabi za grški člen *to* in da ta člen nekako nadomešča naš sedanji narekovaj. Tako pri Lk 22, 37 in pri Mt 19, 18. Za primerjanje s frisinškim spovednim nagovorom je zlasti važno mesto Mt 18, 19, ker se tam podobno naštevajo grehi (je že ne ubēši — *τὸ ὅν ᾠνομήσεις*) kakor v 2. frisinškem spomeniku. V tem evangelijskem izreku je je že postavljen pod vplivom grškega člena, je torej grecizem. V frisinškem nagovoru ni mogel naravnost vplivati grški člen, ker govor ni preveden iz grškega. A vendar je to nekaj cerkvenoslovenski knjižni grecizem, posnemanje grškega sloga, posebej grškega člena pri naštevanju, torej hkrati govorniško nadomestilo za dvopičje in narekovaj.

Razni grehi se v podobni zvezi naštevajo tudi v 1. in 3. fris. odlomku, a brez e že. Vrh tega je gotovo, da je takšna raba veznika e že značilna oblika knjižnega, ne pa navadnega pogovornega jezika, kakršen je v 1. in 3. fris. spomeniku. Torej je takšna šestkratna raba veznika e že dokaz močnega vpliva knjižne cerkvene slovanščine, povrh tega pa še znak govorniškega sloga, kakor proseva tudi na drugih mestih okrnjenega 2. fris. odlomka.

V zvezi z drugimi dokazi je govorniška knjižna raba veznika e že posebno krepak znak cerkvenoslovanskega vpliva in Cirilove književne šole. Kakor po drugih vsebinskih in oblikovnih posebnostih tako tudi po svojstveni govorniški rabi veznika e že spada 2. frisinški odlomek med najvažnejše stare cerkvenoslovanske spomenike, tem bolj ker so z vsem tem spojeni še sledovi panonskega ali karantanskega narečja in je bil ta spomenik zapisan že okoli leta 980.

Profesor J. Kurz v strokovni razpravi o staroslovenskem členu navaja primere in dokaze le iz stsl. rokopisov do 11. stoletja. A izjemoma se ozira tudi na poznejše rokopise, tako n. pr. navaja cerkvenoslovanski rokopis ŽK iz 15. stoletja. Še bolj bi bila upravičena taka izjema glede 2. frisinškega spomenika. Ta je bil namreč zapisan že v 10. stoletju. V njem je izključen vsak vpliv poznejše cerkvene slovanščine. Njegova govorniška raba e že posebno značilno pojasnjuje to redko staroslovensko knjižno obliko. Torej zasluži vso pozornost jezikoslovcev.

¹⁵ J. Kurz, K otázce členu v jazycích slovanských, se zvláštním zřetelem k staroslověnině. Byzantinoslavica VII, 1937/8, str. 212—340, in VIII, 1939/40, str. 172—288; o i že, e že VIII, str. 281—285.

K najtežjim mestom frisinških spomenikov spada bzzredu v uvodu (v. 13—14) spovednega nagovora. Profesor F. Ramovš smatra to mesto za napako zapisovalca. Ker v njegovi poljudni izdaji ni prostora za navajanje različnih domnev, zato je z zelo naglašenim pridržkom predložil rekonstrukcijo p(o) s(tem) redu v pomenu naposled, navsezadnje.¹⁶ Stvarno se je pridružil J. Kopitarju (Glagolita Clozianus), ki je čital po sredu in prevel ex ordine (po vrsti). Kopitar navaja zraven tudi lekcijo Vostokova brez čredu. Isačenko je sprejel Ramovševo rekonstrukcijo, a brez pridržka in s preveliko gotovostjo, kakor da bi bila popolnoma nedvomna. Prevaja namreč: po to mto poriadku (po tem redu).^{16a} A moral bi povedati, da je predlagana lekcija profesorja Ramovša le ena iz domnev, predložena s pridržkom, v priloženem (str. 29) slovenskem prevodu pa zelo utesnjena (»navsezadnje«). Nikakor se ne sme prezreti Jagićeva domneva.

Jagić je predložil lekcijo v čredu — po vrsti (po čredanju) — v pomenu grškega *zaθeῖης*, ki pomeni dvojce: 1. po redu, po vrsti (Apd 3, 24; 11, 4; 18, 23), 2. potem (Lk 1, 3; 8, 1). Toda v prvem pomenu je vselej prevedeno po ředu, v drugem pa po tom, a nikoli z izrazom čreda. Res pa je pomen čredanja združljiv s pomenom potem.

Stsl. izraz čreda v pomenu vrsta se rabi dvakrat v prevodu Lukovega evangelija, namreč Lk 1, 8 in (le v Zografskem rokopisu) Lk 1, 5 za grško *ἐφημερία* v pomenu tedenske skupine duhovnikov, ki so se zapored (po vrsti) dnevno vrstili (čredili) v duhovski službi. V Zografskem rokopisu Lk 1, 5 zelo primerno stoji dnevna čreda, kar kaže tanko umevanje grškega smisla; takó (vices diariae) prevaja tudi Miklošičev stsl. slovar.

Jagićev predlog ima težavo, da bi b stal za v; takšna zamenjava bi bila osamljena. Verjetnejša je lekcija po čredu, kar se sklada z rabo po ředu in smisla nič ne spreminja.¹⁷ V tem primeru bi bil izpuščen glas o, a ta je izpuščen tudi v 67. vrsti, kjer b enako stoji za p (b bgeni, pobejeni). Črka b je v tem nagovoru 18 krat zapisana za p. Pismenka z pa se često rabi za č, dasi je običajnejša raba za s ali z. Dva zz se v 2. fris. spomeniku dvakrat rabita za s (v. 46 in 49), a obakrat med samoglasnikoma. Dva zz za č je tu sicer osamljeno, a enako osamljena je glasovna skupina čr, nedvomno zelo težka za Nemca. Verjetno je, da je nemški zapisovalec č zaradi tega dvojno zapisal, ker ga je narekoval moral močno poudariti. Saj je č nemškemu zapisovalcu tudi v lažjih glasovnih zvezah delal takšne pre-

¹⁶ F. Ramovš in M. Kos, Brižinski spomeniki (1937) 10, 15, 21, 29.

^{16a} Str. 73.

¹⁷ Po čredu rabi sicer čred namesto običajnejše črede; a Miklošičev stsl. slovar (2. izd. 1124) navaja rabo moške oblike (črid, črd, krd) v hrvatskem, srbskem in bolgarskem jeziku.

glavice, da ga je celó v istih besedah zelo različno pisal: *zlouuezi* — *človeci* (v. 30); *petsali*, *petzali* — *pečali* (v. 4 in 12); *ozima*, *osima* — *očima* (v. 27 in 86) i. dr.

Lekcija po čredu je torej grafično verjetna, kar so slavisti (Jagić, Vostokov i. dr.) deloma že ugotovili. Še verjetnejša je, ker se strinja z izražanjem sorodnega Klimentovega govora in vzhodne krščanske tradicije. Slavisti doslej še niso opazili, da izraz po čredu v frisinškem stavku: »(na rod človeški) strasti (trpljenje) i pečali pojdo i nemoči i po čredu smrt« — soglaša z obliko *premenujušča* v skoraj doslovno enakem Klimentovem stavku: »napadoša (na rod človeški) i pečali i strasti i smrt, *premenujušča* žitije«. V istem Klimentovem govoru se še enkrat ponavlja, da življenje mine kakor sen, »i změnuja vrěmena i gody«. Cerkvenoslovanska glagola *premenovati* in *izmenovati* pomenita isto kar *crediti* (*excipere*, *alternare*, *διαδέχεσθαι*). To izražanje je torej bilo v Cirilovi bogoslovni šoli zelo običajno. Povzeto je po grški krščanski tradiciji. Dionizij Areopagit piše o zaporednem čredenu nadlog v človeškem, trpljenja polnem življenju (*πολυπαθιστατή ζωὴ διαδέχεται*); naposled je smrt *θανάτον πέρας* večnost zamenjala z umrljivostjo.¹⁸ Teofil Antiohijski je v 2. stoletju pisal, da je kot posledica greha naposled prišla smrt.¹⁹

Razlika v izražanju iste misli v frisinškem nagovoru (po čredu) in v Klimentovem govoru (*premenuja*, *izmenuja*) se popolnoma sklada s krepkejšim izražanjem frisinškega govora z ene strani in s šibkejšim Klimentovim slogom z druge strani.²⁰ Obenem priča o Klimentovi pisateljski spretnosti ne le v tem, da je izposojene misli in oblike pravilno vpletal v svoje govore (kakor je ugotovil Jagić), temveč tudi v tem, da je znal izražanje organsko prilagoditi svoji osebnosti. Ni bil okoren kompilator, ampak samostojna pisateljska osebnost.

Frisinški spovedni govor je potemtakem tako tesno zvezan s Klimentovim govorom v spomin apostolu ali mučencu, pa tudi z vzhodno krščansko tradicijo, da je v okrnjeni vsebini in pomanjkljivi obliki sedanjega zapiska na težjih mestih razumljiv le s pomočjo te zveze. Bogoslovni in jezikoslovni razlogi dokazujejo, da je Jagić v omenjeni strokovni razpravi zvezo 2. frisinškega spomenika s Klimentom Bolgarskim pravilno osvetlil in pokazal pravo pot celó tam (po čredu), kjer te zveze ni v vsem obsegu opazil.

Cerkvenoslovanske prvine v frisinškem govoru torej niso le slučajne, temveč zelo pomenljive za pravilno oceno njegove vsebine in oblike, na kar opozarja očitna sorodnost s eksl. Klimentovim govorom v spomin apostolu ali mučencu, kakor je že pred 40 leti pokazal V. Jagić.²¹

¹⁸ De eccl. hierarchia 3, 11; PG 3, 440.

¹⁹ Ad Autolyicum 2, 25; PG 6, 1091.

²⁰ Zarja stare slov. književnosti 49—51.

²¹ Gl. zgor. op. 1.

Mimogrede naj še opozorim na veliko razliko med sedanjim slovenskim kazalnim zaimkom *ta, to* in med staroslovenskim *ta, ta, to*. Staroslovenski zaimek *to* pomeni *tisto, ono*. V našem pomenu zaimka *ta* se v staroslovenščini dosledno rabi *sb, si, se*. Enako je v frisinških spomenikih, podobno tudi v sedanji ruščini; razlika je le v fonetiki in v pravopisu. Na to razliko moramo Slovenci posebno skrbno paziti. Celó jezikoslovci se tu včasih zmotijo. Tako n. pr. prof. F. Ramovš v prevodu frisinških spomenikov, zlasti očitno v stavkih: s *temi* (prav: *tistimi*), ki jih pokličesh (1. spomenik); od *tega* dne, ko sem bil krščen (3. spomenik). Ista netočnost se ponavlja v mojem prevodu v knjigi »Zarja stsl. književnosti«.

ČIGAV JE 2. FRISINŠKI SPOMENIK?

Slovaški slavist J. Stanislav je nekaj let ponavljal mnenje, da je bila Panonija ob Blatnem jezeru v 9. stoletju slovaška.²² Slovaško Nitro pa je proglašal za moravsko kulturno središče v dobi sv. Cirila in Metoda.²³ V takšnem ozračju je profesor Isačenko prisodil Slovakom vse tri frisinške spomenike, zlasti drugega. Verjetno je, da bi danes svoje mnenje zapisal v zmernejši obliki, ko tudi J. Stanislav že bolj naglaša stare medslovenske stike in vsaj indirektno namiguje, da je šel v prisvajanju staroslovenskih spomenikov nekoliko predaleč.

Isačenko trdi (str. 29 in 63—72), da je stari cerkvenoslovanski književni jezik na slovaških tleh sprejel glasovne, morfološke in predvsem leksikalne zapadnoslovenske, slovaške prvine; to ni stara (makedonska) cerkvenoslovanščina s primesjo leksikalnih moravizmov, ampak staroslovenščina moravske (slovaške) redakcije, kakor imamo od 11. in 12. stoletja dalje cerkvenoslovanščino češke, hrvatske, srbske, bolgarske in ruske redakcije; še več, to je staroslovanščina v podobnem pomenu, kakor so stari cerkvenoslovanski jezik nekateri imenovali starobolgarski.²⁴ Torej bi bile cerkvenoslovanske prvine v frisinških spomenikih dejansko slovaške. Isačenko dosledno trdi, da so frisinški spomeniki prav za prav slovaški, a da po rabi na slovenskih tleh in v sedaj ohranjeni obliki »predstavljajo slovensko redakcijo velikomoravskega teksta« (str. 71).

Isačenkovo jezikoslovno dokazovanje za slovaški izvor frisinških spomenikov je zavrnil slovaški jezikoslovec dr. S. Peciar (Slovenske Pohlady 1945, 457—459).²⁵ V zgodovinskem utemeljevanju pa Isačenko trdi, da so bili frisinški spomeniki sestavljeni »v okviru obsežne prevajalne delavnosti v Veliki Moravski«, bili preneseni k Slovencem in so »v slovenskem okolju dobili znake slovenske besede« (str. 71). Toda

²² Gl. moj članek: Slovenski panonski velikaši. GMD 1940. 63—65.

²³ J. Stanislav, Slovanski apoštoli Cyril a Metod. (Bratislava 1945) 78—82. O slovaški Koceljevi Panoniji na str. 27. A isti je v članku »Najstaršie styky Slovakov s južnimi Slovanmi« (Acta Acad. Velehradensis 1948, 257—261) z novimi dokazi močno opozoril na zavestno slovansko vzajemnost v 9. stoletju.

²⁴ Nahtigal, Slovanski jeziki (1938), str. 1—3.

²⁵ O tem sem poročal v Domu in svetu 1945, 158—160. O znanstveni vrednosti Peciarovih dokazov ne morem soditi.

obsežna velikomoravska prevajalna delavnost se je pričela šele v dobi Cirila in Metoda, a ni bila tako okorna, kakor se predstavlja v 1. in 3. spomeniku. Ta dva spomenika sta bila prevedena in rabljena pred prihodom Cirila in Metoda; v okvir njunega verskega pouka sta bila sprejeta le zaradi tega, ker je bilo besedilo pri ljudstvu že udomačeno. A znano je, da so bili karantanski Slovenci pokristjanjeni že sto let pred Moravljani in da je bilo dušno pastirstvo v Karantaniji že stalno urejeno, ko se je pokristjanjevanje Moravske šele pričelo. Torej se prevajanje nemško-latinskih molitvenih obrazcev ni moglo pričeti šele na velikomoravskih tleh in se od tam prenašati v Karantanijo in Panonijo, temveč obratno.

Z zgodovinskega stališča ni razloga za dvom o tradicionalni trditvi, da sta 1. in 3. frisinški spomenik po izvoru slovenska (karantansko-slovenska). A to tradicionalno trditev je treba dopolniti s priznanjem, da sta se ta dva spomenika rabila tudi med Moravljani. Tako bi mogli razložiti morebitne moravizme, če so res dokazani, n. pr. e že v pomenu veznika d. a. A moravizmi v zapisanem besedilu teh dveh spomenikov bi se dali razložiti tudi po domnevi, da so ju rabili in prvikrat zapisali Cirilovi učenci, ki so poznali panonsko in slovaško narečje ter zapisano besedilo namenili tudi Moravljanom.²⁶

Glede drugega frisinškega spomenika pa ni izključena verjetnost, da je bil kot proizvod Cirilove šole sestavljen na moravskih tleh. Saj po namenu, po vsebinski (bogoslovni) in literarni dovršenosti spada v okvir spovednega obreda Sinajskega evhologija. O tem pa Jagić trdi, da ga je Ciril sestavil v Moravski.²⁷ Frisinški spovedni nagovor je Metod nedvomno rabil v Panoniji in Moravski; torej je bil skupen moravskim in panonskim (in karantanskim) Slovenom. A po daljši rabi, po zapisku na slovenskih tleh, po glasoslovju in drugih znakih je slovenski spomenik, »slovenska redakcija cerkvenoslovanskega teksta«, kar priznava tudi Isačenko, le da on namesto »cerkvenoslovanski« piše »velikomoravski« v smislu »staroslovaški«. Še bolj slovenska spomenika sta 1. in 3. A verjetno je, da je bila predloga teh dveh spomenikov v rabi tudi med Moravljani in da sta nam v tem smislu skupna.

Poskus pretiranega prisvajanja frisinških spomenikov za Slovake nas opozarja na združujoče prvine slovanskih tradicij iz dobe Cirila in Metoda. Občno priznано je, da sta slovanska apostola cerkvenoslovanski književni jezik namenila vsem Slovanom. Zaradi tega bi bilo v nasprotju z njunim delom in namenom, če bi prvine njunega slovanskega književnega jezika uporabljali za enostransko prisvajanje.

²⁶ Presenetljivo je glavni trditvi profesorja A. Isačenka pritrdil francoski slavist Andrej Vaillant v kratkem poročilu v *Revue des études slaves* 25 (Pariz 1947), 171 s. Sicer trdi, da knjigi jemljejo vrednost piščeve »zmote in zmede«, da pa je glavna teza pravilna in primerno odločno postavljena. Zdi se mi, da se je francoski slavist prenačil, kakor je v isti reviji tudi sicer v poročilih o novih publikacijah nekoliko prenačljeno.

²⁷ *Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache* (1913) 254.

Frisinški spomeniki so po obliki in vsebini (zlasti drugi) zares medsllovansko in mednarodno pomembni. Po nekaterih redkih starih oblikah (bratrica, eže i. dr.) so vredni posebne pozornosti slovanskih jezikoslovcev.

A najstarejši spomeniki naše besede niso suha papirna vprašanja, marveč imajo tudi ljudsko izobraževalno in bodrilno vrednost. Pričajo namreč, da so Slovenci v 9. stoletju s samostojno zavestjo sodelovali pri velikem prosvetnem delu slovanskih apostolov; torej niso bili suženjski narod.

Vprašanje eksl. prvin v 2. fris. spomeniku je spojeno in sorodno s filološkimi vprašanji spovednega pouka v Sinajskem evhologiju (list 66 b 1—71 a 20). Začetek spovednega pouka (66 b 4—9) je nujno dopolnilo in pojasnilo k okrnjenemu uvodu fris. spovednega nagovora ter nedvomno priča, da 2. fris. spomenik spada v ta okvir; isto potrjuje *solzno telo* in *poslednje zdravilo*. Kakor Sinajski spovedni pouk tako je tudi fris. stsl. govor sestavljen za zahodni obred, a navzlic temu sta oba spomenika po slogu in jeziku cerkvenoslovanska iz panonske in velikomoravske dobe s panonskimi in moravskimi sledovi. Fris. spomenik pa še s sledovi karantanskega narečja 10. stoletja. Zaradi spajanja vzhodnih in zahodnih prvin prizadeva besedilo Sinajskega spovednega pouka slavistom velike težave. Le slavisti, široko razgledani v eksl. književnosti, n. pr. V. Jagić, N. van Wijk in R. Nahtigal, so mu kos. V. Vondrák pa je prezrl mnoge vzhodne značilnosti. Pod njegovim vplivom se je tudi v slovenski znanosti pretiraval zahodni značaj Sin. spovednega pouka, posebej še značilni aorist *sēde* v očitno vzhodni veroizpovedi (67 a 3—67 b 4); ta je namreč natančen eksl. prevod grškega aorista v Markovem evangeliju 16, 19, ki se ponavlja v eksl. liturgičnih tekstih, medtem ko latinska vulgata isto mesto prevaja s sedanjikom, kar se potem ponavlja v zahodnih veroizpovedih. Še težavnejše je vprašanje kratkega, okrnjenega in nepopolno zapisanega fris. stsl. govora. Zato je tem bolj potrebno primerjanje s Sin. evhologijem. Vprašanje vzhodnih prvin v onem oddelku Sin. evhologija je dokončno rešil R. Nahtigal v svoji kritični izdaji (II, str. 178—207); le aorist *sēde* na str. 186 ni dovolj pojasnjen. S tem je olajšano pravilno umevanje 2. fris. spomenika.

R é s u m é

Au cours des années 1938—1944 déjà, l'auteur avait démontré, dans ses travaux, d'après le contenu et le style du 2e monument de Frising (ou Freising) que ce texte devait être un produit de l'école de Cyrille et Méthode. A. Isačenko, de sa part et indépendamment, appuya ces preuves, quant au caractère vieux slave de ce monument, par des raisons philologiques.

Dans le présent article, ces raisons philologiques sont complétées par trois preuves nouvelles: 1) *Slzno telo* est une expression vieux slave; on trouve les éléments de cette manière de s'exprimer dans le «Pohvalno slovo sv. Cirilu i Metodiju» (Louange aux Saints Cyrille et Méthode) et dans l'Euchologium Sinaiticum. 2) *Ese* — *еже* remplace, dans le vieux slave littéraire, l'article grec dans les citations. 3) *Bzzredu* = по чреду; cette reconstruction correspond, dans sa signification, à l'expression parallèle *прѣмъчююма* dans le discours de Clément de Bulgarie qui est d'une étroite parenté avec notre texte.

Les arguments de A. Isačenko quant à l'origine slovaque (morave) des monuments de Frising manquent de fondement; il est cependant probable que, au IXe siècle, ces textes ne servaient pas seulement en Panonie, mais également en Moravie. Pour comprendre le 2e monument de Frising, il est nécessaire de le comparer avec le discours semblable de Clément de Bulgarie et avec l'Euchologium Sinaiticum.

ZAPISKI IN GRADIVO

PETDESETLETNICA DR. ANTONA SLODNJAKA

Sredi junija je dr. Anton Slodnjak praznoval svojo petdesetletnico. Za seboj ima okoli dvajset let zelo marljivega slavističnega dela. Z njim si je pridobil ime ne samo med delavci svoje stroke, ampak tudi v širokem krogu izobraženih in preprostih bralcev. Njegovo znanstveno in leposlovno obravnavanje je tako, da je moralo takoj zbuditi pozornost, živahne razgovore in polemike, ki so razgibale tako slavistični svet kakor široko beroče občinstvo.

Slodnjak se je rodil 13. junija 1899 v vasi Budkovci pri Juršincih v Slovenskih goricah. Doma je iz kmečke hiše. Zanimanje za slovstvo se mu je zbudilo že v ljudski šoli. Prvo tako večjo spodbudo je pomenil Gregorčič, ki ga je bral mlad učitelj otrokom. Pri njem je dobival Slodnjak slovenske, bral pa je tudi hrvatske knjige, ki jih je imel kaplan. Veselje do knjige je bilo v njem neugnano in s knjigo je hodil tudi na pašo, če jo je le mogel prej kam skriti, da je ušla očetovemu natančnemu pregledu. Kot najstarejši otrok je pač moral pomagati pri delu, ne pa se motiti z njo in zanemarjati živino. Zato je tudi precej pozno odšel v gimnazijo v Maribor. Tu mu je bila na razpolago predvsem bogata nemška knjižnica. Postrežljiva knjižničarka mu je nalagala cele kupe knjig. Iz njih in iz tistih, ki si jih je sam kupoval, je spoznal posebno moderno nemško in svetovno literaturo. Knjižničarka Südmarke ga je mogla slepiti z bogastvom nemške kulture, ne pa izpodkopavati njegove narodne zavesti, kar je bil sicer namen ustanove, v kateri je služila. Kmečki fant je v Mariboru trčil na zagrizeno, pretepaško velenemško mladino, srečal pa se tudi s podtalnim delom ljudi, ki so pripravljali pot Jugoslaviji. Napetost, ki jo je povečala prva svetovna vojska, je zbudila v njem še večjo slovensko zavest. Zaradi neke prerevolucionarne naloge je bil klican k ravnatelju, ki mu je z drastičnim nemim zgledom kazal, da ne gre slepo z glavo zaletavati se v zid. Po šesti je moral zaradi vojske za eno leto pretrgati šolanje in iti k vojakom. Po štajerskih šolah je te čase vladalo še dosti ilirskega duha, ki sta ga netila močna pokrajinska zavest in odpor proti Kranjcem. Tega duha pa je začel v mladem Slodnjaku preganjati že Gregorčič, še bolj pa Prešeren. Njegova pesem je bila zanj pravo razodetje. Zavest, da je doma z zemlje, ki ji je treba pribojevati večje priznanje in večji delež v slovenskem življenju, se sicer v njem tudi poslej ni zatrla. Ali Prešeren mu je prepričevalno odkril, kako je s svojo zemljo vred tesno zvezan z vso slovensko skupnostjo. Videl je, da je Prešeren prav tako njegov. Med dijaki je veljal za Prešernovega poznavalca.

Odločitev za univerzitetni študij mu je pripravila težke boje. Nazadnje je prav zaradi branja spisov prof. Prijatelja pustil agronomijo v Zagrebu in odšel na slavistiko v Ljubljani, kjer je po kratkem omahovanju ostal. Univerzo je končal leta 1924, ko je tudi doktoriral z disertacijo o štajerskem rojaku Davorinu Trstenjaku. V letih 1925–27 je bil — z majhnim presledkom, ki ga je terjala vojaščina — s štipendijo v Krakovu, kjer je bil nekaj časa tudi lektor slovenskega jezika. Po vrnitvi je stopil v profesorsko službo na Trgovski akademiji v Ljubljani, kjer se je dijakom zelo priljubil posebno zaradi gorečega predavanja, s katerim jih je navduševal za slovensko slovstvo. Po sovražni zasedbi so ga dali Nemci leta 1941 prvič zapreti, drugič pa je bil prav tako na njih zahtevo zaprt leta 1942. Med okupacijo je delal za Osvobodilno fronto, po osvoboditvi pa postal načelnik za strokovno šolstvo pri trgovinskem ministrstvu. Od leta 1948 je izredni profesor za slovenski jezik in književnost na vseučilišču v Zagrebu.

Slodnjak je začel s publicističnim delom v Trgovskem listu, kjer so izhajali njegovi socialnopolitični članki in potopis po Grčiji in Bolgariji. Vrsto slavističnih del pa začenja esej o poljskem pesniku Kochanowskem v LZ 1930. Ko se je bližala stoletnica Levstikovega rojstva, mu je prof. Prijatelj prepustil urejevanje Levstikovega zbranega dela. Liberalna Tiskovna zadruga, ki je bila že prej določena kot založnica, je hotela samo izbor, kar je pomenilo za prof. Prijatelja veliko razočaranje. Slodnjak je sam našel založnika pri Jugoslovanski knjigarni. Tu so sicer odložili pesmi, ker je bilo še nekaj Golarjevega izbora in ker so se bali variant. Tako je začelo l. 1931 izhajati Levstikovo Zbrano delo s tretjim zvezkom in prenehalo l. 1935 s šestim. V teh štirih knjigah je Slodnjak kritično uredil in z literarnozgodovinskimi uvodi in opombami opremil Levstikove pripovedne, dramske in kritične spise. Preden je to delo dokončal, je začel leta 1934 prav tam izdajati Erjavčovo Zbrano delo. Do leta 1939 so izšli štirje zvezki, v katerih je enako obdelal tudi Erjavčovo prirodopisno delo. Sredi teh izdaj je leta 1934 izšel pri Akademski založbi njegov obširni Pregled slovenskega slovstva. Prištejmo še njegove številne članke in kritike, ki jih dobimo od leta 1931 naprej v SBL, Slovincu, DS, pozneje v Sodobnosti, Obzorjih, Dejanju, Slovenskem jeziku in drugod, zraven pa še Neitrohnjeno srce, biografski roman o Prešernu, ki ga je izdal leta 1938 v dveh knjigah, pa imamo za to prvo desetletje podobo naravnost izrednega, silno vztrajnega in raznovrstnega dela. Nadaljeval je še z večjim osnutkom biografskega romana o Levstiku in njegovem času, ga v glavnem do prihoda okupatorjev izgotovil in dal v tisk, toda vojna je izid zavlekla do leta 1947, ko je izšel v dveh zajetnih knjigah pod naslovom Pogine naj — pes! Kljub velikemu upravnemu in organizacijskemu delu, ki ga je imel zdaj kot načelnik oddelka pri ministrstvu, se je lotil ljudske izdaje Prešerna, ki jo je bilo treba v začetku 1946. leta v najkrajšem času prirediti, komentirati in ji napisati uvod. V zbirki Zbranega dela slovenskih pesnikov in pisateljev pri Državni založbi je leta 1948 izšel v njegovi ureditvi prvi zvezek Levstikovih pesmi z obsežnim komentarjem in variantami, istega leta je izšel v njegovi priredbi komentiran izbor Milčinskega »Cvetje in trnje«. Prav tako se je do zdaj nabralo veliko njegovih govorov ob raznih spominskih slovesnostih, člankov in kritik v Slovenskem poročevalcu, Novih obzorjih, Novem svetu in Slavistični reviji. V Zagrebu se čuti njegova spodbudna delavnost ne samo na univerzi, ampak tudi pri Matici Hrvatski, ki ji je svetovalc za slovenske stvari, medtem ko je za Akademijo znanosti in umetnosti v Zagrebu prevzel slovenski del v izdaji Vrazovega Zbranega dela.

Največ dela in zanesene vneme je Slodnjak posvetil Levstiku. Bil mu je blizu že zaradi odkritosti in gorečnosti, ki jo je razodeval v nastopu, zaradi demokratičnega pogleda na ljudstvo in poudarjanja, da se literatura ne sme odtrgati od njegovih osnov in poživljajočih virov. Mikale pa so ga tudi mnoge nerazjasnjene strani v njegovem življenju in delu kakor celoten oris te velike, psihološko težko določljive osebnosti. Tu je načel marsikatero zanimivo vprašanje in uveljavil med drugim trditev, da pripada Tugomer v prvi vrsti Levstiku. Iz prizadevanja po sintezi je po dolgoletnem poglabljanju v gradivo dozorevala podoba, ki je v nji še zmerom veliko prvotnega zanosa nad svojim junakom, pa je hkrati precej zanesljivo, človeško široko in stvarno zajeta. To sintetično prizadevanje je kazal tudi njegov Pregled slovenskega slovstva. Njegov namen je bil ob slovstvenem razvoju upodobiti rast iz ljudstva v narod in poudariti samostojnost našega slovstva, kar je bila aktualna potreba v tedanjem boju za slovenstvo. Prav tako sodobno je bilo poudarjanje, da je literarno ustvarjanje odvisno od gospodarskih in družbenih razmer. Pri tem je izdelal precej dobro literarne postavbe iz Štajerske, Mladoslavence in novejše, ki jih tudi najbolj nadrobno pozna. V ocenah in člankih je povedal marsikatero zanimivo sodbo in pripombo k delu naših literarnih zgodovinarjev, očrtal v uvodu v Prijateljeve Duševne profile pisateljevo življenje in delo, kritično dobro označil in z raznih novih strani osvetlil ne samo Stritarja, Cankarja, Zupančiča, marveč tudi novejše, n. pr. Bevka, Prežihovega,

M. Kranjca, Ingoliča, Kocbeka, Pavšiča-Bora in druge. Odkrito je zavračal artizem in pasivnost nasproti perečim sodobnim vprašanjem, kakor je prav tako odkrito zagovarjal literaturo, ki jih je doživeto obravnavala in iskala rešitve iz njih.

To je v skladu z njegovo odkrito in dinamično naravo, ki jo nekateri imenujejo temperamentnost. V tem mu je prve čase prilival netiva ekspresionizem. To kaže, zlasti v njegovem zgodnjem delu, romantično poudarjanje zveze z zemljo in z izročilom kakor poudarjanje skrivnostnega nadaljevanja ljudskega ustvarjanja v nekaterih primerih umetne literature. Iz te narave izvira njegova širokopoteznost, ki ga poleg velike ljubezni, s katero obdeluje naše slovstveno ustvarjanje, mika še vse drugače kakor njegovega dragega učitelja Prijatelja. Zakaj ta zanos je večkrat entuziastična razvnetost za svojega literarnega junaka ali za svoje poglede in rešitve literarnozgodovinskih vprašanj. V njegovem pisanju je veliko ognja, kakršnega nismo bili dotlej vajeni v obravnavanju literarne zgodovine. Čutiš ga v polemiki proti tisti preteklosti, ki je ovirala ali krivo sodila napredne sile, kakor tudi v njegovem odnosu do nekaterih že uveljavljenih literarnozgodovinskih pogledov, ob katere postavlja svoje nove razdelitve in osvetlitve ter večji poudarek pokrajinskega slovstvenega delovanja. V njegovem značaju je, da išče vedno novih, nekonvencionalnih pogledov in odkritij, da odpira probleme, ki zbujajo večkrat živahne pogovore in tudi ugovore. Njegova gorečnost mu namreč slika kdaj rešitve, kakršnih drugi ne morejo videti, in mu spreminja intuitivna ugibanja v dejstva, ki jih strastno in večkrat prav sugestivno brani. Zato je razumljivo, da svojega prostranega znanja ne podaja vedno v obliki znanstveno ograjene analitične razprave, ampak da mu je bližje esejistično obravnavanje, ki mu daje več prostosti. Esejistični način mu dopušča razmah v sintetično zajeto razlago, sprošča pa zraven ne samo pesniško nadahnenost njegovega pisanja, ampak tudi fabulativnost, ki skuša izpolniti dokumentarno nerazjasnjena, pa zato toliko bolj mikavna mesta. To ga je privedlo do leposlovnega pripovedništva. V njem je videl pomembno obliko za seznanjanje ljudstva z našo kulturnopolitično preteklostjo. Tako je v romanu pokazal Prešerna. Snoval ga je iz dokumentarnega gradiva in iz fabulativno razpredene razlage pesmi, pa tudi iz čisto nevezane domišljije. Podobno je tudi z romanom o Levstiku. Pri njem se je mogel bolj naslanjati na gradivo, ki je obširnejše, človeška skušnja in umerjenejši pogled pa sta mu pomagala do stvarnejše sodbe o času in ljudeh, ki jih prikazuje. Literarnozgodovinsko usmerjenemu bralcu je žal za zgodovinsko jedro, ki se iz leposlovne pripovedniške oblike ne dá vselej izluščiti, žal mu je posebno zato, ker vidi, da je Slodnjak v obravnavanih področjih bolj razgledan kakor kdor koli. Vendar tudi tak bralec ne more mimo Slodnjakove leposlovne interpretacije.

To njegovo pisanje je podobno literarnozgodovinskemu. V njem je mnogo razgibanosti in širokopoteznosti, v njem pa tudi vrvi vse polno idej, novih pogledov in vprašanj, ki privlačujejo širše kroge bralcev kakor sicer katero koli podobno delo. Strokovnjaka pa spodbujajo tudi takrat, kadar jim ne more pritegniti v celoti. Prvo ugotovitev je treba še posebej poudariti. Pred Slodnjakom je zanimalo obravnavanje literarne zgodovine predvsem izobrazbenca, večkrat samo slavista. Slodnjak je to zanimanje izredno razširil. S privlačnim pisanjem mu je uspelo, da je postalo široko, ljudsko. Po njegovem delu spoznavajo našo kulturnopolitično preteklost najširše plasti. Pred njimi rasejo postave naših največjih mož v literaturi, ob njih pa cela vrsta tistih, ki so jih prej poznali skoraj samo po imenu. Tako prehaja tudi na bralca tista razvneto ljubezen, s katero spremlja pisatelj ne samo slovstvo, temveč vse prizadevanje naše preteklosti, da se iz še tako neugodnih razmer povzpne do čim višje kulture in do svobode. S svojim dinamičnim temperamentom, z delavnostjo, z veliko ljubeznijo do vsega našega, s človeško odkritosrčnostjo in širokostjo je Slodnjak zarezal v našo literarno zgodovino in v naše kulturno življenje globoko brazdo, na katero se zdaj lahko z zadovoljstvom ozira.

Lipo Legiša

OZADJE PREŠERNOVEGA PISMA ČELAKOVSKEMU IZ LETA 1836

Prešernovo pismo z dne 22. avgusta 1836 je zanimivo iz več razlogov; bilo je, zlasti še mesto, kjer je govora o »Krstu pri Savici«, večkrat komentirano,¹ toda število nasprotujočih si razlag nikakor ne priča o dokončni rešitvi problema. Pri izrekanju sodb o nekaterih stavkih moramo biti še posebno previdni, ker je pismo mestoma pisano v samih naznakah, ki so bile razumljive piscu in naslovljencu, a so nam vse doslej ostale zabrisane zaradi finega namigavanja, premalo znanega ozadja in prevelike časovne odmaknjenosti. Danes pa moremo že z vso prepričevalnostjo razložiti nekatera sporna mesta, seveda in predvsem s pritegnitvijo virov za takratne slovanske medsebojne odnose — Čelakovskega korespondenco,² iz katere držijo vodilne nitke tudi v Prešernovo pismo.

1. HRANA IZ KORENINIC IN KOBILIC

»Jaz kot najbolj majavi trs v puščavi kranjske literature, bi ko drugi Janez povzdignil glas in oznanjal Mesijo; samó farizeji in pismarji mi ne dādo do besede, tudi mi hrana iz koreninic in kobilic prav nič ne gōdi.« — To mesto v Prešernovem pismu, polno podob, poseben, zastrt način informiranja z namigavanjem na svetopisemske zgodbe, priča dovolj zgovorno, da se skriva pod kopreno navidezne ironije grenko jedro, krvava resnica, osebna zagrenjenost. Lahno cikanje na »hrano iz koreninic«, ki meri na znano mesto v Markovem in Matevževem evangeliju,³ pa vzbuja takoj v začetku sum. Oba evangelista govorita namreč malo drugače — »njegova [Janezova] jed so bile *kobilice in diuji med*«. Ali je netočnost v citiranju zavestna ali pa stojte tam koreninice le pomotoma, kakor n. pr. v Krstu pri Savici verz »sloveča Hero... v Abidi«? Ključ h gornjim besedam, kakor tudi k temu vprašanju daje v Prešernovem pismu zadnji odstavek, ki se zdi prvi hip, ko da nima sploh nobene zveze z gornjimi zastrtimi besedami. Razvozlavajoči stavki se glasé v prevodu: »Veseli me, da se ni potrdila beležka, ki smo jo brali o Vas [Čelakovskem] v Allgemine Zeitung; jaz zase ji tudi že od vsega početka nisem verjel. Kako napreduje vaša čebelica? Kaj dela črkar Hanka? Ali ni Vaša Muza po tistem [dogodku] nobenega večjega samostojnega dela na svitlo dala?«

Za pravilni komentar tega mesta moramo seči malo globlje v takratne literarne in kulturne razmere, kajti z odkritjem ozadja postane tudi Prešernovo namigavanje bolj jasno.

Beležka, ki so jo v Ljubljani brali o Čelakovskem, je bila priobčena v časopisu »Augsburger Allgemeine Zeitung« 7. januarja 1836 in se je glasila:⁴ »Pismo iz Prage v Berliner Blätter oznanja, da so zaprli urednika nemškega in češkega političnega lista, profesorja Gerleja in Čelakovskega.« V Ljubljani je ta vest gotovo povzročila senzacijo tako v čbelični družini kakor v krogu novočrkarjev, ki so bili Čelakovskemu gorki še izza abecedne vojne. Prešeren beležki ni verjel, vendar je bil v dvomu vsaj do 22. avgusta, ko sporoča Čelakovskemu, da je vesel, ker vest ni bila resnična. Kdo pa je dal Prešernu to zagotovilo? Datum pisma pove, da mu je široko ozadje odkril in pojasnil Preslov asistent, Karel Slavoj Amerling, ki se je ravno ta dan zglasil v Ljubljani.⁵

¹ Starejšo literaturo glej v knjigi: Prijatelj, Duševni profili slovenskih preporoditeljev, Lj. 1935, str. 136—139. Dalje primerjaj: Puntar: Dante in problem Prešernove »Nove pisarije« v zborniku »Dante«, str. 172 ss.; Kidrič v LZ 1925, str. 693 in Kidrič, Prešeren II., str. 323, 324, 329; Šifrer v LZ 1935, str. 388—390.

² Frant. Bílý: Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského I.—IV. V Praze 1907—1933 (Sbírka pramenů, č. 10, 14, 21, 27).

³ Mark. 1. 6; Mat. 3, 4.

⁴ Bílý I. c. II., str. 414, opomba 2.

Kakor že prejšnji podobni obiski Presla,⁶ Máche in Štrobacha⁷ je tudi srečanje z Amerlingom⁸ bilo za Prešerna prvovrstno literarno doživetje, kajti pismo govori za to, da so bile Amerlingove informacije podrobne in zanesljive. Ker je bil dogodek s Čelakovským v Pragi splošno znan in na široko komentiran, ker sta bila Presl in Amerling dobra znanca Čelakovskega,⁹ je izvedel Prešeren kulturne novice pač iz prvega vira.

Češki časnik je imel od l. 1720 različne urednike in je v skladu z njimi tudi vsebinsko napredoval ali nazadoval. Ko je prezidij češkega kraljestva dovolil v novembru l. 1833, da so Schönfeldove Pražské Noviny mogle izhajati v lepši obliki, je bil določen za glavnega urednika F. L. Čelakovský. Pod njegovo redakcijo je izhajal ta edini češki politični list s prilogo Oznamovatel dvakrat na teden, v zvezi z njim pa enkrat na teden tudi literarni list z novim imenom Česká Včela,¹⁰ katerega imenuje Prešeren v pismu »apicula« — čebelica. Ker je Čelakovský nekako v tem času propadel pri konkurzu za bibliotekarsko mesto v Olomucu,¹¹ je sprejel uredništvo sicer iz prerodnih teženj, predvsem pa zato, da bi si izboljšal svoj težavni gmotni položaj. V času svojega uredništva je kljub zahrbtnim napadom konkurentov, zlasti Hanke, postal suplent na stolici za češki jezik.¹² V takem položaju, preobtežen z uredništvom in s profesuro, je gledal z zaupanjem v bodočnost. Takrat pa ga je sredi najlepših upov zadela nesreča, ki ga je fizično in duševno potrla. Zaradi neprevidne izjave o ruskem carju, priobčene v Pražskih Novinah dne 26. novembra 1833, so mu vzeli na zahtevo dunajske vlade že drugi dan po zaslišanju uredniško mesto in tudi suplenturo.¹³

Vzrok vsega je bil govor ruskega carja Nikolaja delegaciji varšavskega plemstva. Car sploh ni dovolil zbranim plemičem pozdravnega govora. Ni hotel, da bi ga delegacija, ki ga v srcu sovraži, varala z lepimi besedami. Njih dolžnost da je, izbirati med sanjami o samostojnem poljskem kraljestvu ali med mirnim življenjem pod carskim žezlom. V prvem primeru bi priklicali nase nesrečo in grozne posledice, car bi dal pri najmanjši vstaji do tal porušiti poljsko prestolnico. Ker vé za njih nedovoljeno dopisovanje z inozemstvom, ker razširjajo nevarne puntarske knjige, jih opozarja, da so dolžni to preprečiti in vzgajati svoje otroke v veri pa zvestobi do vladarja. V času, ko se maje Evropa, je Rusija močna in mirna, zato je sreča, biti ruski podanik in uživati rusko varstvo. Naj si plemstvo dobro vtisne v spomin njegove besede...¹⁴ Ta grožnja podjarmljenemu narodu, ki je terjal le svoje pravice, je Čelakovskega — sovražnika nasilja — tako prizadela in razžalostila, da si

⁶ Kidrič: Prešeren II., 280.

⁷ Kidrič I. c., 271.

⁸ Kidrič I. c., 271, 272. Nova dognanja: D. Ludvik, Máchova pot skozi Slovenijo (rokopis).

⁹ Karel Slavoj Amerling (1807—1884), zdravnik, od l. 1833—1837 asistent, profesorja naravoslovja na medicinski fakulteti v Pragi, Jana Svatopluka Presla (1791—1849). Amerling je bil tajnik grofa Kašperja ze Šternberka, a je l. 1836 po prebolelnju pljučne bolezni zapustil Prago in potoval po Švici, Italiji, Grčiji in jugoslovanskih zemljah. Na tem potovanju se je seznanil s Prešernom. Pozneje je bil organizator ženskega šolstva. O Preslu glej J. V. Novák in Arne Novák: Přehledné dějiny literatury české, Olomouc 1936—1939, str. 288 do 389, o Amerlingu I. c. 451—452.

¹⁰ Presl in Amerling sta vodila k Čelakovskemu znane slovanske literate, ki so prišli v Prago, n. pr. L. Gaja, Slovaka F. C. Kampelíka itd., prim. Bílý II., 438.

¹¹ Bílý II., 323, 324, 332, 335.

¹² Bílý II., 324.

¹³ Bílý II., 395, 396.

¹⁴ Bílý II., 397—411.

¹⁵ Celotno besedilo gl. Bílý II., 401, 402, opomba 2.

je moral olajšati srce z usodnim dostavkom: »Smatramo, da se dá govor razumeti brez vsakega komentarja, saj spada v ono pisarno, kjer hranijo govore, ki so jih govorili pred štirimi stoletji tatarski kani ruskim knezom.« Čelakovský je spregovoril za tisoče enako mislečih, ni pa pomislil, da bo nosil posledice sam.¹⁵

Po izidu carjevega govora z opombo Čelakovskega je baje nekdo poslal tisto številko s prenapetim komentarjem na Dunaj ruskemu poslaniku Tatiščevu, nakar se je ta pritožil pri Metternichu.¹⁶ Prezidij češkega kraljestva je moral vso stvar preiskati in Čelakovský je bil večkrat zaslišan na policijskem ravnateljstvu, istočasno pa so mu odvzeli uredništvo in suplenturo. Čelakovský prav za prav ne bi bil smel biti kaznovan, ker je šel članek že skozi cenzuro. Toda prezidialni tajnik cenzor Hykýš ga je prosil, da bi vzel vso krivdo nase, kar je Čelakovský tudi v veliki meri storil.¹⁷ Na intervencijo njegovih priprošnjikov so na Dunaju vso stvar milo rešili, zlasti, ker je bil Tatiščev zadovoljen z dosedanjimi kaznjami.¹⁸ Čelakovský pa je vendarle nosil pogubne posledice. Dogodek sam je Čelakovskega obdal s slavo, kajti »stari, mladi, izobraženi, neizobraženi, meščani, plemiči, duhovniki — vsi govoré le o njem, vsi ga pomiljujejo — in občudujejo.«¹⁹ Stvar je bila senzacija za Prago in na splošno je šel le en glas, da je Čelakovskega denunciral njegov največji nasprotnik — Václav Hanka — ki je bil zaupnik ruskega carja in si je edini iz Prage dopisoval z ruskim poslaništvom na Dunaju.²⁰

Ko je Čelakovský zvedel za posledice, je bil tako uničen, da ni spravil njegov prijatelj v teku osmih ur iz njega drugega, kakor vzdihne: »O moja draga žena! O moji otroci! Jaz sem berač!« Vedel se je, kakor bi bil slaboumen in je potem dolgo časa bolehal.²¹ Bolezen je izčrpala skoraj do zadnjega zlatnika njegove prihranke. Tako je živel revno, zgolj od honorarja, ki ga je dobil za prevod nekega zakonika²² in pa od podpore prijateljev. Posledice so bile hude zlasti zaradi tega, ker je pričakoval prirastek v rodbini in pa, ker je s smrtjo svojega mecenca, grofa Kinskega, izgubil še zadnji vir rednih prejemkov.²³

Čelakovský je trpel v tem času tudi duševno, ker mu je zaradi bolezni in dogodkov pesniški vir tako presahnil, da je le z mujo izsilil iz sebe kdaj pa kdaj kako drobno pesem.²⁴ Situacija se je začela jasniiti nekačo v maju 1856, vendar pa sta ga negotovost in revščina še nadalje tako mrtvičili, da se je komaj vlekel skozi življenje. Pesniška fantazija, že prej precej skromna, mu je usahnila, s tem pa še ni prenehalo njegovo delo. Že v l. 1828, ko je upal s Hanko in Šafaříkom,²⁵ da bodo nameščenji na petrograjski akademiji, kateri naj bi priskrbeli vseslovansko knjižnico in sestavili vseslovanski slovar, je zbiral gradivo za vseslovanski etimološki slovar. Sedaj po suspendiranju je v duševni in gmotni stiski posvetil vso skrb in ljubezen temu študiju. Osamljen, poredko si s prijatelji dopisujoč, je bil kot puščavnik, živeč zgolj raziskovanju sestava in značaja slovanskih jezikov.²⁶

¹⁵ Bílý II., 402, opomba.

¹⁶ Bílý II., 400.

¹⁷ Bílý II., 400.

¹⁸ Bílý II., 400, 404.

¹⁹ Bílý II., 404, opomba 1.

²⁰ Bílý II., 401. Francev skuša razbremeniti Hanko s priobčitvijo pisma Tatiščeva Hanki; glej Čas. česk. mus. 1899, 46—47.

²¹ Bílý II., 397, 401.

²² Trestní zákon o přestoupeních oupadkových, Praha 1855. Prim. Bílý II., 404.

²³ Bílý II., 406.

²⁴ Bílý II., 410.

²⁵ Jan Jakubec: Dějiny lit. české, Praha 1934. II., 563, 564.

²⁶ Bílý II., 419, 420, 423.

Tako je bilo dejanje in nehanje Čelakovskega v letu izida Prešernovega Krsta pri Savici. Čelakovský, rezek epigramist, se je nasproti svojim prijateljem verjetno večkrat šaljivo izrazil o sebi in svojem delu, primerjajoč sebe puščavniku, etimološke študije pa iskanju korenin. Vsaj tako pričajo njegova poznejša pisma, iz katerih navajam značilno mesto: »...v mestnem trušču se zdimo, kakor da smo v puščavi. In o čem iz puščave pisati? Tu je vse tiho pa mrtvo, in dodate-li k temu, da je iskanje korenin vsa moja zabava in hrana, imate pred sabo puščavnika v živi podobi...«²⁷ Dokazuje, da je Čelakovský svoje etimološke študije imenoval šaljivo zares *koreninice iskati*, najdemo še v pismu Chmelenskega, ki sprašuje svojega prijatelja: »Což vy stále děláte? ... Kořínkujete pořád?«

Izsek iz življenja Čelakovskega je prikazan v glavnih potezih in s tem vzpostavljena zveza med spornimi Prešernovimi stavki ter ključem, ki nam odpira zaprta vrata do njih razlage. Prešeren je za zgornje podatke in za ves potek dogodkov zvedel od Amerlinga mogoče še bolj podrobno. Iz pisma je razvidno, da mu je Amerling povedal o suspendiranju Čelakovskega in s tem ovrgel tisto pretirano poročilo v Allgemeine Zeitung; Prešeren je zvedel o Hanki, njegovi denunciaciji in tudi o tem, da je Čelakovskemu v bedi in pomankanju edina uteha in duševna hrana — etimološki študij — »iskanje korenin«. Prešeren je svojemu daljnemu prijatelju poročal o sebi in svojem delu. Ker so bile pesnikove razmere v nekaterih podrobnostih slične razmeram češkega literata, jih je tolmačil z *lastnimi besedami Čelakovskega*. To intimnost si je mogel dovoliti, ker je vedel, da bo pismo Čelakovskemu oddal Amerling, ki bo vsebino še bolj natanko razčlenil in komentiral. Sicer bi pa Čelakovský tudi iz svojih besed, navedenih v pismu, spoznal, da gre za fino paralelo med Prešernovimi in njegovimi razmerami. Po Čopovi smrti je doživljal tudi naš pesnik duševno krizo, ostal je kot človek in literat osamljen, najbližji tovariš iz Čopovega kroga, Kastelic, ki mu že prej ni bil posebno blizek, je hodil svoja pota in upal na bibliotekarsko mesto, sicer pa je med njima ležala senca Čopove smrti; nekaj Prešernovih znancev je odšlo iz Ljubljane, Kranjska Čebelnica ni rojila, v slovenski književnosti ni izšlo razen Krsta pri Savici nič pomembnega. Njegovo duševno stanje je bilo tako razrvano, da je — ako smemo verjeti verzom v Krstu in Prekopu — kolebal na meji med življenjem in smrtjo in mu misel na samomor najbrž ni bila tuja. Vsaj tako si razlagam tisto poročilo J. Trdine, da »enkrat se je hotel na Bleškem jezeru ustreliti, ali pištola se k sreči ni hotela izprožiti«,²⁸ katero bi datiral v dobo po Čopovi smrti. Eno leto po Čopovi smrti pa bi Prešeren bil oznanjal Mesijo, a ga pismarji ne puste do besede. Ta podoba je morala biti gotovo tako izbrana, da je imel tudi Čelakovský, ko je bral pismo, pri njej neko določeno predstavo. Kakšno?

Besedo moremo razložiti edino, ako se dá dokazati, da so vse naslednje besede res paralela med njegovim in Čelakovskega življenjem.

²⁷ Pismo Vinařickému z dne 31. VII. 1837., prim. Bílý II., 454, in pismo Chmelenskega z dne 2. IX. 1837., prim. Bílý II., 443. Pisma so sicer iz poznejšega datuma, kakor je Prešernovo pismo, vendar je pisana večina takratnih pisem Čelakovskega — *retrospektivno*.

²⁸ KO 1904, 106. Za to, da je Trdinova opomba verodostojna, bi govorilo dejstvo, da je potrjena tudi Trdinova vest o »skrivnih shodih« po istodobnih virih — Máchovem dnevniku iz l. 1834. Prim. D. Ludvík: Máchova pot skozi Slovenijo (rokopis). — Prvo naznako samomora v Prešernovih pesnitvah pa je iskati že v nemški elegiji »Spominu Matija Čopa« iz l. 1835, ki najbolj točno odseva pesnikovo razpoloženje prvih dni po Čopovi smrti, ko je morala biti misel na samomor zelo živa. Zadnji verz 12. tercine »uns zu verlocken in des Abgrunds Wogen« — v valove globočin — bi govoril za Prešernove samomorilne misli.

Čelakovský:

1. »V mestnem trušču se zdimo, kakor da smo v puščavi... Tu je vse tiho pa mrtvo.«
2. »Imate pred sabo puščavnika v živi podobi...«
3. »Iskanje koreninic je vsa moja zabava in hrana,« t. j. ukvarjam se edino s filologijo.
4. »... jaz sem berač!«

Prešeren:

- »... v puščavi kranjske literatur...«
- »Majavi trs«, ki ga veter v puščavi maje, je po bibliji Janez Krstnik, s katerim se Prešeren primerja.
- »Hrana iz koreninic mi prav nič ne godi«, t. j. filologija mi ni všeč.
- »Hrana iz kobilic [revščina] mi ne godi.« (Kobilice so po bibliji hrana najrevnejših slojev — tu metoni-mično — revščina.)

Paralele so izpričane. Zato sklepam, da mora biti tudi v Čelakovskega življenju in delu neko dejanje, za katero je Prešeren vedel, in ki je ustrezalo besedi Mesija. Ker v tej dobi nimamo za Čelakovskega, razen etimoloških študij, v katerih je odkrival »nove stezice«, ²⁹ izpričano nič takega, kar bi ustrezalo besedi Mesija, sodim, da moramo razlagati to besedo kot »novi nazor« ali »novi nauk«. S to besedo je mogel misliti Prešeren svoj nazor o slovenskem jeziku in o problemih, ki so v zvezi s tem nazorom, kakor n. pr. vprašanje novega črkopisa po češkem vzoru, ki ga je Čelakovský priporočal, ³⁰ a Vraz vneto propagiral. ³¹ Da misli Prešeren z Mesijo res jezikovne probleme, potrjujejo nadaljnje njegove besede, izmed katerih je nemška oblika *Schriftgelehrte* taka, da bi tudi v drugi zvezi čutili v njej aluzijo na novočrkarje — Burgerja, Kopitarja, Metelka ipd. Ti farizeji branijo Prešernu, da bi oznanjal, t. j. javno izpovedal svoj nazor, ki je verjetno drugačen od nazora teh pismarjev, kar je izpričala že abecedna vojna. Novočrkarji niso nasprotovali ne le češkemu črkopisu, ³² temveč po vsej verjetnosti tudi Prešernovemu nazoru o slovenščini in slovanskih jezikih. Ker je bil Prešeren v filoloških stvareh verjetno Čopovih misli, bi se dal ta njegov nazor celo rekonstruirati. Čop je razlikoval le dve vrsti slovanskih jezikov. ³³ V prvo vrsto je štel starocerkvenoslovanščino, ruščino, slovenščino, srbsščino itd., v drugo vrsto pa poljščino, češčino in lužiško srbsščino. Seveda je bil ta nazor tudi drugačen od nazora Čelakovskega.

V potrdilo svojih izvajanj navajam še nekaj dokazov. Tone Šifrer ni poznal ozadja Prešernovega pisma, sklepal pa je iz prejšnjega pisma Čelakovskemu z dne 29. IV. 1835, kjer imenuje Prešeren filologa Metelka — Abd Messias —

²⁹ Bílý II., 420. Čelakovský je videl svojo novost v tem, da je prvi upošteval pri etimologiziranju predvsem slovanske jezike, ki baje najbolj jasno odsevajo »prve početke človeške govorice«. To delo pa ni prineslo ne Čelakovskemu ne jezikoslovju koristnih rezultatov.

³⁰ IB 6/1835, str. 24. Mogoče je mesto v Prešernovem pismu celo odgovor na poziv Čelakovskega: »Ich möchte aber nicht rathen, dass eine ähnliche Neuerung von irgend einem trockenen Grammatiker begonnen werden sollte, sondern, soll sie je finden (namreč novi črkopis po češkem vzoru), so mache den Anfang ein scharfsinniger und beliebter Schriftsteller — irgend ein Preschern.« Prešeren bi torej propagiral gajico, pa ga nasprotniki ovirajo.

³¹ Kidrič, Prešeren II., 348, 349.

³² Kidrič I. c. 348.

³³ D. Ludvik, Čopova prošnja za izpraznjeno mesto prvega varha na dunajski univerzitetni knjižnici (rokopis). Primerjaj tudi isti nazor v recenziji Čbelice v IB 8/1835, str. 30, kjer so mu »slavische Sprachen der ersten Ordnung« take, »in denen der Ton keine fixe Stelle hat«.

da se je Prešeren v tej dobi baval bolj intenzivno tudi z jezikoslovjem.³⁴ Prešernovo zanimanje za izid Jungmannovega češko-nemškega slovarja, za Kopitarjevo izdajo Glagolita Clozianus, v kateri je izšla obsežna razprava o starocerkvenoslovanščini s slovnico in slovarjem, kakor tudi poznejše Vražovo pismo,³⁵ v katerem beremo, da je Prešeren »zaklet sovražnik imenom Dobrovský, Kopitar itd.«, bi gornjo razlago zaokrožalo in še bolj podčrtavalo. Največjo tehtnost pa ji daje odlomek iz pisma Čelakovskemu: »On [Amerling] nam je prinesel s sabo nekaj pol neke slovanske primerjalne slovnice, ki nam je kar najbolj dobrodošla, samo se mi to začetje zdi šele začetka začetek.« Vzorčne pole so bile začetek slovnice Josefa Justina Michla³⁶ »Slawische Grammatik, oder vergleichende Grammatik des böhmischen, polnischen, illyrischen und russischen Dialekts nach Dobrovsky's Grundsätzen«. Prešernu ni posebno ugajala, ker si je bil že izoblikoval drugačno sodbo o slovanskih jezikih, zlasti o ilirskem: »Narečja, ki jih imenuje gospod sestavljalec s skupnim imenom ilirska, so od sebe premalo oddeljena in diferencirana. Naše je očitno preveč površno obdelano.« — Ali ni čutiti v teh besedah rahel zboldaj — Prešeren je gotovo izvedel od Amerlinga, da je Čelakovský priznaval izmed desetih slovanskih jezikov le štiri glavne dialekte — starocerkvenoslovanščino, ruščino, poljščino in češčino...³⁷

Ozadje gornjih stavkov Čelakovskemu je razjasnjeno in s tem ustvarjen prehod k naslednjim stavkom, ki so tudi potrebni razlage.

2. METRIČNA NALOGA

»Moj najnovejši proizvod: Krst pri Savici, ki je izšel nekako ob koncu marca, presojajte, prosim, kot metrično nalogo, s katere rešitvijo je bil v zvezi namen, da si pridobim naklonjenost duhovščine.«

V prejšnjih stavkih je Prešeren nedvoumno povedal — v tebi, Čelakovský, je duševna potrtost in revščina ubila pesnika in prebudila filologa. Toda tvoje etimološke študije so krive, da nisi v tem času izdal nobenega večjega literarnega dela, ki bi ti prineslo sloves in materialno izboljšanje. Njemu, Prešernu, pa filološko delo ne ugaja, ker pri njem ne more upati na izboljšanje gmotnega stanja, zlasti in predvsem pa zato, ker je — pesnik. Na razliko od Čelakovskega je v njem duševna stiska sprožila vse vzmeti pesniške fantazije; najnovejši produkt iz te dobe — Krst pri Savici — pošilja v presojo svojemu daljnemu prijatelju. Ta najnovejši proizvod je po eni plati *metrična naloga*, njega drugotni namen pa je tudi *gmotnega značaja*. Ker Prešeren ni bil izmed tistih, ki bi daljnem prijateljem pošiljal takó zastrta poročila, da bi jih ne mogli razumeti, moramo njegove besede razlagati tudi tako, kakor jih je bil zapisal: namen, da si pridobi duhovščino, je tu bil, toda ta namen je Prešeren svojemu delu določil šele potem, ko je bila pesnitev že gotova. Iz posvetilnega soneta Čopu namreč vemo, da je bil Krst Prešernu v resnici zdravilo srčnih ran in lajšava bolečine ob izgubi prijatelja.

Realistično moramo jemati tudi zagotovilo o metrični nalogi. Stavek o metrični nalogi ali, kakor se je glasil prvotno, o metričnem poizkusu je ne le dobro pretehtan, temveč tudi malce osebno zaostren. Gotovo gre tu predvsem za problem enajsterca po nemški meri — torej verza z naglasnim principom.

Prešeren je bil v pogledu metrike in stilistike pod Čopovim vplivom, ta pa je priznaval za svoje — nazore nemških romantikov, zlasti bratov Schleglov. Takratne in prejšnje nemške pesniške generacije so se ukvarjale prvenstveno z meroslovjem (Klopstock, Voss, Schlegel itd.), tudi o čeških pesnikih in filologih vemo, da so imeli svojo prozodistično vojno³⁸ za ali proti

³⁴ LZ 1935., 389.

³⁵ Kidrič, Prešeren II., 337.

³⁶ Bilý II., 413, opomba 3.

³⁷ Bilý II., 50, 51.

³⁸ J. V. Novák in A. Novák l. c., str. 240, 251, 253, 278, 317, 318.

naglasnemu načelu. Čelakovský je vneto zagovarjal kvantiteto in je ta princip priporočal tudi svojim poljskim in slovenskim prijateljem.³⁹ Čop in Prešeren pa sta se že prej pravilno odločila za naglasno načelo in sta potem zavestno prezrla Čelakovskega priporočilo.⁴⁰ Ako sporoča Prešeren Čelakovskemu, da je Krst metrična naloga, mu je s tem z rahlo ironijo naznačil, da je poslana pesnitev odgovor na tisto nesprejemljivo priporočanje kvantitetnega načela — češ presodi sam na tem primeru, da je naglasni princip uporaben tudi za daljše pesnitve, da je torej pravilen in za slovenščino edino sprejemljiv.

To je postranski del razlage tega mesta. Do srčike problema metrične naloge pa pridemo, ako pri presoji izhajamo iz zakonov metrike Prešernovih časov. — Takratna metrika je stala pod devizo merjenja zlogov v verznihih stopicah. O tem nas ne poučujejo zgolj poetike 19. stol., marveč tudi izjave, ki so nam znane prav iz Prešernovega kroga, kakor n. pr.: »Meril in iskal...«⁴¹ itd. Iz tega sledi, da je Prešeren svoje verze pisal po naglasnem principu, verzne stopice pa meril po pravilih, ki so bila za takratne poete odločilna. Ključ k viru, iz katerega sta črpala Čop in Prešeren, je Čopova knjižnica.⁴² Iz katalogov sem dognal, da je imel za takratno in tudi za vso poznejšo dobo odločilno knjigo, metrični priročnik J. H. Vossa »Die Zeitmessung der deutschen Sprache«, v katerem razvija Voss teorijo o treh različnih poudarkih, Čop v svoji knjižnici.⁴³

Pesnik Prešeren je gotovo čutil, da niso zlogi besed enako poudarjeni, da je razlika med krepko poudarjenimi, rahlo poudarjenimi in nepoudarjenimi zlogi. Ker je upoštevanje teh poudarkov bistvene važnosti za lepe in zvočne verze, se dá sklepati, da sta Prešeren in Čop Vossovo knjigo do potankosti preštudirala in prevzela tista pravila, ki ustrezajo duhu slovenskega jezika. Podrobna analiza Prešernovih verzov bi potrdila to mojo domnevo. Prešeren je gotovo občutil, da imajo rahlo poudarjeni zlogi dvojno tendenco — rastočo in padajočo — to je po legi, ki jo imajo v verzu. V Vossu je našel odgovor — rahlo poudarjeni zlog ima v bližini krepko poudarjenega zloga padajočo, v bližini nepoudarjenega zloga pa rastočo tendenco, zato je meriti zloge vselej tako, da jih primerjamo s prejšnjimi in njim sledečimi zlogi, n. pr.: Bolj grize, bolj po novi krvi vpije — prislov je dvakrat različno poudarjen. Krepko poudarjeni zlog v glagolu *grize* (z visokim vokalom *i*) oslabi manj poudarjeni zlog v prislovu, ki ima že zaradi metričnega impulza⁴⁴ in nižjega vokala padajočo tendenco, t. j. nagiblje se k nepoudarjenemu zlogu — zato je prva stopica pravilni jamb; naslednji adverb *bolj* je v primeri z nepoudarjenim predlogom *po* krepkejši, ima torej rastočo tendenco, bliža se že krepko poudarjenemu zlogu — lega med dvema nepoudarjenima zlogoma pa njegov poudarek še dviga — zato je tudi ta stopica pravilni jamb.

Vossova teorija se dá naučiti s slušnimi vajami, kajti teorija, še tako dobra, ne pomaga pesniku, ki nima izvežbanega posluha — in najlepši verzi

³⁹ IB 6/1833, str. 24.

⁴⁰ IB 8/1833, str. 29, 30, kjer Čop zavrača Čelakovskega nepravilno priporočanje kvantitete.

⁴¹ Kidrič, Prešeren II., 381.

⁴² D. Ludvik: Čopova knjižnica (rokopis). Čop omenja Vossa tudi v recenziji Čbelice v IB 8/1833, 30. Primerjaj tudi Gottschall: Poetik iz l. 1870, I, 241 — »Voss legte in seiner Zeitmessung... die Grundlagen unserer modernen Metrik, indem er zwar die Längen und die Kürzen der deutschen Sprache mass, aber nicht nach den Regeln der Griechen u. Römer.«

⁴³ Bistvo metričnega impulza je v tem, da h kontekstu, ki ga dojemamo in vrednotimo kot verz, pristopamo s pričakovanjem, da bo neki organizirani enoti (t. j. verzu) sledila enako organizirana naslednja enota. Prim. Mukafovský: Kapitoly z české poetiky, Praha 1948, II. 12. V našem primeru pričakujemo na omenjenem mestu nepoudarjeni zlog že kar podzavestno, ker imamo v ušesu jamski metrum.

so napravljeni po posluhu, pravi A. W. Schlegel.⁴⁴ Vendar priča razsežni besedni zaklad, ki ga je Prešeren izčrpaval pri zlaganju Krsta pri Savici, da je pesnika jezikovna plat slovenskih besed silila, da je intenzivno premišljal o Vossovi teoriji in o problemih, ki so z njo v zvezi.

Problem so bile Prešernu verjetno tudi večzložne besede, kakor n. pr. neogasljiv, z valóvami, pričujoče, nepremagljiva, odpovedala itd., ki po svojem naglasu niso pripravne za jamsko mero. Klasično šolani Prešeren, ki mu je izbistril čut za pravo mero ravno tako klasično šolani Čop, se je mogel pri reševanju tega problema opirati na več dejstev, n. pr. da je enajsterec z jamsko mero soroden grškemu jamskemu trimetru, v katerem je dovoljeno uporabljati razen glavne stopice — jamba — še stranske stopice — trohej, spondej in anapest. Analogno bi torej smeli uporabljati tudi v slovenskem enajstercu, če zaradi prej omenjenih večzložnic, stranske stopice. Toda, kako rešiti, katere jamb nadomestujoče stopice sme pesnik rabiti, da bi kljub temu ostal enajsterec še nadalje jamsko tekoči verz. Pri takih problemih se Prešeren ni mogel opirati na Vossa, temveč je moral seči po živem gradivu, po pesmih Danteja, Goetheja, Schillerja itd., torej vseh tistih pesnikov, ki so pisali dobre enajsterce. Rešitev problema pa mu je mogel nakazati tudi A. W. Schlegel,⁴⁵ ki je obrazložil pravila nemške jamske mere. Njegova pravila so v osnovi tale: Jamb more imeti kot stranske stopice sledeče mere — 1. ponarejene spondeje (—), 2. troheje (—), 3. pirihije (—), 4. anapest kot stranska stopica ni dovoljen, 5. uporaba stranskih stopic je omejena. Problem, ki ga je moral Prešeren rešiti, je bilo tudi vprašanje zarez, odmorov in enjambementa. Po Schleglu ima enajsterec moške in ženske zareze po 4., 5., 6. pa tudi po 7. zlogu, more pa biti tudi brez zareze.

Do teh zakonov je mogel priti Prešeren sam. Kajti ti zakoni enajsterca so bili tako rekoč v zraku, in Schlegel pravi, da so ti zakoni pesnikom vsesplošno znani, kakor so bila znana pesnikom Homerjeve dobe pravila heksametra.⁴⁶

Analiza verzov v Krstu bi pokazala, da se je Prešeren teh smernic v veliki meri tudi držal, da pa je šel večkrat preko teh zakonov, ker je le-to zahtevalo gradivo — slovenska beseda.

Zato ne smemo govoriti pri Prešernu o kršitvi metra (Isačenko),⁴⁷ ako beremo verze, kakor:

Móz in oblákov vójsko je obójno
Sláp drúgo jútro mu grmí v ušésa
Okróg vrát stráža na pomóč zavpije
In drúgih róparjev v dnú globočine itd.

V teh in podobnih verzih ne gre za kršitev mrtve sheme, temveč za jamb nadomestujoče stranske stopice, kar je po pravilih takratne metrike dovoljeno.

Prešernove besede o metrični nalogi je torej jemati realno — v njih ni nobene ironije. Analiza verzov bi pokazala, da je moral Prešeren rešiti več problemov:

⁴⁴ A. W. Schlegel: Betrachtung über die Metrik v Sämtliche Werke, Leipzig 1846, Bd. 7., 184.

⁴⁵ A. W. Schlegel: Über die Regeln der deutschen Jamben. I. c., str. 184 do 196. Članek je bil napisan okrog l. 1790, a ni bil objavljen. Dokler ne bo mogoče ugotoviti, ali je bil ta članek natisnjen tudi v prvi izdaji, ki je NUK nima, dotlej ne bo mogoče zanesljivo trditi, da je vplival Schlegel na Prešerna v smislu moje razlage. Analiza Prešernovih verzov pa potrjuje mojo domnevo. Res pa je tudi, da je Prešeren do teh zakonov mogel priti sam. Prim. opombo 46.

⁴⁶ »Die feinen Regeln dieser Versart hat noch kein Prosodiker entwickelt, sie liegen aber ziemlich bestimmt in der Praxis unsrer guten Dichter, so bestimmt wenigstens, als zu Homers Zeiten die Regeln des Hexameters sein mochten.« A. W. Schlegel I. c., 196. Nasprotno zahteva Gottschall I. c. I., 267 v enajstercu zaradi spremembe tudi anapeste.

⁴⁷ Isačenko: Slovenski verz, Lj. 1939, str. 48—53.

1. Preizkusiti v slovenščini Vossovo teorijo o različno poudarjenih zlogih.
2. Aplicirati na slovenski verz pravila nemškega naglasnega enajsterca, predvsem vprašanje uporabe stranskih stopic.

3. Rešiti vprašanje, katero stopico v verzu sme nadomeščati stranska stopica.

4. Odgovoriti na vprašanje zarez, odmorov in enjambementa v enajstercu.

5. Dokazati z daljšo pesnitvijo, da je naglasni princip za slovensko prozodijo ne le najbolj pripraven, temveč edino sprejemljiv.

S temi vprašanji se Prešeren ni baval prvič šele v Krstu pri Savici, toda Krst s svojo dolžino in raznovrstnim jezikovnim materialom ga je postavljaj še pred posebne probleme. Te probleme, to svojo nalogo je Prešeren rešil v skladu z zakoni slovenskega jezika in tako dokazal, da je suveren ustvarjalec, ki dobrohotno sprejema pobude, vendar le-te po svoje pregnete in jim vtisne pečat genialnosti.

3. PREVAJALEC SV. AVGUŠTINA

»Upam, da prevajalec sv. Avgušтина ne bo obsojal tendence nekaterih kritic.« Pri razlagi tega stavka, ki je bil že čisto in na več načinov komentiran, moramo rešiti troje vprašanj: kako je mišljen pasus, kakšne tendence in v katerih kriticah naj bi bile vredne obsodbe. Prava razlaga je mogoča zopet le s pravilnim komentiranjem ozadja.

Pri nas se je doslej mislilo, da je Čelakovský prevzel prevajanje Avgušтина zgolj iz gmotnih razlogov, da bi se rešil vzgojiteljstva.⁴⁸ Njegova korespondenca z intimnimi prijatelji pa govori malo drugače.⁴⁹

Konzistorij praške nadškofije je ponudil v maju l. 1828 Čelakovskemu delo sv. Avgušтина »De civitate dei«, ki naj bi ga prevajal kot prilogo k Časopisu pro katoličké duhovenstvo. Čelakovský je kolebal, ker je vedel, da bo njemu kot laiku prevod delal preglavice, hotel pa je delo prevzeti že zaradi tega, da bi se postavil. Drugoten namen je bila tudi gmotna stran. V tem času mu je vzgojiteljstvo že presedalo; hotel se ga je znebiti zlasti zaradi tega, da bi mu ostajalo za prevod in njegovo drugo literarno delo dovolj časa. Za prevod se je Čelakovský temeljito pripravil, tudi — duhovno! Njegov prijatelj pesnik-duhovnik mu je priskrbel Stollbergovo Religionsgeschichte, ki jo je Čelakovský potem vneto prebiral, in nasvetoval mu je tudi najboljše latinske izdaje. Tako je Čelakovský dobro pripravljen sprejel v juniju l. 1828 dekret konzistorija, s katerim mu je bil izročen prevod. Avgušтин se je Čelakovskemu zelo prikupil, to pa zaradi »razsežnega znanja in plemenitih misli«. Čeprav ga je delo bolj in bolj zanimalo, je le počasi napredovalo, in sklep, da zapusti vzgojiteljstvo, je vse bolj dozoreval. Medtem je postal Čelakovský subredaktor in korektor Časopisa pro katoličké duhovenstvo ter je bil gmotno že toliko preskrbljen, da je na spomlad l. 1829 odpovedal mesto vzgojitelja. Prevod je napredoval do takrat, ko je dobil iz Rusije ponudbo, da bi sprejel mesto na petrograjski akademiji. Ko pa je vsa zadeva padla v vodo — v ozadju so bile denunciacije, ki jih je zakrivil Hanka — je prevod zopet napredoval; končal ga je v novembru l. 1833 in, čeprav bi nikoli več ne prevzel takega prevoda, mu vendarle ni bilo žal, da je zaradi njega »bilo izbrisano nekaj let iz njegovega življenja«.

To je v bistvu glavno ozadje prevoda, ki ga je mogel Prešeren poznati iz pripovedovanja Máche, Amerlinga ali pa Čopa, ki je na jesen l. 1834 obiskal Čelakovskega v Pragi.⁵⁰ Čelakovský pravi sam, da mu pri prevodu honorar ni bil glavna stvar. Avgušтина je cenil kot izvrstnega retorja in misleca, kateremu je bila znana vsa tedanja znanost. Zaradi vseobsežnosti se mu je bil zelo prikupil in miselna globina je bila eden glavnih vzrokov, zaradi katerih ga je prevajal. Čelakovský, verna duša, si je pri prevajanju še bolj utrjal svoj

⁴⁸ LZ 1925, 693.

⁴⁹ Bílý I., 448, in II., 614, kjer so navedene vse številke pisem, v katerih je govora o prevodu Avguštinovega dela.

⁵⁰ Pismo Čelakovskega Čopu z dne 10. III. 1835.

krščanski svetovni nazor, vendar moram na tem mestu poudariti: Čelakovský je bil veren — ne pa farški! To je razvidno iz pisma Vrazu in Prešernu: tudi njegova ostala korespondenca priča, da je bil glede vere zelo širokosrčen. Sledeče njegove besede so zanj posebno značilne:⁵¹ »... biblijo spoštujem najbolj zaradi njene pesniške starinske vsebine, a duhovništvo? — rad bi šel molče preko te besede. Vsekakor so tu pa tam, o katerih moreš reči, da so ljudje; toda dokler jih je več kot polovica, ki so 'vice versa' — dotlej bom le z rameni skomigal... samo nič o papeževem tronu...«

Približno enako podoba si je iz pripovedovanja mogel ustvariti o Čelakovskem in o njegovem prevodu tudi Prešeren. Glavne značilnosti so se mu izoblikovale v sledečo karakteristiko: Čelakovský je veren človek, vendar širokosrčen — Avguščina je prevajal, ker je imel do dela poseben odnos, ker je bil prevod izraz njegove verne duše. Honorar mu ni bil glavna stvar, le gmotno zagotovilo, da se je mogel rešiti duhomornega vzgojiteljstva.

Šele po tej karakteristiki moremo pravilno presoditi Prešernov stavek in določiti tendenco tistih nekaj Prešernovih kitic. Ta tendenca mora imeti neko zvezo z Avguštinom — ki bi jo ali obsodil ali pa dal nanjo vsaj načelen odgovor. Beseda *Verdammungsurteil* ima v nemščini še neki dogmatičen prizvok, ki ga v slovenščini ni mogoče izraziti, Cigale prevaja besedo z »obsodbo v pekel«. Gre torej za obsodbo z verskega stališča. S katoliškega dogmatičnega vidika bi bila nedovoljena tendenca vsaj v sledečih verzih: v uvodnem sonetu Matiju Čopu, kjer pesnik blagruje tiste, ki še morejo verovati v onostranstvo, medtem ko on veruje le v tostranstvo, ki se neha s smrtjo,⁵² v tretji in petnajsti stanci Krsta, kjer je izražena misel na samomor, ki je po peti božji zapovedi prepovedan, in končno še v 39. stanci, kjer je tendenca v prekomernem poudarjanju vere Bogomiline — Črtomir hoče sprejeti vero le zaradi tega, ker je to vera njegove izvoljenke, ne pa zaradi notranje potrebe.

Čelakovský, versko strpen človek, bo šel preko tendence teh verzov. Toda Čelakovský, vernik in prevajalec Avguščina, bi mogel pri takih verzih zmajevati z glavo, kajti delo »O božjem kraljestvu«, ki je obramba katoliške vere, mora imeti v tekstu gotovo kako mesto, kjer zavzema Avguštin načelno katoliško stališče do takih in podobnih nekatoliških tendenc. Ako bi se to potrdilo, bi imeli tudi dokaz za to, na kar je opozoril že Puntar, da je Prešeren mogel podrobneje poznati Avguštinovo »De civitate dei« in da se je na delo pri skladanju Krsta morda celo opiral.⁵³

Na to sled me je pripeljala neodvisno od Puntarja — ki v ostalem sklepa o tendenci Prešernovih verzov popolnoma napačno — kratka opomba v Kastelčevem poročilu guberniju o delu v licejski knjižnici v l. 1835: »Umrlj bibliotekar [Čop] se je ukvarjal z oddelki klasične literature in prirodnih ved... in ko se je lotil *cerkvenih očetov* [t. j. ko je vzel v bibliotekarsko obdelavo cerkv. očete, med katere štejemo tudi Avguščina], ga je božja previdnost odpoklicala s tega pozorišča.«⁵⁴ Ker govori precej objektivnih dejstev za to, da je nastajal Krst v zamisli že pred Čopovo smrtjo in ker se je Prešeren pri iskanju snovi za prvo daljšo epsko pesnitev gotovo posvetoval s Čopom, sodim, da vodi od cerkvenih očetov rdeča nit naravnost v duševno delavnico Krsta pri Savici.

Ne vemo, kako je sprejel Čelakovský Prešernovo pismo in Krst pri Savici. Ne vemo niti, ali je o njem napisal kako oceno — v korespondenci ni o pesnitvi niti sledu. Po tem pismu zija v dopisovanju globoka vrzel. Lahko bi sklepali,

⁵¹ Bílý I., 77. Tega mišljenja tudi pozneje ni spremenil. Prim. pismo Prešernu z dne 9. V. 1835.

⁵² Prijatelj: Profili slov. preporoditeljev, str. 138.

⁵³ Puntar; glej opombo 1.

⁵⁴ »Der verstorbene Bibliothekar hat sich noch mit den im Jahresberichte pro 1834 als conscribiert aufgeführten Fächern der klassischen Literatur und der Naturwissenschaften beschäftigt, und als er die Hand an die Kirchenväter anlegte, ward er von der Vorsehung von diesem Schauplatze abgerufen.« Kastelčevo poročilo št. 31 guberniju z dne 20. X. 1835 v arhivu NUK za l. 1835.

da se je Čelakovský zaradi aluzij na njegovo revščino čutil malo prizadetega. Toda to je le videz. Štiri leta molka spadajo v najbolj žalostno dobo Čelakovskega, v dobo iskanja službe, katera se mu je zaradi nasprotovanja Hanke, da, celó našega Kopitarja,⁵⁵ in zaradi podlih denunciacij vse bolj odmikala. Tudi je bila njegova literarna radovednost z vrnitvijo Amerlinga in z obiskom Ljudevita Gaja⁵⁶ za nekaj časa nasičena. Ko pa se je začelo Čelakovskega življenje jasiti, je čutil zopet potrebo po dopisovanju in se je spomnil Prešerna ter Kastelca istočasno s pismom in s knjižnimi darovi.⁵⁷

Ljubljana, 3. II. 1949.

Dušan Ludvik

ČOPOV ZAPUŠČINSKI AKT IN ČOPOVA KNJIŽNICA

Po dolgem in sistematičnem iskanju ter po nasvetih sodnika L. Šmalca, bibliotekarja J. Žigona in s pomočjo ravnatelja Osrednjega državnega arhiva Slovenije J. Mačka, se mi je posrečilo dne 15. IX. 1948 na novo odkriti važen dokument — ki je bil v celoti znan morda le pokojnemu drju Avgustu Žigonu — *Čopov zapuščinski akt*. Ta akt je važen zlasti zaradi popolnega uradnega seznama Čopove knjižnice in zaradi važnih originalnih dokumentov.

Čopov zapuščinski akt se nahaja v Osrednjem državnem arhivu Slovenije, kamor je bil pripeljan z drugimi akti l. 1938 iz registrature bivšega deželnega sodišča v Ljubljani. Še z raznimi drugimi akti tvori konvolut s signaturo Fasc. 6./D z naslovom *Verlassenschaften und Curateln. Fasc. 6 von No. 3633 bis 3700*; v njem ima Čopov zapuščinski akt številko 3692/6 D.

Za platnicami pred akti je vložen listič z rokopisom drja Avgusta Žigona:

Klet hodnik -/-. 21. 9. 37. pop[oldan] 6½ h.

Ta fascikelj sem našel razvezan in razmetan po hodniku in v raznih kupih aktov. Sestavil ga spet, kolikor se dalo.

- 1) št. 3633—3678
- 2) „ 3681 do 3685
- 3) „ 3688/182 — 3691
- 4) „ 3692 — 3700

Čop!

Dr. A[vgust] Ž[igon].

Zapuščinski akt vsebuje 117 listov pisarniškega formata, ki so vsi oštevilčeni z Žigonovo roko. Dokumenti, poročila kakor tudi seznam knjižnice so originali, na katerih so zabeleženi še osnutki uradnega postopka.

Dokumenti so tile:

1. [Original] 7. VII. 1935. Tappenburg poroča Mestnemu in deželnemu sodišču o ozki zapori obeh Čopovih sob. [Prešernov podpis.]

Na istem dokumentu so osnutki dopisov o uradnem postopku:

A. a) Tappenburg naj sestavi seznam Čopove knjižnice v dvojniku »per videat«.

b) Guberniju naj oznanijo Čopovo smrt.

c) Naj prepisejo poročilo o zapori.

B. Osutek dopisa Okrajnemu sodišču v Radovljici, naj podajo Čopovi starši oglasitev za dediča. (17. VII.)

C. Osutek note guberniju, kjer se oznanja Čopova smrt. (17. VII.)

2. [Original] 8. VIII. 1835. Nota gubernija Mestnemu in deželnemu sodišču, s katero se oznanja, da je postavljen M. Kastelic za bibliotekarskega substituta,

⁵⁵ Bílý II., 510.

⁵⁶ Bílý II., 438.

⁵⁷ Bílý II., pismo št. 388 z dne 3. VIII. 1840 in pismo št. 389 z dne 4. VIII. 1840. — Moja razlaga ima nekaj skupnih točk z razlago drja Slodnjaka v Novem svetu 1949, št. 2. Nastala pa je neodvisno od Slodnjakove, saj sem delo izročil uredništvu že isti večer, ko je predaval Slodnjak v Slavističnem društvu.

ki prevzame posle in izvrši morebitno likvidacijo. — Sodišče naj na prošnjo licejskega rektorata določi nekoga od dedičev, ki bo prisostvoval pri predaji poslov.

3. [Original] 25. VII. 1835. Izjava Čopovih staršev Mestnemu in deželnemu sodišču v Lj. po pooblaščenem drju Fr. Prešernu, da se oglašajo kot brezpogojni dediči in prosijo za ukinitve ozke zapore. [Prešernov podpis.]

Priloge: 1. Poročilo o ozki zapori (gl tu št. 1).

2. [Original] 16. VII. 1835. Čopov krstni list, izdan od župnišča v Breznici.

3. [Original] 14. VII. 1835 v Žirovnici. Pooblastilo Čopovih staršev drju Fr. Prešernu, da jih zastopa pri kakršnem koli uradnem opravku.

Na izjavi Čopovih staršev je osnutek dopisa, da se sprejema na znanje oglasitev Čopovih staršev za dediča, da se zapuščinska razprava določi na 5. X., da se naroča Tappenburgu, naj odpečati Čopovo zapuščino in jo dá na razpolago Čopovim dedičem (29. VIII. 1835).

4. 29. VIII. 1835. Original gornjega osnutka dopisa Tappenburgu.

5. [Original] 19. VIII. — 1. IX. 1835. Seznam Čopove knjižnice. [Prešernov podpis.]

6. [Original] Poročilo Tappenburga Mestnemu in deželnemu sodišču, da je odpečatil in predal Čopovo zapuščino drju Fr. Prešernu. [Prešernov podpis.] 5. IX. 1835.)

7. [Original] 7. IX. 1835. Licejski rektorat prosi Mestno in deželno sodišče, da to določi nekoga, ki bo prisostvoval pri predaji in likvidaciji.

Na tem dokumentu so osnutki dopisov:

A. Naj Prešeren pri morebitni likvidaciji intervenira v licejski knjižnici, naj se sporazume z licejskim rektoratom in komorno prokuraturo ter o tem obvesti licejski rektorat. (10. IX.)

B. Osnutek dopisa licejskemu rektoratu o tem, da bo Prešeren prisostvoval pri predaji poslov.

C. 10. IX. 1835. Sodišče sporoča Prešernu, da ga je določilo, naj prisostvuje kot reprezentant Čopovih dedičev pri predaji poslov v licejski knjižnici.

8. [Original] 15. IX. 1835. Tappenburg sporoča Mestnemu in deželnemu sodišču, da predaja revidirani seznam Čopove knjižnice.

Na sporočilu je osnutek uradnega poročila, naj se izgotovijo po želji prepisi seznama knjig in naj se knjige ne ocenjujejo. (19. IX. 1835.)

9. [Original] 5. X. 1835. Crobathov protokol o terjatvah Čopovih upnikov. Na njem osnutki postopka z dne 10. X. 1835:

A. Naj se naredijo prepisi protokola.

B. Naj se obvesti Prešeren o prepisih.

C. Prepis naj se dostavi Čopovim staršem z nalogom, da v roku štirih tednov izroče prisego nadomestujoči izkaz o imovini.

10. [Original] 22. XII. 1835. Mestno in deželno sodišče opominja Prešerna, naj sestavi v roku 14 dni premoženjski izkaz.

11. [Original] 25. IV. 1836. Prešeren pošilja Mestnemu in deželnemu sodišču Čopov premoženjski izkaz, utemeljuje zakasnitev in prosi za spregled kazni. [Prešernov podpis.]

Priloge (originali):

A.—C. Opomini (ohranjen je samo en opomin, prim. tu št. 10).

Č. 25. IV. 1836. Čopov premoženjski izkaz (aktiva in pasiva). [Prešernov podpis.]

To so vse listine Čopovega zapuščinskega akta. Mogoče se še najdejo čistopisi zgoraj navedenih osnutkov, toda tudi brez teh daje akt popolno in jasno sliko o uradnem postopku.

Najvažnejši izmed vseh listin je seznam Čopove knjižnice, ki vsebuje 1995 del v 3226 kosih. Seznam ima več pododdelkov, razdeljenih po jezikih. —

I. *Grška dela*: št. 1—282 in 668—679, skupaj 294 del v 283 kosih, II. *Latinska dela*: št. 283—667, 1993, skupaj 386 del v 518 kosih, III. *Angleška dela*: št. 680 do 816, skupaj 137 del v 375 kosih, IV. *Španska in portugalska dela*: št. 817—939, skupaj 123 del v 213 kosih, V. *Italijanska dela*: št. 940—1215, skupaj 276 del v 425 knjigah, VI. *Francoska dela*: št. 1216—1372, skupaj 157 del v 241 kosih, VII. *Nemška dela*: št. 1373—1558, 1956—1975, 1977—1980, skupaj 210 del v 460 kosih, VIII. *Slovanska dela*: a) *poljska*, št. 1559—1774, 1811, skupaj 217 del v 310 kosih, b) *ruska*, št. 1775—1805, 1834, skupaj 32 del v 45 kosih, c) *češka*, št. 1806—1810, 1812—1829, skupaj 23 del v 25 kosih, č) *starocerkvenoslovanski teksti* (?), št. 1830—1833, 1835—1840, 1842—1844, skupaj 13 del v 14 kosih, d) *slovenska dela*, št. 1843—1915, skupaj 71 del v 137 kosih, e) *srbohrvatska*, št. 1841, 1916—1955, skupaj 41 del v 68 kosih, IX. *Sanskrt in druga dela*: št. 1976, 1981—1992, skupaj 13 del v 13 kosih.

S tem pa še ne dobimo prave slike Čopove knjižnice, kajti delitev je le površna in nedosledna. Tako najdemo n. pr. pri latinskih delih prevode Goetheja v latinščino, pri italijanskih so uvrščeni Ovid, Ossian, Schiller, Kotzebue, pri nemških zopet Sheridan, Calderon, Shakespeare, pri poljskih pa Homer, Vergil, Tasso itd., ipd. Številka 1993 združuje 12 različnih šolskih knjig, tako da se s tem število del poveča že na 2004. Dr. Kidrič meni (SBL — Čop), da uradni seznam ne vsebuje vseh Čopovih knjig in po Levčevem pričanju (Z 1879, str. 134) bi moralo biti v knjižnici okrog 4000 kosov.

Po seznamu v arhivu NUK se dá dognati, da je bilo v Čopovi knjižnici res več del, kakor pa jih navaja uradni seznam. Tako dobiva Levčevo pričanje in Kidričeva domneva realno podlago. Pravega stanja Čopove knjižnice pa ne bo mogoče nikoli rekonstruirati, ker je zadnji seznam nakupov (oz. zamenjav) iz Čopove knjižnice *nezanesljiv* (v njem so zabeležene take knjige, ki jih Čop ni mogel imeti v svoji knjižnici, ker so izšle šele nekaj let po njegovi smrti!).

Čopovo knjižnico je kupil Kastelic (Čop — SBL) in jo v presledkih, a ne celo, prodal licejki. Seznami v arhivu NUK so sledeči:

A. Seznam iz l. 1836, ki vsebuje 31 del grških in latinskih klasikov, katere ponuja Kastelic novomeški gimnaziji. Ker gre večinoma za šolske knjige, bo mogoče na osnovi tega seznama določiti onih 12 šolskih knjig, ki so *sumarično* navedene pod št. 1993.

B. 1. Seznam knjig Čopove knjižnice, ki bi jih želela nabaviti licejka (Kastelčev osnutek z dne 15. X. 1835).

B. 2. Seznam B. 1, prepisan dne 15. XII. 1836 in skrajšan za nekoliko del. Tak je bil poslan na gubernij zaradi odobritve.

B. 3. Seznam Čopovih knjig, kupljenih za licejko (prepis odobrenega seznama B. 2) z dne 28. X. 1837. Po tem seznamu je prišlo v licejko 111 različnih del.

C. Prepis seznama, poslanega guberniju dne 10. X. 1844. Vsebuje 80 del grških in latinskih klasikov.

D. 1. Seznam 1118 del v 1450 knjigah in 88 zvezkih, ki naj bi bila zamenjana za Kopitarjeve dvojnice (Kastelčev osnutek z dne 20. II. 1863).

D. 2. Čistopis seznama D. 1.

Iz Čopove knjižnice je prišlo torej 1309 del v bivšo licejsko, današnjo Narodno in univerzitetno knjižnico. Število pa ni dokončno, ker sta seznama D 1 in D 2 nezanesljiva. Ostalih 700 del se je porazgubilo in jih verjetno ne bo mogoče ugotoviti.

Seznam Čopove knjižnice je bil doslej znan samo v odlomkih. Začel ga je objavljati dr. Žigon v Slovanu za l. 1916 in 1917, objavil pa je le grška, latinska, španska, portugalska in angleška dela. Ta seznam je bil objavljen točno po predlogi (doslej še nisem ugotovil predloge); objavljeno gradivo je izšlo tudi v ponatisu. Iz zapuščinskega akta je razvidno in tudi pozneje izpričano, da je eksistiral še prepis, ki je bil last dr. Žigona. Kako je prišel seznam v njegovo last? Skoraj gotovo iz arhiva licejke, ker je tam moral biti, saj je Kastelic sestavljal po njem desiderata za licejsko knjižnico.

Omenjena Žigonova objava seznama Čopove knjižnice ne ustreza praktičnim potrebam, ker je sicer verna podoba originala, vendar za raziskovalca

skoraj neuporabna, saj ne daje točnih naslovov in povrhu vsega je še zelo nepregledna. Tudi so sicer objave v Slovanu in separatni odtisi danes že težko dosegljivi.

Pri odkritju celotnega seznama se je pojavil problem, ali nadaljevati Žigonovo objavo in jo končati po smernicah, začrtanih l. 1916 — ali pa začeti na novo in sestaviti katalog Čopove knjižnice z bibliografsko točnimi naslovi in s smiselno sistematično klasifikacijo? Ker bi bila objava po prvem principu sicer na prvi pogled ugodnejša, a za raziskovalca manj uporabna, sem se odločil za drugi — zamudnejši način, ki pa bo imel to prednost, da bo zanesljiv, pregleden in da bo delo (po bibliografski in bibliotekarski plati) enkrat za vselej opravljeno. Da pa se ne bo zabrisala prvotna razvrstitev, bo imelo delo več registrov in konkordanc.

Čopova knjižnica je danes znana v celoti. Daje nam vpogled v zakladnico duhov, iz katere ni črpal zgolj Čop sam, temveč tudi France Prešeren.

Dušan Ludvik

P. S. Zapuščinski akt ni bil zaključen. Šele kasneje sem našel manjkajoča 2 lista; ima torej 119 oštevilčenih listov. Podatki na njih so tile: Sodišče sprejema na znanje Čopov premoženjski izkaz in sporoča (30. IV.), da je zapuščinski akt zaključen. Sporoča to Prešernu in generalnemu uradu za takse, da so spregledali od kazni 6 fl samo 4 fl, da mora torej Prešeren plačati 2 fl kazni.

SPET NOVO PREŠERNOVO POSVETILO

V nepopolnem izvodu Krsta pri Savici iz 1836 (na koncu mu manjkata dva lista), ki je last dr. Stanka Aljančiča, se bere na drugi strani naslovnega lista tole lastnoročno Prešernovo posvetilo:

Donum auctoris
für den Herrn Dr. Joseph
Piller t. f. Notär und
Senior der Hof und Gerichts-
advokaten in Krain.

Dr. Prehérin

Sedanji lastnik je dobil izvod Krsta z zgornjim posvetilom v Mariboru 1936. leta od vdove po višjem geometru Antonu Gvajcu. Fotografijo posvetila najdeš v Narodni in univerzitetni knjižnici (Ms 874).

Nekdanji lastnik, dr. Jožef Piller, ki ga Prešeren imenuje c. kr. notarja in seniorja dvornih in sodnih odvetnikov na Kranjskem, se je rodil ok. 1758 menda v Ljubljani. Za doktorja prava ja promoviral 4. septembra 1782 v Innsbrucku, a stallum advocandi je dobil 7. julija 1783. Drugi podatki o njegovem življenju so precej pičli. Pomembno je zlasti sporočilo, da je igral pri prvi predstavi Linhartove Zupanove Micke 28. decembra 1789; takrat je nastopila tudi njegova poznejša žena Frančiška Garzarolijeva. Najbrž je bil tudi član francoske framasonske lože, vsaj osumljen je bil zaradi tega. Od leta 1824 do 1827 je pri njem prakticiral poznejši Prešernov predstojnik dr. Baumgarten.

Odkar se je Prešeren odločil za odvetniški poklic, t. j. od 1828 dalje, je bil Piller res senior kranjskih odvetnikov, ker so drugi v tem poklicu, n. pr. Repeschitz, Lußner, Stermole, dosegli advokaturo za njim. Ob Prešernovem posvetilu mu je bilo 78 let. Zaradi starosti pa ni veljal za posebnega odvetnika. Umrl je 19. oktobra 1836.

Kaj je napotilo Prešerna, da je Jožefu Pillerju poklonil svoj Krst — o tem lahko samo ugibamo. Utegnil je to storiti zaradi upoštevanja Pillerjeve prerodne miselnosti, morda zaradi stanovske povezanosti ali češćih osebnih stikov, najverjetneje pa bo, da je hotel počastiti, kakor je sam poudaril v posvetilu, starostu kranjskih odvetnikov.

Za podatke glej: Kidrič, Dobrovský 200; isti, RDHV III, 53, 56; isti, Slovan XII (1914), 12, 58; Radics LZ 1893, 86.

M. Rupel

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

Anton Aškerc: ZBRANO DELO. Prva knjiga: BALADE IN ROMANCE. LIRSKE IN EPSKE POEZIJE. Uredila in z opombami opremila Marja Boršnik. Ljubljana 1946. Izdala Državna založba Slovenije. Natisnila Tiskarna Veit in drug, družba z o. z. na Viru pri Domžalah. 400 str.

Prva knjiga Aškercovega Zbranega dela, ki ga za Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev prireja njegova najboljša poznavalka, docentka dr. Marja Boršnik, obsega Balade in romance (BR) ter Lirske in epske poezije (LE). Pesnikovi prvi in nedvomno najboljši pesniški zbirki. Kakor kaže naslov, je v načrtu izdaja celotnega A. dela (tudi poznejšega, pesniško po večini manj vrednega), zato se razume samo po sebi, da se urednica drži razporeditve po zbornikih, kakor jih je grupiral pesnik sam.

Obseg in razvrstitev gradiva sta s tem dana že vnaprej, problematično je edino to, kako uvrstiti pesmi, ki jih A. sam ni sprejel v svoje zbirke. V prvo knjigo to gradivo, kolikor kronološko prihaja v poštev, ni uvrščeno; uvrščeno bo, sodeč po opombah k pesmima Vaška lipa (339) in Večna luč (368), v naslednji zvezek. Kaj je bilo za to odločilno, ne vem, zdi se mi pa, da bi bilo bolj organsko in bi manj motilo vrstni red, kakor ga predstavlja pesnikovo delo po zbornikih, če bi bila urednica vse v poštev prihajajoče gradivo do 1896 vključila že v to prvo knjigo. Gradivo ni obsežno, tudi je pesniško malo pomembno (večinoma začetni poskusi in priložnostne verzifikacije), zato bi se bilo dalo odpraviti najboljše kar za LE, nemara kot dodatek, tiskan drobno in zdržema, kar bi zahtevalo le malo prostora. Tu bi bilo zanj najprimernejše mesto, ker je z LE tudi pesnik sam dotakratno delo v glavnem zaključil in o njem podal obračun: sprejel je v to svojo drugo zbirko tudi vrsto pesmi iz prvih let svojega pesnikovanja, ne samo lirske, temveč tudi nekatere epske, ki jih je bil pri izdaji BR prešel (Na bojišču, Najlepši dan, Mutec Osojski, Balada o jezeru, Tujega goslarja poslednja pesem). Vsekako sta A. prvi dve zbirki, ki tvorita prvo knjigo naše izdaje, kronološko povezani, zato bi bilo logično, tudi paberke tega razdobja priključiti tu: tu bi bili doma in bi imeli svojo nedvomno pravico, medtem ko utegnejo v naslednjem zvezku viseti v zraku. Sicer pa je z določnejšo sodbo o tem treba seveda počakati.

V naslednjem navajam nekaj misli o besedilu (glede variant), o jezikovni in pravopisni prireditvi in končno nekaj dostavkov k opombam.

1. Besedilo je objavljeno po A. zadnji redakciji. To velja v edicijski tehniki za pravilo in ima to prednost, da je s tem rešen problem na najenostavnejši način in najbolj objektivno, čeprav seveda dokaj mehanično: bolj na osnovi formalnega kot stvarnega kriterija. Primeri, kakor so pri nas Levstikove, deloma tudi Župančičeve pesmi, kažejo, da to pravilo nikakor ne more biti edino veljavno in brezizjemno. Kidrič smatra izjeme za upravičene in potrebne iz vsebinskih razlogov (ČJKZ II, 1920, 113), mislim pa, da tudi ozir na pesniško kvaliteto ne bi smel ostati povsem neupoštevani; kajti gotovo ni nujno, da bi poznejša formulacija vedno bila tudi boljša. Pri A. prihaja to vprašanje v poštev glede BR, ki jih je pesnik za 2. izdajo znatno predelal. Boršnikova je v celoti sprejela to 2. izdajo. Vprašanja, ali je ta izdaja tudi res in povsod boljša od prve, si načelno ni zastavila, kakor si ga doslej (razen pri Levstiku in deloma pri Župančiču) menda sploh še nismo zastavljali. Ako se tu mimogrede tega dotikam, to seveda ni (in ne more biti) očitak pričujoči izdaji; porabljam samo priliko, da na problem opozorim. Isto velja tudi za nekatere druge misli in dopolnila v tem poročilu.

Slika, ki jo dobimo iz primerjanja obeh izdaj BR, je v glavnih obrisih približno sledeča.

Docela neizpremenjene so ostale v zbirki samo pesmi Trije popotniki. Javor in lipa, Zimska romanca, Ilirska tragedija in — če ne štejeemo malenkostne pravopisne izpremembe — Svetinja. Vse ostale pesmi je pesnik za izdajo 1903 na novo redigiral in predručal pri tem približno 370 verzov. Če jih skušamo grupirati glede na njihov vzrok, so izpremembe vsebinsko stvarnega, leksikalnega in stilističnega, jezikovno oblikovnega ter metričnega značaja. Največ je prvih in te so pesniku po večini uspele (zamenjava posameznih izrazov, zlasti zastarelih besed, hrvatizmov, členic, epitetov, pa tudi celih stilizmov, deloma v zvezi z vsebinskimi predručbami). Od izprememb, ki so nastale iz težnje po slovniški pravilnosti, so mesta, predručena zaradi naglasa, na splošno uspela, med neuspele pa moramo šteti večino primerov, kjer je pesnik future dovršnikov z »bom« nadomestil s sedanjikovo obliko, da se izogne »bomkanju«. Med izpremembami iz metričnih nagibov jih je več ko polovica ponesrečenih (največ zaradi mašil), v redu pa so izpremembe zaradi besednega reda.

Od vseh izpremenjenih verzov jih je nad dve tretjini takih, da so ali odločno boljši ali pa vsaj ne slabši od prvotnih. Mest, ki jih je pesnik z izpreminjanjem dejansko poslabšal, utegne biti kakih sto. Navesti jih hočem samo nekaj iz znanih in pomembnejših pesmi.

Poslabšanja zaradi vsebinskih, leksikalnih in stilističnih izprememb: 14, 10: podoba vendar tvoja pred mano še stoji (bolj smiselno prvotno: ... zdaj stoji); 23, 7—8: Pač prejme pismo marsikdo — za njo pa ni jih več, za njo (Pač mnog in mnoga list dobí, a zanjo, zanjo več jih ni); 31, 5—6: Pa ko je preminul v cvetočih še dneh, zagrebli, ah, niso ga v vrtnih tam tleh (prvotno brez mašil in vsebinsko mnogo stvarnejše, bolj živo in bolj v skladu z idejo pesmi: Pa ko je redovnik zatisnil oko, zagrebli ga niso pod živo zemljó); 33, 17: Ko odhaja, nekdo brž prihaja (On odhaja, nekdo pa prihaja); 82, 20: In žaluzije se odpro (okolju in značaju pesmi bolj ustrezno prvotno: I tam se okence odpre); 82, 19: i tam se okno zdaj odpre (prvotno brez mašila: ... okence odpre); 87, 5: Oh, to težil! ... Zabliska se: po cesti (Hu, to teži, tišči! ... Tu se zabliske:).

Poslabšanja zaradi odprave »bomkanja«: 30, 13—15: Mariji na slavo sem peval doslej, a pesmi prepeval bom druge poslej! Vam, ptice, sedaj bom prepeval (Mariji na slavo do danes sem pel, prepevati druge zdaj pesmi bom jel; vam, ptice, odslej ...); 79, 13—14: Tovorniki pa pridejo bogati. Ko so ti zlatov naštel (v prvotni stilizaciji bolje povezano: Tovorniki bogati bodo prišli, zlatov rumenih ti štel); 92, 2: In zato, kajne, da ne zameriš (In zato ne bodeš pač zameril); 103, 16: Tam lepše zagodem ti! Da bi te grom (prvotno brez mašila in vsebinsko tehtnejše: Na toplem še lepše zagodel ti bom). Posebej opozarjam na prve tri kitice pesmi Judit (26), ki imajo v prvotni obliki (vsi glagoli spregani enako, z »bom«) čisto drugačen ritem in tempo ko v poznejši predelavi s stalnim menjavanjem glagolskih oblik (poleg sedanjega in prihodnjega celo pretekli čas!). Zlasti je poslabšana tretja kitica: A kogar naš meč strmoglavil ni v grob, čuj, vsak nam zmagalcem bo služil ko rob (Pa kar jih naš meč ti pomoril ne bo, čuj, vsak nam kot sužen pokoril se bo).

Večina metričnih izprememb je nastala zato, ker je pesnik v jambsko-anapeističnih verzih mestoma jambe nadomestil z anapesti, zlasti v pesmih Slovenska legenda, Atila in slovenska kraljica in Boj. Na mnogih mestih dopolnila, ki jih je zaradi tega vstavil, vsebinsko niso upravičena in so zgolj mašila. Taki razblinjeni in poslabšani verzi so n. pr.: 65, 9: Slovenec! Oh, rad, rad verjamem vam to (... oh, rad vam verjamem to); 65, 15—16: iz vašega jadrnega samo rodu največ jih je, žal — mučnikov (... jadrnega pa rodú največ jih je — mučnikov); 65, 17: No, predno otvorim vam sveti naš raj (No, predno vam odprem sveti raj); 66, 6: na pragu tam naše je hiše (na pragu je naše hiše); 66, 7: Poprosil ponižno me baš je za vhod (... me je za vhod); 66, 17: Križ božji! Oh, Luter slovenski je tu (Križ božji! Slovenski Luter je tu);

66, 21—22: Pripeljal nemara s seboj kar cel sod slovenskih mi Svetih je Pisem (... s seboj cel sod slovenskih je Svetih Pisem); 67, 1: Pomislite, Slomšek se tam oglasi... (... se oglasi; zanimivo je, da je ta verz tudi v naši izdaji tiskan izjemoma v prvotni verziji); 67, 3: Kar Primož na zemlji nič več ne živi (... zemlji več ne živi); 68, 2: s perutmi že delajo veter (s perutmi delajo...); 68, 3: Pri vratih brez sape, obupano zroč (prvotno bolj smiselno: ... osuplo zroč); 98, 9: In ker je prelepa — ah, moja zato (... je lepa — moja zato); 98, 16: to kónj so vam hunskih kopita (... so hunskih...); 99, 3: Čuj, krik njih in vik in jok, vzdih in stok (... jok in stok); 99, 8: Kje zdaj ti, kraljica si, Vida (... zdaj si, kraljica Vida); 100, 1: Ustraši kralj Atila sam se zelo (... Atila se zelo); 100, 9—10: Trdnjava Slovencev današnji še dan tam zove se Landrijska jama ... današnji dan še zove...). Zlasti so oslavljeni verzi v Boju, ki so v prvotni lakonični obliki bili mnogo bolj dramatični: 131, 1: Kdo trka tam zunaj — o polunoči (... trka zunaj...); 131, 3: Odkod si? — Iz Brežic — iz boja (Odkod? — Iz Brežic...); 131, 6: Ne! Danes potihnil je že za vsekdar (... je za vsekdar).

Med navedenimi primeri so mesta, ki jih je A. s predelavo tako očitno pokvaril, da se bo glede njih pri novih natisih treba vrniti pač k prvotni formulaciji. Zlasti so to mesta, kjer je pesnik prvotno notranjo dinamiko zamenjal s povsem zunanjim in mehanično pravilnostjo metra, kakor to v jarki luči kažejo n.pr. verzi o slovenskem Lutru, o Primožu, ki »nič« več ne živi, o angelih, ki »že« delajo veter, o Atili, ki ustraši »sam« se zelo, o boju, ki je »že« potihnil za vsekdar itd.

2. Glede redakcije besedila in ločil pripominjam sledeče malenkosti.

Velike začetnice na začetku verzov so spremenjene v male, vendar ne dosledno. Posebno neenotna je raba začetnic za dvopičjem. Kjer sledi za dvopičjem premi govor, je povsod pravilno ostala velika začetnica. V to skupino bi (čeprav v nasprotju s SP¹ XXII) lahko šteli tudi še primere, kjer formalno sicer ne gre za premi govor, a vendarle za neko izpoved, ki sledi večinoma za kakim napovednim glagolom; tako: 140, 2 (za glagolom prisegam); 148, 24 (za povedj in razloži); 171, 11 (za reci); 172, 5 (za razglašuje); 175, 15; 177, 11; 190, 11; 262, 26; 279, 5; morda tudi 15, 9; 19, 22; 145, 2 in 5; 178, 8; 183, 19.

Povsod drugod (pri naštevanju, po pripravljajočih stavkih, sredi mnogočlenske periode — SP², XXII) bi za dvopičjem morala stati mala začetnica, kakor deloma tudi res stoji (54, 11; 75, 19; 129, 5 itd.). Neupravičeno pa je v večini podobnih primerov ostala velika začetnica (12, 14; 13, 23; 19, 27 itd.).

Napovedni stavki, ki so zapostavljeni, so po večini pisani pravilno, z malo začetnico (n.pr. 11, 5; 55, 21 itd.), velika začetnica pa je ohranjena — neupravičeno — v sledečih primerih: 60, 23 (»Ni pošteno treh svoj gostiti, ko tvoj sosed mora se postiti!« Sam pri sebi sveti Solus pravi — pravilno: sam); podobno 66, 19; 154, 14; 197, 10 in 12; 245, 8; 246, 6; 247, 4; 267, 18; 321, 2.

Tudi za klicajem pri zvalniku je raba začetnice neenotna: mestoma stoji mala, kakor je pravilno (n.pr. 205, 11 in 299, 6), drugod velika: 91, 19 (Ti, Spasitelj... Mater Dolorosa! Vidva sta mi priči); podobno 328, 8.

Posebno motijo velike začetnice v primerih, kjer je glavna misel prekinjena z vrinjenim stavkom, pa je nadaljevanje za tem vrinjenim stavkom pisano veliko: 224, 9 (Poslušalec najzvestejši med meščani lepe Ghasne — glej, stoji že spet pred oknom! — To je stari derviš Mahmud — prav: to); 262, 15 (V raju vidi — o, je li mogoče? — V raju, kar pod stropom sinagoge vidi rabbi); 294, 16 (Tam črepinje ležijo — oh škoda! — Preumetno obslikanih vaz); 314, 8 (in zabave da bolj so nam varne — oh, to dela največjih mi vsak dan skrbi! — V vsaki vasi dam gradit vojarne).

O ločilih pravi urednica, da jih je spreminjala samo, kjer to zahteva »logika stavka« (335). Izboljšala je interpunkcijo, ko je dodala vejice v 24, 15; 34, 5; 162, 15 in 16; 210, 1 in 9 ter 232, 1, oziroma, ko je vejice črtala v 22, 4 in 117, 8. Po nepotrebnem pa je vejice izpustila in s tem oslabila razčlenitev misli v verzih: 11, 7; 17, 4; 47, 5; 76, 13; 127, 13. Logiki stavka bi bolj ustrezalo, če bi se na koncu verza 72, 8 namesto pike postavila vejica. Enako bi pridobila

povezava in strnjenost misli, če bi se verz 91, 28 namesto s klicajem končaval z vejico, verz 105, 20 pa namesto s piko z dvopičjem, kakor ima to Aškerc. V vseh teh primerih bi naslednjemu verzu bilo treba dati seveda malo začetnico.

Besedilo in pravopis sta prilagojena sedanji rabi (n. pr. čez, preden, preklet) in mestoma popravljena (71, 20; ustom; 108, 2; ondod; 116, 9; radi). Po nepotrebnem je »ko« za komparativi nadomeščen s »kot«, »dopada« z »dopade« (246, 10); metrično sporna je kontrakcija Matijaža v Matjaža (118—121).

Naglasov je mnogo opuščenih — po večini brez škode. Glede na neskladnost štajerskega naglasa s centralnoslovenskim in na nesigurnost in nedoslednost, ki so ji zaradi tega izpostavljeni izvenkranjski pesniki, pa bi v nekaterih primerih vendarle bilo dobro, ko bi bili naglasi ostali (30, 8; pravljica, podobno 195, 14; 80, 15: sésal; 154, 5: pókoj in morda še kje). Na enem mestu je urednica sama čutila potrebo po tem, ko je naglas celo na novo dodala: zvéčer (218, 8).

Kar se tiče grafične oblike, se strinja z obliko v LE in BR 1905; pesmi so tiskane tako, da se vsi verzi začnejo v isti črti, medtem ko je v 1. izdaji BR bil tisk bolj diferenciran. Umesna bi bila taka diferenciacija iz estetskih razlogov pri pesmih, kjer se menjujejo verzi različne dolžine (Mejnik, Iškarjot, morda tudi Firdūzi in derviš in še nekateri), še bolj pa iz metričnih pri pesmih, kjer se menjuje ritem (Vinska bajka, Znamenja na nebu, Knežji kamen, Pegaz in osel).

3. Komentar je izrazito literarnozgodovinskega značaja: vsebuje podatke o natisih, o variantah ter o nastanku pesmi in virih zanje, deloma tudi o tem, kako so pesmi bile sprejete. Pri vsem tem sta urednici dobro služili njeni temeljni deli o Aškercu, Aškerčeva bibliografija (1936) in Aškerc (1939), na kateri se kot na dopolnili pogosto tudi sklicuje.

Variante so podane v časovnem redu: tako, da urednica primerja prvotis s prvim ponatisom (v BR 1890 ter LE 1896), pri BR pa razen tega še prvi ponatis z drugim (1903), povsod na ta način, da na prvo mesto postavlja starejšo verzijo. Tak vrstni red je sicer videti naraven, je pa nepraktičen, ker otežuje jasnost in preglednost. Mislim, da bi bilo bolje, pri primerjanju za osnovo in izhodišče vedno vzeti to, kar ima bralec pred seboj, torej besedilo v pričujoči izdaji. Za to govori še nekaj: ker se štetje kitic in verzov nujno opira na pričujočo izdajo, bi bilo s tem vse redakcijsko delo postavljeno na enoten princip, kar bi mu nedvomno koristilo. Ali naj se geneza variante označi (z znakom > oziroma <), po mojem mnenju ni važno: kaj je bilo prej, kaj pozneje, je itak razvidno iz časovnih podatkov, zato bi morda zadostoval enostaven ločitveni znak, n. pr. |, kakor sem omenil to že v poročilu o Levstiku. Prva varianta, navedena v naši knjigi (338), bi se po tem načinu glasila: tó svéto drevó| ljubljénko le-tó; vsakomur, ki se za stvar zanima, bo brez vsega jasno, da je namesto izraza »to sveto drevo« (ki stoji spredaj v besedilu) prej stalo »ljubljénko le-tó«. Delo bi se s tem poenostavilo, svojemu namenu pa bi služilo enako dobro, če ne celo bolje.

Med najbolj zanimive strani v knjigi spadajo odstavki, kjer govori urednica o postanku pesmi in njihovem sprejemu. Zbrala je o tem mnogo dragocenih podatkov, zlasti iz sodobnih korespondenc. Nedvomno pa je seveda, da bo treba s tem delom še nadaljevati. Nekaj drobnih doneskov (deloma samo domnev) dostavljam tu.

Povod za Balado o potresu je dal Mahničev napad na Gregorčičevo O nevihti, kakor je omenjeno na str. 347. Uporabil pa je A. v ta namen snov, ki jo je mogel imeti v spominu iz Jesenkovega članka Zemeljski potresi v LZ 1882, kjer o potresu v Lizboni 1. nov. 1755 beremo med drugim (str. 47): »Bil je ravno velik praznik (Vseh Svetnikov dan) in čas velikega opravila božjega. Natlačene so bile vse cerkve... Ker so bili zvoniki vsi zelo visoki, popadali so večinoma na cerkve ter se s streho udrli na tla. Tako je le malo ljudi ušlo izpod njih razvalin.« Da je pesnik imel v mislih potres v Lizboni, domneva tudi Kersnik v svoji oceni BR (Zbrani spisi V, 326).

Solus spominja snovno na Trdinovo povest Puščavnik Feliks, ki je izhajala v LZ 1885. V njej se pripoveduje o premožnem, a nekoliko čudaškem kmetu

Berusu, ki je sklenil, »da se mora posvetiti... O takih prilikah je metal beračem kar šestice... Prodávši ves svoj imetek razdelil je tisoč goldinarjev v nedeljo po božji službi med uboge kmete in berače, drugih tisoč je podaril za cerkvene potrebe. Ljudje so pravili, da je razdal vse svoje premoženje... Izprevidel je, da mora zapustiti ničemurni svet in postati — puščavnik!« (LZ 1883, 621, 622, 624, 681.) Seveda je mogel imeti A. od Trdine samo motiv, obdelal ga je docela po svoje. Medtem ko Trdina prikazuje svojega puščavnika kot terciarskega svetohlinca in podaja zgodbo zelo primitivno in brez poglobitve, spada A. Solus v vrsto njegovih najbolj živih, osebnih izpovedi — v isto vrsto kakor Slikarjeva slika, Pečev grob, Poroka in iz poznejše dobe List iz kronike Jurjevega klostra.

Pri Listu iz kronike Zajčke bi bilo treba opozoriti na Glonarjevo ugotovitev v LZ 1920, 373, da je misel o kleti-biblioteki (ki je v Stepischneggovi knjigi o žički kartuziji ni) A. dobil verjetno pri Davorinu Trstenjaku, ki je v Slov. glasniku 1858, I, 125 v dopisu iz Maribora zapisal med drugim: »Mi barantujemo, in se najrajši pečamo s podzemeljskimi bibliotekami, kjer so dragocene bukve — iztiskane v Ljutomeru, v Zaverči, v Črešnjevci itd. — lepo po redu razpostavljene, in zvezane v železne obroče.«

Za Godčev balado vemo po Westru, da jo je pesnik zajel iz pripovedovanja svojega očeta. Boršnikova je ugotovila k temu še, da mu je za model služil neki godec iz Podsrede (358). Da bi bil motiv našel na Pohorju, kakor je domneval D. Bajt v S 20. sept. 1936, ni verjetno, ker je s Pohorjem prišel pesnik v ožji stik šele pozneje, z namestitvijo v Vitanju (1891). Možno pa je, da je pobudo dobil v prvem slovenskem [Vaceradovem] prevodu Jiráskovih Psoglavcev, ki je izhajal v SS 1888. Mesto, ki prihaja v poštev, se v tem prevodu (SS 1888, 65) glasi: »Pripovedovali so o pokojnem stražskem Kuželku [slovitem hodskega godcu] tudi to, da je jedenkrat pošteno natrkan — in kateri dudak bi prebil brez mokrote — pozno po noči zablodil v gozdu med... [prepadel in da je padel tam v volčje žrelo], v katero je prilomastil nato ljubeč kosmat in zobat gost; temu je igral do ranega jutra, dokler ni muzika in volčje tuljenje privabilo gozdarja, ki je osvobodil dudaka iz te muke.« To, kar je pesnik čul od očeta, pa je morda že pozabil, mu je nemara Jirásek zopet priklical v zavest. Vsekako pa gre za motiv, ki je znan med ljudstvom — ne samo pri nas, temveč tudi pri Čehih.

Da je iz ljudstva zajeta tudi snov Nočne potnice, kaže prvotni podnaslov: Balada po narodnem motivu (388). A. je kaplanoval takrat v Juršincih v Slov. goricah, torej v bližini Drave. Da je ob Dravi motiv bil znan, priča zgodba, ki jo imam od svoje matere; njej jo je (kot lasten doživljaj) pripovedoval njen prastric, ki je bil nekoliko romantično navdahnjen in v mladih letih brodnik v Selnici ob Dravi: »Neki večer, ko smo se že spravljalj spat, je naenkrat zaklicalo z druge strani Drave: 'Ho-hoop!' Po glasu je bilo razločiti, da človek, ki kliče, še ni pri reki in da kliče že spotoma, še preden je prišel do brega. 'Le hiti se, je gotovo sila!' me je priganjal gospodar. Res sem hitel in odvezal ladjo. Medtem je še dvakrat zaklicalo, vsakokrat bliže, drugič že tik ob Dravi; in vsakokrat s hujšim glasom: 'Ho-hoop! Ho-hoop!' Veslal sem, kar sem mogel. A ko pridem na kraj — nikogar. Samo nekaj neizrečeno težkega se je zvalilo v ladjo. Skoraj bi bila zajela vodo, taka teža je bila v njej, ko sem veslal nazaj. Drugo jutro je ležala na dnu ladje dvajsetica in vrh rožmarina; to je bila brodnina. Vozil pa sem kolero; še tisti dan je zbolelo pol vasi. Tudi pri nas doma so skoraj vsi umrli. Jaz sem se samo s strdjo ozdravil, drugače bi bilo še mene pobralo.« — Da zgodba ni nastala popolnoma brez realne osnove, kaže beležka, ki jo je zapisal v svojo kroniko ruški kronist jožefinec Janez Godina (1785—1876); kronika, pisana v nemščini in obsegajoča čez 200 strani, je med vojno propadla, ohranilo pa se je nekaj mojih izpiskov, med njimi tudi naslednji, ki ga podajam v slovenskem prevodu: »L. 1836 je izbruhnila v mesecu avgustu v župniji Ruše strašna nalezljiva bolezen kolera in je trajala do 4. oktobra, ko je umrla za to boleznijo zadnja oseba. Med tem časom je zbolelo v fari 206 oseb in 38 jih je umrlo. Posebno je razsajala bolezen

v septembru, in sicer v občinah Bistrica in Ruše. V Selnici je bila kolera že 14 dni prej; tukaj [v Rušah] smo upali, da ne pojde čez Dravo; ali to upanje je splavalo po vodi. Nenadoma so zboleli v Bistrici skoraj vsi prebivalci in v 10 urah je bilo 9 že mrtvih. Z Bistrice je prišla v Ruše in je Bezeno vmes popolnoma izpustila, kar je neumljivo. Ko je bolezen izbruhnila, je bilo čutiti mrtvaški duh; vse ptice so se odstranile in se vrnile šele, ko je bilo kolere konec.« — Z Aškerčevu Nočno potnico to neposredno seveda nima zveze, ne zdi se mi pa čisto brez pomena za genezo motiva.

Pri Pevčevem grobu (345) je navedeno mesto iz pisma, ki ga je A. pisal Holzu 27. avgusta 1884 kot odgovor na njegovo sodbo o tej pesmi. Tu moramo pač predpostavljati, da je Holz bral pesem že pred izidom v LZ, kajti pisati je moral Aškercu na vsak način pred 27. avgustom, pesem pa je izšla v Zvonu šele 1. septembra. Ni pa dvoma, da se pismo res tiče te pesmi. Samo o njej je mogel takrat A. reči, da »ni kar takó na površji vzrastla, marveč ima korenine svoje precej — globoko!« Redovnik Stanko te pesmi je v vrsti avtobiografskih redovnikov, ki sem jih omenil že v zvezi s pesmijo Solus, morda najpomembnejši, kajti kakor nikjer drugod nam je z njim dal pesnik pogledati v psihološke osnove svojega dela. Isto pesem, kakor jo poje samotar Stanko, pesem o svobodi, »o zlati svobodi prodani«, je pel takrat tudi Gorazd. Imela je ta pesem res — kakor je pisal A. Holzu — svoje korenine globoko: v tragični usodi pesnikovega lastnega življenja, Nesvobodnega, krivično utesnjene se je čutil — od tod žarki plamen hrepenenja po svobodi v takratnih njegovih pesmih. Ko se je pozneje osebno osvobodil spon, je temu plamenu zmanjkalo hraniva — in njegova pesem o svobodi, prej polna življenja, je vse bolj in bolj postajala prazna in samo še fraza.

V letih in v pesmih, ki jih obsega pričujoči I. zvezek Aškerčevega Zbranega dela, pa je beseda o svobodi in svobodni misli še živa in resnična, ker vre iz vročega, prizadetega človeškega srca.

Janko Glazer

Alexander V. Isačenko: JAZYK A PŮVOD FRIZINSKÝCH PAMÍATOK. Slovenská akademía vied a umení. Bratislava 1945.

Avtor loči po jezikovni plati dve vrsti Brižinskih spomenikov: Br. I in Br. III sta spovedni formuli z ljudskim jezikom, medtem ko kaže Br. II (Adhortatio ad poenitentiam) literarno tradicijo. Pri tem izloča iz Br. II verze 105—115, češ da so bili pristavljeni pozneje za prehod k spovedni molitvi (te verze zaznamujem na kratko Br. IIb), k jeziku v Adhortatio pa prišteva evangeljski citat na koncu Br. I (zaznamujem kot Br. Ib). Prvo, kar hoče avtor dokazati s to ločitvijo med ljudskim in literarnim jezikom, je to, da sta Adh. in citat Br. Ib stesl. moravska redakcija. Za to navaja obilico dokazov, ki sem jih tukaj deloma strnil:

1. Vtem ko poznamo za Br. I in Br. III nemške predloge, ne najdemo podobne niti latinske niti nemške za Br. II. Le-tá kot pridiga z visokim retoričnim slogom v principu ne more biti prevod iz stvnem. — Trditev zveni nekoliko presamozavestno. Vsekakor tudi ne poznamo podobne grške predloge in ne stesl., saj je Jan Stanislav sprejel med splošno priznано, da sta Klimentova homilija in Br. II nastala iz dveh različnih prepisov prvotnega originala.

2. V spovednih formulah je 15 očitnih germanizmov, v Adh. nikar enega samega. — Tak rezultat dobimo, ako se z odcepom iznebimo treh germanizmov v Br. IIb. Nadalje nisem tako za trdno prepričan, da jih v ostali Adh. ni še nekaj. Vsaj naslednja mesta bi bilo v tem pogledu še preučiti: *imseze nam dozstoi odgedo zavuekati; Dactomudini zinzí muzlíte.*

3. V spovednih formulah imamo za *y* zmeraj *i*, samo Adh. piše šestkrat *y*. — Res, toda eden od primerov stoji v Br. IIb! Sicer pa menda tega pojava nemške grafike ne bomo smatrali za odsev velikomoravske predloge, saj je kvečjemu dokaz, da je narekujoči za labiali izgovarjal *y*.

4. Adh. ima ohranjenno skupino *-dl-*: *modlim*, *vzedli*, v spovednih formulah pa imamo *crilatce*. Resda je še danes v ziljskem narečju skupina ohranjena, toda potem je nerazložljiv njen izpad v *crilatcem*. Po Ramovšu za tako zgodnjo dobo ni misliti na dialektično diferenciacijo. — Predvsem je za Isačenkovo daljnosežno sklepanje premalo primerov. Naj opozorim na nekatere možnosti, ki bi vsaka od njih utegnila spodbiti njegovo argumentacijo. Že l. 1060—70 je pisano *Dulieb* (pri Spittalu ob Dravi). Prvotni skupini *-tl-*, *-dl-* sta tudi v današnji ziljščini prešli v *-l-* pri težko izgovorljivi kombinaciji konzonantov: *grivo*. Po disimilaciji nahajamo istotam *kadimo*. Ravno oblika *modliti* kaže še danes veliko razširjenost izven Koroške (Slovenj Gradec, Pohorje, Kozjak, Savinjska dolina, Konjice; prim. Ramovš, H. G. II, §§ 105 do 108!). Že Meillet, Études 316, je mislil na disimilacijo v *crilatcem*.

5. Kontrahirane oblike *me*, *tua*, *zuem* nahajamo le v spovednih formulah, vtem ko ima Adh. samo neskrčene. — Pripominjam, da je v vsej Adh. samo en primer, ki bi mogel biti skrčen (*vzezarstuo suoge*, II 65), vsi drugi so takšni, ki tudi v Br. I in Br. III niso kontrahirani.

6. Samo v Adh. beremo ak. pl. na *-y* (*i*), v spovednih formulah samo na *e*. — Trditev ni točna. Ako šteje Br. IIb k jeziku spovednih formul, potem poznajo le-te starejšo obliko *grechi* (II, 111), ako k Adh., imajo mlajšo obliko *raba* (= *rabe*). Tudi piše Adh. *te utessahu* (II, 56), kar ne more biti oblika po sestavljeni deklinaciji (*tyje*), ak. pl. *te* v Cloz. pa se razlaga kot kroatizem.

7. Br. I piše samo končnico *-ga*, Adh. izključno *-go*, Br. III pa oboje. — Vse res, toda kaj naj to dokazuje, če imamo v Adh. samo dva primera, medtem ko jih ima Br. III pet na *-go*.

8. Polno obliko *jest* nahajamo v Adh., v spovednih formulah namesto tega samo *je*. — V Br. I 35 beremo *iezt*, toda to mesto je Isačenko odločil. V Br. III sploh ni primera. — Z ničimer ni dokazano, da kaže grafika *-ige* na izgovor *-ije*, nasprotno, dvakratni primer pisave *bosie* (II, 49, 56) to trditev spodbija, ker bi se ne dala spraviti v sklad z *bosigem* (II, 72).

9. V Adh. je končnica *-ije* dvoizložna, n. pr. *balouvanije* (II, 92), medtem ko poznata Br. I in Br. III samo pisavo tipa *pomislenia* (III, 29), kar kaže na enozložen izgovor. — Z ničimer ni dokazano, da kaže grafika *-ige* na izgovor *-ije*, nasprotno, dvakratni primer pisave *bosie* (II, 49, 56) to trditev spodbija, ker bi se ne dala spraviti v sklad z *bosigem* (II, 72).

10. Znak, da je Adh. iz (velikomoravske) pismene tradicije, so njeni adverbialno rabljeni deležniki, kakaj spovedne formule imajo samo en primer, Adh. pa pet: *beusi* I, 8; *prigemlióki* II, 4; *imugi* II, 5; *imoki* II, 6; *prinizse* II, 100; *prizzuause* II, 110; — Zadnji primer je iz Br. IIb! Vsekakor pa je vsakomur razumljivo, da je za tako rabo več priložnosti v pridigi kakor v suhi spovedni formuli.

11. Preteklost se v spovednih formulah izraža sedemkrat s perfektom in petkrat z aoristom, imperfekta ni; Adh. ima bogatejši inventar: štiri perfekte, šest aoristov in osemnajst imperfektov. Ta diferencirana raba časov jo označuje kot dokument literarne tradicije. — V Adh. so vsi imperfekti nakopičeni, ko se naštevajo v preteklosti ponavljajoča se dejanja. Kje pa naj bi se v Br. I ali Br. III uporabil imperfekt? Edino morebiti v Br. I, 18 *iezem ne zpazal nedela*. Sicer pa v rabi imperfekta ne morem videti značilnosti literarnega sloga, saj živi še v današnjem rezijanskem ljudskem govoru.

12. Gotov znak stesl. redakcije je Isačenko postpozicija svojilnega zaimka, ker je (po grškem vzoru) značilna za vzvišeni, nevsakdanji slog. V Br. I in Br. III imamo 37 primerov zaimka, vselej pred samostalnikom, v Adh. 9 primerov postpozicije in le dva obratna. — Vsakdo mora priznati, da se slog v Adh. loči od sloga v obeh spovednih formulah zlasti po retoričnem zanosu. Od tod postponirana stava! V podobnih primerih tudi moderna slovenščina uporablja postpozicijo, pa tudi starejši teksti, recimo Trubarjev Katekizem, ki ga kliče za pričo tudi Isačenko: *Bug je maj vso stvarjo sujo človeka silnu*

lubill — Cerkov sujo — pridigar tuj — od žegna tujga itd. Vsi ti primeri so iz proze, v vezani besedi jih je seveda dokaj več. In vendar je bil Trubar pod silnim vplivom nemškega izvirnika! Postpozicija bi res utegnila biti vpliv grškega originala, a enako tudi latinskega. Po vsem, kar pove o postpozitivni rabi svojilnega zaimka, pa bi moral Isačenko popolnoma izključiti vsako možnost kakršnega koli vplivanja stare cerkvene slovanščine na obe spovedni formuli!

13. Kot najprodnornejši dokaz za stesl. (velikomoravski) izvor Brižinskih spomenikov navaja Isačenko besedni zaklad. Naštel je 55 izrazov, ki jih današnja slovenščina sploh nima ali pa vsaj ne v specifičnem pomenu Brižinskih spomenikov. To dá po njegovem računu 14 odstotkov vsega njihovega besednega zaklada! Toda račun ni pravilen. Še današnja slovenščina pozna pretežno večino besed, katere ji Isačenko odreka:

pulti II, 22 — *polt* 'koža na živem telesu', prim. *kurja polt*. Krelju pomeni 'sexus', še danes *polteno* 'poželenje', 'meseno poželenje', *poltnast* 'mesenordeč'; *petsali* II, 4 — *pěč* -i (Rezija), *pěč* m. (Temljine), *pěča* (Brda), vse v pomenu 'skrb, sitnost, žalost';

naresemze II, 17 — v Svetčevem gradivu *nareči* 'izjaviti';

ozstanem zich mirzcih del II, 17-19 — prim. *dolenjsko ostaviti se česa* 'opustiti'; *nenuuizt* II, 25 — izraz je danes splošno znan v pomenu 'nevoščljivost', toda

Krelj ga uporablja v pomenu 'sovražstvo'; obojni pomen je še danes v glagolu *zavidati*;

natrovuechu II, 45 — s pomensko omejitvijo v Beli Krajini *trov* 'strup', *trovilo* 'omotna vada', *trovati* (Krka);

stranna II, 50 — prim. *stranski*, 'tuj' (Caf, Bela Krajina);

prinizse II, 100 — prim. *nizati* 'admovere' (brkinsko, vzh. štajersko);

stradacho II, 98 — za razvoj današnjega pomena 'lakoto trpeti' prim. lat. *necare* > frc. *noyer*;

bbgeni II, 68, *bali* II, 90, *izconi* II, 65, *dosda* II, 61 — za vse te primere popolnoma zadostuje Ramovševo gradivo.

Toda opojnost dokazovanja je avtorja tako prevzela, da je segel preko meja, ki si jih je bil prvotno postavil. Sedaj ne reklamira za velikomoravsko redakcijo samo Adhortatio, marveč po analizi besednega zaklada kar vse Brižinske spomenike. Zatorej moramo besedno preiskavo raztegniti tudi na Br. I in Br. III.

: Isačenko trdi, da pozna slovenščina ta zaimek samo v postpoziciji, n. pr. *letos, danes*. Kaj pa potem primeri *dosihdob*, *posihmal*, *dosegamal*, *dosorej*, *odsihčas*, *osevorej*, *osedobi*, *posehkrat*, *sinoči* itd.?

Zaimek *inž* ima v slovenščini za zgolj slovansko izposojenko. Tudi to ne bo držalo, kakor pričajo adverbi *inače* (Slov. gorice), *inačeši* (prekm.), *inači* (Murko), *inak*, *inam* (vzh. štaj.), *inda* 'ob drugem času', *inod* (vzh. štaj.)!

Za primere *akože*, *eže*, *iže*, *elikože* moramo pač pripustiti splošno slovanski razvoj po dobi Brižinskih spomenikov v smer *k-ako-r*, *k-e-r* (ohranjeno še dialektično kot *er*, *ar!*), *k-i-r* (oča naš, kir si v nebesih), *k-elko* (vzh. štaj.); *lich-* današnji *lih* ni zgolj izposojenka, prim. *lih* 'unpaarig' (Hrušica, Erjavec), *liš*, *lišiti*;

izbaviti je res stesl. terminus, a pozna ga tudi narečje v Halozah:

kajati se pozna Caf, Jurniku pomeni *kajanje* 'kes' in 'grajo';

spasi me III, 75 — dovolj prepričljivih primerov je navedel Grafenauer;

poštediši III, 50 — pripominjam, da je Cafovo gradivo za vzhodna narečja zanesljivo;

račiti ne stoji samo v Stiškem rokopisu, marveč tudi pri Krelju; danes v vzhodnih narečjih *rači se mi*, 'ljubi se mi';

rab, prim. *rabot(a)*, *rabotati*, *rob*, 'suženj' (vzh. štaj.), *robinja* (prekm.);

malo mogoncka II, 48 — prim. *němočen* (Murko), *nemogoč* 'ohnmächtig' (Volkmer); *malomočen* pri Janežiču je res sumljiv knjižnega izvora, toda prav gotovo so ljudske podobne sestavljenke *malodobrn*, *malomaren*, *malopriden*, *maloroden*, *nepazljiv*, *malovečen*, *slaboten*, *maloređen*;

pulti ugongenige — Alasia rabi *ugoditi* ‚befriedigen, willfahren‘;
žestok poznajo vzhodna narečja (Caf), *lakomstvo* (Murko);
igdaže — prim prekmur. *gda, gdare* po križanju s *kogdaže*;
uznicistve III, 35 — poleg doslej navajanega *sničav* morda tudi *ničati* ‚kauern, hocken‘ (Jarnik), pri pletvi ženske *ničijo* (Pohlin);
uzpitnih rotah III, 35 — morda se da navezati na danes v prekmur. rabljeni
pitni stolec, pitavni den.

Tako je Isačenkovi 14 odstotkov skopnelo na pičila dva, in sicer: *glagol* z izpeljankami (ako res ne zadostuje Ramovševa razlaga), *poieže* (v pomenu *postquam*), ne ‚quia‘, kakor rabijo navadno stesl. spomeniki), *treba* ‚poganska daritev‘, ki je zamrla z običajem vred, *oklevetati* (pozna hrvaščina!), *kiždo, niše, nebo, ide* ‚ubi‘; to poslednje je celo lahko sovpadlo s *k de*, v slovenskih vzhodnih narečjih nahajamo namreč *gde, de, nide, nider*. Rez. nèn ‚zdaj‘ bi se dalo navezati na *niše*.

Po vsem tem je vendar nekoliko tvegana Isačenkova trditev, da je besedni zaklad Adhortacije »Rusovi vlastnejši ako Slovincovi«.

Tako je prišel avtor do sklepa, da je Adhortatio velikomoravski literarni tekst, in sicer originalen, jezik je po slovaščini vplivana stara cerkvena slovenščina in kraj nastanka najbrž Nitra. Pa tudi za Br. I in Br. III sodi, da sta nastala pod vplivom iste tradicije. Kolikor je v Brižinskih spomenikih slovenske barve, jo pripisuje narekovalcu Slovincu, češ ta je bral glagolski tekst po slovensko, kolikor je bil v skladu z njegovo materinščino, sicer pa po zahodno-slovansko. Tako n. pr. ni poznal imperfekta in je bral končnih nosnik za *u*, bral je deloma tudi polglasnike.

Toda ta Slovenec, ki je diktiral Nemcu iz glagolskega originala Br. II in po spominu Br. III, je redno narekoval *č* za *tj* in *j* za *dj*, nikdar slovaškega refleksa *c* in *z*. Da se izogne tej težavi, sklepa avtor, da je razvoj zahodno-slovanskega *c* in *z* kasnejšega datuma.

Isačenko podčrtava z vsem poudarkom, da stara terminologija ne živi več med Slovenci (kar je le deloma res), pač pa se je ohranila med Slovaki. Pri tem bi bil vendar moral pomisliti, da so Ogrji panonsko cerkveno pokrajino tako razdeljali, da ni ostala nikdar ena sama cerkev. Slovensko prebivalstvo nekdanje Kocljeve kneževine je pobegnilo in si poiskalo zavetja za Dravo (prim. Ramovš, Dialektološka karta slovenskega jezika, str. 57). In v Karantaniji? Devet desetlin tedanjega slovenskega ozemlja je danes ponemčenega! Potemtakem je razumljiva Kidričeva konstatacija, da so Brižinski spomeniki za stoletja osamljen slučaj, ki niso ustvarili navade.

Po navedenem ne morem sprejeti Isačenkovi zaključkov, čeprav je v delo vnesel mnogo bistrih pogledov in novih prijemov. Pod vplivom časa in okolja je pač padel v isto napako, ki jo sam očita slovenskim raziskovalcem. Če so le-ti (a ne sami!) prepričani o slovenskem izvoru Brižinskih spomenikov, je pač vzrok v tem, ker poznajo današnje in preteklo stanje slovenskega jezika in na osnovi tega sklepajo, da jezik Brižinskih spomenikov more biti starejša slovenščina. Koliko pa je v njih stesl. vpliva, o tem so pa tudi sodbe slovenistov dokaj različne.

A. Bajec

BIBLIOGRAFIJA

(1947)

Kratice: DEN = Delavska enotnost. — DKmEn = Delavsko kmečka enotnost. — DZS = Državna založba Slovenije. — Gil = Gore in ljudje. — GLA = Gledališki list Akademije za igralsko umetnost v Ljubljani. — GLC = Ljudsko gledališče Celje. [Gledališki list.] — GLK = Gledališki list Prešernovega gledališča v Kranju. — GLLjD' = Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Drama. — GLM = Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Mariboru. — GLT = Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča za Trst in Primorje (1947/48: ... za Svobodno tržaško ozemlje). — GMI = Glas mladih. — KMD = Koledar Družbe sv. Mohorja. — LAZU = Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. — LdP = Ljudska pravica. — LdTd = Ljudski tednik. — LZ = Ljubljanski Zvon. — MIR = Mladinska revija. — Mna = Mladina. — NO = Nova obzorja. — NS = Novi svet. — NŽ = Naša žena. — Obz = Obzorje. — P = Popotnik. — Pdk = Primorski dnevnik. — R = Razgledi. — ref. = referat(i). — SKZ = Slovenski knjižni zavod. — SIV = Slovenski vestnik. — SošTd = Soški tednik. — SPor = Slovenski poročevalec. — SR = Slavistična revija. — Tov = Tovariš. — Vmb = Vestnik. Glasilo mestnega odbora OF, Maribor. — VND = Vprašanja naših dni.

1. SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

(Adamič Louis.) Vladimir Dedijer: Louis Adamič. Ulomak iz knjige »Bilješke iz Amerike«. Radio Zagreb 1946, br. 5. — Vladimir Dedijer: Zapisnik iz Amerike. (Prev. Janez Gradišnik. V Ljubljani 1947.) Str. 7—17: Louis Adamič. *Albreht Fran:* Pred sedmim križem. (Ob devetinšestdeseti obletnici Otona Župančiča.) Tov 1947, 110—1.

(Aškerc Anton.) Vilko Ivanuša: Anton Aškerc pjesnik ugnjetenih i potlačjenih. Ilustrirani vjesnik 1945, br. 10. — Marja Boršnik: Anton Aškerc. LdTd 1947, št. 73—74. — i. č.: Mesto Aškerca v slovenski literaturi. GMI 7. 8. 1947.

Bartol Vladimir: Oton Župančič, glasnik življenjske sile in pozitivnih vrednot. PDK 26. 1. 1947. — K vprašanju prešernoslovja. LdTd 14. 2. 1947. — Srečko Kosovel, pesnik Krasa, buditelj množic in oznanjevalec vere v človeštvo. DKmEn 11. 5. 1947. — Srečko Kosovel. PDK 23. 3. 1947. — Lev N. Tolstoj. PDK 23. 11. 1947. — Ob 29. obletnici smrti Ivana Cankarja. PDK 10. 12. 1947.

Berkopec Oton: Hvězdy nad Triglavem... (2. vyd. V Praze 1946.) Str. 91—6: Cesta slovinské lyriky. — Juš Kozak: Předměstí svatého Petra... (V Praze) 1947. Str. 306—7: O Juš (Josefov) Kozakovi.

Bevk France: Srečanja s Cankarjem. R 1947, 15—8.

(—) France Bevk: Morje luči, Trst 1947. Str. 5—23: Andrej Budal: France Bevk.

Novele, 1947 (ref.): A. Budal, R 1947, 376—380.

Pastirci (— Jagoda), 1947 (ref.): Vozlič Pavle, Mna 22. 11. 1947; K. B[renk], SPor 9. 12. 1947; R[ibičič J.], LdP 18. 12. 1947; Bogo Pregelj, NS 1948, 792; Andrej Budal, R 1948, 115—7.

Bezljaj France: Tone Šifrer: Kmet in stvari... V Ljubljani 1947. Str. 12—9: Tone Šifrer.

Birsa Josip: Svojstvenost furlanske kulture. LdTd 22. 5. 1947.

Bizjak Zvonko Anton: Prof. dr. Rajko Nahtigal — 70letnik. LdP 14. 4. 1947.

Boršnik Marja: Ivan Cankar: Martin Kačur... Ljubljana 1947. Str. 149

do 155: Opombe. — Ivan Tavčar: Med gorami... Ljubljana 1947. Str. 113—120: Opombe. — Anton Aškerc. LdP 1947, št. 73—74.

Breže Jože: Federico Garcia Lorca. Obz 1947, 48—50.

(—) Partizanska lirika, 1947 (ref.): Lino Legiša, SPor 21. 11. 1947; Andrej Budal, R 1947, 324—6.

(Breznik Anton.) LAZU II: F. Ramovš: † Anton Breznik. 61—4; [Vl. Novak & J. Šolar]: Spisi Antona Breznika. 65—74.

Budal Andrej: France Bevk: Morje luči. Trst 1947. Str. 5—23: France Bevk. — O našem slovstvu v srednjem veku. GML 22. 1. 1947. — O slovstvenem življenju na Primorskem. Soča 24. 7. 1947. — Vodnikov in Prešernov sodobnik Valentin Stanič. Soča 31. 7. 1947. — Fran Erjavec, prirodoslovec in pisatelj. Soča 5. 9. 1947. — Janko Kersnik, pisatelj in borec za napredek in svobodo. Soča 12. 9. 1947. — Fran Levstik — mejnik v naši kulturni zgodovini. Soča 8. 11. 1947. — Vipavec Sebastijan Krelj, eden prvih borcev za enotnost našega jezika. Soča 15. 11. 1947. — Simon Gregorčič, kulturni borec za svobodo. PDK 30. 11. 1947. — Borbeni umetnost Ivana Cankarja. GLT 1947/48, 4—6.

R 1947: Sto let po izidu Prešernovih Poezij. 44—5. — Ob stoletnici Svato-pluka Čecha. 45—6. — Ob stopetdesetletnici »Ljubljanskih Novic«. 90—2. — Karamzin. 95. — Ob stopetdesetletnici Čopovega rojstva. 182—4. — Ob dvestoletnici Zoisovega rojstva. 184—7. — Ob desetletnici smrti Nikolaja Ostrovskega. 187—8. — Nikolaj Nekrasov. 188—190. — Valentin Katajev. 190—1. — Herman Hesse. 191—2. — Lojz Kraigher sedemdesetletnik. 202—8. — Ob 70-letnici prof. Rajka Nahtigala. 231—3. — Osemdesetletnica Etbina Kristana. 235—5. — Aleksander Sergejevič Puškin. 235—7. — Jean Richard Bloch. 237—9. — Valentin Stanič — ljudski duhovnik. 279—281. — Mirko Breyer. 284. — Milovan Glišić. 284—6. — Andrija Kovačević. 288. — Slovanska himna. 427—432. — Šestdeset let po Levstikovi smrti. 466—9. — Sebastijan Krelj. 469—471. — Ivo Vojnović. 471—3. — Jovan Skerlić. 473—4. — Miguel de Cervantes Saavedra. 532—3. — Petr Bezruč. 533—4. — Heinrich Heine. 554—6.

(—) P. Plavčnik: Dr. Andrej Budal, novi upravnik našega gledališča. GLT 1947/48, 10—2.

(Cankar Ivan.) Ivan Cankar: Martin Kačur. Življenjepis idealista. (Priredila Marja Boršnik.) Ljubljana, (DZS) 1947. 155 + (V) str. 8°. (Klasje. 4.) Str. 149—155: Opombe. Ref.: SPor 1. 11. 1947; L. K[rakar], Tov 1947, 911.

Ivan Cankar: Za narodov blagor. Komedia v štirih dejanjih. (Uvod napisal Boris Zihel. V Ljubljani, SKZ 1947.) 140 + (I) str. 8°. (Knjižnica slovenskega gledališča. 8.) Str. 5—26: Ivan Cankar in njegova doba. (Prevedeno iz knjige: Ivan Cankar, Tri drame... Beograd 1946.) Ref.: dm [D. Moravec], SPor 1. 11. 1947.

Ivan Cankar: Můj život. Ze slovinštiny přeložil Jan Severin. Ostrava 1947. Str. 144—5: Slovo překladatele. Ref.: Smolej Viktor, SPor 30. 1. 1948; Viktor Smolej, NS 1948, 229—231; PDK 5. 2. 1948.

Ivan Cankar: Na závoze. (V preklade J. Gálíka.) V Košiciach (1947). Str. 257—9: Ivan Cankar. Ref.: Smolej Viktor, SPor 30. 1. 1948; PDK 5. 2. 1948.

Ivan Cankar: Izabrane novele. (Sa slovenačkog preveli Stanko Tomašić i Ladislav Žimbrek. Urednik Gustav Krklec.) Zagreb 1946 (1947) (ref.): T. Plavčnik, SPor 15. 4. 1947.

F. Petré: Rod in mladost Ivana Cankarja. Ljubljana, (SKZ) 1947. 126 + (II) str. 8°. (Pogledi. 11/14.) Ref.: V. S[luga], LdP 20. 10. 1947; Danilo Lokar, R 1947, 461—2; A. Slodnjak, SR 1948, 291—7.

Fedor Gradišnik: Krstna predstava Cankarjeve farse »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« — (21. XII. 1907.). GLC 18. 4. 1947. — Ivan Cankar in slovenski delavec. (Ob 71. letnici njegovega rojstva.) DEN 9. 5. 1947. — Francé Vodnik: Dela Ivana Cankarja v tujini. (Ob 71. obletnici pisateljevega rojstva.) SPor 9. 5. 1947. — B. Gerlanc: Ivan Cankar v ruščini. SPor 9. 5. 1947. — Lojz Kraigher: Ivan Cankar — Hlapec Jernej. K štiridesetletnici njegove kandidature. LdP 11. 5. 1947. — J. Zupančič: Ob 40letnici Cankarjeve kandidature. SPor 17. 5. 1947. — Ivan Regent: Ivan Cankar v Trstu. PDK 18. 5. 1947. —

- B. Gjerlanc: Ivan Cankar v tujih jezikih. LdTD 10. 7. 1947. — Martel: Paberki iz časa Cankarjevega bivanja v Sarajevu. SPor 18. 10. 1947. — ja: Ivan Cankar — glasnik naše dobe. GMI 29. 11. 1947. — VI. B[artol]: Ob 29. obletnici smrti Ivana Cankarja. PDK 10. 12. 1947. — Josip Trošt: Srečanje s Cankarjem. PDK 10. 12. 1947. — Miroslav Ravbar: Pravda za Cankarja. LdTD 22. 12. 1947. — Polde Pavčnik: Kralj na Betajnovi. Pred otvoritveno predstavo Slovenskega narodnega gledališča za Tržaško ozemlje. PDK 1947, št. 779—780. — Eli Finci: Ivan Cankar: »Za dobro naroda.« Naša književnost, knj. 4. (1947) [cir.], 229 do 232. — D. K[ermauner]: K Cankarjevim predavanjem v Trstu leta 1908. NS 1947, 38—51. — Lojz Kraigher: Iz spominov na Cankarja. NS 1947, 239—251. — France Bevč: Srečanja s Cankarjem. R 1947, 15—8. — Vlado Magjarevič: Ivan Cankar: »Kralj Betajnov.« Republika 1947, 201—4. — F. D[obrovoljč]: Ob 29. obletnici Cankarjeve smrti. Tov 1947, 1173. — Fedor Gradišnik: Komedijska Ivana Cankarja Za narodov blagor. GLC 1947/48, št. 3/4. — Andrej Budal: Borbeni umetnost Ivana Cankarja. GLT 1947/48, 4—6. — Justo Košuta: Cankarjev »Kralj na Betajnovi« na Primorskem. GLT 1947/48, 8—10.
- (Cerkvenik Angelo.) Sivi, 1947 (ref.): R[ibičič J.], LdP 18. 12. 1947; Bogo Pregelj, NS 1948, 790—1.
- (Čop Matija.) France Kidrič: Ob 150. obletnici Čopovega rojstva (26. I. 1797—26. I. 1947). LdP 26. 1. 1947. — France Vodnik: Ob 150. letnici rojstva Matije Čopa, velikega učenjaka. LdTD 30. 1. 1947. — Andrej Budal: Ob stopetdesetletnici Čopovega rojstva. R 1947, 182—4. — Tone Šifrer: Kmet in stvari. V Ljubljani 1947. Str. 144—173: Čop in Prešernov »Krst pri Savici« (1835—1935). [Prim. LZ 1935, 377—396.]
- (Čufar Tone.) Ob obletnici smrti pisatelja Toneta Čufarja. DEN 8. 8. 1947. Dobrovolje France: Ob 29. obletnici Cankarjeve smrti. Tov 1947, 1173.
- (Dramatika.) Bratko Kreft: Izročilo slovenske dramatike in gledališča. (Ob 190letnici Linhartovega rojstva — 11. dec. 1946.) MIR II (1947), 86—90.
- (Drekonja Ciril.) Jože Pahor: Spominu Cirila Drekonje. LdTD 16. 1. 1947. — Jože Pahor: Ciril Drekonja. R 1947, 26—30.
- (Erjavec Fran.) A. Budal: Fran Erjavec, prirodoslovec in pisatelj. Soča 5. 9. 1947.
- Fatur Bogomil: Ob Molièrovem »Tartuffu«. GLLjD 1947/48, 73—86. — A. Fadejev-M. Čarni: O sodobni sovjetski literaturi. ... V Ljubljani 1947. Str. 3—5: [Uvod.] — Guy de Maupassant: Štiri zgodbe iz francosko-pruske vojne. V Ljubljani 1947. Str. 3—6: Beleška o pisatelju.
- (—) Bogomil Fatur: Knjiga lirike. (Spremlne besede napisal Filip Kalan.) Ljubljana 1947. Str. 107—113: Spremlne besede. Ref.: Drago Šega, LdP 18. 11. 1947; Lino Legiša, SPor 21. 11. 1947; Danilo Lokar, R 1947, 545—8; C. Zagorski, LdP 11. 3. 1948; Filip Kalan, LdP 14. 3. 1948; Miško Kranjec, LdP 21. 3. 1948.
- Filipič France: Podoba pesnika Antona Tanca. Vmb 19. 12. 1947.
- (Finžgar Franc Saleški.) Franc S. Finžgar: Pod slobodnim suncem. (Redakcija prevoda Božidara Kovačevića, korektor Đorđe Pešić.) Beograd—Zagreb 1947. [cir.] (Jugoslovanski klasici. 3.) Str. (455—6): Beleška o piscu i delu; I—VII: Rečnik.
- Gerlanc Bogomil: Etnin Kristan. LdTD 1. 5. 1947. — Ivan Cankar v ruščini. SPor 9. 5. 1947. — Ivan Cankar v tujih jezikih. LdTD 10. 7. 1947. — Nove knjige Mladinske založbe. LdP 19. 7. 1947. — Bolgarski pesnik in vzor junakaborca Hristo Botev. LdTD 21. 8. 1947.
- (Glazer Janko.) Ob jesenskem ekvinokciju, 1946 (ref.): Franc Filipič, Vmb 28. 3. 1947; France Filipič, NO 1948, 117—121; Lino Legiša, R 1948, 205—5.
- (Grabeljšek Karel.) Balada o starem Korenu in njegovem sinu, 1947 (ref.): DEN 1. 5. 1947; -nv [D. Željeznov], SPor 7. 5. 1947; Boris Grabner, LdP 14. 5. 1947.
- Za svobodo in kruh, 1947 (ref.): fj [F. Jeza], SPor 12. 10. 1947; LdP 18. 10. 1947; Jože Kastelic, NS 1948, 296—8.
- (Gradnik Alojz.) Ivan Goran Kovačič: Eseji i ocjene. (Djela ... Knj. 4.) Zagreb 1946. Str. 118—128: Alojz Gradnik pjesnik seljakâ. [Prim.: Novosti

(Zagreb) 10. 11. 1940.] — Bartolomeo Calvi: Alojz Gradnik e la letteratura italiana. Convivium 1947, 451—465. Ref.: A. Budal, R 1948, 215—4.

(Gregorčič Simon.) Simon Gregorčič: Zbrano delo. Prva knjiga. Poezije I. Poezije II. Nezbrane pesmi (1864—1888). (Uredil in z opombami opremil France Koblar. V Ljubljani, DZS) 1947. 477 + (I) str. 8°. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.) Str. 369—472: Opombe. Ref.: dm [D. Moravec], SPor 29. 11. 1947.

Slava: Simon Gregorčič. Ob 40-letnici njegove smrti. SošTd 25. 11. 1946. — A. Budal: Simon Gregorčič, kulturni borec za svobodo. PDK 50. 11. 1947.

Grün Herbert: O »Gorskem vencu«. MIR II (1947), 187—8. — Mnogo hrupa za nič [Shakespeare], MIR II (1947), 216—220. — Na Prežihovem vrhu. [Obisk pri Prežihovem Vorancu.] Tov 1947, 404. — Studijski zapiski o pisanju scenarijev. Tov 1947, 792—4. — Za novo slovensko književnost. Pomenek s predsednikom Jožetom Vidmarjem. Tov 1947, 811—2.

Hudales Oskar: Maksim Gorki. VMB 28. 5. 1947. — Delo sovjetskih književnikov. VMB 24. 10. 1947. — Odmirajoča književnost. VMB 28. 11. 1947.

(—) Ubežnik, 1946 (ref.): Franc Šrampf, VMB 18. 4. 1947.

(Ingolič Anton.) Vinski vrh, 1946 (ref.): Hudales Oskar, VMB 21. 5. 1947; Fr. Jeza, SPor 25. 6. 1947; Ivan Potrč, NS 1947, 425—431; Lino Legiša, NS 1947, 452—5, in R 1947, 229—231.

(Janežič Anton.) Rado: Ob obletnici smrti Antona Janežiča. SIV 19. 9. 1947.

(Jarc Miran.) Tone Fajfar: Kako je umrl Miran Jarc. SPor 14. 8. 1947. — Janko Jarc: Kdaj in kje je umrl Miran Jarc. SPor 24. 8. 1947.

Jeza Franc: Povojna pesniška generacija v Makedoniji. SPor 1. 1. 1947. — Makedonski narod slavi spomin bratov Miladinovih. SPor 22. 2. 1947. — Sodobni italijanski roman. SPor 28. 12. 1947.

Jurančič Janko: Ob stoletnici Njegoševega Gorskega Vijenca. DEN 1. 5. 1947. — Primož Trubar, ustanovitelj slovenske književnosti. DEN 6. 6. 1947. — Vuk Stefanović Karadžić in delavski razred. Ob stoletnici demokratične misli v srbski literaturi. DEN 12. 9. 1947. — »Pogine naj — pes!« (Ob 116letnici rojstva Fr. Levstika.) DEN 26. 9. 1947. — Vuk Stefanović Karadžić v borbi za demokratizacijo kulture. Obz 1947, 575—7.

(Jurčič Josip.) Josip Jurčič: Zbrano delo. Prva knjiga. Pripovedke. Spomini na deda. Prazna vera. Jurij Kozjak. Jesensko noč. Domen. (Uredil in z opombami opremil Mirko Rupel. V Ljubljani, DZS) 1946 (1947), 516 str. 8°. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.) Str. 291—315: Opombe. Ref.: dm [D. Moravec], SPor 6. 5. 1947.

Josip Jurčič: Hči mestnega sodnika. Izvirna zgodovinska povest iz 15. stoletja. (Priredil Mirko Rupel.) Ljubljana, (DZS) 1947. 69 str. 8°. (Klasje. 2.) Str. 61—8: Opombe. Ref.: L. K[rakar], Tov 1947, 911.

Josip Jurčič: Domen. Domača povest iz prejšnjega veka. (Priredil: Mirko Rupel.) Ljubljana, (DZS) 1947. 109 str. 8°. (Klasje. 7.) Str. 95—102: Opombe. Deseti brat. (Opremil in ilustriral Maksim Gaspari.) [1947] (ref.): LdP 18. 10. 1947; dm [D. Moravec], SPor 1. 11. 1947.

Jože Pahor: Josip Jurčič, prvi slovenski romanopisec. (* 4. 3. 1844 — † 5. 5. 1881.) PDK 4. 3. 1947. — Jože Kastelic: Josip Jurčič. Osnutek za nenapisan uvod k I. zvezku »Zbranih del«. LdP 6. 4. 1947.

(Kajuh [psevd. = Karel Destovnik].) Karlo Destovnik-Kajuh: Pjesme palog partizana. (Preveo... H[amid] D[iždar].) Sarajevo 1947. 35 str. [cir.] Str. 33—4: [Karlo Destovnik-Kajuh.] Ref.: Boris Grabnar, LdP 29. 7. 1947; T. P[otokar], SPor 5. 8. 1947; Republika 1947, 715.

Ob obletnici Kajuhove smrti. Mlada Koroška 21. 2. 1947. — Lojze Krakar: Pred tremi leti je padel Kajuh. Mna 21. 2. 1947. — Lojze Krakar: Kajuh. MIR II (1947), 118—120.

Kastelic Jože: Josip Jurčič. Osnutek za nenapisan uvod k I. zvezku »Zbranih del«. LdP 6. 4. 1947. — Kraigherjev »Kontrolor Škrobar«. LdP 27. 4. 1947.

Kermauner Dušan: K Cankarjevim predavanjem v Trstu leta 1908. NS 1947, 38—51.

(*Kersnik Janko*.) Janko Kersnik: Zbrano delo. Prva knjiga. Na žerinjah. Lutrski ljudje. Gospod Janez. Leposlovni podlistki. (Uredil in z opombami opremil Anton Ocvirk. V Ljubljani, DZS) 1947. 331 + (I) str. 8°. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.) Str. 281—330: Opombe. Ref.: S. Tominec, LdP 1. 2. 1948.

Kersnik Janko: Jara gospoda. (Priredil: Viktor Smolej.) Ljubljana, (DZS) 1947. 95 str. 8°. (Klasje. 3.) Str. 77—89: Opombe. Ref.: L. K[rakar], Tov 1947, 911.

Janko Kersnik: Kmetske slike. (Priredil: Viktor Smolej.) Ljubljana, (DZS) 1947. 86 + (IX) str. 8°. (Klasje. 6.) Str. 75—86: Opombe. Ref.: SPor 1. 11. 1947; Mitja Mejak, MIR III (1947/48), 173.

A. Budal: Janko Kersnik, pisatelj in borec za napredek in svobodo. Soča 12. 9. 1947. — A. Slodnjak: Janko Kersnik, prvi slovenski umetniški oblikovalec resničnega življenja. LdTD 11. 9. 1947.

Kidrič Boris: Nekaj misli ob obletnici Prešernove smrti. VMb 7. 2. 1947. (Ponatisnjeno iz brošure »Prešernov dan«.)

Kidrič Francè: Korytkova smrt in ostalina. Poročilo o gradivu za izdajo Korytkove korespondence in biografije. Ljubljana 1947.

Ob 150. obletnici Čopovega rojstva (26. I. 1797 — 26. I. 1947). LdP 26. 1. 1947. — Prešer[e]n in današnja problematika. (Odlomek iz neobjavljenega predavanja.) DEn 7. 2. 1947. — Prešeren in vprašanje slovenskega časopisa 1838—1846. (Odlomek iz rokopisa za knjigo: Prešeren 1838—1849.) LdP 8. 2. 1947. — Prešernova gostilniška publicistika, (Odlomek iz rokopisa...: Prešeren 1838—1849.) Tov 1947, 113—4. — Prešeren in mi. Govor ... dne 8. febr. 1946. LAZU II, 199—207.

(—) France Kidrič. LAZU I (vložek [1945]), 51*—61*. — Prezident Francè Kidrič. LAZU II, 34—44.

Klopčič Mile: Aleksander Sergejevič Puškin. SPor 9. 2. 1947. — Puškin in sovjetska doba. LdP 10. 2. 1947. — Nekaj besed o Heineju ob 150letnici njegovega rojstva. LdP 14. 12. 1947. — Pesnik in borec Heinrich Heine. (Ob 150letnici rojstva.) Obz 1947, 470—1.

(*Klusov Joža* [psevd. = Bogo Flander].) Klusov Joža: Bataljon. (V Ljubljani, SKZ) 1947. 55 str. 8°. (Nova pota. 1.) Str. 54: Klusov Joža-Bogo Flander. Ref.: DEn 1. 5. 1947; -nv [D. Željeznov], SPor 7. 5. 1947; Boris Grabner, LdP 14. 5. 1947.

Ob prekopu Klusovega Jožeta. LdP 1. 6. 1947. — T. Seliškar: Kljusov [!] Joža. Ob njegovem prekopu v Ljubljano. SPor 1. 6. 1947.

Koblar Francè: Simon Gregorčič: Zbrano delo. Prva knjiga. ... (V Ljubljani) 1947. Str. 369—472: Opombe. — Nekoliko zgodovine in dramaturgije h komediji »Mnogo hrupa za nič« [Shakespeare]. GLA 1 (1947), 26—36. — Prešeren. Misli ob Prešernovem tednu in stoletnici Poezije. KMD 1947, 148—152. — Prva slovenska tragedija. GLLJ 1947/48, 1—12.

(*Kopitar Jernej*.) Rajko Nahtigal: Ob stoletnici smrti Jerneja Kopitarja. Predavanje ... na slavnostni glavni skupščini dne 11. avgusta 1944. LAZU II, 185—191.

(*Korytko Emil*.) Francè Kidrič: Korytkova smrt in ostalina. Poročilo o gradivu za izdajo Korytkove korespondence in biografije. Ljubljana, Akademija znanosti in umetnosti 1947. 49 + (I) str. 8°. (Poročila. 1.) Ref.: [D. Moravec], SPor 27. 8. 1947.

(*Kosi Anton*.) A. F.: † Anton Kosi. KMD 1947, 138—140.

Kosmač Francè: Moč kulture v partizanih. MIR II (1947), 73—9.

(—) Podobe našega pohoda, 1946 (ref.: L[avec P.], Mna 11. 1. 1947; dm [D. Moravec], SPor 19. 1. 1947; B. G[rabnar], LdP 23. 2. 1947; Milena Mohoričeva, Obz 1947, 226—7.

(*Kosovel Srečko*.) Vl. B[artol]: Srečko Kosovel, pesnik Krasa, buditelj množic in oznanjevalec vere v človeštvo. DKmEn 11. 3. 1947. — Miroslav Rav-

bar: Srečko Kosovel, pesnik našega Krasa. LdTd 13. 3. 1947. — VI. B[artol]: Srečko Kosovel. PDK 23. 3. 1947. — M[arinčič] Ivo: Srečko Kosovel. GML 26. 3. 1947.

Kozak Juš: Tone Šifrer: Kmet in stvari. V Ljubljani 1947. Str. 5—11: Tonetu Šifrerju - Jernu Ledini.

(—) Juš Kozak: Predmestí svatého Petra. Román. (Ze slovinského originálu »Šentpeter« přeložil Jaroslav Závada. V Praze) 1947. Str. 306—7: Ot. Berkopce: O Juš (Josefovi) Kozakovi. Ref.: Bej, Naše Doba LIV (1947/48), 376: Viktor Smolej, NS 1948, 228—9.

Šentpeter, (2. izd.) 1947 (ref.): France Vodnik, LdTd 2. 10. 1947; Lino Legiša, SPor 29. 10. 1947.

Kraigher Lojz: Ivan Cankar — Hlapec Jernej. K štiridesetletnici njegove kandidature. LdP 11. 5. 1947. — Iz spominov na Cankarja. NS 1947, 239—251.

(—) Mrs [S. Melihar]: Lojz Kraigher. (K njegovi 70letnici.) LdP 22. 4. 1947. — -nv [D. Željeznov]: Lojz Kraigher - sedemdesetletnik. SPor 23. 4. 1947. — Jože Kastelic: Kraigherjev »Kontrolor škrobar«. LdP 27. 4. 1947. — St. K.: Pisatelj Lojz Kraigher sedemdesetletnik. PDK 4. 5. 1947. — Andrej Budal: Lojz Kraigher sedemdesetletnik. R 1947, 202—8.

Kraker Lojze: Pred tremi leti je padel Kajuh. Mna 21. 2. 1947. — Kajuh. MIR II (1947), 118—120. — Morden Nielsen, danski pesnik in borec za svobodo. Tov 1947, 721. — »... da koder sonce hodi, prepir iz sveta bo pregnan.« (Prešeren v Zdravljici.) Tov 1947, 1145.

Kralj Vladimir: Ob stoletnici Prešernovih »Poezij«. Obz 1947, 37—40.

(Kranjec Miško.) Majhne so te stvari, 1947 (ref.): Kristina Brenkova, SPor 14. 11. 1947; P. Levce, MIR III (1947/48), 170—2.

Samotni otok, 1947 (ref.): DEn 1. 5. 1947; -nv [D. Željeznov], SPor 7. 5. 1947; Boris Grabner, LdP 14. 5. 1947.

Kreft Bratko: Valentin Katajev: Milijon težav. ... (Prevedel Boris Ziherl. V Ljubljani 1947.) Str. 5—19: J. [!]. P. Katajev in njegovo delo. — I. Torkar: Velika preizkušnja. ... (V Ljubljani 1947.) Str. 5—10: Uvod. — Viktor Car Emin: Na straži. GLLjD 1946/47, 129—132. — Komedia o lisjaku-gospodiču. [A. N. Ostrovski.] GLLjD 1946/47, 169—172. — Andrej Šuster Drabosnjak, ljudski pesnik in dramatik Slovenske Koroške. SPor 1. 3. 1947. — Mihail A. Šolohov. SPor 9. 3. 1947. — Aleksander N. Ostrovski. SPor 23. 3. 1947. — Aleksander N. Afinogenov. SPor 15. 4. 1947. — Anton Tomaž Linhart. DEn 11. 7. 1947. — Aleksej N. Tolstoj (1883—1945). SPor 13. 7. 1947. — Zakaj je »Tugomer« v stihih — Levstikov? SPor 6. 11. 1947. — Izročilo slovenske dramatike in gledališča. MIR II (1947), 86—90. — Začetki ruskega gledališča in dramatike. Obz 1947, 193—9, 309—313. — Dramatik Cervantes (1547—1616). GLLjD 1947/48, 138—141.

(—) GLK 1947/48, št. 1: ič: Dr. Bratko Kreft. — ič: Celjski grofje.

(Krelj Sebastijan.) A. Budal: Vipavec Sebastijan Krelj, eden prvih borcev za enotnost našega jezika. Soča 15. 11. 1947. — A. B-l [Budal]: Sebastijan Krelj. R 1947, 469—471.

(Kristan Etbin.) A. Slodnjak: Etbin Kristan. Ob njegovi osemdesetletnici. SPor 18. 4. 1947. — Bogomil Gerlanc: Etbin Kristan. (Ob osemdesetletnici.) LdTd 1. 5. 1947. — St. K.: Etbin Kristan 80letnik. PDK 8. 5. 1947. — A. B[udal]: Osemdesetletnica Etbina Kristana. R 1947, 233—5.

Legiša Lino: Slovenska pocija po osvoboditvi. LdTd 30. 12. 1947. — Ljubljansko pismo. R 1947, 168—171.

(Levstik Fran.) Jurančič Janko: »Pogine naj — pes!« (Ob 116letnici rojstva Fr. Levstika. DEn 26. 9. 1947. — Bratko Kreft: Zakaj je »Tugomer« v stihih — Levstikov? SPor 6. 11. 1947. — A. Budal: Fran Levstik — mejnik v naši kulturni zgodovini. Ob šestdesetletnici njegove smrti. Soča 8. 11. 1947. — Fran Levstik (1831—1887), slovenski pisatelj, pesnik, jezikoslovec in politik. PDK 16. 11. 1947. — A. Slodnjak: Ob šestdeseti obletnici smrti Frana Levstika (* 1831. — † 1887. l.). (Odlomki iz predavanja v Narodnem gledališču v Ljubljani.) Obz 1947, 435—443. — Andrej Budal: Šestdeset let po Levstikovi smrti. R 1947, 466—9. — Franček Bohanec: Ob izidu Slodnjakovega romana o Franu

- Levstiku: »Pogine naj — pes!« Tov 1947, 1080—2. — Francè Koblar: Prva slovenska tragedija. GLLJD 1947/48, 1—12.
- (Linhart Anton Tomaž.) Bratko Kreft: Anton Tomaž Linhart. (Ob obletnici francoske revolucije in Linhartove smrti.) DEN 11. 7. 1947.
- Logar Janez: Janez Trdina: Zbrano delo. Prva knjiga. ... (V Ljubljani) 1946 (1947). Str. 253—274: Opombe. — Janez Trdina: Moje življenje. Ljubljana 1947. Str. 115—156: Opombe.
- Lokar Danilo: Stoletnica Njegoševega Gorskega venca. R 1947, 181—2.
- Matičevič Milko: Primorski ljudski napisi. LdTd 1947, št. 80—87, 90, 92, 95, 97—98. — Renata Steccati in njeni zapisi beneškoslovenskih ljudskih pesmi. R 1947, 120—8 (popravki: št. 6, ovitek). — Stanko Vuk. R 1947, 259—262.
- (Mesesnel France.) France Stelè: Dr. France Mesesnel. R 1947, 54—7.
- (Minatti Ivan.) S poti, 1947 (ref.): Lojze Krakar. Mna 11. 10. 1947: bg [Boris Grabnar], LdP 3. 12. 1947; Herbert Grün, MIR III (1947/48), 74—7; Mak [M. Mejak], Tov 1947, 1008.
- (Mladinska književnost.) Josip Ribičič: O mladinski književnosti. LdP 23. 1. 1947. — Josip Ribičič: Knjiga in otrok. LdP 5. 2. 1947. — Iv. P[otrč]: Ob literarnem natečaju »Mladinske knjige«. LdP 4. 5. 1947. — B. G[erlanec]: Nove knjige Mladinske založbe. LdP 19. 7. 1947. — Erna Muser: Mladini je treba dati najboljše knjige po vsebini, obliki in jeziku. LdP 28. 9. 1947. — Josip Ribičič: Knjiga, graditeljica mladih src in uma. NŽ 1947, 272—3.
- (Mohorič Milena.) Samotni breg, 1947 (ref.): Lino Legiša, SPor 21. 11. 1947.
- Moravec Dušan: Pripombe k izdajam naših in tujih klasikov. Ob prvem zvezku Jurčičevega Zbranega dela. SPor 6. 5. 1947.
- (Mrak Ivan.) Talci, 1947 (ref.): dm [D. Moravec], SPor 12. 8. 1947.
- Muser Erna: O pouku slovenščine na srednjih šolah. P 1947, 59—65. [Prim. LdP 9. 4. 1947.] — Mladini je treba dati najboljše knjige po vsebini, obliki in jeziku. LdP 28. 9. 1947.
- Nahtigal Rajko: Ob stoletnici smrti Jerneja Kopitarja. Predavanje... LAZU II, 185—191.
- (—) Sedemdesetletniku dr. Rajku Nahtigalu. SPor 13. 4. 1947. — B[izjak] A. Z.: Profesor dr. Rajko Nahtigal — 70letnik. LdP 14. 4. 1947. — A. B[udal]: Ob 70-letnici prof. Rajka Nahtigala. R 1947, 251—3.
- (Narodnoosvobodilno slovo.) Francè Kosmač: Moč kulture v partizanih. MIR II (1947), 75—9.
- Ocvirk Anton: Janko Kersnik: Zbrano delo. Prva knjiga. ... (V Ljubljani) 1947. Str. 281—330: Opombe.
- Pahor Jože: Spominu Cirila Drekonje. LdTd 16. 1. 1947. — Oton Župančič in narodno osvobodilna vojna. LdTd 23. 1. 1947. — France Prešeren. LdTd 14. 2. 1947. — Kmečki upori v naši književnosti. LdTd 20. 2. 1947. — Josip Jurčič, prvi slovenski romanopisec. PDk 4. 5. 1947. — Ciril Drekonja. R 1947, 26—30. — Prvi kongres književnikov Jugoslavije. R 1947, 37—41.
- (—) Otrok črnega rodu, 1947 (ref.): Albin [Vajngerl], Mna 27. 9. 1947: LdP 4. 10. 1947; Ares [Oskar Hudales], VMb 10. 10. 1947; Mitja Mejak, MIR III (1947/48), 75; Bogo Pregelj, NS 1948, 791—2; Andrej Budal, R 1948, 117—9.
- Petrè Fran: Rod in mladost Ivana Cankarja. Ljubljana 1947. — Poet na nacionalniot geroizam. Za stogodišnjatino od pečetjeneto na Njegoševiot »Gorski venec«. Nova Makedonija 19. 1. 1947. [cir.] — France Prešern. Nova Makedonija 16. 2. 1947. [cir.] — Ob stoletnici Njegoševega »Gorskega venca«. LdP 8. 6. 1947. — Razvoj makedonskega književnega jezika. LdP 20. 8. 1947.
- Pirjevec Dušan: Zapiski o naši literarni problematiki. LdP 28. 5. 1947.
- (Plestenjak Jan.) A. S[lodnjak]: Jan Plestenjak. SPor 14. 5. 1947. — om-: † Jan Plestenjak. KMD 1948, 163.
- (Pokrajinsko slovo.) S. š.: Celovec — žarišče slovenske kulture. LdP 5. 1. 1947. — F. Vodnik: Slovenska Koroška — zibel našega slovstva. SPor 16. 2. 1947.
- Pesem Benečanov. Soča 1947, št. 14—16. — Milko Matičevič: Renata Stec-

cati in njeni zapisi beneškoslovenskih ljudskih pesmi. R 1947, 120—8 (popravki: št. 6, ovitek).

A. B-l [Budal]: O slovstvenem življenju na Primorskem. Soča 24. 7. 1947. — Milko Matičetov: Primorski ljudski napisi. LdTd 1947, št. 80—87, 90, 92, 95, 97—98.

Potokar Tone: Ivo Andrić: Popotovanje Alije Džérzeleza. Most na žepi. V Ljubljani 1947. Str. 3—5; Ivo Andrić: 61—4: Opombe. — Elin Pelin: Jaz, ti, on. ... V Ljubljani 1947. Str. 3—4: Elin Pelin. — Stoletnica Njegoševga Gorskega venca. SPor 1. 1. 1947. — Petöfi — pesnik revolucije. SPor 18. 5. 1947. — Aleks [Aleko] Konstantinov. SPor 5. 6. 1947. — Peter Petrović Njegoš. SPor 8. 6. 1947. — Kako je šel »Gorski venec« med druge narode. SPor 8. 6. 1947. — Ob stoletnici Vukove zmage. SPor 24. 6. 1947. — Ivo Andrić. SPor 6. 7. 1947. — Djuro Daničić. SPor 19. 9. 1947. — Branko Radičević. SPor 26. 9. 1947. — Ljudmil Stojanov. SPor 11. 11. 1947. — Aleko Konstantinov. R 1947, 328—332.

(*Pouk literarne zgodovine*.) Erna Muser: O pouku slovenščine na srednjih šolah. P 1947, 59—65; LdP 9. 4. 1947.

(*Prešeren France*.) Č. Zloreč: Naš veliki pesnik. (Misli ob Prešernovem tednu 1947.) GLK 1946/47, št. 5. — Branko Rudolf: Ob Prešernovi obletnici. GLM 1946/47, 65. — Fr. Kidrič: Prešerlejn in današnja problematika. (Odlomek iz neobjavljenega predavanja.) DEN 7. 2. 1947. — Boris Kidrič: Nekaj misli ob obletnici Prešernove smrti. Vmb 7. 2. 1947. (Ponatisnjeno iz brošure »Prešernov dan«.) — F. Kidrič: Prešeren in vprašanje slovenskega časopisa 1838—1846. (Odlomek iz rokopisa za knjigo: Prešeren 1838—1849.) LdP 8. 2. 1947. — Mirko Rupel: France Prešern. Povodom godišnjice smrti največjeg slovenačkog pesnika i borca. Politika 8. 2. 1947. [cir.] — F. Vodnik: Prešeren in mi. SPor 8. 2. 1947. — Metod Mikuž: Prešeren in partizani. SPor 8. 2. 1947. — Jože Pahor: France Prešeren. LdTd 14. 2. 1947. — Vl. Blartolj: K vprašanju prešernoslovja. LdTd 14. 2. 1947. — Miroslav Ravbar: Prešernove pesmi med ljudstvom. LdTd 14. 2. 1947. — Neiztrohnjeno srce. Ob obletnici Prešernove smrti. SIV 14. 2. 1947. — Frane Petre: France Prešern. Po povod 98 godini od smrti na velikiot slovenečki poet. Nova Makedonija 16. 2. 1947. [cir.] — A. Slod[n]jak: Prešernova bibliografija. PDK 19. 2. 1947. — Dušan Željeznov: Ob stoletnici Prešernovih Poezij. MIR II (1947), 52—6. — France Prešeren, njegovi otroci in njihova mati. (Iz knjige »Spomini na Prešerna«, Ernestina Jelovškova, Prešernova hči.) NŽ 1947, 36—8. — Vladimir Kralj: Ob obletnici Prešernovih »Poezij«. Obz 1947, 37—40. — Andrej Budal: Sto let po izidu Prešernovih Poezij. R 1947, 44—5. — France Kidrič: Prešernova gostilniška publicistika. (Odlomek iz rokopisa za knjigo: Prešeren 1838—1849.) Tov 1947, 113—4. — Lojze Krakar: »... da koder sonce hodi, prepri iz sveta bo pregnan.« (Prešeren v Zdravljici.) Tov 1947, 1145. — France Koblar: Prešeren. Misli ob Prešernovem tednu in stoletnici Poezij. KMD 1947, 148—152. — Fr. Kidrič: Prešeren in mi. Govor... na svečani seji Glavne skupščine Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dne 8. febr. 1946. LAZU II, 199—207.

(*Prežihov Voranc* [psevd. = Lovro Kuhar].) Prežihov Voranc: Spálenisko. Román ze dnú převratu. Ze slovinštiny přeložil Bohuš Vybíral. Praha 1947. Str. 424—8: B. Vybíral: Prežihov Voranc. Ref.: Viktor Smolej, NS 1948, 231—2.

Naši mejniki, 1946 (ref.): T. Orel, LdP 17. 6. 1947; Andrej Budal, R 1947, 171—5.

Samorastniki, (2. izd.) 1946 (ref.): Vl. Kralj, Obz 1947, 90.

Požganica. ... (Preveo Niko Berus. Za štampu priredio Gustav Krklec.) Zagreb 1947 (ref.): T. Plotokar, SPor 15. 4. 1947; Ante Rojnić, Republika 1947, 520—4.

HG [H. Grün]: Na Prežihovem vrhu. Tov 1947, 404 (slike: 414—5).

Ramovš Fran: † Anton Breznik. LAZU II, 61—4.

Ravbar Miroslav: Prešernove pesmi med ljudstvom. LdTd 14. 2. 1947. — Srečko Kosovel, pesnik našega Krasa. LdTd 15. 3. 1947. — Sovjetska književnost. LdTd 1947, št. 64—67. — Pot madžarske kulture. LdTd 1947, št. 89—90. — Pravda za Cankarja. LdTd 22. 12. 1947.

- Ribičič Josip*: O mladinski književnosti. LdP 25. 1. 1947. — Knjiga in otrok. LdP 5. 2. 1947. — Knjiga, graditeljica mladih src in uma. NŽ 1947, 272—5. — Karel Širok. R 1947, 138—9; Mlada Koroška 19. 12. 1947.
- (*Roš Fran.*) Pesmi iz ječe in pregnanstva, 1947 (ref.): Lino Legiša, SPor 21. 11. 1947.
- Rudolf Branko*: G. B. Shaw. GLLjD 1946/47, 147—150.
- GLM 1946/47: Ob Prešernovi obletnici. 65. — Nekaj o pravljicah. 89—91. — Problem Branislava Nušiča. 107—8. — G. B. Shaw in moderna komedija. 113—5. — Molière in barok. 121—4.
- Henrik Ibsen z našega stališča. GLM 1947/48, 21—2.
- (—) Pod zvezdo. (Igra za lutke), 1947 (ref.): V. S[molej], LdP 25. 9. 1947; Ivan Potrč, Tov 1947, 914.
- Rupel Mirko*: Josip Jurčič: Zbrano delo. Prva knjiga. ... (V Ljubljani) 1946 (1947). Str. 291—315: Opombe. — Josip Jurčič: Domen. ... Ljubljana 1947. Str. 95—102: Opombe. — Josip Jurčič: Hči mestnega sodnika. ... Ljubljana 1947. Str. 61—8: Opombe. — Peter Petrovič Njegoš: Gorski venec. ... Ljubljana 1947. Str. VII—XVI: Uvod; 145—183: Opombe. — France Prešern. Povodom godišnjice smrti največjega slovenačnega pesnika i borca. Politika 8. 2. 1947. [cir.] — Ep Črne gore. (Petar Petrovič Njegoš — »Gorski venec«.) LdTD 5. 6. 1947. — »Gorski venec«. SPor 8. 6. 1947. — Zgodovinsko ozadje »Gorskega venca«. VND 1947, 557—562.
- Seliškar Tone*: Maksim Gorkij — glasnik novega ustvarjajočega človeka. DEn 28. 3. 1947. — Kljusov [Klusov] Joža. SPor 1. 6. 1947.
- (—) Tovariši, 1946 (ref.): J. [I. Albreht], DEn 14. 2. 1947.
- Tržaška cesta, 1947 (ref.): Lino Legiša, SPor 16. 10. 1947.
- V naročju domovine, 1947 (ref.): DEn 1. 5. 1947; -nv [D. Željeznov], SPor 7. 5. 1947; Boris Grabner, LdP 14. 5. 1947.
- Slodnjak Anton*: Prešernova bibliografija. PDK 19. 2. 1947. — Etbin Kristan. SPor 18. 4. 1947. — Jan Plestenjak. SPor 14. 5. 1947. — Janko Kersnik, prvi slovenski umetniški oblikovalec resničnega življenja. LdTD 11. 9. 1947. — Ob šestdeseti obletnici smrti Frana Levstika (* 1831. — † 1887. 1.). (Odlomki iz predavanja ...) Obz 1947, 435—445.
- (—) »Pogine naj — pesnik«, 1946 (1947) (ref.): Lino Legiša, LdTD 20. 11. 1947 in SPor 16. 12. 1947; Franček Bohanec, Tov 1947, 1080—2; Jože Kastelic, LdP 18. 1. 1948 in NS 1948, 293—5.
- (*Slovenska književnost v prevodih.*) Hvězdy nad Triglavem. Moderní poesie slovinská. (Vybrali a uspořádali Oton Berkopec a Josef Hora. Doslov napsal Oton Berkopec. Přeložili Kamil Bednář, Jan Čarek, Josef Hora, František Nechvátal a Karel Nový. 2. vyd. V Praze 1946. Poesie sv. 40.) Str. 91—6: Cesta slovinské lyriky. Ref.: Republika 1947, 79.
- Smasek Emil*: Cervantes kot dramatik. Pred premiero njegovih mediger v ljubljanski Drami. SPor 24. 12. 1947. — Molièrove komedije na našem odru. GLLjD 1947/48, 94—103.
- Smolej Viktor*: Kersnik Janko: Jara gospoda. Ljubljana 1947. Str. 77—89: Opombe. — Janko Kersnik: Kmetke slike. Ljubljana 1947. Str. 75—86: Opombe. — Župančič v slovaščini. SPor 30. 1. 1947. — Stanislav Kostka Neumann. SPor 22. 8. 1947. — Pismo iz Prage. SPor 10. 9. 1947. — Pismo iz Bratislave. SPor 1947, št. 222, 225. — Peter Jilemnický. SPor 5. 12. 1947. — Peter Petrovič Njegoš. Obz 1947, 165—6.
- (*Sodobna književnost.*) Iz partizanskih let. Izbor proze. (Uredil in uvod napisal Josip Vidmar. V Ljubljani 1947.) Str. V—XII: Uvod. Ref.: dm [D. Moravec], SPor 1. 10. 1947; Jože Kastelic, LdP 26. 10. 1947. — L. Žlebnik: K zaključnim zapiskom v »Novem svetu«. SPor 5. 1. 1947. — Dušan Pirjevec: Zapiski o naši literarni problematiki. LdP 28. 5. 1947. — C. Zagorski: Nekaj pripomb o naši časopisni kritiki. LdP 28. 12. 1947. — Lino Legiša: Slovenska poezija po osvoboditvi. LdTD 30. 12. 1947. — Lino Legiša: Ljubljansko pismo. R 1947, 168—171. — Herbert Grün: Za novo slovensko književnost. Pomenek s predsednikom Jožetom Vidmarjem. Tov 1947, 811—2.

(*Stanič Valentin.*) Valentin Stanič, dobrotnik in vzgojitelj goriškega ljudstva. SošTd 3. 5. 1947. — A. Budal: Vodnikov in Prešernov sodobnik Valentin Stanič. Soča 31. 7. 1947. — A. Brilej: Valentin Stanič, prvi slovenski alpinist. (Ob stoletnici smrti.) Gil 1947, 149—154. — Andrej Budal: Valentin Stanič — ljudski duhovnik. Sto let po njegovi smrti. R 1947, 279—281. — J. K. Rejec: Valentin Stanič. Ob stoletnici njegove smrti. KMD 1948, 153—6.

Stelè France: Dr. France Mesesnel. R 1947, 54—7. — Msgr. † Viktor Steska. KMD 1948, 161—2.

(*Steska Viktor.*) Fr. Stelè: Msgr. † Viktor Steska. KMD 1948, 161—2.

(*Šifrer Tone.*) Tone Šifrer: Kmet in stvari. Izbor iz pesmi in proze. V Ljubljani, Slovenska Matica 1947. 176 str. 8°. Iz vsebine: Čop in Prešernov »Krst pri Savici«. (1835—1935.) 144—175. — Juš Kozak: Tonetu Šifrerju — Jernu Ledini. 5—11; France Bezljaj: Tone Šifrer. 12—9; Bibliografija Toneta Šifrerja. 174—5.

(*Širok Karel.*) Josip Ribičič: Karel Širok. R 1947, 138—9; Mlada Koroška 19. 12. 1947.

(*Šlebinger Janko.*) Janko Šlebinger. LAZU II, 54—8.

(*Šuster-Drabosnjak Andrej.*) Bratko Kreft: Andrej Šuster Drabosnjak, ljudski pesnik in dramatik Slovenske Koroške. SPor 1. 3. 1947.

(*Tanc Anton.*) Fr. Filipič: Podoba pesnika Ant. Tanca. VMb 19. 12. 1947. (*Tavčar Ivan.*) Ivan Tavčar: Med gorami. Slike iz loškega pogorja. (Priredila Marja Boršnik.) Ljubljana, (DZS) 1947. 120 + (VII) str. 8°. (Klasje. 1.) Str. 113—120: Opombe. Ref.: L. K[rakar], Tov 1947, 911.

(*Torkar Igor* [psevd. = Boris Fakin].) I. Torkar: Velika preizkušnja. Drama v treh dejanjih. (V Ljubljani 1947. Knjižnica slovenskega gledališča. 12.) Str. 5—10: Bratko Kreft: Uvod; 83—92: Vladimir Skrbinšek: Režijske opombe. Ref.: NŽ 1948, 64.

(*Trdina Janez.*) Janez Trdina: Zbrano delo. Prva knjiga. Spomini. 1. del. (Uredil in z opombami opremil Janez Logar. V Ljubljani, DZS) 1946 (1947). 276 str. 8°. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.) Str. 253—274: Opombe.

Janez Trdina: Moje življenje. (Priredil Janez Logar.) Ljubljana, (DZS) 1947. 136 + (VII) str. 8°. (Klasje. 5.) Str. 113—136: Opombe. Ref.: SPor 1. 11. 1947; Danilo Lokar, R 1947, 548—550.

(*Trubar Primož.*) Janko Jurančič: Primož Trubar, ustanovitelj slovenske književnosti. DEn 6. 6. 1947. — Nada Rupel: Ustvaritelj naše knjige Primož Trubar. LdTd 12. 6. 1947. — D. K[ermauner]: K Cankarjevemu predavanjem v Trstu leta 1908. (II. Trubar in Trubarjeve slavnosti. Predaval I. Cankar v »Ljudskem odru« v Trstu 21. V. 1908.) NS 1947, 42—51.

Vidmar Josip: Iz partizanskih let. Izbor proze. (V Ljubljani 1947.) Str. V—XII: Uvod. — Dva komediografa. [Shakespeare, Molière.] GLA 1 (1947), str. 5—8.

(—) Herbert Grün: Za novo slovensko književnost. Pomenek s predsednikom Jožetom Vidmarjem. Tov 1947, 811—2.

Vodnik France: Ob 150-letnici rojstva Matije Čopa, velikega učenjaka. LdTd 30. 1. 1947. — Prešeren in mi. SPor 8. 2. 1947. — Slovenska Koroška — zibel našega slovstva. SPor 16. 2. 1947. — Od bajke do življenjepisa. LdTd 1947, št. 59—61. — Dela Ivana Cankarja v tujini. SPor 9. 5. 1947.

(*Vuk Stanko.*) Milko Matičetov: Stanko Vuk. R 1947, 259—262.

(*Winkler Venceslav.*) Petelinje pero (— Koča ob cesti), 1947 (ref.): B. G[erlanc], LdP 19. 7. 1947; Ivan Potrč, Mna 8. 8. 1947; Bogo Pregelj, NS 1948, 791.

Ziherl Boris: Ivan Cankar: Za narodov blagor. ... (V Ljubljani 1947.) Str. 5—26: Ivan Cankar in njegova doba. (Prevedeno iz knjige: Ivan Cankar, Tri drame. ... Beograd 1946.) — Ivan Cankar kao publicista. Borba 19. 2. 1947.

(*Zois Ziga.*) A. Budal: Ob dvestoletnici Zoisovega rojstva. R 1947, 184—7.

(*Zupan Vitomil.*) s. š. [S. Škerl]: Razgovor z Vitomilom Zupanom. SPor 15. 5. 1947. — dm [D. Moravec]: Zupanov bralni večer [15. 5. 1947]. SPor 18. 5. 1947.

(*Župančič Oton.*) Jože Pahor: Oton Župančič in narodno osvobodilna vojna. (Ob 69letnici rojstva.) LdTd 23. 1. 1947. — ts: Pesnik Oton Župančič praznuje

svoj rojstni dan. DEn 24. 1. 1947. — Oton Župančič, glasnik naše pravice. Mlada Koroška, 24. 1. 1947. — Vl. B[artol]: Oton Župančič, glasnik življenjske sile in pozitivnih vrednot. PDK 26. 1. 1947. — S[molej] V.: Župančič v slovaščini. SPor 30. 1. 1947. — Fran Albrecht: Pred sedmim križem. (Ob devetinšestdeseti obletnici Otona Župančiča.) Tov 1947, 110—1.

2. SLOVANSKE KNJIŽEVNOSTI

(Sodobna književnost narodov Jugoslavije.) Čedomir Minderović: O neposrednih nalogah naše književnosti in naših književnih delavcev. (Iz srbsčine prevedel M. Šlegel.) NS 1947, 794—800. — Jože Pahor: Prvi kongres književnikov Jugoslavije. R 1947, 37—41.

(Breyer Mirko.) A. B[udal]: Mirko Breyer. R 1947, 284.

(Car-Emin Viktor.) Bratko Kreft: Viktor Car Emin: Na straži. GLJd 1946/47, 129—132.

(Kovačević Andrija.) A. B[udal]: Andrija Kovačević. R 1947, 288.

(Vojnović Ivo.) A. Budal: Ivo Vojnović. R 1947, 471—3.

(Andrić Ivo.) Ivo Andrić: Popotovanje Alije Džerzeleza. Most na žepi. (Prev. Tone Potokar.) V Ljubljani 1947. (Mala knjižnica. 9.) Str. 3—5: T. P[otokar]: Ivo Andrić; 61—4: T. P[otokar]: Opombe. — Tone Potokar: Ivo Andrić. SPor 6. 7. 1947. — S. K.: Pripovednik dr. Ivo Andrić. LdTd 7. 8. 1947.

(Daničič Duro.) T. P[otokar]: Djuro Daničič. SPor 19. 9. 1947.

(Glišić Milovan.) Andrej Budal: Milovan Glišić. (Ob stoletnici njegovega rojstva.) R 1947, 284—6.

(Karadžić Vuk Stefanović.) Tone Potokar: Ob stoletnici Vukove zmage. SPor 24. 6. 1947. — Janko Jurančič: Vuk Stefanović Karadžić in delavski razred. Ob stoletnici demokratične misli v srbski literaturi. DEn 12. 9. 1947. — Janko Jurančič: Vuk Stefanović Karadžić v borbi za demokratizacijo kulture. Obz 1947, 373—7. — Radovan Lalić: Vuk Karadžić — veliki graditelj srbske kulture. VND 1947, 881—3. — Milovan Djilas: O Vuku Karadžiću. VND 1947, 906—910.

(Nušić Branislav.) Branislav Nušić: Humoreske in satire. (Prevedel D. Ravljen. V Ljubljani 1947.) Str. 7—16: D. R[avljen]: Branislav Nušić. Ref.: -nv [D. Željeznov]. SPor 1. 11. 1947. — B. R[udolf]: Problem Branislava Nušića. GLM 1946/47, 107—8. — Carmen Renko: Branislav Nušić. GLT 1946/47, št. 2.

(Petar II. Petrović Njegoš.) Peter Petrović Njegoš: Gorski venec. Poslovenil Alojz Gradnik. Uvod in opombe napisal Mirko Rupel. Ljubljana 1947. Str. VII—XVI: Uvod; 145—183: Opombe. Ref.: Andrej Budal, R 1947, 275—9; Tov 1947, 545—6; Tone Potokar, NS 1948, 377—381.

Radovan Zogović: Njegoševa pesnitev o borbi in svobodi. Razprava. (Prevedel Boris Merhar.) V Ljubljani, Slovenski knjižni zavod 1947. 47 str. 8°. (Mala knjižnica. 2.) Ref.: A. Baš, SPor 5. 2. 1948.

T. P[otokar]: Stoletnica Njegoševega Gorskega venca. SPor 1. 1. 1947. — J. Jurančič: Ob stoletnici Njegoševega Gorskega Vijenca. DEn 1. 5. 1947. — Mirko Rupel: Ep Črne gore. LdTd 5. 6. 1947. — F. Petrè: Ob stoletnici Njegoševega »Gorskega venca«. LdP 8. 6. 1947. — T. Potokar: Peter Petrović Njegoš. SPor 8. 6. 1947. — M. Rupel: »Gorski venec«. SPor 8. 6. 1947. — T. P[otokar]: Kako je šel »Gorski venec« med druge narode. SPor 8. 6. 1947. — Ob stoletnici Njegoševega »Gorskega venca«. SIV 20. 6. 1947. — HG [H. Grün]: O »Gorskem vencu«. MlR II (1947), 187—8. — Ivan Iveković: Gorski venec. (Ob stoletnici.) NS 1947, 310—4. — Viktor Smolej: Peter Petrović Njegoš. Obz 1947, 165—6. — Danilo Lokar: Stoletnica Njegoševega Gorskega venca. R 1947, 181—2. — Stoletnica »Gorskega venca«. Tov 1947, 93. — Milovan Djilas: Beleške o Njegošu. VND 1947, 545—9. — Marko Kazić: »Gorski venec« in osvobodilna borba. VND 1947, 549—552. — Mirko Rupel: Zgodovinsko ozadje »Gorskega venca«. VND 1947, 557—562. — Dušanka Popović: Žena v »Gorskem vencu«. VND 1947, 562—4.

(Radičević Branko.) Branko Radičević: Izbrane pesmi. (Poslovenil Alojz Gradnik.) V Ljubljani 1947. (Mala knjižnica. 4.) Str. 3—5: Bo. [B. Borko]: Branko Radičević. Ref.: Mile Klopčič, NS 1948, 381—4.

- Tone Potokar: Branko Radičević. SPor 26. 9. 1947. — Milan Bogdanović: Branko Radičević. VND 1947, 965—9.
- (Skerlić Jovan.) A. Budal: Jovan Skerlić. R 1947, 475—4.
- (Makedonska književnost.) F. J[ezal]: Povojna pesniška generacija v Makedoniji. SPor 1. 1. 1947. — F. Petre: Razvoj makedonskega književnega jezika. LdP 20. 8. 1947.
- (Miladinov Dimitar & Konstantin.) F. J[ezal]: Makedonski narod slavi spomin bratov Miladinovih. SPor 22. 2. 1947.
- (Botev Hristo.) B. Gerlanc: Bolgarski pesnik in vzor junaka-borca Hristo Botev. LdTd 21. 8. 1947.
- (Elin-Pelin.) Elin Pelin: Jaz, ti, on. Devet kratkih zgodb. (Prevedel Tone Potokar.) V Ljubljani 1947. (Mala knjižnica. 8.) Str. 3—4: T. P[otokar]: Elin Pelin.
- (Konstantinov Aleko.) T. P[otokar]: Aleks [!] Konstantinov. Ob 50letnici smrti. SPor 5. 6. 1947. — Tone Potokar: Aleko Konstantinov. (Ob petdesetletnici pisateljeve smrti.) R 1947, 328—332.
- (Sodobna bolgarska književnost.) D[ragan] N.: O sodobni bolgarski književnosti. LdP 4. 2. 1947. — D[ragan] N.: O bolgarski mladinski književnosti. LdP 1. 3. 1947. — T. P[otokar]: Med bolgarskimi knjigami. SPor 26. 7. 1947. — T. P[otokar]: Iz bolgarske književnosti. SPor 9. 9. 1947. — Tone Potokar: O nekaterih bolgarskih knjigah. R 1947, 321—4.
- (Stojanov Ljudmil.) T. P[otokar]: Ljudmil Stojanov. SPor 11. 11. 1947.
- (Afinogenov Aleksander Nikolajevič.) A. Afinogenov: V tajgi. Igra v treh dejanjih. (Iz ruščine prevedel Bratko Kreft. V Ljubljani 1947. Knjižnica slovenskega gledališča. 10.) Str. 5—10: Nikolaj Vasiljevič Petrov: Uvod. [Aleksander Nikolajevič Afinogenov.] (1904—1941.); 87—90: B. K[reft]: Napotki za režiserja. Ref.: HG [H. Grün], SPor 3. 10. 1947. — Bratko Kreft: Aleksander N. Afinogenov. (Pred premiero njegove drame »V tajgi«.) SPor 15. 4. 1947. — Nikolaj Vasiljevič Petrov: Aleksander Afinogenov. (1904—1941.) GLLjD 1946/47, 177—9. — Slavko Jan: V tajgi. (Iz uvoda k bralni vaji.) GLLjD 1946/47, 180—4.
- (Belinski Visarion Grigorjevič.) N. Vodovozov: V. G. Belinski. (Prevedla Vera Brnčič.) V Ljubljani, SKZ (1947). 130 + (II) str. 8°. (Mojstri in vzorniki. 6.) Ref.: fJ [F. Jezal], SPor 9. 12. 1947.
- (Čehov Anton Pavlovič.) V. Ermilov: Anton Pavlovič Čehov. Slovstveni portret. (Prevedel Bogdan Borčič.) V Ljubljani, Slovenski knjižni zavod (1947). 114 + (II) str. 8°. (Mojstri in vzorniki. 3.) Ref.: Pavle Vozlič, Mna 9. 5. 1947.
- (Gogolj Nikolaj Vasiljevič.) N. Vodovozov: Nikolaj Vasiljevič Gogolj. (Poslovenil S. Š[kerl].) V Ljubljani, SKZ (1947). 144 str. 8°. (Mojstri in vzorniki. 4.)
- (Gorki Maksim.) Maksim Gorki: Starka Izergil. Šest in dvajset in ena. (Prevedel Severin Šali.) V Ljubljani 1947. (Mala knjižnica. 3.) Str. 3—4: Maksim Gorki. — T. Seliškar: Maksim Gorkij — glasnik novega ustvarjajočega človeka. DEn 28. 3. 1947. — Hudaes Oskar: Maksim Gorki. (79. obletnica rojstva.) VMB 28. 3. 1947. — L. Timofejev: Gorki, klasik svetovne književnosti. R 1947, 462—6. — A. Jegolin: Maksim Gorki o literarni kritiki. VND 1947, 383—9.
- (Hercen Aleksander.) Franc Verbinc: Veliki sin ruskega naroda — Aleksander Hercen. MIR II (1947), 140—2.
- (Karamzin Nikolaj Mihajlovič.) Andrej Budal: Karamzin. R 1947, 95.
- (Katajev Valentin.) Valentin Katajev: Milijon težav. Veseloigra v treh dejanjih. (Prevedel Boris Zihelr. V Ljubljani 1947. Knjižnica slovenskega gledališča. 9.) Str. 5—19: Bratko Kreft: J. [!] P. Katajev in njegovo delo. Ref.: HG [H. Grün], Tov 1947, 722—3. — Andrej Budal: Valentin Katajev. R 1947, 190—1.
- (Lermontov Mihail Jurjevič.) Vera Ivanšek: Lermontovljeva »Maškarada«. MIR II (1947), 45—6.
- (Nekrasov Nikolaj Aleksejevič.) Andrej Budal: Nikolaj Nekrasov. R 1947, 188—190.
- (Ostrovski Aleksander Nikolajevič.) Bratko Kreft: Aleksander N. Ostrovski. (Pred premiero »Še tak lisjak se nazadnje ujame«.) SPor 23. 3. 1947. — Komedijska o lisjaku-gospodiču. GLLjD 1946/47, 169—172. — Bratko Kreft: Aleksander N. Ostrovski. (Odlomek.) GLLjD 1947/47, 173—6 (+ str. III ovitka). —

J. D[olar]: Življenje in delo A. N. Ostrovskega. GLM 1946/47, 66—7. — Milan Škrbinšek: Gozd. GLM 1946/47, 67—9.

(*Ostrovski Nikolaj.*) Andrej Budal: Ob desetletnici smrti Nikolaja Ostrovskega. R 1947, 187—8.

(*Puškin Aleksander Sergejevič.*) A. Mjasnikov: Aleksander Sergejevič Puškin. (Poslovenil Mile Klopčič.) V Ljubljani, Slovenski knjižni zavod (1947). 107 + (II) str. 8°. (Mojs tri in vzorniki. 1.) Ref.: -nv [D. Željeznov], SPor 25. 2. 1947; Pavle Vozlič, Mna 9. 5. 1947.

Mile Klopčič: Aleksander Sergejevič Puškin. Ob 110letnici smrti. SPor 9. 2. 1947. — Mile Klopčič: Puškin in sovjetska doba. (Ob 110letnici njegove smrti.) LdP 10. 2. 1947. — N. Gudzi: Aleksander Sergejevič Puškin. (Ob stodesetletnici smrti največjega ruskega pesnika.) Mna 14. 2. 1947. — Andrej Budal: Aleksander Sergejevič Puškin. Ob 110-letnici njegove smrti. R 1947, 235—7.

(*Ruska dramatika.*) Bratko Kreft: Začetki ruskega gledališča in dramatike. Obz 1947, 193—9, 309—313.

(*Simonov Konstantin.*) J. T[iran]: Rusko vprašanje. GLLjD 1946/47, 193—5; GLLjD 1947/48, 65—8.

(*Sodobna ruska književnost.*) A. Fadejev - M. Čarni: O sodobni sovjetski literaturi. Dve razpravi. (Prevedel Bogomil Fatur.) V Ljubljani, SKZ 1947. 136 str. 8°. (Mala knjižnica. 5/6.) Str. 3—5; B. Fatur: [Uvod.]

Ravbar Miroslav: Sovjetska književnost. LdTD 1947, št. 64—67. — O. H[u]dales: Delo sovjetskih književnikov. VMb 24. 10. 1947. — A. Fadejev: O idejnosti v sovjetski literaturi. [Izveček iz referata na posvetovanju mladih sovjetskih literatov-začetnikov.] MIR II (1947), 213—6. — Maksim Gorkij - D. Javer: Sovjetska literatura. NS 1947, 70—95. — A. Fadejev: Naloge literarne kritike. (Prevedla Vera Brnčič.) NS 1947, 627—653. — Radovan Lalić: Visoka kulturna idejnost sovjetske književnosti. R 1947, 447—452. — Aleksander Fadejev: Svojstva sovjetske književnosti. (Prevod.) R 1947, 474—7. — Radovan Lalić: Visoka idejnost sovjetske književnosti. VND 1947, 1082—6.

(*Solohov Mihail.*) M. K.: O Mihailu Solohovu. (Ob slovenski izdaji njegovega »Tihega Dona«.) LdP 27. 2. 1947. — Bratko Kreft: Mihail A. Solohov. (Skice ob prevodu ... »Tihega Dona« ...) SPor 9. 3. 1947.

(*Tolstoj Aleksej Nikolajevič.*) Bratko Kreft: Aleksej N. Tolstoj (1883—1945). (Ob izidu ... trilogije »Trnova pot« ... v prev. V. Levstika ...) SPor 13. 7. 1947.

(*Tolstoj Lev Nikolajevič.*) N. K. Gudzij: Lev Nikolajevič Tolstoj. (Prevedel Maks Robič.) V Ljubljani, Slovenski knjižni zavod (1947). 166 + (II) str. 8°. (Mojs tri in vzorniki. 2.) Ref.: Pavle Vozlič, Mna 9. 5. 1947.

VI. B[artol]: Lev Nikolajevič Tolstoj. PDK 23. 11. 1947.

(*Sodobna poljska književnost.*) -nv [D. Željeznov]: Poljski književniki so nas obiskali. SPor 12. 11. 1947.

(*Bezdekova Zdenka.*) Fj [F. Jeza]: Češka pisateljica Zdenka Bezdekova v Ljubljani. SPor 17. 8. 1947.

(*Bezruč Peter.*) S. N.: Peter Bezruč. GMI 30. 4. 1947. — A. Budal: Petr Bezruč. R 1947, 553—4. — S[molej] V.: Osemdeset let Petra Bezruča. Tov 1947, 936.

(*Čech Svatopluk.*) A. Budal: Ob stoletnici Svatopl. Čecha. R 1947, 45—6.

(*Jilemnický Peter.*) Smolej Viktor: Peter Jilemnický. (Ob slovenskem prevodu njegovega romana Neorano polje ...) SPor 5. 12. 1947.

(*Neumann Stanislav Kostka.*) Smolej Viktor: Stanislav Kostka Neumann. SPor 22. 8. 1947.

(*Sodobna češka književnost.*) Smolej Viktor: Pismo iz Prage. SPor 10. 9. 1947.

(*Werner Vilém.*) Vilém Werner: Komedijant Hermelin. Komedija v treh dejanjih. (Iz češčine prevedel Fran Bradač. V Ljubljani 1947. Knjižnica slovenskega gledališča. 11.) Str. 5—15; Bo [B. Borko]: Uvod. Ref.: HG [H. Grün], SPor 3. 10. 1947.

(*Sodobna slovaška književnost.*) Viktor Smolej: Pismo iz Bratislave. SPor 1947, št. 222, 225.

Pavle Kalan

SOMMAIRE

Articles de fond

Anton Slodnjak: Études relatives à la connaissance de Prešeren et de son époque: I. Slavinja et Prešeren	1
Alfonz Gspan: La tombe de Prešeren à Kranj	30
Dušan Moravec: Les Slovènes et Shakespeare I.	51
France Koblar: La »Zadruga« (cercle littéraire) des collégiens de Ljubljana I.	75
Mirko Rupel: L'influence de l'œuvre littéraire des protestants dans les »Bratovske bukvice« de Kastelec	111
Franc Grivec: Les éléments du vieux slave dans le second monument de Frising	126

Notes et documents

Lino Legiša: Anton Slodnjak cinquantenaire	138
Dušan Ludvik: La lettre de Prešeren à Čelakovsky de l'année 1836.	141
Dušan Ludvik: Le dossier de la succession de Čop et la bibliothèque de Čop	151
Mirko Rupel: Une nouvelle dédicace de Prešeren	154

Comptes rendus et chronique

Janko Glazer: Anton Aškerc, Oeuvres complètes I.	155
Anton Bajec: A. V. Isačenko, Jazyk a pôvod frizinských pamiatok	160

Bibliographie

Pavle Kalan: Bibliographie (1947)	164
---	-----

REVUE DE SLAVISTIQUE

Publiée par la Société de Slavistique de Ljubljana

Editeur: Državna založba Slovenije

Pour le Comité de Rédaction: ANTON OCVIRK

Adressez les manuscrits à M. Anton Ocvirk, Murnikova 24, Ljubljana

Les abonnements sont reçus par la Državna Založba Slovenije

Imprimé par la Triglavsko Tiskarna, Ljubljana

Abonnement (un an) 200 Dinars

